

ACADEMIA
DE ȘTIINȚE
SOCIALE
ȘI POLITICE
A REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

375
DE ANI
DE LA
UNIREA
ȚĂRILOR
ROMÂNE
SUB
MIHAI VITEAZUL

4

TOMUL 28

1975

www.dacoromanica.ro
EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI PĂLITICĂ A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

VASILE MACIU (*redactor responsabil*); ION APOSTOL (*redactor responsabil-adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIȚĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU DAMASCHIN MIOC; ȘTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 240 lei

În fără abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poștă) și prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI”, Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1.

La revue „REVISTA DE ISTORIE” paratt 12 fois par an. Toutes les commandes extérieures pour les ouvrages parus aux Editions de l'Académie de la R.S. de Roumanie seront adressée à ILEXIM — Service Export-Import Presse, P O Box 2001, Calea Griviței 64—64, Bucarest, Office postale 12 Roumanie.

En Roumanie vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Începînd din ianuarle 1974, „Studii. Revistă de istorie” apare în continuare cu titlul de „Revista de istorie”.

Adresa redacției

B-dul Aviatorilor nr. 1

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 28, 1975, Nr. 4

SUMAR

375 DE ANI DE LA UNIREA ȚĂRILOR ROMÂNE SUB MIHAI VITEAZUL

Colonel VICTOR ATANASIU, Mihai Viteazul, proeminenta personalitate militară . . .	469 ♡
SERGIU COLUMBEANU, Acțiunile navale ale lui Mihai Viteazul pentru stăpânirea Dunării	483 ♡
LUDOVIC DEMÉNY, Secuii și campania de eliberare a Țării Românești din 1595 . . .	495 ♡
CONSTANTIN BĂLAN, Citeva considerații despre activitatea politică și diplomatică a lui Mihai Viteazul în 1597	515 ♡
ILIE CORFUS, Intervenția polonă în Moldova și consecințele ei asupra războiului lui Mihai Viteazul cu turcii	527 ♡
CONSTANTIN ȘERBAN, Raporturile lui Mihai Viteazul cu Malaspina di San Severo .	541 ♡
ANDREI PIPPIDI, Noi informații cu privire la lupta de la Șelimbăr	553 ♡
PAVEL BINDER, Contribuții privind domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania . . .	575 ♡

DOCUMENTAR

PAUL ABRUDAN, DOMNICA AVRIGEANU, Două documente inedite de la cancelaria din Alba Iulia a lui Mihai Viteazul	605
--	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Dezbateri privind „Începuturile feudalismului în țările române” (<i>Ștefan Olteanu</i>); Simpozion cu tema „Ștefan cel Mare în conștiința poporului nostru” (<i>St. O</i>); Teze de doctorat	609
--	-----

RECENZII

RĂZVAN THEODORESCU, <i>Balcani, Bizanț, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X — XIV)</i> . București, Edit. Academiei R.S.R., 1974, 379 p., col. „Biblioteca istorică” XXXVII (<i>Ștefan Olteanu</i>)	613
ALEXANDRU DUȚU, <i>Umaniștii români și cultura europeană</i> , București, Edit. Minerva, 1974, 221 — 227 p. (Seria „Confluente”) (<i>Paul Cernovodeanu</i>)	615

ÎNSEMNĂRI

Istoria României — ȘTEFAN PASCU, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române*; București, Edit. politică, 1973, 95 p. (*Gelu Apostol*); CAROL GÖLLNER, *Regimentele grănicerești din Transilvania (1764—1851)* București, Edit. militară, 1973, 230 p. (*P. Ardeiu*) * * * *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen*, München, Verlag Hans Merchendorfer, XXXIX + 247 (*Dan Berindei*); N. ADĂNILOAIIE, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878*, București, Edit. politică, 1973, 100 p. (*Mircea Iosa*); MARIA SOVEJA, IULIA GHEORGHIAN, VALENTINA COSTAKE, *Îndrumător în Arhivele centrale*, vol. I, partea II-a, București 1974, 336 p. (Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România) (*Gr. Chiriță*) 619

BULETIN BIBLIOGRAFIC (*Liliana Cojocaru*) 625

REVISTA DE ISTORIE

TOME 28, 1975, N° 4

SOMMAIRE

375 ANS DEPUIS L'UNION DES PAYS ROUMAINS SOUS LE RÈGNE DE MICHEL LE BRAVE

Colonel VICTOR ATANASIU, Michel le Brave, personnalité militaire marquante	469
SERGIU COLUMBEANU, Les actions militaires de Michel le Brave pour la domination du Danube	483
LUDOVIC DEMÉNY, Les Sicules et la campagne de libération de Valachie en 1595	495
CONSTANTIN BĂLAN, Quelques considérations sur l'activité politique et diplomatique de Michel le Brave en 1597	515
ILIE CORFUS, L'intervention polonaise en Moldavie et ses conséquences pour la guerre de Michel le Brave contre les Turcs	527
CONSTANTIN ȘERBAN, Les rapports de Michel le Brave avec Malaspina di San Severo	541
ANDREI PIPPIDI, Nouvelles information sur le combat de Șelimbăr	553
PAVEL BINDER, Contributions concernant le règne de Michel le Brave en Transylvanie	575

DOCUMENTAIRE

PAUL ABRUDAN, DOMNICA AVRIGEANU, Deux documents inédits de la chancellerie d'Alba Iulia de Michel le Brave	605
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

Débat concernant „Les commencements du féodalisme dans les pays roumains” (<i>Ștefan Olteanu</i>); Symposium sur le thème „Etienne le Grand dans la conscience de notre peuple” (<i>O. Șt.</i>); Thèses de doctorat	609
---	-----

COMPTES RENDUS

RĂZVAN THEODORESCU, <i>Balkan, Bizanț, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X – XIV)</i> (Balkans, Byzance, Occident aux débuts de la culture médiévale roumaine, X ^e – XIV ^e siècles), Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de la Roumanie, 1974, 379 p. collection „Biblioteca istorică”, XXXVII (<i>Ștefan Olteanu</i>)	613
---	-----

- ALEXANDRU DUȚU, *Umanistii români și cultura europeană* (Les humanistes roumains et la culture européenne), Bucarest, Editions Minerva, 1974, 224 — 227 p. (Série „Confluente”), (*Paul Cernovodeanu*) 615

NOTES

- Histoire de Roumanie** — ȘTEFAN PASCU, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române* (Michel le Brave. L'Union et la centralisation des pays roumains), Bucarest, Editions politiques, 1973, 95 p. (*Gelu Apostol*); CAROL GÖLLNER, *Regimentele grănicerești din Transilvania (1764—1861)* (Les régiments de gardes-frontières de Transylvanie) (1764—1861), Bucarest, Editions militaires, 1973, 230 p. (*P. Ardeiu*). * * * *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen*, München, Verlag Hans Merchendorfer, XXXIX + 247 (*Dan Berindei*); N. ADĂNILOAIIE, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878* (La conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumanie 1877—1878), Bucarest, Editions politiques, 1973, 100 p. (*Mircea Ioan*); MARIA SOVEJA, IULIA GHEORGHIAN, VALENTINA COSTACHE, *Îndrumător în Arhivele centrale* (Guide aux Archives Centrales), vol. I, IIe partie, Bucarest, 1974, 336 p. (Direction Générale des Archives d'État de la République Socialiste de la Roumanie) (*Gr. Chiriță*) 619
- BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE (*Liliana Cojocar*) 625

MIHAI VITEAZUL — PROEMINENTA PERSONALITATE MILITARĂ

DE

Colonel VICTOR ATANASIU

Într-o vreme în care, cavalerii feudali ai Apusului se întreceau în turniruri sau își angajau redusele lor forțe militare — bazate pe luptători acoperiți de cuirasă — în acțiuni locale și directe, în răsăritul Europei, pe meleagurile vechii Dacii, un popor demn și cutezător își dezvoltă propria sa artă militară. Elementele sale specifice de anvergură, suplețe și mare varietate, rezultau din imperativul supraviețuirii unui neam pe un teritoriu aflat la confluența de interese a marilor imperii vecine. Erau metodele și principiile de luptă transmise din străbuni, adaptate noilor condiții, și ridicate pe o nouă treaptă, prin acele trăsături specifice perioadei lui Mihai Viteazul.

Acțiunile militaro-diplomatice conduse de marele voievod, care au dus la realizarea celui dintâi stat politic unificat, în limitele sale etnice firești, nu-și găsesse echivalent. „Un eveniment memorabil în istoria poporului nostru — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — este unirea vremelnică a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei, într-un stat feudal centralizat, sub conducerea marelui voievod Mihai Viteazul”¹. În deosebita apreciere ce dăm primului unificator de Țară nu poate fi vorba de nici un fel de umbră a unor domnitori de mare prestigiu, ca Mircea cel Bătrîn sau Ștefan cel Mare, dar „de tumultuoasa personalitate a lui Mihai Viteazul rămân legate două mari realizări caracteristice, ce nu-și găsesc corespondent în istoria noastră medievală: unificarea politică temporară a poporului românesc, [...] și întinderea spațiului geografic pe care s-au desfășurat răsunătoarele lui acțiuni militare și diplomatice”². De aceea, nu ni se pare lipsit de modestie să menționăm, că aprecierile unor istorici militari occidentali de prestigiu se dovedesc incomplete atunci când fac afirmația, că pînă aproape de sfîrșitul secolului al XVI-lea „strategia rămîne încă literă moartă”³. Concluzia se referă doar la situația Europei occidentale, deoarece pe români cu siguranță nu ajunsese încă a-i cunoaște!

---

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul dezvoltării construcției socialiste*, vol. 3, București, Edit. politică, 1969, p. 707.

² I. Ionașcu, Prefață la lucrarea colonelului Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campania*, București, Edit. militară, 1972, p. 9 — 10.

³ Général Frédéric Canonge, *Histoire et art militaires*, vol. 1, Paris, [1903], p. 241.

O îndelungată perioadă de timp, istoriografia noastră militară a avut ca temă de predilecție studiul campaniilor conduse de comandanți de oști străini. În acest fel, cei autohtoni rămăneau în umbră sau primeau aprecieri de ordin secundar. Noua orientare a istoriografiei românești, ca și lărgirea investigației, ne oferă prilejul să constatăm, că sînt numeroase și pline de elogi aprecierile făcute peste hotare în privința unor mari comandanți de oști români. Între aceștia, personalitatea militară a lui Mihai Viteazul cuprinde cea mai întinsă arie de cunoaștere. „Doar despre Mihai Viteazul, datorită complexității legăturilor sale externe și a interesului național stîrnit de acțiunile sale militare antiotomane, s-au păstrat în arhivele europene cel mai mare volum de documente privitor la un domn român. Iar aceste izvoare conțin în cea mai mare parte informații tocmai asupra activității militare și diplomatice a lui Mihai Viteazul”⁴. Voievodul însuși ne-a lăsat cîteva mărturii scrise sau dictate de el însuși „despre uimitoarele sale fapte de arme”⁵, despre crezul său politic și militar, însemnat „manu propria” prin cuvintele: „Și hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit: Moldova, Țara Românească”.

Proeminenta personalitate militară a acestui luceafăr al galeriei comandanților de oști români se conturează pe măsură ce pătrundem în studiul atent al campaniilor și bătăliilor ce a pregătit și condus. Într-o etapă cînd hazardul constituia nota obișnuită a majorității acțiunilor războinice, la Mihai Viteazul cu o rară excepție — putem afirma că dominantă au constituit-o acțiunile bine chibzuite în pregătire și perfect cumpănite pe tot timpul desfășurării acestora. Aproape niciunul din elementele fundamentale ale artei militare moderne nu a lipsit în grelele sale înfruntări, deși ele au avut loc cu aproape patru secole în urmă.

Lăsînd de o parte elementele care țin de pregătirea diplomatică a conflictului armat — de care nu ne preocupăm, dar pe care le semnalăm —, rezolvate aproape fără excepție cu o impresionantă abilitate de marele voievod, Mihai Viteazul a simțit permanent nevoia unor informații cît mai sigure, pe care să-și fundamenteze acțiunile militare. Întocmirea unei scheme, atît cît documentele permit, a rețelei sale de informație, cu indicarea zonei, și mai ales a calității unora din informatori, ar fi de natură să explice largul orizont al gîndirii sale politice și militare. Și nu trebuie uitată lipsa completă în epocă a mijloacelor de transmisiuni cît și a celor de legătură, care erau în funcție de numărul și calitatea drumurilor ca și a vitezei de deplasare redusă la posibilitățile calului. Sesizînd aceste greutăți, și pentru a evita elementele de surprindere strategică din partea adversarului, el a trimis departe „ochi și urechi”, care să-i procure informații. Cu rapiditatea pe care o permiteau mijloacele epocii, domnul român avea vești din imperiile otoman și habsburgic, din Polonia și chiar din stepele răsăritului, frecvent călcate de hoardele tătare. „Am înțeles — arăta chiar Mihai Viteazul în memoriul trimis ducelui de Toscana — că în vremea

⁴ Constantin Rezachievi, în „Revista de istorie”, 27 (1974), nr. 8, p. 1262.

⁵ Aurel Decei, *Epopeea lui Mihai Viteazul*, în *Literatura română veche*, vol. II, Lyceum, București, Edit. tineretului, 1969, p. 5.

aceea Cancelarul (Poloniei — n.a.) împreună cu Sigismund (Báthory — n.a.) au trimis tătarului 50 de mii de țechini de aur, rugându-l să vie să se unească cu ei și cu Ieremia (Movilă — n.a.) spre a intra în Ardeal. Și aceasta am înțeles-o de la diferite iscoade ce le țineam în Țara Tătărească și în Polonia și prin informațiile mai multor prieteni de-ai mei”⁶. Întinderea acestei rețele, calitatea informatorilor aleși și utilizați, ca și procedeul de a verifica permanent diversitatea informațiilor, redă valoarea pe care Mihai Viteazul o acorda acestei deosebit de importante probleme, legate de organizarea și desfășurarea unei campanii. Dacă adăugăm acestei concepții, existența bine cunoscută a numeroșilor săi simpatizanți balcanici, a atașamentului secuilor și iobagilor români din Transilvania, căpeteniile și răzășimea moldoveană ostilă Movileștilor, ca și relațiile sincer amicale cu Vasile, cneazul de Ostrog și Taranowski, solul polon, ne dăm seama cât de răspândite erau informațiile asupra personalității voievodului român și cât de trainic își asigura baza viitoarelor și vastelor sale acțiuni militare.

Bine informat asupra inamicului, el a urmărit în același timp, cu o acerbă consecvență, ascunderea propriilor pregătiri ca și inducerea în eroare a adversarului asupra intențiilor sale, în vederea realizării efectelor de surprindere asupra unităților și comandanților inamici neavizați. Incursiunile adânci, executate la sud de Dunăre, împotriva garnizoanelor otomane, ca și acțiunile ofensive întreprinse în Transilvania și Moldova, pot servi drept clasice exemplificări. Un întreg arsenal de mijloace și procedee a fost folosit pentru realizarea mascării operațiilor. Astfel, prin lansarea de știri false ca și primirea diplomaților trimiși de Andrei Báthory, principele Transilvaniei, în cursul nopții, concentrarea forțelor muntene în zona Ploiești nu a putut fi observată și în consecință ofensiva declanșată de Mihai Viteazul în Transilvania a surprins pe adversar. Acesta a fost obligat a se angaja în bătălia de la Șelimbăr cu forțele incomplet concentrate⁷ și cu o pregătire insuficientă din cauza timpului extrem de redus ce-i rămăsese la dispoziție. Această preocupare nu reprezenta un element specific doar pentru acțiunile ofensive. Situația era analizată în orice împrejurare și voievodul român aplica procedeul cel mai corespunzător impus de moment. Amintim cazul celebrei apărări de la Călugăreni. Știm, că după nimicirea grupării otomane pătrunsă în defileul format de pădurile seculare din zonă, Mihai Viteazul, pentru a amplifica efectele panicii și în același timp pentru a induce în eroare pe inamic asupra retragerii ce o va efectua „salută sosirea nopții cu mai multe salve de artilerie”⁸.

În acțiunea de la Călugăreni, voievodul român, prin îndrăzneala ce a dovedit, ca și prin exemplul de eroism oferit ostașilor ce comanda, și-a câștigat prenumele de „Viteazul”. În desfășurarea acțiunii s-a ajuns

---

⁶ *Ibidem*, Memoriul către marele duce de Toscana Ferdinando de Medici (16 februarie 1601), p. 51.

⁷ Ion Strbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, vol. II, București, 1907, p. 288.

⁸ N. Bălcescu, *Românii supă Mihai voevod Viteazul*, ed. Andrei Rusu, vol. I, București, Edit. tineretului, 1965, p. 120.

la un moment de care depindea rezultatul dramaticei încelestări. Orice ezitare putea duce la compromiterea întregului efort și a eroiceii rezistențe dovedite pînă atunci. Mihai, părăsi postul de comandă aflat înapoia trupelor și se avîntă înaintea primei linii, în fruntea unui detașament de 300 de pedestrași cu arme de foc. „Smulge o secure ostășească de la un soldat, se aruncă în coloana vrăjmașă ce-l amenința mai de aproape, doboară pe toți ce încearcă să-i stea împotriva, ajunge pe Caraiman — pașa, îi zboară capul...”⁹ și produce la podul de peste Neajlov, punctul cel mai sensibil al cîmpului de luptă, o mare panică. Acest act, deși făcut în detrimentul conducerii de ansamblu al acțiunii, nu numai că era în spiritul epocii, dar ținînd seamă de condițiile locale ca și de moment, considerăm că răspundea acelor factori ce conduceau la deciziune. Actul acesta se înscrie totuși — înainte de orice considerație — pe linia unei deosebite bravuri personale, care l-a determinat pe generalul Rosetti să exprime următoarele : „Dacă n-au fost tacticieni desăvîrșiți, au fost însă bărbați”¹⁰. Și la Călugăreni, factorul moral a fost în ultimă instanță acela de care a depins deciziunea. Mihai Viteazul l-a sesizat la timp și prin intervenția sa în luptă a dat masei de ostași ca și manevrei ce o aplica forța căreia dușmanul nu i-a mai putut rezista. Deci, nu ne aflăm în fața unui act de aventură sau a unui gest de desnădejde, ci a unei hotărîri bine gîndite și în amănunt calculate. Dacă ar fi fost altfel, Mihai Viteazul s-ar fi angajat departe de baza sa, în urmărirea inamicului, și ar fi căzut pradă acestuia. El a judecat însă situația creată cu tot realismul, cu toată luciditatea. Deși inamicul suferise pierderi importante, raportul de forțe rămînea în continuare favorabil acestuia. Bătălia își atinsese scopul pentru care a fost angajată : producerea de pierderi și cîștigarea de timp pentru sosirea oștilor aliate în țară. Desprinderea de inamic fără veste și retragerea spre munți a fost soluția justă adoptată, ca rezultat al stăpînirii de sine și a calculului judicios al tuturor elementelor ce intrau în ecuația aceluia moment.

Dar, din acțiunile conduse de Mihai Viteazul în cursul anilor 1594—1595, trebuie să semnalăm elementele de veche tradiție românească cum ar fi : întîrzierea inamicului folosindu-se puternicul obstacol al Dunării, utilizarea atacului de noapte (Șerpătești), care a produs panică la inamic punîndu-l în situația de a nu-și putea folosi decît parțial forțele și mijloacele disponibile, ca și atragerea acestuia în locuri strîmte (defileul de la Călugăreni) și acoperite de păduri întinse, unde nu-și putea desfășura forțele și deci folosi superioritatea sa numerică.

Ecolul acestor victorii și în special cel al bătăliei de la Călugăreni a dus vestea despre viteazul voievod pînă în îndepărtata Spanie, unde bătălia de pe Neajlov era comparată cu bătălia navală de la Lepanto¹¹.

⁹ Baltasar Walther, *Scurta și adevărata descriere a faptelor lui Ion Michaiu domnul Tercii Romanesci, în Tesaurul de Monumente istorice pentru România*, editat de A. Papiu Ilari-anu, București. 1862. vol. I, p. 28.

¹⁰ General R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947. p. 399.

¹¹ Lepanto era numele modernizat al vechii baze navale ateniene Naupacte din golful de Corint; inițial fortăreață venețiană, a fost cucerită de turci în anul 1499. În anul 1571 flota spaniolă condusă de Don Juan de Austria, sprijinită de papalitate și venețieni, a obținut o strălucită victorie împotriva celei otomane.

Un „diario” italian din Roma scria : „Merită (Mihai — n.a.) să fie slăvit ca unul din cei mai viteji, puternici, valoroși și înțelepți principii ce trăiesc azi. . . ”¹². Marele scriitor spaniol Miguel de Cervantes, rănit la Lepanto, transmitînd impresia produsă în opinia publică de bătălia de la Călugăreni, considera „că ar fi cea mai glorioasă întimplare pe care au văzut-o prezentul sau trecutul sau pe care o va vedea viitorul”¹³. Referindu-se la scrisoarea lui Mihai Viteazul, din 12 septembrie 1595, transmisă din tabăra de la Stoenеști hatmanului polon Stanislaw Zółkiewski, castelan de Liiov, în legătură cu bătălia de la Călugăreni, precum și la Memoriul către ducele de Toscana, Aurel Decei face constatarea că sint „creația aceluiași spirit aprig și prudent totodată, [. . .] gîndul pătrunzător și cerbicia neclintită”¹⁴.

Toate aceste calități au reprezentat o constantă a prestigioasei personalități a voievodului român, care s-au maturizat odată cu vîrsta și experiența cîștigată. Același spirit calculat, prudent, dar cu un orizont incomparabil mai larg l-a dovedit Mihai Viteazul, la numai cîțiva ani după Călugăreni, cu prilejul ofensivei din Transilvania și ulterior din Moldova. Aceste acțiuni au dus la cea dintîi unire a țărilor române. Într-o acțiune de asemenea amploare, pentru prima oară menționată de istoria militară românească, a fost nevoie de sclipirea genială a voievodului Mihai. Îmbinînd calculul cu spiritul de îndrăzneală și perseverență, el a pus în valoare ideea de forță, singura în măsură a realiza unirea, și prin aceasta puterea de a rezista oricărui încercări de invazie. Și aceasta deoarece „În toamna anului 1599 Mihai era într-adevăr într-o situație din care nu putea ieși decît printr-o energică acțiune militară, dublată de o abilă activitate diplomatică, ceea ce el a reușit să și facă”¹⁵. Pentru marele său proiect, Mihai a recurs la toate mijloacele care-i puteau garanta reușita : tratativele cu Imperiul otoman, pentru a avea asigurată linia Dunării și deci baza de operații reprezentată de Țara Românească ; acoperire la Focșani¹⁶, față de eventuale acțiuni dinspre Moldova ; inducerea în eroare a lui Andrei Báthory, motivînd nevoia concentrării de forțe pentru eventualitatea unui atac otoman dinspre sud. Cîștigînd libertatea de acțiune prin asemenea aranjamente diplomatice, Mihai Viteazul și-a putut concentra forțele în două zone diferite (Ploiești și Craiova) și executa marșul strategic peste Carpați, pe două direcții, avînd ca raion de întîlnire localitatea Tălmaci, la sud-est de Sibiu. În fața tergiversărilor reprezentanților habsburgici, Mihai nu mai putea aștepta și hotărîrea sa se impuse atunci dreaptă și fără rezerve : „Nimenea nu vrea de Ardeal, îl iau eu”¹⁷. Cu toată greutatea situației, voievodul român se arăta ferm în hotărîre, nelăsîndu-se înduplecat nici de insistențele fraților Buzești — care se temeau de amploarea unei asemenea acțiuni — și nici de ale soției sale, doamna Stanca, ce-l ruga în genunchi și cu lacrimi în ochi să se abție de la o astfel de acțiune.

¹² Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 532 ; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 124.

¹³ C. Göllner, *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes*, Sibiu, 1943, p. 21.

¹⁴ Vezi, *Literatura română veche*, vol. II, p. 73.

¹⁵ Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I*, „Întemeietorul”, pînă la Mihai Viteazul, București, Edit. Academiei R.S.R., 1970, p. 154.

¹⁶ Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 295.

¹⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, ed. a III-a, București, f.a., p. 299.

De-asupra omului, cu slăbiciunile sale, s-a ridicat bărbatul de impresionant caracter, de mare tărie spirituală, încrezător în reușita unei acțiuni care-i amțeța pînă și pe unii din vitejii săi căpitani. Așa s-a născut ideea trecerii Carpaților, care a dus la celebra încleștare de la Șelimbăr și triumfala intrare a voievodului român în istorica cetate de la Alba-Iulia.

Inamicul a fost înșelat prin măsurile luate și excelent executate și totodată surprins de constatarea, că la data de 10 sau 11 octombrie, forțele lui Mihai Viteazul se aflau la Făgăraș, în continuarea deplasării spre Sibiu. Doar șase zile mai erau pînă la angajarea bătăliei! Cînd și cum își va mai putea concentra Andrei Báthory forțele răslețite pe întregul teritoriu al Principatului? În ziua de duminică, 14 octombrie, înainte ca Mihai să reia deplasarea din localitatea Cîrța, străjile au capturat și adus o căpetenie inamică ce ducea o scrisoare a cardinalului Andrei Báthory, domnului Moldovei, Ieremia Movilă. Din textul scrisorii rezulta intenția principelui transilvan de a produce cît mai multe pierderi oastei lui Mihai Viteazul și a cîștiga timpul necesar intervenției forțelor lui Ieremia, cel sprijinit de poloni¹⁸. În cunoștință de cauză, voievodul român nu s-a lăsat indus în eroare de misiunea diplomatică a nunțiului papal Malaspina, care sub falsă dorință de a media pacea între Mihai Viteazul și cardinal nu urmărea altceva decît să cîștige timpul necesar lui Báthory. Dar Mihai nu era dispus să aștepte și spre surprinderea nunțiului Malaspina, care devine în urma împrejurărilor martor ocular, bătălia s-a declanșat în dimineața de 18/28 octombrie.

În dispozitivul¹⁹ adoptat de Mihai Viteazul, remarcăm ca și la Călugăreni, existența rezervei. Această idee a fost și rămîne proprie oricărui comandant care dovedește suplețe în conducere, posibilitate de adaptare la orice neprevăzut. Apreciem că intervenția rezervei la Călugăreni și cu atît mai mult în bătălia de la Șelimbăr, în fruntea căreia s-a situat din nou viteazul și temerarul voievod, a fost de natură nu numai să redreseze o situație ce apărea foarte dificilă, ci să determine chiar balanța victoriei a înclina de partea sa. Malaspina, arăta că personal „a văzut fugind nu numai infanteria și cavaleria, ci chiar și carele ce purtau artileria... așa că puțin a lipsit ca învingerea să fie, de partea Cardinalului. Dar Mihai, cu nespuse de mare voinicie și oarbă îndrăzneală”²⁰ s-a îndreptat spre forțele din rezervă, cu ajutorul cărora a oprit pe cei în retragere întorcîndu-i „a doua oară la bătaie”.

Marele succes al voievodului român a fost de natură să dezvăluie nu numai adevăratele sentimente ale nunțiului Malaspina ci și misiunea neconformă cu „principiile catolicismului”, pe care se oferise a o îndeplini: „Ar fi rușine — a exprimat Malaspina — ca un valah să stăpînească o țară așa de nobilă ca aceasta”²¹. Dar răspunsul viteazului s-a declanșat prompt, sigur pe sine, dar și plin de cavalerism: „[...] dacă n-ar fi să păzesc anumite respecturi convenite, altfel aș lucra cu tine [...]”²².

¹⁸ Ion Sîrbu, *op. cit.*, p. 312.

¹⁹ *Hurmuzaki*, III—1, p. 430 — 431 (Raportul lui Ioan Darahi, secretarul lui Mihai Viteazul).

²⁰ Ion Sîrbu, *op. cit.*, p. 322.

²¹ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. II, București, 1919, p. 11.

²² *Hurmuzaki*, III—1, p. 345 (Din povestirea preotului Stan către Marini, Cașovia, 5 noiembrie).

Mihai Viteazul se dovedea a fi un biruitor din acea pleiadă a comandanților de oști care au dat lumină și prestigiu numelui de „mare căpitan” și nu dintre aceia care au adus rușine neamului din care făceau parte, întrecându-se în cruzimi și desconsiderând normele de drept și de omenie. El a reprobat gestul aceluia care au prins pe învinsul de la Șelimbăr și i-au tăiat capul. O atitudine care adaugă încă un nestemat la deosebitele atribute ale acestei proeminente personalități.

Vestea victoriei de la Șelimbăr s-a răspândit cu rapiditate în Europa. La Viena, marea izbîndă a fost anunțată prin salve de tun, iar la Besançon a fost sărbătorită prin procesiuni ²³.

Prin victoria obținută asupra forțelor cardinalului Andrei Báthory, încercuirea a fost ruptă și Transilvania alăturată Țării Românești. Criza raporturilor existente însă între Țara Românească și Polonia, determinată de necesitatea înlăturării regimului lui Ieremia Movilă ²⁴, exponent al influenței polone și care se dovedise în timpul campaniei din Transilvania ostil lui Mihai Viteazul, impunea continuarea acțiunii de forță, continuarea deci a manevrei strategice ce avusese ca prim obiectiv Transilvania. Păștrînd acoperirea în sud, pentru a para eventualele acțiuni otomane, Mihai Viteazul a hotărît concentrarea principalelor forțe disponibile și dirijarea lor spre cel de al doilea obiectiv strategic — Moldova.

Și cu prilejul acestei campanii, marele voievod a evidențiat constanța în respectarea unor principii strategice care i-au adus nu numai succesul ci și dreptul de a fi înscris între marii comandanți de oști. Pregătirile de război s-au desfășurat tot în ascuns, forțele fiind concentrate în apropierea frontierei pentru ca trecerea obstacolului muntos să se realizeze cît mai repede, în scopul realizării surprinderii asupra adversarului. Era, am putea spune, o repunere în scenă a ofensivei din Transilvania. Dar acel experiment dăduse nu numai curaj ci și siguranță în conducerea unei astfel de acțiuni de mare amploare — mai ales pentru condițiile acelei epoci — deoarece dacă în anul 1599 ofensiva s-a executat pe două direcții, cea la care ne referim, din primăvara anului 1600, s-a executat pe trei direcții. Ingeniozitatea dovedită de Mihai Viteazul în pregătirea campaniei din Moldova, poate fi urmărită în bună măsură din corespondența diplomatică a voievodului, începînd cu data de 25 martie 1600 ²⁵ și mai ales de la 14 aprilie ²⁶. Ea pune în evidență nu numai calitățile deosebite ale unui mare comandant de oști, dar și pe acelea ale unui rafinat om politic, căruia nu i-a scăpat nimic pentru asigurarea celor mai optime condiții de desfășurare a campaniei militare. A reactualizat tratatul de pace cu turcii, de la care a primit steag de domnie pentru Transilvania și recunoașterea ca domn al Țării Românești a fiului său Pătrășcu ²⁷; a stabilit relații diplomatice cu Boris Godunov, țarul Moscovei, cu tătarii și cazacii, în scopul fixării la nevoie a oștilor poloneze; s-a înțeles cu o parte din moldoveni,

²³ C. Göllner, *op. cit.*, p. 47.

²⁴ Colonel Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, București, Edit. militară, 1972, p. 221.

²⁵ Hurmuzaki, XII, p. 921.

²⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* (în continuare: *Documente*), vol. VI, București, 1933, p. 80.

²⁷ Hurmuzaki, III, p. 533; A. Veress, *Documente*, VI, p. 54 — 55.

care la momentul oportun urmau să-l părăsească pe Ieremia Movilă²⁸. Cunoștea foarte bine situația din Polonia²⁹, dar a interzis posibilitățile de informare ale acestora prin închiderea granițelor spre Moldova și Polonia.

Cu o asemenea pregătire a acțiunilor și impetuozitate în conducere, campania din Moldova s-a încheiat în curs de numai două săptămâni. Strategia românească a căpătat cu această splendidă acțiune o nouă și valoroasă confirmare.

Scopul politic ca și ideea principală a acțiunii militare le găsim foarte limpede exprimate de chiar voievodul român, în memoriul trimis ducelui de Toscana : „În urma acestor știri — arăta Mihai Viteazul — limpezi și neîndoielnice, nevoid eu ca ei (Ieremia Movilă cu sprijin polonez — n.a.) să vie să mă găsească în Ardeal, plecai cu oastea mea să intru în Moldova, și o dată intrat, o luai de-a lungul ca să întâlnesc dușmanul [...], i-am zvirlit afară cu mare rușine. Și astfel le spulberai planurile și înțelegerea ce o aveau cu ardelenii de a mă prinde la mijloc”³⁰. „Cînd se vesti coprin-derea Moldovei, — scria Nicolae Bălcescu — toată lumea rămase uimită de mirare. Acel căpitan care umblă și izbește cu iuțeala trăsnetului, acei minunați ostași[...] trăind numai de entuziasm și de glorie [...] Acel veac nu arătase încă în Europa o asemenea armie și un asemenea general”³¹.

După un popas de câteva zile la Suceava, Mihai Viteazul s-a deplasat în capitala Moldovei, la Iași, unde au fost elaborate un număr de importante documente, care exprimau suficient de clar aspectele orientării politicii interne a marelui și puternicului voievod. La 24 iunie, informațiile neliniștitoare sosite din Transilvania l-au obligat să părăsească Iașul, luînd drumul prin Brașov spre Alba Iulia. Data de 12 iulie marchează prezența lui Mihai Viteazul în capitala Transilvaniei și începutul apariției unor documente interne, întărite cu noua pecete a țărilor române, scrisă în slavonește : „Io Mihail voievod, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”. Este titlul care a exprimat, pentru prima oară în istoria poporului român, existența statului unificat. Vara anului 1600 a însemnat momentul culminant al puterii lui Mihai Viteazul. Niciodată un voievod român nu avusese sub autoritatea sa un teritoriu așa de mare. Cu adînc temei N. Densușianu afirma, că după campania din Moldova, Mihai Viteazul „se întoarce cu pompă nemaipomenită în reședința sa din Alba Iulia și cu o glorie care pînă aci nu o mai avusese nici un principe român — ca domn peste toate țările vechii Dacii”³². Acest mare act politico-militar, din răsăritul Europei, a impresionat și pe regele Franței, Henric al IV-lea, care a scris cu acest prilej : „Se zice că Românul e foarte tare și că planurile lui cresc potrivit cu izbînzile”³³.

În acest moment, Mihai Viteazul devenise prea puternic și, în loc de a mai reprezenta un instrument al intereselor habsburgice, turcești sau polone, constituia un factor de nesiguranță pentru fiecare din ele.

²⁸ General R. Rosctti, *op. cit.*, p. 518.

²⁹ *Hurmuzaki*, XII, p. 882.

³⁰ *Literatura română veche*, vol. II p. 51.

³¹ N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. II, p. 166.

³² Nic. Densușianu, *Domnii glorioși și căpitani celebri ai țărilor române*, București, 1912, p. 60.

³³ Ionescu Gion, *Ludovic al XIV-lea și Constantin Brncoveanu*, București, 1884, p. 49.

Împotriva sa a început a se țese rețeaua intrigilor. În prim plan s-a situat nobilimea din Transilvania, unde nemeșii au pregătit o înțelegere secretă³⁴, chiar în timpul desfășurării campaniei din Moldova. Deși „Ca exponent al clasei feudale — sublinia profesorul Ion Ionașcu —, Mihai Viteazul n-a urmărit răsturnarea stărilor sociale existente în Transilvania, ci s-a manifestat favorabil față de nobilime, socotind că, ocrotind-o, stăpînirea lui va găsi un reazim în ea și o va putea solidariza cu acțiunile sale politice”³⁵, aceasta nu s-a putut împăca cu stăpînirea „valahului” care, între altele, introdusese în raporturile directe cu dregătorii, pe lângă cele două limbi oficiale (latina și maghiara) și limba română. Suficiente motive au fost găsite de nobilimea ardeleană pentru a declanșa răscoala, căreia i s-a raliat și oastea imperială, aflată în apropiere de frontiera nordică și comandată de generalul Basta. Întîlnirea acestor forțe cu oastea comandată de Mihai Viteazul a dat naștere bătăliei de la Mirăslău, după numele localității aflate în zona respectivelor acțiuni.

Mihai Viteazul, bine și la timp informat de succesiunea acestor evenimente, a organizat așa fel marșul strategic încît forțele de sub comanda sa au avut posibilitatea să ocupe la timp o bună poziție de apărare, la aproximativ 1,5 km vest Mirăslău, pe valea pîrîului Lapad. Ultima încercare a voievodului de a convinge pe generalul imperial că nu avea dreptul să-l atace „de vreme ce n-are nici o poruncă de la împăratul să năvălească în pămîntul său”³⁶ s-a dovedit zadarnică. Este foarte probabil că atît atitudinea neloyală a nobilimii ardelenene, pe care voievodul român o tratase cu atîta omenie și înțelegere, cît și comportarea înșelătoare a generalului Basta să fi creat la Mihai Viteazul o stare de mîhnire și de atîta revoltă încît stăpînirea de sine, tactul și bunul calcul în luarea hotărîrilor să fi fost puse serios la încercare cu prilejul acestei noi confruntări armate. O stare de impulsivitate neobișnuită a cuprins pe voievod. Ea este de natură să justifice în largă măsură greșeala ce a făcut în acel septembrie 1600 la Mirăslău. Informat de apropierea oștilor adverse, înaintea cărora a trimis succesiv solii cu misiune de pace, dar care fără doar și poate aveau în primul rînd sarcina de a procura informații asupra numărului și compoziției armatei inamice, echipamentului etc., Mihai Viteazul a hotărît să interzică direcția principală spre Alba Iulia, capitala Transilvaniei. În acest scop s-a instalat în apărare la vest de malurile abrupte și pline de rîpe ale pîrîului Lapad, avînd flancurile bine asigurate, la sud pe cursul rîului Mureș iar la nord pe înălțimi împădurite și lipsite de comunicații. Oștile inamice s-au oprit în fața acestei poziții instalînd puternice gărzi la localitatea Mirăslău. A trece vadul Lapadului pentru a începe lupta i se părea tot mai mult lui Basta lucru cu neputință³⁷. Pe la miezul nopții de 17/18 septembrie (st.n.) 1600, Mihai a primit din partea generalului imperial somația de a părăsi Transilvania³⁸. Păstrăm convingerea că acest

³⁴ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 91.

³⁵ Ion Ionașcu, *Mihai Viteazul și unitatea politică a țărilor române în Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, Edit. Academiei, 1968, p. 180.

³⁶ N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. II, p. 194.

³⁷ Ciro Spontoni, *Historia della Transilvania*, Veneția, 1638, p. 115; N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. II, p. 32 — 33.

³⁸ Hurmuzaki, IV—2, p. 584.

gest a amplificat starea de efervescentă a voievodului, care nu putea fi calmată decât prin acțiune. Momentul psihologic a coincis cu o stratagemă a generalului advers și voievodul român a comis greșeala de a părăsi puternica poziție de apărare trecînd la urmărirea inamicului ce înscenase o falsă retragere. Scoase din admirabila poziție de pe Lapad, forțele voievodului român au fost atacate, într-un teren incomod pentru desfășurarea și manevra forțelor proprii, de un inamic superior din punct de vedere numeric și mai ales calitativ³⁹. Prin exploatarea tuturor elementelor favorabile, rezultate din atragerea voievodului român în noua poziție, ca și prin aplicarea unei manevre de flanc ce a dus la capturarea principalei artilerii a lui Mihai, generalul Basta a reușit să disocieze dispozitivul acestuia, care a cedat succesiv. Cu un ultim efort, Mihai Viteazul a strîns în jurul său steagurile și căpeteniile ce mai rezistau sperînd să redreseze situația. Totul a fost însă zadarnic. Rezerva se consumase iar rezistența eroică a unor grupări izolate nu se mai putea însuma. Inamicul avea la dispoziție toată artileria și angajase pentru obținerea deciziunii întreaga rezervă de cavalerie cuirasată. Trupele lui Mihai au fost cuprinse de panică și centrul a cedat. Un martor ocular, Achille Tarducci, relatînd episoade ale bătăliei arăta că mulți s-au înecat în Mureș⁴⁰. Mihai, amenințat a fi prins, și-a înfășurat în jurul pieptului steagul cel mare al țării, și înconjurat de o gardă de ofițeri și cazaci, dădu pinteni calului, dispărînd în vadul Mureșului. Așa a fost la Mirăslău în ziua de 8/18 septembrie 1600! Ciro Spontoni, biograful lui Basta, referindu-se la victoria de la 18 septembrie 1600 arăta că ea „s-a datorat incomparabilei prudențe... a lui Basta”⁴¹. Noi considerăm că această înfrîngere s-a datorat în primul rînd impulsivității voievodului, amplificată peste ceea ce-i era caracteristic, datorită unui ansamblu de factori specifici aceluia moment. De aceea, pe bună dreptate generalul Rosetti observa că „judecății reci, care arătase nevoia și șansele de izbîndă ale defensivei”, i s-a impus „firea impulsivă”⁴² a voievodului. Mihai a trecut apoi grăbit prin Alba-Iulia și s-a oprit la cetatea Făgărașului, unde și-a adunat resturile oștirii scăpate din bătălie. Aici a sosit — printre alții — și Baba Novac, rînit, cu părul ars și fața smolită de singeroasa luptă. Tocmai în aceste momente, ca o supremă ironie a soartei, solul lui Mihai la Praga, Teodosie Logofătul primea confirmarea împăratului că „domnul va fi numit guvernator pe viață în Ardeal”⁴³.

Momentul este cutremurător! Încercînd o comparație cu o altă proeminentă personalitate militară, academicianul Constantin C. Giurescu afirma: „În istoria românilor nu cunoaștem un alt caz, în care prăbușirea să fi urmat atît de repede momentului de glorie culminantă. În istoria universală, păstrînd proporțiile, e un singur caz asemănător, acela al lui Napoleon I. La amîndouă aceste mari figuri ale istoriei găsim o acțiune militară, purtînd pecetea geniului, întinse cuceriri teritoriale, o înfrîngere

³⁹ Generalul Basta dispunea de o numeroasă cavalerie sileziană, echipată, atît oamenii cît și caii, cu armuri grele.

⁴⁰ Hurmuzaki, *XII*, p. 1037 și *IV-2*, p. 583—592.

⁴¹ Ciro Spontoni, *op. cit.*, p. 119.

⁴² General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 401.

⁴³ P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 228.

hotărîtoare (Mirăslău — Dresda), apoi o reluare a acţiunii şi, în cele din urmă, un sfârşit impresionant”⁴⁴.

La puţin timp după bătălia de la Mirăslău, Mihai Viteazul cu forţa repede refăcută a trebuit să iasă în întâmpinarea altui adversar, care voia să profite de situaţia creată. Forţele polone trecuseră Nistrul, aducînd cu ele pe Ieremia Movilă şi pe fratele acestuia, Simion. Pentru a-şi asigura spatele în această nouă campanie, învinsul de la Mirăslău a trebuit să accepte jurămîntul de credinţă pentru împăratul Rudolf şi trimiterea ca ostateci a membrilor familiei sale şi a unor boieri. Personalitatea lui Mihai Viteazul a fost supusă în această ocazie poate celui mai complex proces psihologic, deoarece niciodată tăria de caracter nu e mai mult încercată ca după o înfrîngere.

Şi voievodul român, cu toată vitregia împrejurărilor, nu s-a lăsat înfrînt. „Pohta ce pohtise”, idealul realizat şi atît de scump tuturor românilor, căuta să-l apere cu ultimă nădejde. Se repezi spre răsărit, la Bucovel, obsedat de linia sudică a Dunării, unde plutea pericolul unei invazii otomane. Familia printre străini, zălogită cauzei drepte pentru care el ridica sabia. Personalitatea sa, strategul şi omul sînt supuse judecăţii istorice. Cîte mutaţii au intervenit şi cît de tumultuoase au fost de la Şelimbăr pînă la Bucovel ! Şi doar un an la marea scară a istoriei ! Pe bună dreptate, cunoscutul istoric francez Fernand Braudel, încercînd o incursiune în epopeea voievodului român, făcea afirmaţia : „Mihai Viteazul, stăpînul Valahiei şi al unor vaste regiuni vecine, o mare figură greu de cuprins, cu atît mai greu de judecat”⁴⁵.

În marile dimensiuni ale acestei proeminente personalităţi militare, la acest „chip de curată şi desăvîrşită poezie tragică” — cum îl portretiza Nicolae Iorga —, trăsăturile umane şi de caracter au fost foarte puţin aprofundate. Nu este locul şi nici nu ne propunem a face acum un asemenea studiu. Cîteva aprecieri totuşi se impun, pentru ca după 375 de ani de la marelui act al eroului, să ne apropiem de înţelegerea sa cu mai mult adevăr şi cît mai cuvenit omagiu. Mihai Viteazul ne apare ca un om al tăriei de caracter şi al dreptăţii. Din relatările contemporanilor ca şi mărturisirile proprii, rezultă că încă din primii ani ai domniei a avut de înfruntat situaţii care cereau o mare tenacitate pentru a le putea domina. În interviul acordat solului polon Lubieniecki, în timpul pregătirilor pentru campania Călugărenilor, arăta cu destul amar că „Nu este nimenea care să-mi dea o mină de ajutor, nici loc nu este unde să-mi plec capul. [...] Pe soţia mea şi pe fiul meu i-am trimis la Tirgovişte, la poalele munţilor Transilvaniei”⁴⁶. În aceste condiţii grele a început campania contra otomanilor şi a intrat în legenda celebrei bătălii de pe Neajlov ca un strălucit exemplu de vitejie, dar în acelaşi timp şi de stăpînire de sine. În scrisoarea pe care a trimis-o după bătălia de la Călugăreni, la 12 septembrie 1595, hatmanului de cîmp şi castelan de Liov Stanislaw Zólkiewski, se arăta a fi un spirit aprig dar şi prudent⁴⁷. Cîtă energie şi ce puternică voinţă a dove-

⁴⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, Bucureşti, 1937, p. 269.

⁴⁵ Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, tome 2, Paris, 1966, p. 483.

⁴⁶ *Literatura română veche*, vol. II, p. 31 — 32.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 73.

dit în depășirea momentelor de acută criză! În raporturile diplomatice a dovedit calm și tact, dar și reacțiune promptă când îi erau ofensate țara și demnitatea. Răspunsul pe care l-a dat nunțiuului Malaspina poate constitui un exemplu. Nu putea suporta nedreptatea și se ferea a o face cuiva. Când aceasta s-a întâmplat totuși, o recunoștea cu sinceritate și căuta a o îndrepta. Acest sentiment de omenie rezultă dintr-un document datat 26 septembrie 1600: „Io Mihail voievod [...] m-am mîniat pe Antonie Grama cu multă urgie, pentru o pîră ce a pîrit guri mincinoase către domnia mea [...]. Apoi am înțeles domnia mea și am aflat că l-am prădat fără dreptate și cu nimic vinovat, ci a fost om drept [...] Iar apoi [...] domnia mea am dat și am miluit pe Antonie Grama ca să plătesc domnia mea paguba lui”⁴⁸. Loial în luptă, cu un cavalerism deosebit față de luptătorii adversi. Nu cunoaștem nici un caz de cruzime, care era atât de obișnuit în practica acelor vremi. Uciderea lui Andrei Báthory nu numai că l-a impresionat dar a pedepsit cu asprime pe cei ce așteptau recompensă. Și-a iubit ostașii, ca și pe căpeteniile acestora, a suferit pentru ei și odată cu ei. Cu drept cuvînt tratatul de istoria României îl consideră „Unul din cei mai mari generali și oameni de stat ai vremii sale”⁴⁹.

Toate acestea justifică faima de care s-a bucurat voievodul român peste hotare, larga circulație a informațiilor despre răsunătoarele lui biruinți, despre proeminența sa personalitate militară. Chiar generalul Basta, plin de invidie pe succesele lui Mihai Viteazul și implicat în actul mișelesc al uciderii sale, a mărturisit următoarele în legătură cu bătălia de la Gorăslău (3 august 1601), ultima lumină al celui din urmă an de viață al voievodului: „dacă aș fi vrut să încerc norocul, dînd lupta ce mi se oferea și nu m-ași fi unit la timp cu Valahul, desigur că toată provincia Ungariei (habsburgice — n.a.) ar fi fost pierdută”⁵⁰. Acțiunile militare ale lui Mihai Viteazul au fost urmărite cu interes pînă la îndepărtata Spanie. La Saragossa, în anul 1595, a apărut o lucrare în care se afirma: „dacă creștinătatea se adună și dă sprijin și ajutor acestui principe creștin, vom ajunge să constrîngem pe acest dușman comun [...] deschizînd drumul pentru a cîștiga orașul sfînt al Ierusalimului”⁵¹. În alt oraș spaniol, la Simancas⁵², numeroase documente au manifestat interes pentru informațiile ce veneau de la Dunărea de Jos, despre acțiunile militare strălucite ale voievodului român. Eroismul său a fost evocat în numeroase balade și cîntece de vitejie ale popoarelor balcanice, ale căror luptători și căpetenii (raguzanul Deli Marcu, sîrbul Baba Novac etc.) au alergat sub steagurile lui. Pe acele meleaguri se afirma în anul 1598 că, dacă Mihai ar trece Dunărea, „bulgarii, sîrbii și albanezii [...] s-ar uni cu el”⁵³. Interesul sporit pentru epopeea lui Mihai Viteazul, manifestat atât în interior cît și peste hotare, a dat la iveală o serie de noi și importante documente, care consolidează știrile

⁴⁸ Ștefan Pascu și Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol. II, București, Edit. științifică, 1958, p. 699 — 700 (doc. nr. 1417).

⁴⁹ *Istoria României*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1962, p. 1002.

⁵⁰ A. Veress, *Documente*, vol. VI, p. 402 — 404 (documentul din Košice, 23 iulie 1601).

⁵¹ Nerva Hodoș, *Vitejiile lui Mihai Vodă apreciate în apus (1595—1599)*, București, 1913, p. 13.

⁵² Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, p. 107 — 200.

⁵³ *Hurmuzaki*, XII, p. 361.

avute pînă acum, pe de o parte, și lărgesc atît aria de cunoaștere ca și ecoul acțiunilor sale în străinătate, pe de altă parte. Menționăm în această privință numeroasele documente publicate de profesorul Eric D. Tappe⁵⁴ din Marea Britanie, ca și valoroasa contribuție a lui Paul Cernovodeanu, apărută într-o prestigioasă și recentă lucrare, din care cităm doar o singură informație: „[...] reprezentantul reginei Elisabeta la Poartă, făcea cunoscut la 5 iulie 1600 frica turcilor de a nu fi atacați acum de Mihai în propria lor țară și să ajungă cu oștile lui pînă la Adrianopol; spre a preîntîmpina această primejdie, Giafer și Mehmed pașa au fost trimiși cu 7 galioane la gurile Dunării, urmînd să ridice acolo o cetățuie, menită a opri înaintarea domnului”⁵⁵. Rapoartele pe care reprezentanții Angliei le trimiteau chiar din capitala Imperiului otoman sînt de o mare valoare, ele evidențiind nu numai panica pe care acțiunile voievodului român o provocase la Constantinopol, dar și calitățile deosebite de comandant de oști pe care șefii otomani le atribuiau lui Mihai Viteazul.

„Mihai Viteazul — arăta istoricul Lupaș — rămîne, fără îndoială, una din cele mai puternice personalități în trecutul românilor. Tot ce s-a lucrat și s-a plănuit de la 1601 pînă la 1918 de o latură și de alta a Carpaților [...], a fost ca o pregătire îndelungată și temeinică pentru dorita ei înfăptuire pe veci”⁵⁶. Dacă ar fi să ținem seama numai de contribuția sa la crearea primului stat unificat român ca și la dezvoltarea artei militare românești, tot ar fi suficient pentru a-l putea situa cu respect și admirație în galeria marilor comandanți de oști. Rămînînd neclintit în vitregia vremurilor și a frecventelor schimbări de situații în politica externă și internă, supus omeneshilor greșeli, Mihai Viteazul rămîne pentru generațiile de urmași un viu exemplu de bărbăție și curaj, o figură de ostaș în cea mai completă și mai frumoasă accepțiune a cuvîntului.

MICHEL LE BRAVE — PERSONNALITÉ MILITAIRE MARQUANTE

RÉSUMÉ

La personnalité d'un grand commandant d'armée peut être appréciée non seulement d'après la manière dont il a préparé et dirigé diverses campagnes et batailles, mais aussi d'après l'écho de ses actions transmis aux contemporains et à la postérité, d'après la manière dont il a été glorifié dans des chansons héroïques et ballades. Michel le Brave a réuni au superlatif les deux aspects.

⁵⁴ E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian history (1427—1601)*, London, 1964.

⁵⁵ Ludovic Demény, Paul Cernovodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI—XVIII*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1974, p. 40.

⁵⁶ I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937, p. 152 — 153.

En surmontant les immenses difficultés d'ordre extérieur, par suite d'actions militaires minutieusement préparées et rapidement déclenchées, il a réussi à unifier pour la première fois les pays roumains, ressuscitant la Dacie de jadis. Il a été parmi les premiers dans l'histoire militaire — sinon le premier — à avoir organisé le franchissement des montagnes par plusieurs colonnes, séparée par de grandes distances ; adepte de l'action héroïque dans la masse de soldats, pour l'entraîner aux moments des grandes décisions ; doué d'un raffinement particulier quant à masquer les actions d'envergure et à utiliser la réserve au moment opportun. Rien que ces éléments nous semblent suffisamment éloquent pour considérer Michel le Brave comme la personnalité la plus marquante de l'histoire médiévale roumaine. Son nom est demeuré au-delà des siècles un symbole des actions destinées à préparer l'union de tous les Roumains.

ACȚIUNILE NAVALE ALE LUI MIHAI VITEAZUL PENTRU STĂPÎNIREA DUNĂRII

DE

SERGIU COLUMBEANU

Una din activitățile militare mai puțin cercetate ale lui Mihai-Viteazul este și aceea legată de lupta pe apă¹. Mare comandant de oști cu vederi multilaterale în conducerea războiului, domnul muntean și-a dat perfect de bine seama de însemnătatea strategică a Dunării pentru operațiile pe care le organiza și le conducea împotriva forțelor otomane. Și în timpul lui Mihai-Viteazul, la fel ca întotdeauna de altfel, Dunărea a vădit marea ei importanță economico-strategică. Fluviul era nu numai principală cale de transport pentru mărfuri legînd regiunea Mării Negre de Europa centrală, ci și mare cale de comunicație militară ce facilita pătrunderea spre inima continentului! Ținînd seama de aceste caracteristici ale Dunării, Mihai Viteazul, încă de la începutul războiului de eliberare de sub dominația otomană, a inițiat o serie de operațiuni avînd drept obiectiv controlul, sau cel puțin neutralizarea, cetăților mai importante ocupate de trupele și de flota turcească pe ambele țărmuri ale marelui fluviu : Turnu, Giurgiu, Brăila, pe malul stîng; Vidin, Nicopole, Rusciuk, Silistra pe malul drept.

Pentru a răspunde multiplelor și complexelor exigențe ale războiului pe apă- operații de luptă propriu-zisă, transporturi, traversări dintr-o parte în alta a Dunării-, sub impulsul direct al lui Mihai Viteazul, în Țara Românească se va desfășura un mare efort în materie de construcții navale. Pădurile imense care, în multe locuri, ajungeau pînă la apropierea Dunării, au furnizat din belsug materia primă necesară construcției de nave și de ambarcații de diferite tipuri (pentru luptă, pentru transport, pentru poduri de vase). Flotilele domnului muntean au acționat cu eficacitate pe tot cursul Dunării atacînd porturile și convoaiele de nave care asigurau aprovizionarea capitalei otomane. Mai mult încă, așa cum vom vedea mai departe, unele mărturii documentare contemporane cu Mihai Viteazul, atestă că preocupările marelui căpitan de oaste pentru războiul pe apă, nu s-au mărginit numai la Dunăre, ci au avut în vedere și teatrul de operații al Mării Negre. Formațiunile navale acționînd pe Marea Neagră conform planurilor de război ale Domnului român par să fi constituit, la un moment dat, un pericol real pentru căile de comunicație turcești din lungul litoralului apusean al Mării Negre și de la gurile Dunării.

---

¹ Cîteva date din acest articol care va forma un capitol al lucrării *Istoria navigației și marinei în România* sînt publicate în articolele noastre : *Aspecte ale istoriei navigației în România* (Din cele mai vechi timpuri pînă la tratatul de la Adrianopol— 1829) în „Studii” XXV (1972) nr. 4, p. 732 — 735 ; *Flotilele lui Mihai Viteazul* în „Magazin istoric” VII (1973) nr. 11, p. 2—5.

Am menționat mai înainte că unul din principalele obiective strategice ale lui Mihai Viteazul în timpul războiului anti-otoman, a fost privarea adversarului de sursele sale de aprovizionare care, într-o largă măsură, erau țările române. Din aceste țări erau transportate spre capitala imperiului turcesc — Istanbul — o mare parte din produsele alimentare — vegetale și animale — necesare hrănirii unei foarte numeroase populații și a unui impunător aparat militaro-administrativ. Tot din țările române veneau materiale pentru construcții navale și nave gata construite solicitate de amiralitatea otomană.

Stăpînirea țărilor române, a Dunării cu numeroasele ei porturi și schele de încărcare și descărcare, siguranța căilor de comunicație pe apă, erau, așadar, vitale pentru aprovizionarea capitalei otomane. Surse documentare ale timpului arată că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea marea metropolă de pe țărmurile Bosforului ajunsese la 4 — 500.000 locuitori ². Numeroase rapoarte diplomatice ale trimișilor străini la Poartă, venețieni ³ spanioli ⁴ englezi ⁵ — arată, așa cum semnalăm mai sus, că Țara Românească și Moldova deveniseră, în secolul al XVI-lea, surse principale de aprovizionare a Istanbulului cu produse alimentare. Operațiile de război conduse de Mihai Viteazul au adus mari perturbări traficului dintre porturile dunărene și cele ale litoralului dobrogean și marea metropolă de pe țărmurile Bosforului ⁶. Ocuparea unui mare număr de schele și porturi de către Mihai Viteazul, atacarea navelor otomane de către grupuri de nave și ambarcații românești, închiderea navigației la gurile Dunării, au avut ca urmare o mare penurie de alimente pe piața Istanbulului, dublată de o creștere exorbitantă a prețurilor ⁷. De aceea, unul din principalele obiective ale reacției atât de puternice a Porții împotriva domnului muntean a fost restabilirea traficului maritim, atât de greu lovit, dintre țările române și Istanbul.

Brăila, Hirșova, Măcin, Isaccea, Tulcea, Constanța, Mangalia ⁸ Karaharnaluch ⁹ sau Karaharman, unde este astăzi Vadu, la sud de lacul Sinoe ¹⁰, erau porturile în care se acumulau, pentru a fi încărcate pe vase

² Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 346; vezi și Robert Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVII-e siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale*, Paris, 1962, p. 44 — 45.

³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV-₂, doc. CLVI, p. 196 — 197

⁴ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele de la Simancas*, București, 1940, doc. CXXXIV, p. 70

⁵ E. D. Tappe, *Documents concerning rumanian history (1427—1601)* London The Hague, Paris, 1964, doc. 116, p. 79.

⁶ Hurmuzaki, vol. XII, doc. LIX, p. 24.

⁷ *Ibidem*, vol. III-1, doc. XXXIX, p. 471; vol. IV-2, doc. CLIV, p. 193 — 194, doc. CLVIII, p. 198.

⁸ Vezi Bistra Tvetkova, *Regimul schimbului economic dintre teritoriile de la nord și sud de Dunăre în secolul al XVI-lea*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)*, vol. I. București 1971, p. 135 — 136; M. M. Alexandrescu Dersca, *Aspecte ale vieții economice din orașele și ținuturile Dobrogei*, în „Studii”, XXVI (1973), nr. 1, p. 42 — 44; *Călători străini despre țările române*, vol. II, București, Edit. Științifică, 1970, p. 514 — 515; vol. III, 1971, p. 17, 392.

⁹ *Călători străini...* vol. IV, 1972, p. 392, 414.

¹⁰ Mehmet A Mustafa, *Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația otomană în veacurile XIV—XVII (Mărturiile călătorului Evlia Celebi)*, în „Studii”, XVIII (1965), nr. 5, p. 1101, 1111 — 1112.

mai mari, produsele românești destinate Porții. Activitatea din aceste porturi se reflectă într-o serie de acte cu caracter normativ emise de sultani (*Kanun*-edictate și *Kanunname*—regulamente), menite să reglementeze traficul maritim. Studii recente, întemeiate pe aceste edictate și regulamente otomane privind activitatea portuară, arată că în Dobrogea la Măcin, Hîrșova, Constanța, Mangalia, veneau diferite produse agrare și animale, mari cantități de materiale lemnoase, care se încăreau în navele ce se îndreptau spre porturile turcești, în deosebi spre Istanbul¹¹. Aceste produse erau aduse din interiorul Țării Românești de bărci și nave mici pe Dunăre, precum și de ambarcațiuni mai mari care făceau un adevărat trafic de cabotaj în lungul litoralului dobrogean. Franco Sivori, cunoscutul consilier genovez al lui Petru Cercel, scrie că produsele Țării Românești sînt „duse pe Dunăre cu bărcile pînă la porturile Varna și Constanța care sînt la Marea Neagră și aici sînt încărcate pe corăbii care străbătînd această mare, merg mai întii la Constantinopol”¹². . . Navele turcești descărcau la rîndul lor produse mediteraneene și mărfuri orientale¹³.

O mențiune specială se cuvine a fi făcută pentru contribuțiile în materiale de construcții navale și în nave, pe care țările române erau obligate să le furnizeze Porții. Într-un document din 15 martie 1572, publicat de N. Iorga, se arată că în cadrul măsurilor luate pentru refacerea flotei otomane, greu încercată în bătălia de la Lepanto, li s-a impus țărilor române să dea mari cantități de cherestea și 200 care de in, cînepă și cîlți¹⁴. În 1591 Poarta cerea principatului Transilvaniei mari cantități de in și cînepă, necesare velaturii navelor¹⁵. Este de asemenea interesant de relevat și faptul că prin 1591—1592, regina Elisabeta a Angliei, care pregătea o mare expediție navală împotriva Spaniei, a cerut sultanului să-i aprobe import de lemn din Transilvania; acesta urma să fie adus în Moldova și de aici transportat în ambarcații pe riuri la Dunăre¹⁶. Firmane speciale puneau în vedere domnilor români să construiască nave pentru flota turcă¹⁷.

Izvoarele timpului ne oferă și date de ordin cantitativ asupra traficului pe apă în direcția Imperiului otoman. Un raport către regele Spaniei, din 15 ianuarie 1595, arată că la Constanța se încarcă grîne aduse din Țara Românească; numărul de nave afectat transportului anual spre Istanbul este de 1000 (*mille vasselli*). Cifra poate fi exagerată, dar nu este mai puțin adevărat că ea ne dă o indicație de mărime asupra traficului

¹¹ M. M. Alexandrescu Dersca, *op. cit.*, p. 42 — 44, B. Țvetkova, *op. cit.*, p. 134 — 135.

¹² *Călători străini* . . . vol. III, p. 17; B. Țvetkova, *op. cit.*, p. 135.

¹³ M. M. Alexandrescu Dersca, *op. cit.*, p. 42 — 44.

¹⁴ N. Iorga, *Românii și lupta de la Lepanto*, în „*Revista istorică*”, X(1924), nr. 3 — 4, p. 106 — 107.

¹⁵ F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, A. Colin, 1949, p. 1076.

¹⁶ *Chronicon Fuchsis-Lupino-Ollardinum sive Annales, Hungariae et Transilvanici*, Editit Iosephus Trausch, pars I, Coronae, 1847, p. 87. Pentru relațiile țărilor române cu Anglia în această perioadă, vezi și Paul Cernovodeanu, Ludovic Demeny, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI — XVIII*, București, Edit. Acad. 1974.

¹⁷ M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I. București, 1960. nr. 38, p. 35; nr. 45 și 47, p. 36; vol. II, 1962, nr. 54, p. 21 (traducerea în franceză a firmanelor la Biblioteca Academiei R.S.R., DLXXIX/5 — 5a; DLXXX/7 — 7a, 25 — 25a, 28 — 28a)

din portul dobrogean. Acelaș raport mai relatează că la Brăila sînt încărcate anual, cu produse alimentare destinate Porții, *500 vasselli*¹⁸. Un alt raport, austriac, din noiembrie 1595, pomeniște doar de 100 — 150 nave care pleacă anual cu provizii din țările române spre Poartă¹⁹. Richard Knolles, primul istoric englez al Imperiului otoman, contemporan cu Mihai Viteazul, scrie în „Istoria” sa că Țara Românească și Moldova furnizau Porții grîne și vite și că asigurau aprovizionarea „orașului imperial Constantinopol”, în fiecare an fiind expediate pe Marea Neagră cel puțin 150 nave încărcate cu diferite produse alimentare. De toate acestea „turcii erau acum lipsiți din cauza răscoalei sus-ziselor țari”²⁰. Iar Paolo Giorgio, emisar al papei Clement al VIII-lea, scrie că în noiembrie 1598 a găsit „în portul Karaharmaluch (oraș la Marea Neagră care este cel mai aproape de cele cinci guri ale Dunării), douzeci și șapte de vase (*vasselli*) încărcate cu mărfuri...²¹

Toate aceste date de mai sus ilustrează în mod concludent, că în porturile de la Dunăre și de la Marea Neagră, din apropierea țărilor române (după întinderea lor teritorială din acea vreme) se desfășura un foarte intens trafic, îndreptat însă în cea mai mare parte spre Imperiul otoman²². Războiul și în deosebi operațiunile navale deslănțuite de Mihai Viteazul împotriva acestui trafic au afectat în mod profund economia de consum a imperiului.

Așa cum arătăm mai sus, Mihai Viteazul a sesizat importanța acestui trafic de mare anvergură și consecințele ce ar decurge, din punct de vedere strategic, prin oprirea lui. Efortul de război otoman ar avea mult de suferit în caz că transportul de provizii, de materiale și echipament de luptă, de muniții, în susul fluviului, spre teatrul de război din Ungaria, ar fi împiedicat sau cel puțin perturbat. Avînd în vedere aceste considerente, Mihai Viteazul a îndreptat primele sale mari atacuri împotriva porturilor și cetăților turcești de pe Dunăre, puncte de unde comandamentele otomane controlau și dirijau buna desfășurare a transporturilor pe fluviu. Astfel, în iarna anului 1594, oastea lui Mihai asaltează Giurgiu. Orașul este prădat, cetatea însă rezistă, trupele muntene neavînd, probabil, încă suficientă experiență în operațiile de asediu ale fortărețelor puternice cum era Giurgiu. Cetatea de Floci, la Gura Ialomiței, este atacată și distrusă (10 decembrie 1594); apoi Hirșova (1 ianuarie 1595) și Silistra (8 ianuarie 1595). Acestea sînt obiectivele ofensivei de iarnă a oștilor muntene. Alte corpuri de oaste au ca obiective Nicopole, Turtucaia, Cernavodă și Brăila. Fostul mare port fluvial și maritim al Țării Românești cu puternica lui cetate, este cucerit de Mihai în martie 1595. Cetate principală

¹⁸ Al. Ciorănescu, *Documente...*, doc CCXXVI, p. 107

¹⁹ Hurmuzaki, vol. XII, doc. CCCXV, p. 208

²⁰ Richard Knolles, *The Generall Historie of the Turkes*, London ediția din 1621, p. 1076 („For Valachia and Moldavia do so abound with corne and cattell, that they plentifully serve the imperial citie of Constantinople not only with corne and flesh, but also yearly send at least 150 ships, thither by the Black Sea laded with other kind of victuals. Of which so great commodities the Turks were now deprived by the revolt of the afore said countries”)

²¹ *Călători străini...*, vol. III, p. 414

²² F. Braudel, *op. cit.*, p. 71, 80

asezată tocmai în punctul unde începe Dunărea maritimă, Brăila va avea din nou o garnizoană românească ce va ține sub control traficul dinspre fluviu spre mare și dinspre mare în à-monte pe fluviu ²³.

În luptele pentru asigurarea controlului țărmurilor și cursului Dunării, Mihai Viteazul a utilizat o mare cantitate de mijloace navale (nave și ambarcații de diferite tipuri). Un număr foarte mare dintre acestea au fost construite de meșterii în lemn ai Țării Românești care aveau pretutindeni materie primă la dispoziție : codrii imenși care ajungeau pînă la Dunăre ²⁴. Astfel, un raport datat 15 ianuarie 1595, din Liov, al lui Pompeo Salvago, probabil către regele Spaniei, aduce la cunoștință că Mihai a dispus să se construiască în mare grabă 60 de bărci pentru fluviu (*con instantia fabricava da 60 barche piate per detto fiume*) ²⁵. La rîndul său cronicarul turc Mustafa Selaniki, menționează, de două ori în cronica sa, marel efort făcut de Mihai în domeniul construcțiilor navale. Într-un paragraf ce relatează evenimente din mai 1598, cronicarul turc scrie : „S-a mai arătat că Mihai *construind multe sute de șăici* <șaiika> (subl. ns.) se pregătește să le așeze pe Dunăre, cu mulți afurisiți” ²⁶. O a doua însemnare, datată 1 octombrie 1598, relevă că „El (Mihai n.n.) a construit totuși șăici (*șaiika*) (subl. ns.) pe Dunăre. . .” ²⁷ Remarcăm, prin urmare, că meșterii munteni constructori de mijloace de plutire, nu se mărgineau numai la fabricarea bărcilor, ci erau capabili să confecționeze și nave de dimensiuni mai mici, ca șăicile. Aprecierea de ordin cantitativ că s-ar fi construit sute de șăici ar putea fi o exagerare, în nota obișnuită a cronicilor timpului. Nu este însă mai puțin adevărat, că ea ilustrează un fapt foarte real : marea extindere luată de construcțiile navale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, ca urmare a necesităților sporite impuse de războiul anti-otoman, război ce se purta nu numai pe uscat, ci și pe apă. Marea extindere a activităților legate de construcția mijloacelor de plutire în timpul domniei lui Mihai Viteazul se poate deduce și din datele pe care ni le oferă cronicarul ungar Szamosközy. În însemnările din cronică privind pe români, acesta arată că în toamna anului 1598, cu prilejul campaniei împotriva cetății Nicopole, Mihai „a gătit de mai înainte ca la o mie cincisute de bărci. . .” ²⁸.

În afară de construcții, Mihai Viteazul își mai procura nave și ambarcații pentru operațiile sale pe apă și din capturi. O informație din 1595 arată că domnul muntean a capturat galere încărcate cu muniții venite pe Dunăre de la Constantinopol. Aceeași informație mai citează și faptul

²³ Vezi P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 109 — 127 (Capitolul : Luptele cu turcii).

²⁴ Pentru construcții navale la finele secolului XVI și începutul secolului XVII, vezi C. C. Giurescu : *Construcții navale în Principatele române în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în „Omăgiu lui Constantinescu cu prilejul împlinirii a 70 de ani”*, București, 1965, p. 317 — 329 ; *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV — începutul secolului XIX*, București, Edit. științifică, 1973, p. 101 — 104, Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Mesteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu* București, Edit. Acad. R.S.R., 1969, p. 131 — 132 ; S. Columbeanu, *Aspecte din istoria navigației . . .*, p. 732 — 735

²⁵ Al. Ciorănescu, *Documente . . . doc. CCXXVII*, p. 106

²⁶ M. Guboglu și M. Mustafa, *Cronici turcești . . .*, p. 386

²⁷ *Ibidem*, p. 389

²⁸ Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români, 1566—1608*, Cluj. 1928, p. 112

că Mihai, după ce a înfrînt pe pașa din Nicopole, a capturat 160 bărci și 6 piese de artilerie ²⁹. La 23 martie 1599, Girolamo Capello raportează dogelui Veneției că Mihai a prins o galere turcă ³⁰. Iar într-un raport din 25 iulie, 1599, acelaș bail venețian, Girolamo Capello, aduce la cunoștință dogelui său că domnul Țării Românești a făcut o mare captură navală. Aceasta a constat din trei galere ce făceau parte din escadra trimisă de Amiralitatea otomană pe Dunăre; se mai adăugau, după relatarea lor Capello și 80 de șăici. Bailul aprecia că navele capturate puteau aduce mari servicii lui Mihai Viteazul ³¹. În orice caz prezența navelor de tip maritim — galeele — în cadrul forțelor sale navale, constituia întărire substanțială a acestora.

Așa cum am văzut în paragraful de mai sus, unul din obiectivele principale ale operațiilor lui Mihai Viteazul pe Dunăre era capturarea de vase inamice cu care să-și completeze propriile sale forțe navale. Acțiunea care i-a adus galerele încărcate cu muniții și cele 160 de bărci, a contribuit nu numai la slăbirea potențialului de luptă pe apă al dușmanului dar i-a dat prilejul să -și mărească și provizia de muniții pentru armele de foc.

Amploarea operațiilor navale muntene pe Dunăre reiese și din rapoartele ambasadorului englez la Poartă, Edward Barton, care le menționează în mod foarte frecvent. Astfel la 22 martie 1595, Barton raporta lui Burghley, ministru al reginei Elisabeta I-a, că Mihai Viteazul a asediat Vidinul (*have besieged Vidin*) și că diferite *barkes and barges* * ale acestuia atacă pe tot cursul fluviului, pînă la vărsarea în Marea Neagră, traficul de provizii sau muniții (*victuals or munition*) dirijat spre taberele armatei otomane din Ungaria. Urmarea acestor atacuri a fost oprirea întregului trafic între țările române și Poartă ³². O relatare venețiană a bailului Marco Venier, din 2 aprilie 1595, semnalează, de asemenea, că din cauza atacurilor pe apă date de Aron-Vodă, domnul Moldovei și de Mihai Viteazul, traficul spre Constantinopol are mult de suferit. Cu referire la operațiile conduse de Mihai bailul scrie: „Mihai în mod asemănător cu *multe șăici* (subl. ns.) pe Dunăre face să se treacă fluviul fără nici un obstacol”. (*„Micală similitamente con molte șăiche nel Danubio facesse passare senza alcun ostacolo”*... ³³).

Această informație este interesantă, deoarece atestă că domnul muntean nu avea numai mijloace de plutire de tip mic-bărci, ci și mijloace de plutire de tip mai mare cum era șăicile, care fac parte din categoria navelor.

Anul 1595, cînd încheștarea dintre forțele otomane și Mihai Viteazul a atins punctul maxim, a fost un an de virf și în ce privește războiul naval pe Dunăre. Izvoarele timpului pomenesc în repetate rînduri de acțiunile „piraiților” și „corsarilor” români—munteni și moldoveni— împotriva flotei turcești. Același Barton, citat mai sus, raportează lui Burghley, la

²⁹ Hurmuzaki, vol. XII, doc. LX, p. 26.

³⁰ Ibidem, vol. IV—2, doc. CLXLVI, p. 230

³¹ Ibidem, doc. CCI, p. 236

* *Bark* înseamnă și barcă dar și tip de navă cu vele și cu trei arbori (catarge); credem că aici este vorba mai degrabă de bărci cu dimensiuni mai mari. *Barge*, era un fel de șlep mai mic.

³² E. D. Tappe, *Documents* ... , doc. 116, p. 79

³³ Hurmuzaki, vol. III, partea I-a, doc. XXXIX, p. 471

9 iunie 1595, că sultanul a trimis din Marea Neagră pe Dunăre o puternică escadră formată din 30 galere (*thirty gallies*) — nave mari de război — „să curețe zisul fluviu de continua piraterie a muntenilor și moldovenilor, care cu *barges and barks* trec continuu peste fluviu în aceste părți <ale imperiului> („to clear the said river of the continuall Piracy of the Valacks and Bugdans, who by barges and barks continually pass over into these parts... ”³⁴).

Demnă de citat, prin coincidența de fapte cu raportul lui Barton, este și relatarea spaniolului Diego Galán, vislaș, pe o galeră dintr-o escadră otomană ce intrase pe Dunăre în 1595. Spaniolul povestește operațiunea la care a participat, în felul următor: „Galerile au plecat din Constantinopol și după scurte escale la Varna și Caliacra au ajuns la gurile Dunării intrând în apele acestui fluviu. După două zile de navigație au întâlnit *luntrele corsarilor* (subl. ns.) care s-au ascuns în canalele laterale... ”³⁵. Diego Galán continuă: „iar cei din partea cealaltă (românii, n.ed.) văzînd că galerile se depărtează și că își urmau călătoria, au pregătit ei însăși o *flotilă de luntre* (subl. ns.), au atacat Tulcea și au ars-o împreună cu toți locuitorii ei, astfel că nu au lăsat pe nimeni”³⁶.

Rezultă din textul lui Galán, că aceste atacuri ale luntrilor românești împotriva traficului otoman, în plină perioadă de război, erau mai degrabă aspecte ale războiului de cursă, decît simple acte de piraterie. Spre deosebire de piraterie care însemna doar atacarea unei nave în scop de jefuire, *cursa* este acțiunea îndreptată împotriva traficului pe apă al statului cu care statul corsarilor este în stare de război. Războiul de cursă este deci o formă specifică de operații navale caracteristică situației de război. Observăm, de asemenea, tot din povestirea lui Galán, că muntenii și moldovenii de pe malurile Dunării, care acționau în chip de corsari, căutau să folosească condițiile geografice favorabile atacurilor prin surprindere pe care le oferea marea fluviu, cu numeroasele lui canale laterale și ostroave, bine ascunse de stufăriș și de perdelele dese de sălcii.

Mai tîrziu, în timpul verii, cînd operațiile de război luaseră o mare amploare, Barton comunica lui Burghley, printr-un raport din 27 iulie 1595, că un mare corp de oaste al lui Mihai, numărînd aproximativ 7000 de oameni, a trecut Dunărea de pe malul românesc pe malul turcesc, folosind pentru această acțiune ambarcații de tip *barges* (*ventured to passe the river Danubium in barges*). Trecerea s-a făcut pe furtună și vînt puternic. Detașamentul debarcat pe țărmul drept al Dunării a reușit apoi să libereze 500 de robi, găsiți în viață, dintr-un număr de 3000. Cei eliberați au fost apoi ambarcați în aceste *barges*, care i-au trecut fluviul înapoi pe malul muntean³⁷. Reiese din această relatare a ambasadorului englez numărul mare de ambarcații de care dispunea Mihai Viteazul pe Dunăre, fapt care îi permitea nu numai să transporte detașamente mari de oaste, dar să și readucă în țară pe locuitorii luați în robie de turci.

Informații similare dă, în rapoartele sale și bailul venețian la Poartă, Marco Venier. La 2 aprilie 1595 acesta scrie dogelui său că traficul cu

³⁴ E. D. Tappc, *op. cit.*, doc. 124, p. 85 — 86

³⁵ *Cătători străini...*, vol. III, p. 523

³⁶ *Ibidem*, p. 524

³⁷ E. D. Tappe, *op. cit.*, doc. 125, p. 87 — 88

vasselli (vase mai mici), de la gurile Dunării și de pe Marea Neagră a fost întrerupt din cauza atacurilor date de Aron Vodă și de Mihai Viteazul. Bailul venețian relevă amploarea pe care au luat-o forțele fluviale ale domnului Țării Românești, arătând că acesta dispune de „multe șăici pe Dunăre” (*molte saiche nel Danubio*) cu care trece fluviul cind dorește ³⁸.

Spre sfârșitul lunii august 1596, în nordul Dobrogei s-a desfășurat o importantă operație la care au luat parte un mare număr de nave de tip șăici din forțele navale ale Țării Românești. Cronicarul turc Mustafa Selaniki scrie că „galerele <Kalita> (turcești, n.n.) pregătite au ieșit, cu ajutorul lui Allah, din Marea Neagră și au intrat pe fluviul Dunărea; ele au dat, în apropiere de Babadag, peste 200 de șăici (subl. ns) ghiaure, care au fost pregătite cu grija afurisitului Mihai cel răsculat în vilaetul Țării Românești”. În afara celor „puși la visle” și a „munițiilor”, șăicile transportau și un corp de debarcare de „peste 2000 de neferi”, care plecase să atace „orașul înfloritor Baba <dag>”. Cu prilejul acestei acțiuni a avut loc și o luptă navală pe Dunăre între „șăicile” muntene și vasele turcești: „le-au ieșit în față galerele turcești”, relatează Mustafa Selaniki în cronica sa ³⁹.

Cu prilejul marilor atacuri, din toamna anului 1598, împotriva cetăților Vidin și Nicopole, Mihai Viteazul a folosit în număr aceste nave mici de tip șaică. Cu ele au fost transportate pe malul drept al fluviului ostașii, caii, artileria, munițiile și proviziile. Mustafa Selaniki reproduce o scrisoare (din 1 octombrie 1598) a lui Ahmed Pașa, comandantul cetății Vidin, în care acesta descrie cum s-a desfășurat operația combinată terestră și navală munteană. După ce arată că Mihai a construit șăici „și a pregătit foarte multe și diferite zaherele”, Ahmed Pașa scrie că „au trecut cu vasele de partea cealaltă foarte mulți afurisiți înarmați”. (subl. ns). Pentru a surprinde pe adversar, tot conform relatării lui Ahmed Pașa, Mihai Viteazul „a pregătit un șiretlic” deoarece „el adusese din timp și pe ascuns niște tunuri mari... prin stufiș, pe care, punând oameni, le-a așezat în locuri înalte și a început să tragă asupra oștirii islamice...” cronica recunoaște că lupta a luat sfârșit, cu victoria românilor: „poverile și corturile tuturor ostașilor săi, <ale lui Ahmed Pașa — n.n.>, precum și zahereaua și tunurile au fost capturate, pricinuindu-se astfel pierderi mari” ⁴⁰.

A doua mare acțiune după Vidin, a fost atacarea cetății Nicopole. Cronicarul ungar Ștefan Szamosközy scrie că „a trecut Mihai Vodă Dunărea pe la Nicopole, după ce a gătit de mai înainte ca la o mie cinci sute de bărci, lovind în Cîmpia Nicopolei pe Hafiz Ahmed Pașa și pe Caraman Pașa și dîndu-le război a fost ucis acolo Caraman Pașa, iar celălalt cu greu a putut să fugă pe cal fără șea”. Efectivul armatei muntene trecută peste Dunăre la atacul cetății Nicopole a fost în jurul de 8000 de oameni ⁴¹. Constatăm, deci, din cifrele date de cronicarul ungar, numărul relativ mare al ostașilor lui Mihai deplasați în dreapta Dunării,

³⁸ Hurmuzaki, vol. IV-a, doc. CLIV, p. 193 — 194

³⁹ *Călători străini*... p. 382 — 383.

⁴⁰ M. Guboglu și M. Mustafa, *Cronici turcești*... , p. 389, vezi și E. D. Tappe, *Documents*... , doc. 172, p. 123 — 124

⁴¹ Ioachim Crăciun, *op. cit.* p. 111 — 112; E. D. Tappe, *Documents*... , doc. 172, p. 124

precum și mijloacele impozante avute la dispoziție în vederea trecerii fluviului. Numărul mare al bărcilor concentrate de domnul român a fost folosit într-o mare măsură pentru construirea unui pod de vase⁴². În legătură cu tehnica construirii podurilor de vase peste Dunăre găsim o serie de detalii interesante în relatările spaniolului Diego Galán, citat mai înainte. El arată că se utilizau bărci, „înalte la bord”, care „se ridicau ca un stat și jumătate <de om — n.n.> deasupra nivelului apei”. Pentru fixarea lor „și a împiedeca mișcarea produsă de curent” se întrebuințau ca ancore un fel de coșuri mari (gabioane), care se umpleau fiecare cu aproximativ 1200 kilograme pietre⁴³.

Operațiile ofensive combinate, terestre și navale, întreprinse de Mihai împotriva Vidinului și Nicopolei, la fel ca și cele împotriva cetății Cladova din apropierea Porților de Fier, s-au încadrat într-o mare acțiune de diversivitate prin care domnul român a căutat să ușureze puternica presiune otomană exercitată împotriva cetății Oradea Mare, punct strategic deosebit de important. Pentru ajutorarea garnizoanei asediate acolo, Mihai a trimis și un corp de oaste de 1 500 oameni, comandat de aga Leca⁴⁴. Toate aceste măsuri în care domnul Țării Românești a combinat în mod judicios operațiile de luptă pe apă cu operațiile de pe uscat ilustrează marea sa capacitate în conducerea tactico-strategică a războiului. Rezultatul final al acțiunilor de luptă desfășurate în medii diferite și pe o mare întindere geografică, de la Dunăre pînă în văile Crișurilor, a constituit un mare succes de ordin strategic: cetatea Oradei nu a căzut în mâinile turcilor.

Seria rapoartelor și relatărilor privitoare la activitățile navale ale lui Mihai pe Dunăre continuă și în anul 1599, deși acum atenția domnului se îndrepta spre nord, spre Transilvania. Un raport din 29 martie 1599 a bailului venețian la Poartă, consemnează că pentru a face față amenințărilor turcești Mihai „*tenga pronte molte barche*” (ține gata multe bărci)⁴⁵. Patru luni mai târziu, la 25 iulie 1599, același trimis venețian aduce la cunoștință dogelui că domnul muntean a capturat trei nave turcești de mare, pe care le folosește împreună cu „*ottanta barche chiamate saiche*” (optzeci de bărci numite șaiici)⁴⁶.

Menționam mai înainte că preocupările navale ale lui Mihai Viteazul nu s-au limitat numai la teatrul de luptă dunărean. El a căutat să intercepteze și comunicațiile maritime ale Porții din lungul țărmului apusean al Mării Negre. Documente spaniole, păstrate în marile arhive de la Simancas, pun în lumină acest aspect mai inedit al concepțiilor strategice ale domnului român. Un document, din 5 august 1599, cunoscut sub numele de „Scrisorile de la Corfu” arată „că Mihai Vodă se afla pe Marea Neagră cu două sute de ambarcații (*barcones*) avînd fiecare la bordul său cite două sute de oameni, și că turcul trimisese acolo optsprezece galere (*galeras*)

⁴² Richard Knolles, *op. cit.*, p. 1107 (Arată că în dreptul Nicopolei „*the said bridge was by the Vaywood souldiors laid over the river upon boats*” — zisul pod a fost pus, peste riu, de către soldații voievodului, pe bărci”).

⁴³ *Călători străini* . . . vol. III, p. 127

⁴⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 148—149

⁴⁵ Hurmuzaki, vol. IV—2. doc. CLXLIX, p. 234

⁴⁶ *Ibidem*, doc. CCI, p. 236

despre care se spunea că patru îi fuseseră capturate ...”⁴⁷. Se pare, în lumina acestui text, că între cele două formații a avut loc o luptă navală în care aceste *barcones* (ambarcații mai mari capabile să înfrunte marea) au reușit să captureze patru galere turcești, din gruparea de 18 nave ce se deplasa în lungul coastei. În ce privește numărul de 200 *barcones*, cu echipajii de 200 oameni fiecare, deci în total 40.000 de vislași și luptători la 200 de vase, credem că aceste cifre reprezintă o exagerare⁴⁸. Cronnicarii timpului, când era vorba de date cantitative, aveau obiceiul să comită astfel de exagerări, pentru a sublinia mai mult amploarea unei bătălii și valoarea victoriei dobândite.

Un alt, document, din 14 august 1600, denumit ”Scrisorile de la Zante”, citează atacarea traficului maritim otoman, destinat aprovizionării Istambulului: „Că Mihai Vodă cu ambarcațiile (*barcones*) sale—se spune în document— obține rezultate bune nelăsînd să treacă alimente spre Constantinopol și că s-a apropiat atît de mult de acea cetate, încît Sultanul nu se mai simte în siguranță în seraiul său ...”⁴⁹. Cum ne-au arătat și documente analizate mai sus, izolarea capitalei otomane de sursele ei de aprovizionare din țările române, constituie unul din obiectivele majore ale operațiilor navale inițiate de Mihai Viteazul.

Așa cum atrăgeam atenția mai sus, cifrele și informațiile din documentele de la arhivele din Simancas au o notă de exagerare. Mai remarcăm apoi că documentele în chestiune, spre deosebire de celelalte documente citate în articolul nostru, nu specifică unde și cine a construit navele ce întreprindeau acțiuni pe Marea Neagră în 1599—1600, precum nu arată și din cine erau formate echipajele lor. În acelaș timp, coroborate și cu alte izvoare, ele sugerează o prezență românească propriu-zisă pe Marea Neagră, deși, în acea perioadă, nici Țara Românească, nici Moldova nu mai erau riverane la această mare. Astfel, în ce privește navele capabile să plutească pe mare, rapoarte diplomatice de la începutul secolului al XVII-lea trimise din Pera arată că domnii români aveau ca obligații, de la sine înțelese, să construiască vase de război, necesare flotei turcești pentru operațiile ei în Marea Neagră⁵⁰. Cu alte cuvinte atelierele de construcții navale de pe țărmul românesc al Dunării aveau capacitatea tehnică să construiască nave ce puteau face față și vicisitudinilor mării. Cu referire la oamenii care formau echipajele navelor maritime ale lui Mihai Viteazul putem presupune că ele se recrutau, în parte dintre acei „corsari” munteni și moldoveni — amintiți de izvoare în regiunea gurilor Dunării —, oameni ce puteau avea cunoștințe care să le dea posibilitatea să plutească și pe marea ce era așa de aproape de ei. Ar rezulta deci din aceste considerente emise în parte și cu titlul de ipoteză — aceasta pînă la apariția unor documente mai explicate — că, într-o anumită măsură

⁴⁷ Al. Ciorănescu, *Documente...*, doc. CCCXIII, p. 143

⁴⁸ Cifre foarte mari, cu doza lor de exagerare, întîlnim și în acțiunile navale purtate, în această perioadă, de Moldova. De pildă cetatea Bender, după raportul lui Marco Venier din 3 iulie 1595, a fost atacată de 300 șaiici, Același număr de șaiici ar fi atacat și o cetate la gurile Dunării (Cf. Hurmuzaki, vol. IV—2, doc. CLXI, p. 201).

⁴⁹ Al. Ciorănescu, *Documente...*, doc. CCCLX, p. 165.

⁵⁰ Vezi în S. Columbeanu, *Aspecte din istoria navigației...* p. 735 nota 96, unele informații din Hurmuzaki, supl. I la vol. I. p. 164, 203 — 204.

forțele navale de care dispunea Mihai Viteazul în Marea Neagră aveau și elemente românești în structura lor (material de plutire și oameni).

Pericolele mari pentru Poartă, mai ales întreruperea traficului pe apă, au determinat din partea turcilor o serie de măsuri cu caracter naval, menite să pună capăt succeselor obținute de forțele lui Mihai Viteazul. Astfel, ambasadorul englez Barton raporta, la 9 iunie 1595, că a fost trimisă din Marea Neagră pe Dunăre o mare formație compusă din 30 de galere (*thirty gallies*)⁵¹. Un alt raport, din 3 iulie 1596, al bailului venețian Marco Venier, semnalează pregătiri intense făcute de Amiralitatea otomană pentru întărirea flotei: la arsenalul de pe țărmul Bosforului se află în lucru 40 de galere, care sînt deja lansate și se pun în construcție încă 30 de galere⁵². Un alt raport, al bailului venețian Girolamo Capello, datat 29 martie 1599, arată că la Istanbul se pregătește un impozant parc de artilerie de 400 piese, din care o parte vor fi transportate pe Marea Neagră. Se mai pregătesc apoi nave mici: caice (*caichi*) și galeote (*galeotte*) precum și nave mari: opt galere (*otto galee*). Tot acest material de război era: îndreptat împotriva lui Mihai Viteazul⁵³. Poarta trata deci cu toată seriozitatea problema întăririi forțelor ei navale din Marea Neagră și de pe Dunăre, forțe menite, ca împreună cu armata terestră, să facă față frecventelor și eficientele operații ofensive — pe apă și pe uscat — întreprinse de domnul român.

Problema Dunării și a Mării în timpul războiului anti-otoman purtat de Mihai Viteazul, a devenit foarte interesantă și pentru Polonia, care încerca să reia, în această privință, o politică mai veche⁵⁴. Astfel, un document din 1596 arată ce condiții punea Polonia ca să intre în Liga anti-otomană: trecerea Moldovei și a Țării Românești sub dominația ei; dobîndirea unor cetăți portuare pe țărmul de nord-vest al Mării Negre și la gurile Dunării; libertatea navigației pe Marea Neagră (*libera navigatione per Pontum Euximum*), în primul rînd în avantajul Poloniei. Documentul mai arată că de libertatea navigației în Marea Neagră era interesată și Veneția, care făcuse demersuri în acest sens în timpul domniei lui Sigismund — August⁵⁵. Un alt document tot din 1596, o corespondență a împăratului Austriei cu solii săi din Polonia, subliniază interesul major al Poloniei pentru traficul din Marea Neagră, care trebuie să fie eliberat de monopolul otoman, dar care trebuie să se desfășoare în interesul ei. Documentul mai atrage atenția și asupra interesului Poloniei pentru o legătură mai scurtă cu Mediterana, precum și pentru stabilirea unor raporturi directe cu traficul maritim italian din această mare. Pentru îndeplinirea acestor deziderate este necesar ca Transilvania, dar, mai ales, Moldova, și Țara Românească să treacă sub stăpînirea poloneză⁵⁶. În sfîrșit, un raport oficial din octombrie 1600, elaborat după terminarea campaniei lui Zamoyski împotriva lui Mihai Viteazul, ne dă un element

⁵¹ E. D. Tappe, *Documents...*, p. 85 — 86

⁵² Hurmuzaki, vol. IV-2, CLXXVIII, p. 215

⁵³ Ibidem, doc. CLXLIX, p. 234

⁵⁴ Vezi P. P. Panaitescu: *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în Evul Mediu*, în „Interpretări românești”, București, 1947, p. 107 — 130; *Legăturile moldo-polone în secolul XV și problema Chiliei*, în „Romanoslavica” 3 (1958) p. 95 — 115

⁵⁵ Hurmuzaki, vol. XII, doc. CCCXVI, p. 209

⁵⁶ Hurmuzaki, vol. XII, doc. CCCXCVI, p. 272

foarte semnificativ în ce privește poziția polonă față de problema regiunii gurilor Dunării și a litoralului Mării Negre : „Cetatea Albă și Chilia, apreciază autorul raportului — *vestitele cetăți din care de bună seamă s-ar spori venitul Coroanei de zece ori o sută de mii de zloți*” (subl. ns.)⁵⁷.

Înceind prezentarea acestor date și informații, mai puțin cercetate în istoriografia noastră, uneori chiar omise, privind acțiunile navale întreprinse de Mihai Viteazul, se impune să facem constatarea că marele domn care a unit cele trei țări române în 1600, a condus cu multă strălucire nu numai războiul pe uscat, ci și pe apă. El a fost în permanență preocupat — așa cum o atestă numeroasele documente citate — să folosească din plin și factorul naval, întâi fluvial și apoi maritim. În marile său războaie de eliberare de sub dominația otomană, acțiunile forțelor sale navale au fost, de cele mai multe ori, încununată de succes. Ele au constituit în permanență grave și reale pericole, atât pentru potențialul militar cât și pentru potențialul economic al imperiului otoman.

LES ACTIONS NAVALES DE MICHEL LE BRAVE POUR LA DOMINATION DU DANUBE

RÉSUMÉ

S'appuyant sur des chroniques allemandes et hongroises, des rapports diplomatiques anglais et vénitiens, des récits de voyageurs étrangers, l'auteur présente de nombreuses données concernant les opérations navales initiées et dirigées par Michel le Brave. Par ses actions navales le prince valaque a poursuivi l'interruption du trafic sur le Danube et la Mer Noire entre les pays roumains et la Porte Ottomane. Par ce trafic l'on assurait en majeure partie l'approvisionnement d'Istanbul en produits vivriers, de même qu'en matériaux de construction nécessaires à l'arsenal de la marine ottomane.

Le chroniqueur turc Mustapha Selaniki relève qu'à l'expédition en Dobroudja septentrionale de 1596 ont participé 200 caïcs. Pour l'attaque de Vidin de 1598 ont été préparées 1500 embarcations. Suivant les rapports des ambassadeurs vénitiens près la Porte Ottomane, Michel le Brave disposait de „molte saiche nel Danubio”. Des sources anglaises révèlent que les navires de Michel le Brave agissaient sur tout le cours du Danube. Des documents espagnols mentionnent que Michel le Brave a utilisé des navires qui s'attaquaient non seulement au trafic du fleuve mais aussi aux communications sur la Mer Noire.

La conclusion qui se dégage de toutes les données documentaires exposées dans l'article c'est que Michel le Brave, tout comme Etienne le Grand, a saisi l'importance particulière du facteur naval aussi bien sur le plan politique et militaire, que sur le plan économique.

⁵⁷ Ilie Corfuz, *Mihai Viteazul și polonii. Cu documente inedite în anexe*, București, 1938, p. 170.

SECUII ÎN CAMPANIA DE ELIBERARE A ȚĂRII ROMÂNEȘTI DIN 1595

DE

LUDOVIC DEMÉNY

Anul 1595 marchează în istoria Țării Românești nu numai apogeul luptelor antiotomane purtate sub comanda lui Mihai Viteazul, dar și etapa decisivă când forțele militare unite din Transilvania, Țara Românească și Moldova au reușit să elibereze țara de trupele lui Sinan pașa. A fost, în felul acesta, recucerită independența Țării Românești, rezultat al victoriei forțelor antiotomane, care, în cursul anului 1594, au reușit să se impună nu numai în Țara Românească și Transilvania, dar și în Moldova. S-a format chiar o alianță antiotomană, care a înlăturat, în fără o luptă violentă, grupările boierești și nobiliare potrivnice declanșării războiului de recîștigare a independenței.

Declanșarea războiului în cursul anului 1594, atacurile inițiate de Mihai Viteazul împotriva cetăților de pe Dunăre aflate în mîinile turcilor, expedițiile de la sud de Dunăre, Călugărenii, apoi contraofensiva cu forțele unite transilvănene și moldovene din toamna anului 1595, eliberarea Țirgoviștei, a Bucureștiului, a Brăilei, a Giurgiului și alungarea în final a oștirii conduse de Sinan pașa, reprezintă principalele momente ale acestei lupte dusă cu mare îndrîjire de părțile beligerante, care s-a finalizat prin recucerirea independenței de sub dominația Imperiului otoman măcinat și de frămîntări interne puternice¹.

Studiul de față nu-și propune să parcurgă etapele succesive ale acestei istovitoare încheștări în care nu au lipsit, faptele de mare eroism, nici bucuria izbîndei, nici cea a amărăciunii înfrîngerii, dar nici groaza adevăratului măcel. El își propune un țel mai limitat, anume scoaterea în evidență a rolului pe care l-au jucat secuii, participarea lor, în cadrul oștirilor lui Mihai Viteazul sau în cea a lui Sigismund Báthori, la principalele bătălii.

Deși tema nu a fost abordată pînă acum într-un studiu aparte, ea nu este nouă nici în istoriografia română, nici în cea maghiară sau germană referitoare la această etapă din istoria Țării Românești și Transilvaniei. Nu ne vom opri asupra cronicilor, din care nu lipsesc știrile referitoare la secuii în luptele antiotomane, subliniem doar că în istoriografia română Nicolae Bălcescu a fost primul care a surprins aspectele esențiale

---

¹ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 956–971.

ale problemei. Mai întâi în studiul său² referitor la campania din 1595, apoi, pe baze documentare mai largi, în monografia sa despre Mihai vodă Viteazul³, marele istoric al generației pașoptiste a oferit un tablou veridic asupra faptelor de arme săvârșite de secui. De fapt, N. Bălcescu a fost primul dintre istoricii români care a sesizat cauzele sociale adânci ale colaborării atât de strânse dintre secui și Mihai Viteazul în perioada cuceririi Transilvaniei de domnul muntean și a bătăliilor pentru menținerea lui. Această colaborare a avut antecedentele sale în luptele antiotomane purtate în Țara Românească în anii 1594—1595. Deși mai puțin studiată pe bază de noi izvoare, participarea secuilor la luptele amintite este citată și în alte lucrări de sinteză sau monografii românești referitoare la epoca lui Mihai Viteazul. Aspecte noi au fost remarcate în lucrările publicate de N. Iorga⁴, Ion Sirbu și Ion Lupas⁵.

Dintre istoricii maghiari în afară de Benkő József în special, Kővári László⁶, Szilágyi Sándor⁷, Szabó Károly⁸, dar mai cu seamă Szádeczky K. Lajos⁹, Jakab Elek¹⁰ și Veress Endre¹¹ s-au referit mai pe larg la această temă, folosindu-se de informațiile foarte bogate pe care le oferă cronicile și celelalte izvoare transilvănene.

² *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595*, în N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. *Serieri istorice, politice și economice 1844—1847*. Texte. Note și materiale. Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei R. S. România, București, 1974, p. 192, 202 și 205.

³ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Votevod Viteazul*, Edit. Minerva, București, 1970, p. 115, 125—127, 139.

⁴ *Documente privitoare la istoria Românilor*. Colecția Hurmuzaki. Acte relative la războaiele și cuceririle lui Mihai-Vodă Viteazul adunate și publicate de N. Iorga, București, 1903; N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I. București, 1915, p. 188—189, 192—212.

⁵ Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, vol. I—II, București, 1904 și 1907; Ion Lupas, *Patru scrisori românești din timpul stăpînirii ardeleni a lui Mihai Viteazul*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. I, București, 1928, p. 125.

⁶ Kővári László, *Erdély történelme* (Istoria Transilvaniei), vol. IV, Pest, 1863, p. 65—68.

⁷ Szilágyi Sándor se referă la participarea secuilor în campania din 1595 în mai multe lucrări ale sale dintre care amintim: *Erdélyország történelme* (Istoria țării Ardealului), vol. I, Pest, 1866, p. 448—450; Introducerile la volumele III și IV a colecției *Monumenta Comitatus Regni Transylvaniae*, vol. III și IV.

⁸ Szabó Károly, *Mihály vajda adománylevele a székelyeknek* (Scrisoarea privilegială acordată de Mihai vodă secuilor), în „Történelmi Tár”, 1880, p. 789—791.

⁹ Szádeczky K. Lajos a studiat dintre istoricii maghiari de la sfârșitul secolului trecut cu cea mai mare atenție istoria lui Mihai vodă Viteazul publicând o mare monografie însoțită de izvoare despre domnul muntean, monografie apreciată de istoricii români și în special de N. Iorga. Lucrările în care Szádeczky s-a referit la participarea secuilor în campania din 1595 sînt: *Erdély és Mihály vajda története. 1595—1601. Oklevéltárral* (Istoria Ardealului și a lui Mihai Vodă 1595—1601. Cu un diplomariu), Temesvár, 1893; Idem, *A miriszlói ütközet* (Bătălia de la Mirăslău), în „Hadtörténelmi Közlemények”, 1893; Idem, *A székely nemzet története és alkotmánya* (Istoria și constituțiile secuilor), Budapeșt, 1927, Szádeczky a publicat în prestigioasa colecție de izvoare referitoare la istoria secuilor: *Székely oklevéltár* (în special volumele IV și V) mai multe documente despre participarea secuilor la luptele antiotomane din Țara Românească.

¹⁰ Jakab Elek-Szádeczky K. Lajos, *Udoarhely vármegye története* (Istoria comitatului Odorhei), Budapeșt, 1901, p. 294—308.

¹¹ A. Veress, *Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa din 1595*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”. Seria III, t. IV (1925), p. 66—148. Istoricul maghiar a publicat și o serie de documente și alte izvoare noi referitoare la temă în special în colecția: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV—VI, București, 1932—1934.

Fără să constituie obiect de studiu special, participarea secuilor la campaniile din 1595 este amintită și în lucrările apărute în perioada de după eliberare¹². Stringerea laolaltă a știrilor risipite în diferitele izvoare interne și externe, dar mai ales punerea în valoare a informațiilor cronicarilor din Tîrgu Mureș de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea constituie obiectul studiului de față.

Secuii — această populație maghiară din părțile muntoase ale răsăritului și sud-estului Transilvaniei — au avut de la așezarea lor aici o importantă misiune militară, aceea de a apăra hotarele țării de năvălirea popoarelor migratoare din răsărit. În virtutea acestei obligații ei au avut o anumită organizare politico-administrativo-judecătorească specifică și o serie de libertăți, confirmate ulterior de regii Ungariei. Organizarea specifică, libertățile colective și situația geografică și climaterică aparte (proporția foarte redusă a terenului arabil față de păduri și pășuni, clima aspră, neprielnică pentru unele culturi etc.) au făcut ca evoluția raporturilor feudale să cunoască la secui un ritm lent, întîrziat, păstrîndu-se o puternică țărănime liberă. Și totuși aceste raporturi s-au dezvoltat ducînd și aici la violente conflicte sociale, la participarea secuilor în marile răscoale țărănești, ori la izbucnirea unor puternice răscoale în secuime. Actul dat de regele Matei fixînd libertățile strămoșești ale secuilor urmărea să tempereze tensiunea socială. Nobilimea transilvăneană sprijinea însă cu toată forța pe fruntașii secuilor în stăruința lor de a-i supune pe secui de rînd la iobăgie. Ioan Zápolya și János Zsigmond (Ioan Sigismund) duceau o politică apăsătoare, ceea ce a dus în 1562 la izbucnirea celei mai puternice răscoale săcuiești din secolul al XVI-lea. Înăbușind cu o deosebită cruzime răscoala secuilor de rînd, principele și nobilimea au adoptat la dieta din Sighișoara o serie de măsuri aspre, printre care transformarea secuimii libere în iobagi de ai principelui, ceea ce însemna lichidarea libertăților secuilor¹³. Au fost anihilate aspecte esențiale ale autonomiei locale, iar pentru menținerea maselor în ascultare au fost ridicate două cetăți (Székelytámad — Secuiul se ridică ; Székelybánja — Secuiul se căiește), căpitaniii cărora, numiți de principe dintre nobili, dispuneau de forțe militare capabile să înăbușe orice nouă ridicare. Această situație menținută în timpul domniei Báthoreștilor a fost cauza șirului de răscoale săcuiești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea pentru recuperarea vechilor libertăți. Înțelegem în acest context mai bine evenimentele petrecute de la mobilizarea generală anunțată de principele Sigismund Báthori și pînă la începutul campaniei oștilor transilvănene.

Faptele de arme ale secuilor, participarea lor la luptele de apărare a țării erau cunoscute și recunoscute. Ei au luat parte la luptele antiotomane încă de la începutul declanșării lor la Dunăre, începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. În oștirile regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, în cele ale voievodului Stibor trimis de rege în Țara Românească pentru a-l ajuta pe Mircea cel Bătrîn secuii erau prezenți. Ei au luptat

¹² *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Edit. Academiei, București, 1963, p. 205—208.

¹³ Despre răscoala secuilor din 1562 a se vedea: Gh. Bözödi, *Probleme privind mișcările social-economice ale secuilor înainte de răscoala din 1562*, în volumul *Studii de istorie*, București, Editura Academiei R. S. România, 1968, p. 7—34 ; Cselényi Béla, *Despre legăturile dintre răscoala secuilor și dintre sași în 1562* în „Buletinul Universității din Cluj”. Seria Științe Sociale, 1956, nr. 1 — 2, p. 217—224.

în armata lui Iancu de Hunedoara, au participat la bătălia de la Vaslui împreună cu oștile moldovene ale lui Ștefan cel Mare. Detașamentele de secui erau primele care la nevoie erau trimise în Moldova ori în Țara Românească pentru a-i susține pe domnii din aceste țări în lupta antiotomană.

Trebuie încă să ținem seama de faptul că secuii reprezentau o forță militară însemnată, ei putând ridica în a doua jumătate a secolului al XVI-lea peste douăzeci de mii de ostași. Apoi armata secuiască era foarte ieftină pentru principe, deoarece secuicul pedestru sau călare trebuia să se prezinte la oaste înarmat pe cheltuiala proprie și să aibă asigurată hrana pe două săptămâni. Cu ocazia trecerilor în revistă anuale (așa-zisele *muștra*) se întocmeau sau se verificau registrele despre secuii oșteni (cunoscutele lustre militare), lipsa de la apel putând să aibă repercusiuni grave (pierderea averii și a capului). Astfel, în perioada în care vechiul sistem de organizare a armatei feudale (nobiliare și boierești) nu mai corespundea și în Europa pretutindeni s-a trecut la armate de mercenari moderne, dar foarte costisitoare, armata pe care o puteau ridica secuii avea mari avantaje pentru puterea centrală. Chiar dacă ostașul secuilor sub aspectul armamentului și al pregătirii profesionale nu putea să rivalizeze cu ostașul mercenar, căci el ducea o viață de țaran care-și dobânda singur cele necesare traiului, prin numărul mare oastea secuiască deseori făcea față unor încercări militare grele.

Declanșarea luptei pentru redobândirea independenței față de Imperiul otoman reclama nu numai un efort militar, și întâi de toate o oaste numeroasă, ci și unul economic-financiar general deosebit. Atunci cînd Mihai Viteazul s-a decis să alcătuiască o oaste modernă de lefegii, după chipul și asemănarea armatelor din alte țări europene, cu care să-și poată înfăptui planurile lui mărețe, aceasta însemna și mari sacrificii, ce apăsau întâi de toate pe umerii țărănimii asuprite. Situația lor era asemănătoare și în Transilvania, unde Sigismund Báthori ridicase încă din 1593 steagul eliberării de sub dominația otomană. Este cunoscut sistemul de alianță care s-a creat și s-a consolidat între Țara Românească, Transilvania și Moldova, care însă reclama organizarea unor oști capabile să facă față în cazul unor necesități grave. Ori secuii oricînd puteau fi ridicați la arme și într-un timp relativ scurt erau gata să pornească în campanie. Principele Sigismund Báthori a fost nevoit să apeleze din ce în ce mai des la detașamente de secui trimițîndu-le ori în Țara Românească pentru a-l susține pe Mihai Viteazul, aliatul său ori în Moldova pentru a întări forțele antiotomane de aici.

Într-adevăr secuii participaseră împreună cu oștile domnului muntean încă de la începutul ostilităților. De fapt războiul a fost declanșat de Sigismund Báthori în Banat încă în vara anului 1594, dar în toamna aceluiași an principele Transilvaniei a trimis un puternic detașament de secui în Țara Românească pentru a-l susține pe Mihai Viteazul. Cronicarul Szamosközy amintește faptul că încă înainte de a-i lichida pe turci la București și în alte orașe, Báthori a trimis „la Mihai vodă pe Mihai Horváth, împreună cu Thury Ferenc, om viteaz și cu alți oșteni viteji”¹⁴. Acest Mihai

¹⁴ Szamosközy István în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores* vol. XXX, p. 95; I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români 1566—1608*, Cluj, 1928, p. 102.

Horváth, căpitan al cetății princiare din Făgăraș, plecă în Țara Românească la 10 noiembrie 1594 cu o oaste de 4000 de secui și 45 de tunuri¹⁵. Știrea relatată de cronicarul brașovean este confirmată de scrisoarea lui Sigismund Báthori din 21 noiembrie 1594 trimisă din Alba Iulia lui Fabio Genge la Roma¹⁶. Într-o altă scrisoare adresată căpitanului Prépostvári Bálint principele scria, la 23 noiembrie 1594, că „oștirea pe care am slobozit-o în Țara Românească cu Mihai Horváth, căpitanul de Făgăraș, a tăiat pînă acum pe toți turcii pe care i-au găsit în București sau aiurea în această țară. . . ; acum merg tot înainte în fiecare zi de-alungul Dunării”¹⁷. În realitate omorîrea turcilor la București și în alte orașe era o acțiune întreprinsă de Mihai Viteazul la care au participat și oștile transilvănene secuiești. Cronica munteană redă evenimentele astfel: Mihai Viteazul luînd știre de înfrîngerile suferite de otomani în Ungaria „să bucura cu inemă, nădăjduind că și el, ridicînd sabia asupra turcului, împreună cu ceilalți va putea leasne să ridice jugul robiei turcului de asupra țării. Deci trimise la Batăr și ceru oaste, care i-au dat cu doi căpitani anume : Horvat Mihaiu și Bechis Iștfan (Békés István) și avînd și ale lui oști, au tăiat turcii den București întii. Decii pe unde să mai afla pen țară de au curățit țara de păgîni și au mers la Giurgiu de l-au bătut (dar nu l-au luat), ci iar s-au întors la scaun”¹⁸. Într-adevăr în cursul lunilor noiembrie-decembrie oștile transilvănene, formate cu precădere din detașamente secuiești participă la atacurile întreprinse asupra Brăilei, Giurgiului, trecînd chiar Dunărea, ajunseră și la Ruscuc¹⁹. În luna decembrie 1594 aceste trupe au primit noi întăriri tot din secuime. Aflăm acest lucru din porunca expediată de Sigismund Báthori judeului orașului Brașov la 3 decembrie 1594. Principele atrage atenția celor vizați că Béli János din Ozun (Treiscaune) se duce cu știrea lui cu un număr anumit de pedestrași și călărași în Țara Românească și să nu fie împiedicat în deplasarea sa²⁰. În ianuarie 1595, secuii comandați de Mihai Horváth participaseră la luptele de la Cetatea de Floci, după cum se vede din raportul comandantului transilvănean²¹. Rezultă din această

¹⁵ A. Veress, *Campania creștinilor împotriva lui Sinan pașa*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice”. Seria III, tom. IV (1925), p. 71; S. Nösner, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. IV, p. 157–158.

¹⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, București, 1932, p. 151–154.

¹⁷ *Ibidem*, p. 158–159.

¹⁸ *Istoriile domnilor Țării Românești de Radu Popescu vornicul*, București, Edit. Academiei, 1963, p. 72. Autorul *Letopiseșului Cantacuzinesc* relatează și el întâmplările indicînd însă o altă dată decît cronicarul brașovean Nösner a intrării oștilor secuiești în Țara Românească. „Deci cînd fu văleatul 7103 noiembrie 5 deni, trimise Batr Jicmon o seană de oști puindu-le și capete pe Horvat Mihai și pre Bechiș Ișfan. Și veniră la Mihai vodă în cetate în București. Și îndată tăiară pre toți turcii cîți aflară acolo. . . După aceia fără zăbavă fură turcii scoși din țară și rămăseră creștinii izbăviți din gurile lor. Deci cînd fu după război a treia zi, pusec Mihai vodă cu muntenii și cu ungurii la Giurgiu și ocolind cetatea Giurgiovolului începură a o bate cu tunurile cităva vrème. Văzînd Mihai vodă că nu poate să o dobîndească, căci că venea turcilor ajutor arme și bucate de la cetatea de la Ruscuc, o năpusti și iarăși s-au întors în scaun în București”. *Istoria Țării Românești. 1290 – 1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, Edit. Academiei, 1960, p. 56–57.

¹⁹ A. Veress, *Documente*, vol. IV, p. 172.

²⁰ Székely oklevéltár (Documente privitoare la istoria secuilor), vol. IV, p. 122.

²¹ A. Veress, *Documente*, IV, p. 183–184; *Călători străini despre țările române*, vol. III. Volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Edit. științifică, București, 1971, p. 430–432.

scrisoare că orașul de Floci a fost atacat la 1/10 ianuarie de 2000 de turci, el fiind apărat de 300 de oșteni de ai lui Mihai Viteazul sub comanda lui Nagy Ferenc. Sosind și ajutorul secuiesc comandat de Mihai Horváth turcii au fost alungați, pierzind 108 oameni în luptă. Szamosközy mai arată că pe lângă M. Horváth era și căpitanul Gheorghe Makó, cunoscut comandant din Secuime²². Se știe că față de acțiunile întreprinse de Mihai Viteazul, la Poartă s-a decis schimbarea lui cu Bogdan, fiul lui Iancu Sasul, care urma să fie instaurat, după alungarea lui Mihai, de o oaste otomană. Mihai Viteazul nu așteptase atacul ci trecu el la ofensivă. În aceste lupte de la Putinei și Stănești de lângă Giurgiu, de la Serpătești, apoi de la Rusciuc participaseră și detașamentele secuiești comandate de Mihai Horváth. Szamosközy notează că Mihai Horváth „s-a purtat vitejește” în aceste ciocniri²³. În aprilie Mihai atacă și ocupă Brăila, apoi trecu Dunărea și atacă fulgerător Cernavoda, Turtucaia, Nicopole. „În aceste războaie fost-au trimiși ca ajutor din partea lui Sigismund, Albert Király și Horváth Mihály și alți nobili de frunte” — scrie Szamosközy²⁴.

Sint știri diferite și contradictorii despre comportarea lui M. Horváth. În *Letopisețul Cantacuzinesc* se scrie că Mihai Viteazul a cerut și a obținut de la Sigismund Báthori rechemarea lui M. Horváth și Békés István. Au fost trimiși în Țara Românească alți comandanți dintre care s-a impus mai ales Albert Király²⁵. Istvánffy, care tocmai în această perioadă a fost trimis de împăratul Austriei la Mihai Viteazul, scrie dimpotrivă că Albert Király în fruntea unei oștiri de 2500 de oameni participase la luptele purtate de Mihai Viteazul la târgul de Floci, apoi în cele duse împotriva pretendentului Bogdan și la atacarea cetăților și localităților sud-dunărene: Sviștov, Orehovo, Cernavoda, Razgrad și Oblucița²⁶. Szamosközy afirmă că M. Horváth a participat și la bătălia de la Călugăreni²⁷. Avizi — un fel de ziare ale timpului — anunțau, la 23 februarie și 3 martie 1595, victoriile obținute de moldoveni și munteni sprijiniți de ardeleni²⁸, printre care un loc de frunte aveau, desigur, secuii. La Viena, în mai, se știa că Mihai Viteazul dispunea de o oaste de 10 000 de munteni, ajutat fiind de 2 000 de dărăbanți ardeleni și 700 de călăreți. Tot atunci se vorbea și de 100 de ardeleni care participaseră la luptele antiotomane din sudul Moldovei²⁹.

Se știe că la urcarea pe tron a lui Aron Tiranul în 1592 el a fost ajutat de o oaste princiară, compusă din 800 de secui dorobanți roșii din Treiscaune, Ciuc, Gheorghieni și Cașin, pregătiți de Tholdy István și Mikes Benedek căpitani din Treiscaune și 200 de dorobanți din Brașov. Toată această oaste era comandată de Toma Korácsny și Gaspar Sibrik³⁰. Secuii par-

²² I. Crăciun, *op. cit.*, p. 103.

²³ *Ibidem*; cf. și *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. XXX, p. 53 și 96.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Istoria Țării Românești*, p. 58: „Făcându-se aceste războaie, iar Horvat și Bechiș Ișfan, căpitani ungarilor, avură împăcăciune cu Mihai vodă. Iar Mihai vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Batr Jicmon craiul. Și-i trimise alți căpitani, pre Király Albert”.

²⁶ Nicolaus Isthvanfius, *Historiae de rebus ungaricis* (vol. VI din seria *Monumenta Hungarica*), Budapest, 1962, p. 402–403.

²⁷ I. Crăciun, *op. cit.*, p. 104.

²⁸ A. Veress, *Documente*, p. 190–191.

²⁹ *Ibidem*, p. 214–215.

³⁰ *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae*, vol. III, p. 412–415; A. Veress, *Documente*, IV, p. 122, 14–19; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II/1, p. 251.

ticipaseră și la luptele antiotomane purtate de moldoveni în sudul țării împotriva oștilor turco-tătare. Aron Tiranul anunța din decembrie 1594 pe Sigismund Báthory că cetatea Tighina a fost asediată de oastea lui și de cea ardeleană, care apoi au trecut la asediul Cetății Albe, omorând acolo mulți turci și tătari³¹.

Din aceste informații rezultă participarea secuilor la începutul declanșării acțiunii antiotomane la luptele din Moldova, dar mai cu seamă la cele din Țara Românească. Se știe, totodată, că secuii comandați de Albert Király au fost prezenți și în bătălia de la Călugăreni. Italianul Simon Genga scria fratelui său Giombattista Genga, la 27 august 1595, de 5000 de secuici ce se aflau în Țara Românească participând la luptele purtate de Mihai Viteazul³². Chiar dacă cifra pare exagerată este neîndoielnic că secuicii au avut o contribuție apreciabilă în cursul confruntărilor din Țara Românească. Participarea lor a fost însă și mai masivă, angajarea totală la contraofensiva din toamna anului 1595 desfășurată de oștile muntene și ardeleni, contraofensivă încheiată cu alungarea oștilor lui Sinan pașa și recucerirea independenței Țării Românești.

Întreaga Transilvanie se afla încă din primăvara anului 1595 pe picior de război, angajată în cursul verii în confruntările militare din Banat și în părțile Oradei. La dieta din aprilie-mai 1595 s-a decis pregătirea generală de război ca atunci când se va lansa chemarea principelui la oaste toți cei vizați să se poată prezenta în tabără cu tot echipamentul militar. S-au adoptat hotărâri împotriva acelor care nu s-ar prezenta la oaste și s-a interzis ca oricare dintre nobili (în special mici nobili ruinați) să se angajeze la cineva ca iobagi ca sub acest pretext să fie scutiți de oaste. Era interzisă perceperea văzii după produsele transportate pe seama oastei, luându-se o serie de alte măsuri fiscale pentru susținerea armatei³³.

Vestea intrării lui Sinan pașa în Țara Românească și a bătăliei de la Călugăreni a făcut ca și Sigismund Báthory să treacă imediat la mobilizarea generală. Pellérdi Péter, participant la expediția din 1595 în Țara

³¹ A. Veress, *Documente*, IV, p. 175.

³² *Ibidem*, p. 270.

³³ P. Pellérdi la 1 noiembrie 1595, deci imediat după terminarea cu succes a campaniei, a expedit palatinului regelui Ungariei Francisc Nádasdy, comite de Vass și Sopron o anplă dare de seamă, în formă de epistolă despre războiul purtat. Ea a fost tipărită încă în 1596 sub titlul: *Báthory Zsigmondnak Erdélyország fejedelmének győzhetellen nyereségéről, Tergovistya, Bukares (I) és Gyirgo alatt s azoknak megvételetéről Istennek akarattjából: Miként az Vitézlő Pellérdi Péter által megirattott az egész historia egy magyarországi, főúrhoz levele által. Nyomtatott Németségjártó Manlius János által Anno Domini MDXCVI* (Despre biruința lui Sigismund Báthory, principele țării Ardealului, la Tirgoviște, București și Giurgiu și despre luarea acestor cetăți cu vrerea lui Dumnezeu, precum a fost scrisă întreaga istorie de nobilul Petru Pellérdi în scrisoarea adresată unui nobil din Ungaria. Tipărită la Németségjártó de Ioan Manlius în anul Domnului 1596). Descoperită, în original în manuscris, scrisoarea a fost publicată în *A Pannonhalmi Főpátsági Főiskola Évkönyve 1913–1914 tanévre*, Pannonhalma, 1914, p. 140–156. Ea a fost tradusă în românește parțial de I. Crăciun, *Scrisoarea lui Petru Pellérdi privitoare la ajutorul dat de Sigismund Báthory lui Mihai Viteazul în campania din 1595*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. VI, Cluj, 1935, reproducă recent în *Căldători străini despre țările române*, vol. III. Volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Edit. științifică, București, 1971, p. 618–625. Am folosit traducerea lui I. Crăciun, p. 6. Bibliografia despre tipăritură: C. Göllner, *Turcica*, București, 1968, nr. 2290 și *Régi Magyarországi nyomtatványok 1473–1600*, Budapest, 1971, p. 651–652.

Românească, arată că luând aceste vești Sigismund Báthori „a trimis știri și a poruncit cu tărie, ca îndată ce vor afla de plecarea măriei sale, orice om, cu prețul pierderii capului și a averii, să porceadă la măria sa. Și secuilor le-a trimis vorbă măria sa, că le va încuviința vechile lor libertăți, numai să se ridice cu toții și pînă ce va ajunge măria sa la Codlea să fie și ei acolo”³⁴. Istvánffy Miklós, care tocmai în ajun vizitase pe Mihai Viteazul, face unele precizări importante. El arată că după ce Sigismund Báthori s-a decis să acorde ajutorul cerut de Mihai Viteazul, „acestui brav bărbat”, a dispus ca judele suprem al secuilor Mindszenti Benedek, vicecomite secuiesc, precum și Bogáthi Boldizsár și Kornis Farkas, toți fruntași secui, să-i mobilizeze pe toți secuii din cele opt scaune. Conform acestei porunci — menționează Istvánffy — „toți secuii, care locuiesc în cele opt scaune, să se înarmeze și să pornească în tabăra de lingă orașul sășesc ce se numește Codlea”. Fruntașii secui amintiți aveau împuternicirea să promită în numele principelui și să garanteze restituirea vechilor libertăți, care le-au fost luate secuilor „în anii trecuți din pricina deselor lor răscoale”. Singura condiție prealabilă era participarea generală „la apărarea țării”³⁵. Cronicarul Baranyai Decsi János din Tîrgu Mureș subliniază că acești trei bărbați care se bucurau de autoritate la secui, la care s-a mai alăturat ulterior și Toldy István aveau misiunea să-i aducă pe secui înarmați la Codlea în Țara Birsei³⁶.

După unele știri culese din izvoare narative Szilágyi Sándor presupune că înainte de adunarea în tabără Sigismund Báthori a trimis chiar scrisori la secui, promițînd în scris restituirea vechilor drepturi³⁷. Mai mult aducîndu-le aminte de acea perioadă a libertăților secuiești dinainte de 1562, cînd toți bărbații trebuiau să se ridice la arme, săbii sîngeroase au fost purtate din sat în sat. Cronicarul tîrgumureșean Nagy Szabó Ferenc încearcă chiar să motiveze acțiunea principelui arătînd că „în această perioadă foarte mulți secui se aflau în stare de iobăgie în mîna nobililor secui. Văzînd aceasta și starea acestora și judecînd că din rîndurile lor s-ar putea înmulți oastea dacă i-ar reda libertățile, principele a trimis în taină scrisori la secui promițîndu-le restituirea libertăților. Bucurîndu-se sârmanii secui numaidecît s-au adunat lingă Sigismund Báthory”³⁸.

³⁴ *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae*, III, p. 348. 469—476.

³⁵ Istvánffy M., *op. cit.*, p. 405. Profesorul G. Zane încă în ediția din 1940 a operelor lui N. Bălcescu a stabilit cu multă minuțiozitate izvoarele pe care s-a bazat revoluționarul democrat român în redactarea lucrării sale despre campania din 1595 și a capitolelor referitoare la această campanie din opera sa: *România sub Mihai-Voievod Viteazul*, amintind printre altele și pe Istvánffy (N. Bălcescu, *Opere*, vol. I partea a II-a București, 1940, p. 222—229 și mai recent N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. Scrieri istorice, politice și economice. 1844—1847. Texte. Note și materiale, Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Edit. Academiei R. S. România, București, 1974, p. 202 nr. 368—369). Din ediția în folio publicată la Viena la 1758 a cunoscut N. Bălcescu opera lui Istvánffy de unde a luat știrea referitoare la trimiterea „comișilor Baltazar Bogáti, Benedict Mindszenti și Lupu Corniș la scaunele secuiești ca să cheme pe vitejii săcui la arme”.

³⁶ Baronyai Decsi János, *Magyar történetje 1592—1598* (Istoria maghiară 1592—1598), publicată cu o prefață de Toldy Ferenc, în colecția *Monumenta Hungariae Historia. Scriptores*, vol. XVI, Pest, 1866, p. 202.

³⁷ Cf. *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae*, vol. III, p. 355—356.

³⁸ Nagy Szabó Ferenc *memoriáléja* (Memoriile lui N. Sz.F.), în colecția citată de Mikó Imre, *Erdélyi Történelmi Adatok* (Izvoare istorice transilvănene), Kolozsvár, 1855, vol. I, p. 44.

Într-adevăr secuii s-au adunat într-un număr foarte mare în tabăra de la Codlea, dar în acest timp începură și frământările³⁹ legate de recâștigarea libertăților pierdute. S-a adunat într-adevăr la Codlea un număr mare de secui. Pellérđi venind de la Alba Iulia cu principele scria : „În ziua de 27 august porni măria sa domnul nostru cu oastea din Alba Iulia. . . am mers încetul cu încetul, încît am ajuns la Codlea, la locul hotărît mai dinainte pentru secui, în ziua de 3 septembrie. Secuii ne așteptau acolo de vre-o cîteva zile. Pe aceștia măria sa împreună cu Gáspár Kornis și cu alte căpetenii mai mari, fiind așijderea și Bocskai István, i-a trecut în revistă pe secui care erau acolo în tabără, la 14.700. Trecerea în revistă a avut loc la 4 septembrie”⁴⁰. Și alte izvoare narative indică această cifră a secuilor adunați inițial, sau cifre apropiate (Istvánffy indică 13.755 de oameni), doar cronicarul din Tîrgu Mureș Borsos Tamás afirmă că secuii s-ar fi adunat „într-un număr de patruzeci de mii”⁴¹.

Numărul mare al celor adunați, dar mai cu seamă prezența secuilor reduși la iobăgie în anii premergători expediției în Țara Românească, prevestea izbucnirea conflictului cu nobilii. Într-adevăr, Borsos Tamás, dar și alți cronicari menționează că la chemarea adresată de Sigismund Báthori, au pornit la război inclusiv și iobagii. „Au venit acolo <în tabără> chiar iobagii vechi, nechemați, crezînd că vor redobîndi vechea libertate pierdută”⁴². Acest lucru evident nu era pe placul nobilimii, care era îngrijorată — precum sugerează cronicarul din Tîrgu Mureș Nagy Szabó

³⁹ Baranyai Decsi János înfățișează pe larg aceste frământări arătînd : „Peractis statim nuptiis exiderat princeps siculis, ut primo quoque tempore arma caperant, et ex singulis sedibus cum vocantur, in castra principis prepararent. Illi cum primum quidem in sede Marusiensi caisissent, coepere de libertate, quam antea duabus a principe Joanne, Stephanoque defectionibus amiserant, recuperanda, cogitare, et pro more gentis ferocius se erga nobilitatem gerere. Ea re cognita princeps, ne motus eorum in publicum dissidium erumperet, metu nobilitatis iussit eos domum redire. Recusavere illi mandatum principis, et emissis ad eum e numero suorum nunciis, sese omnino in castra venturos et fidelem principi operam naraturos significarunt. Princeps partim belli necessitate, partim vero spontanea Siculorum alacritate ductus, missis ad eos legatis Balthasare Bogathio et Stephano Toldio, promptitudinem eorum laudat, et ut collectis ad arma viritim omnibus in castra veniant, illis edicit, ita siculi unde quoque properantes in castra principis venire. Ibi deliberatio iam antea consilio, missisque nunciis principi, significant se speram suam patriae usque ad sanguinem navaturos, modo principalis maiestas pristina ipsis libertatem restitueret. Recusavit in primum princeps, et missis ad eos nunciis, nunc minis, nunc precibus a proposito eos deterrere conatus est. Angenatur enim vehementer princeps, et qua ratione huic rei, ex qua tanta disturbia oritura videbantur, occurreret, auxilia secum deliberatione disquirebat: nam hinc bellum gravissimum cum Sinano, et universis Caesaris copiis instabat, illum odia nobilitatis reformidabat, quae, toto privilegiis priorum regum atque principum privari, non poterat non iniquissime ferre. Tandem Siculorum pertinencia, temporisque necessitate omnem principis voluntatem vincente, statuit in praesentiarum redditae libertatis beneficio eos demulcere, capturus imposterum consilium ex tempore, quo tam nobilitati, quam siculio consulerunt” (*Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. XVI, p. 207 — 208).

⁴⁰ I. Crăciun, *Scrisoarea lui Petru Pellérđi...*, p. 6 — 7.

⁴¹ Scrierea autografică a lui Borsos Tamás a cunoscut mai multe ediții: Kemény József és Kovács István, *Erdélyország történeti Tára* (Magazin istoric pentru Transilvania), vol. II, Kolozsvár, 1845, p. 15 — 43 și Borsos Tamás, *Vásárhelytől a Fényes Portáig* (De la Tîrgu Mureș pînă la Înalta Poartă), ediție întocmită și cu o prefață de Kocziány László, Bukarest, 1968, p. 39 — 60. Folosim această ediție ultimă confruntată cu originalul manuscris, deși spre regretul specialiștilor unele pasaje au fost scoase din text.

⁴² Borsos Tamás, ed. 1968, p. 41.

Ferenc⁴³. Filippo Pigafetta, italian la curtea din Alba Iulia a principelui, sugerează ideea că Sigismund Báthori ar fi fost pentru o înrolare a secuilor instruiți de căpitani italieni, mercenari vestiți în arta războiului pe acele timpuri, dar „baronii și nobilii din acea țară a secuilor nu vor ca acești oameni cruși să deprindă meșteșugul armelor, pentru a-i supune și mai mult. Au ajuns robi și șerbi din cauza răscoalei lor contra lui Ioan Zápolya (de fapt János Zsigmond — Ioan Sigismund — n.n. L.D.) ultimul rege al Ungariei, și au fost lipsiți de bunurile lor, care au fost date nobililor și ei au rămas șerbi”⁴⁴. Din informațiile de care dispunem este greu de decis dacă principele a fost sau nu pentru emiterea actului de redobândire a vechilor libertăți secuiești colective în momentul chemării secuilor la arme. Este însă neîndoielnic că nobilimea din părțile secuimii a fost hotărât împotriva chemării secuilor de rind, a țăranilor secuii la oaste. Arată acest lucru răspicat Nagy Szabó Ferenc, care afirmă că la chemarea în oaste a secuilor și la promisiunea restituirii vechilor drepturi „nobilii secuii au fost foarte supărați”, fiind de părere că s-a procedat „fără chibzuială, fără știrea și voința țării” (de fapt a stărilor privilegiate), căci era vorba de „iobagi care au devenit iobagi de ai lor încă din timpul răscoalei de sub regele Ioan (Sigismund) sau după aceea și de atunci încoace dispuneau de ei”⁴⁵. Nu cunoaștem dacă au existat încercări din partea nobililor de a-i reține pe țăranii secuii care porniseră la oaste cu nădejdea că astfel vor redobîndi vechile libertăți lichidate abuziv prin înăbușirea răscoalei lor la 1562. Cronicarii amintesc însă că țăranii secuii adunați la oaste „s-au ridicat împotriva nobilimii, restabilind libertatea cu forța”⁴⁶. Baranyai Decsei János susține chiar că principele la sfatul nobilimii a ordonat trimiterea acasă a secuilor adunați în tabără. Evident aceștia au refuzat să se întoarcă la vetrele lor, în tabără au început frământări. Era un moment grav, care putea să se transforme într-o luptă deschisă între nobilime și secuimea adunată. Principele a recurs la vechea metodă a tratativelor. Au fost trimiși în tabăra secuiască de la Codlea Bogáthi Baltazar și Toldy István pentru a negocia o aplanare a conflictului ivit. Totodată și din partea secuilor s-a manifestat o stăruință de a se închina principelui, de a-l urma în expediția antiotomană crezînd că în felul acesta vor redobîndi vechile drepturi⁴⁷. Pînă la urmă principele și chiar nobilimea au cedat. De fapt clasa feudală nu dispunea de suficientă forță militară care să-i reducă pe secuii la tăcere. Cronicarul Borsos Tamás scrie : „Văzînd principele și stările că în față în <țara> de dincolo <de munți> se află dușmanul turc și în interior ridicarea secuimii, nu s-a putut face altceva decît să li se redea <secuilor> libertățile, dar cu <anumite> condiții”⁴⁸. Și Pellérdi, care nu pomeneste de conflictul prealabil, arată că principele a eliberat „imediat încă acolo pe loc, în tabăra de la Codlea, scrisoarea cu libertăți”⁴⁹.

⁴³ Nagy Szabó Ferenc *memoriáléja*, p. 44.

⁴⁴ Serisoarea lui Filippo Pigafetta expediată din Alba Iulia la 6.XII.1595 : A. Veress, *Campania creștinilor . . .*, p. 101 ; *Călători străini . . .*, vol. III, p. 556—557.

⁴⁵ Nagy Szabó Ferenc *memoriáléja*, p. 44.

⁴⁶ Borsos Tamás. ed. 1968, p. 41.

⁴⁷ Baranyai Decsi János, p. 207—208.

⁴⁸ Borsos Tamás. ed. 1968, p. 41—42.

⁴⁹ Pasajul respectiv lipsește din traducerea fragmentară făcută de Crăciun, dar el există în ediția originală. Cf. *A Pannonhalmi Főapátság Főiskola Évkönyve*, p. 144.

Astfel s-a aplanat pentru moment conflictul, adică a fost evitată izbucnirea unei răscoale. În 1595 toamna nu s-a repetat ceea ce s-a întâmplat în 1514, când oastea de țărani de lângă Buda chemată la luptă anti-otomană, a întors pînă la urmă armele împotriva nobilimii. Cele două săptămîni care au trecut de la adunarea secuilor în tabăra de la Codlea și eliberarea actului princiar de restabilire a vechilor drepturi colective secuiești au fost pline de tensiune. Pericolul ivirii răscoalei a trecut, a trecut însă numai pentru moment, pentru perioada cît a durat campania în Țara Românească, căci interesele fundamentale ale celor două tabere erau antagonice, de neîmpăcat pînă la urmă. Pentru moment însă principele și nobilimea au cîștigat, mulțumiți fiind de faptul că au scăpat de o răscoală iminentă obținînd, totodată, participarea masivă a secuilor în respingerea dușmanului extern. Secuimea trăia cu iluzia că a recîștigat vechile libertăți confirmate în actul eliberat de Sigismund Báthori. Aparent ambele tabere nu aveau motiv să se dușmănească și într-adevăr pentru moment mulțumirea putea să fie generală.

În ciuda faptului că în vechea istoriografie au existat unele îndoieli în ce privește actul de libertăți, după publicarea de noi și noi izvoare, care pomenesc de el și apariția cronicii lui Baranyai Decsi János, în care cronicarul a intercalat aproape textual acest act, azi nu se mai îndoiește nimeni că el a existat, deși textul original nu a fost încă găsit⁵⁰. La el se referă însă dieta din decembrie 1595 care anihilase după cum vom vedea mai jos cele confirmate de principe în tabăra de la Codlea. Din textul publicat în versiunea latină de către Baranyai Decsi János⁵¹ rezultă că această diplomă de libertăți secuiești a fost dată la Codlea, la 15 septembrie 1595 și avea următorul conținut: În preambulul obișnuit, principele enumeră cauzele eliberării actului de libertăți. Amintește de faptul că cea mai mare parte a secuilor au devenit iobagi nu din cauze obișnuite⁵², dar ținînd seama de faptul că au făcut servicii folositoare principelui, au dat dovadă de devotament, de dorința de a lupta cu dușmanii creștinătății dovedind aceasta prin felul în care au răspuns chemării la oaste, de faptul că sînt descendenții hunilor, vechii strămoși ai maghiarilor⁵³

⁵⁰ Poate a ajuns pe mîna lui M. Kátay căpitan de Kassa care la 16 mai 1606 în scrisoarea adresată căpitanului de Odorhei Petki János îl anunță că este în posesia a două acte de libertăți secuiești, atît cel vechi (probabil din 1595) cît și cel nou (din 1601), care „deși nu cer de mîncare, dar în timpurile de azi ar fi bine sa avem ceva bani”, cerîndu-i să sugereze secuilor răscumpărarea lor pentru suma enormă de 10 000 de florini. După Kátay suma nu este mare, căci dacă fiecare secu ar fi plătit doar 50 de dinari, s-ar putea aduna suma de 50.000 de florini. Cf. Torma Károly, *Okiratok Erdély történetéhez a XVII-ik század elején* (Documente privind istoria Ardealului la începutul secolului al XVII-lea), în „Történelmi Tár” 1885, p. 305.

⁵¹ *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. XV, p. 208 — 211.

⁵² „praeteritis temporibus maior pars Siculae nationis haud levi de causa ad plebeiam conditionem reducta fuerit”, aluzia se face iarăși la răscoalele secuiești din 1562 și după această dată.

⁵³ „quod Siculi ab Hunnis, vetesstissimis Ungarorum progenitoribus, originem traherent”. Se reflectă și în acest pasaj conștiința originii secuilor, ceea ce apare încă din primele cronici medievale maghiare, după care și ungurii și secuii au avut aceiași strămoși, hunii. Secuții ar fi fost după această conștiință vie în memoria populară descendenții hunilor retrași în munți după destrămarea imperiului lui Atila. Deși această teză a avut și are partizani și azi, oamenii de știință admit informația lui Constantin Porfirogenetul, după care secuții au constituit unul din triburile maghiare și s-au descălecat odată și în cadrul uniunii de triburi maghiare, așezîndu-se cu timpul în locul unde se află azi.

și că sînt mai ațți de a purta arme decît de a fi iobagi, principele a decis să-i elibereze pe iobagii secui din scaunele Mureș, Odorhei, Ciuc, Gheorghieni, Cașin, Sepsi, Kézdi și Orbai de iobăgie în condițiile enumerate mai jos :

1. — Secuii sînt obligați să depună jurămint de fidelitate față de principe.

2. — Vor plăti anual de fiecare gospodărie în contul dării obișnuite cîte un florin unguresc, 1 ciblă de grîu, una de ovăz și o jumătate de ciblă de orz, achitînd în afară de aceasta și dările extraordinare.

3. — Cetățile construite după înăbușirea răscoalei din 1562 se vor menține.

4. — Nobilii își vor menține pe seama lor toate moșiile cumpărate pe banii proprii, vor stăpîni și pe acelea de care dispun sub formă de zălog, pînă la răscumpărare. Ei sînt obligați însă să restituie comunității tot ce au dobîndit prin silnicie.

5. — În ce privește biserica, se menține vechea rînduială.

6. — La fel se mențin vechile rînduiei în ce privește unele obligații față de biserică.

7. — Se vor respecta privilegiile orașelor.

8. — Secuii eliberați de iobăgie sînt obligați la serviciul militar după necesități, echipați cu armament corespunzător pe cont propriu.

9. — Ei sînt obligați să se supună căpitanilor numiți de principe, dar vor alege din sinul lor pe toți ceilalți dregători după vechea datină.

10. — Cei obligați la serviciul militar vor fi trecuți anual în revistă.

11. — Ocnele de sare și fierăriile rămîn pe seama fiscalui.

12. — Pucioasa de la Turia va fi exploatată de localnici.

13. — Secuii sînt obligați să-și achite datoriile restante față de stăpînii de moșii și față de fisc.

14. — Cei ce nu vor participa la expediție nu vor beneficia de libertățile acordate prin acest act.

15. — Nobilii nu au dreptul de a-i reține pe cei dornici de a participa la campania din Țara Românească.

Deși condițiile ce reglementau relațiile dintre secuii eliberați și nobili erau susceptibile de interpretări opuse, faptul că actul proclama eliberarea de iobăgie⁵⁴, pe temeiul participării la campanie, a fost o mare cucerire a secuilor adunați în tabăra de la Codlea. Entuziasmul lor a fost mare. Secuii singuri au ales dintre ei oameni de nădejde și au trimis în localitățile secuiești anunțînd că cei ce nu vor participa la expediție vor fi spinzurați⁵⁵. Relatînd despre această măsură Istvánffy precizează că trebuia să fie mobilizați toți bărbații în afară de copii și oameni bătrîni ; cine nu se va prezenta va fi condamnat la pierderea capului. Aflînd de aceasta și mînați de setea „dulcei libertăți un mare număr <de secuiești> s-a adunat în tabără întrecîndu-se între ei. Astfel în cîteva zile numărul celor adunați a trecut peste 24.000 dintre care 9.200 erau pușcași, iar restul <înarmați> cu lănci și arhebuze”⁵⁶. Pellérđi vorbește de un număr

⁵⁴ Italianul Filippo Pigafetta scrie și el că : „Principele avînd nevoie de ei <de secuiești> n.n.L.D.> în războiul de față i-a făcut liberi și i-a reasezat în starea lor de slobozenie”, Cf. A. Veress, *Campația creștinilor...*, p. 101; *Călători străini...* III, p. 557.

⁵⁵ Pellérđi P., *A Pannonhalmi...*, p. 144.

⁵⁶ Istvánffy, *op. cit.*, p. 406.

de peste 22 de mii „dintre care pușcani au fost 8.200, iar ceilalți lăncieri și cu coase, și care au slujit pînă cînd era necesar pe cheltuiala proprie și zău că s-au purtat vitejește”⁵⁷. Borsos Tamás amintește de faptul că toți secuii scaunului Mureș au fost de la mic la mare mobilizați⁵⁸, dar Nagy Szabó Ferenc expune pe larg felul în care au fost recrutați secuii din Tîrgu Mureș. „Și în orașul nostru în Tîrgu Mureș — scrie cronicarul — au fost pregătiți toți <de campanie>. Jude era pe atunci Szabó Péter și hotnogiul călăreților Török János secundat de Csizsár András. Avea 100 de călăreți chipeși cărora le-a fost dat steagul frumos aurit primit încă de la regele Matia; era un steag roșu cu inscripția aurie, fiind scrise următoarele: *Iesus Nazarenus Rex Judeorum*. Hotnogiul cel mare al pedestrimii <de aici> era tatăl meu Nagy Szabó János, secundat de Herepei Gergely. Erau peste 200 chiar și mai mulți pedestrași aleși. Tatăl meu însuși și Herepei Gergely erau deja pe atunci cetățeni ai orașului și totuși au trebuit să plece. Acasă a rămas doar judele și încă două ajutoare pentru el, căci așa a sosit porunca de la principe. Am auzit, eu însumi n-am văzut însă, că pretutindeni în secuime a fost purtată țeapa cu sînge ca poporul să se ridice imediat și să se ducă împotriva inamicului. Se spunea atunci că purtarea acestei țepi era o veche rînduială secuiască, ce se făcea în caz de ultimă și extremă necesitate la vechii secuii”⁵⁹. Aceste informații sînt semnificative pentru angajarea totală a întregului potențial uman din secuime la campania din 1595. Din izvoarele de care dispunem se știe doar că orașul Tîrgu Mureș nu avea pe atunci un număr mai mare de 300 de case și, în ciuda privilegiului cu care era înzestrat și după care cetățenii cu drepturi depline din orașe privilegiate nu erau obligați la purtarea armelor, căci orașul plătea o sumă de dare extraordinară relativ mare, orașul a trimis în expediție peste 300 de oșteni echipați pedestri și călăreți. Ne putem da seama că angajarea era și mai deplină în mediul sătesc unde țăranii aveau acum interesul de a lua parte la campania, cîștigînd în felul acesta dreptul la libertate personală și colectivă. La această angajare totală se referă și actul eliberat de Sigismund Báthori la Deva, la 31 decembrie 1601 dat secuilor din scaunul Mureș⁶⁰. De participarea masivă a secuilor vorbesc și o serie de alte acte individuale de privilegii eliberate de Sigismund Báthori celor care s-au distins în timpul luptelor pentru eliberarea orașelor Tîrgoviște, București, Giurgiu⁶¹. Amintim aici că și viitorul principe al Transilvaniei Bethlen Gábor, născut în secuime la Ilia, participase la această expediție, deși avea pe atunci abia 14 ani.

Unii dintre istorici consideră drept exagerat numărul de 40.000 de secuii adunați la Codlea, număr indicat de cronicarul Borsos Tamás⁶². Amintim însă că această cifră figurează și la alți cronicari ca Szamosközy

⁵⁷ I. Crăciun, *Scrisoarea lui Petru Pellérdi...*, p. 7; *A Pannonhalmi...*, p. 144.

⁵⁸ Borsos Tamás, ed. 1968, p. 41.

⁵⁹ Nagy Szabó Ferenc *memorialéja*, p. 44.

⁶⁰ *Székely oklevéltár*, vol. V, p. 168 — 171.

⁶¹ *Székely oklevéltár*, vol. IV, p. 132; vol. V, p. 171 — 176. O mai atentă studiere a așa-ziselor cărți regești (*Liber regius*), aflate în original la Viena (în Haus-Hof-und Staatsarchiv. Siebenbürgische Urkunden, Fasc. L, nr. 25) ar putea să ne ofere informații noi și detalii interesante în privința participării secuilor la campania din Țara Românească.

⁶² Borsos Tamás, ed. 1968, p. 41.

István, Bethlen Farkas pe baza cărora și N. Bălcescu vorbește de 40 000 de secuici adunați⁶³. Același număr apare însă și în scrisoarea principelui Sigismund Báthori datată din Brașov, la 22 septembrie 1595 și trimisă către Granduce di Toscana. Mulțumind pentru detașamentul trimis în ajutor sub comanda lui Silvio Piccolomini, Sigismund Báthori îl informează pe ducele de Toscana că a redat libertățile secuilor, care în urma aceasta s-au adunat într-un număr de circa 40 000 de oșteni⁶⁴. Italianul Alfonso Visconti, prezent și el în acele zile la Brașov, vorbește în scrisoarea sa din 13 septembrie 1595, deci înainte de a se aduna toți secuicii în urma eliberării actului de restabilire a vechilor libertăți de „25 000 de secuici pedestri, oameni de munți zdraveni care nu cunosc teama, 5 000 din ei înarmați cu archebuze și ceilalți cu ciomege și sulite”⁶⁵. Din acest punct de vedere sînt interesante și informațiile oferite de un alt italian Giorgio Tomasi care arată că se bucură de libertăți asemănătoare cu ale sașilor și „secuicii, populație maghiară în comitatul principelui Transilvaniei dinspre Moldova, unde au șapte orașe numite de ei scaune (szék — după care unii istorici au dedus și numele de székely) așezate în locuri muntoase și greu de ajuns, astfel că ei se tem prea puțin de armele turcilor, împotriva acestora sau a altora care ar ataca pe principe sînt datori să lupte pe cheltuiala lor, ieșind la oaste în unele împrejurări pînă la 20 000”⁶⁶. Dacă în vremuri obișnuite secuicii puteau ridica o oaste de 20 000 de oameni atunci în cele extraordinare, cum era momentul din toamna anului 1595, se poate admite cifra de 40 000 de mii, dar cu precizarea că nu toți cei adunați în tabără au și plecat în expediție. Examinînd cu atenție izvoarele și în special informațiile rămase de la cei prezenți credem că numărul secuilor participanți la campanie se cifra între 20 și 24 de mii. Pellérđi vorbește de peste 22 de mii, dintre care 8 200 pușcași, Szamosközy de 24 de mii și Bethlen Farkas la fel de aceeași cifră. Chiar și așa este evidentă dominația elementului secuiesc în întreaga oaste a principelui care a trecut munții în octombrie 1595.

Față de acest număr al secuilor Pellérđi dă următoarele cifre în privința celorlalte detașamente: 2000 de pușcași pedestri și călăreți comandanți de Bocskai István, 3000 de oșteni moldoveni cu 24 de tunuri mari, comandanți de Ștefan vodă Răzvan⁶⁷, dintre aceștia 2300 de „pedestrași minunat de frumoși”, 300 de cazaci comandanți de Jan Wayer, 1600 de pușcași germani de ai împăratului, 1000 de „dorobanți negrii” de la Sibiu, 1000 de dorobanți din Brașov, 1000 de pedestrași din Bistrița, 1000 de „pușcași dorobanți verzi” din scaunul săsesc Mediaș, 500 de pușcași din alte orașe și scaune săsești, 500 de dorobanți de ai principelui și 1000 de pedestrași la care s-au adăugat curtenii de la curtea princiară în număr de 2000 de călăreți, 300 de călărași de ai lui Bocskai, 200 de ai

⁶³ N. Bălcescu, *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, p. 115.

⁶⁴ A. Veress, *Documente*, vol. IV, p. 283.

⁶⁵ *Călători străini*, vol. III, p. 477.

⁶⁶ *Călători străini*, vol. III, p. 669.

⁶⁷ În momentul plecării în campanie Ștefan vodă Răzvan a fost scos din domnie de Movilești, iar principele — spune Istvánffy — nu se putea gîndi la o contraacțiune pentru a restabili pe Răzvan, căci pe de o parte se apropia Siman pașa, pe de altă parte secuicii își manifestau deschis nemulțumirea pe motivul aminării eliberării diplomei de libertăți. Istvánffy, *op. cit.*, p. 407.

cancelarului, 100 de ai lui Csáki István, 200 de ai lui Gyulafi și fiecare nobil în persoană⁶⁸. Toate aceste oști laolaltă nu depășeau la număr o treime din întreaga armată, deci secuii erau într-un număr de cel puțin de două ori mai mare decât celelalte detașamente. Totodată, trebuie să ținem seama de faptul că secuii luptau în nădejdea recuceririi definitive a vechilor libertăți, chemați înția oară la oaste în totalitatea lor după o lungă perioadă de opresiuni și împilări. Elanul lor de luptă era mai mare decât al celorlalți oșteni mercenari, care purtau războiul ca o profesiune. Trebuie să amintim și faptul că o bună parte a secuilor a fost înarmată cu așa-zisele puști negre primite de principe de la împăratul Austriei⁶⁹. Ei aveau deci o înzestrare relativ modernă pentru acele timpuri.

Cu această oaste de peste 30 000 de oameni a trecut munții Sigismund Báthori și s-a unit cu armata Țării Românești la Stoenesti unde era așteptat de Mihai Viteazul. „În frunte mergea vodă Mihai și Albert Király cu oastea de veterani, la care s-au adăugat 4000 de călăreți și călăreții lui Csáki István. Urmau apoi unitățile de secui, după ei călăreții germani ducându-se încadrați de ei cele 75 de tunuri cu tot echipamentul”⁷⁰. Istvánffy arată în continuare că de o parte și de alta a oastei de frunte înaintau cîte 5 000 de călăreți. După aceștia mergeau Sigismund Báthori cu celelalte oști transilvănene comandate de Bocskai István „unul din cei mai mari și mai vestiți domni ai Transilvaniei”⁷¹. Luind știrea că Sinan pașa s-a retras, comandantii oștilor unite au ținut sfat, ajungînd la concluzia că mai întii trebuie luată cetatea Tirgoviștei pentru a nu lăsa în spatele oștirii o cetate întărită, stăpînită de inamic și doar după aceea trebuie urmărit grosul armatei turcești de sub comanda lui Sinan pașa ce se retrăgea⁷². Asediul începuse în ziua de 6/16 octombrie 1595. Mai tîrziu a intrat în luptă artileria. „Împușcăturile n-au mai conținut nici afară, nici înlăuntru, dar cum lemnele îngrăditurii de scînduri erau lemne foarte verzi și nuielele așijderea, precum și pămîntul de umplutură moale, totul era încă neuscat. Pe dinlăuntru îngrăditura avea o umplutură de doi stînjeni, așijderea toată din pămînt moale... ; cu împușcături nu putură să-i strice nimic”⁷³. Focul artileriei a făcut un fum așa de mare încît nu se vedea nimic. „Acoperiți de artilerie și de acest fum, secuii aduceau sub cetate lemne uscate, smoală, făclii și alte materii inflamabile bune pentru a aprinde focul și le aruncau asupra întăriturii din lemn, începînd să atace cu mare forță cetatea”⁷⁴. Lemnele verzi și pămîntul moale nu luau însă foc. Cei asediați se apărau vitejește, trăgeau cu tunuri în asediatori, respingîndu-i, sau ținîndu-i departe de cetate⁷⁵. În sfîrșit, în ziua de 18

⁶⁸ Pellérdi Péter, *A Pannonhalmi...*, p. 144 – 145.

⁶⁹ Spune acest lucru însuși Pellérdi participant la expediție, dar îl amintesc și alți croniciari dintre care Nagy Szabó Ferenc care scrie: „Báthori a împărțit printre secui puștile împăratului, care se numeau atunci « puști negre » și a constituit dintre (secui) o oaste frumoasă”. La puști se dădea și praf de pușcă. Cronicarul spune în continuare: „nu știu cîte mii de asemenea puști erau, unii vorbesc de cinci mii de bucăți, dar este clar că au fost, căci însumi le-am văzut din ele, chiar și acum cînd scriu, am agățate două pe cuier”. Cf. *Nagy Szabó Ferenc memoridélja*, p. 43 – 44.

⁷⁰ Istvánffy, *op. cit.*, p. 409.

⁷¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 204.

⁷² Istvánffy, *op. cit.*, p. 409.

⁷³ I. Crăciun, *Scrisoarea lui Petru Pellérdi...*, p. 9.

⁷⁴ Istvánffy, *op. cit.*, p. 410.

⁷⁵ *Ibidem*.

octombrie, Sigismund Báthori și ceilalți comandanți de oști s-au adresat secuilor îndemnându-i: „să vă aduceți aminte de libertatea recîștigată, și să nu vă speriați de greutate și oboseală, ci să fiți bărbați viteji, arătîndu-vă că sînteți demni de a fi liberi” — cu aceste cuvinte ar fi îmbărbătat, după cele scrise de Istvánffy, principele pe secui ⁷⁶. „Îmbărbătîndu-se unii pe alții, secuii au început să aducă lemne uscate, luîndu-se la întrecere unii cu alții, pentru a da foc întăriturii. Deși era inevitabil ca de împușcăturile inamicului să cadă mulți, totuși cu o sîrguință neobosită au reușit să dea foc întăriturii. Observînd acest lucru, secuii cu numele lui Iisus și a Sfintei Marii pe buze, parte au urcat cu luntre pe ziduri, parte a început să dea foc întăriturii din celelalte părți” ⁷⁷. Nu numai Istvánffy, dar și Baranyai Decsi János ⁷⁸ și alți cronicari subliniază rolul deosebit jucat de secui în luarea cetății. Chiar și Szamosközy, care nu prea simpatiza pe secui din cauza răscoalelor lor dese, recunoștea că ei s-au purtat vitejește la luarea cetății Tîrgoviște. La fel și Borsos Tamás, condamnînd pe secui din cauza „silniciilor făcute asupra nobilimii”, arăta totuși că „acolo, în Țara Românească au slujit cu credință și vitejie” ⁷⁹. Istvánffy subliniază că „secuii au fost primii care s-au urcat pe cetate” ⁸⁰. Printre secuii care s-au distins cu ocazia asediului Tîrgoviștei a fost și Bodoni István din Voivodeni, care a primit diploma de nobil și niște moșii în comitatul Dobîca, pentru vitejia dovedită în lupta împotriva oștilor lui Sinan pașa, dar îndeosebi la eliberarea orașelor Tîrgoviște, Brăila și Giurgiu ⁸¹. Asemenea cazuri de înobilare individuală de către Sigismund Báthori a secuilor distinși în luptele din campania de eliberare a Țării Românești se cunosc foarte multe, peste o sută, în fiecare act eliberat subliniindu-se vitejia dovedită la asediul Tîrgoviștei ⁸². S-a păstrat și un act de libertăți colective dat secuilor de rînd din scaunul Mureș care — după cele spuse în diploma lui Sigismund Báthori — s-au purtat vitejește în expediția din Țara Românească, dovedind că nu au dispărut încă vechile lor virtuți moștenite de la huni, „admirate nu numai de noi, dar și de alte națiuni” ⁸³. Prin acest act Báthori a eliberat pe iobagii secuiei din scaunul Mureș de obligații iobăgești.

Studiînd desfășurarea asediului cetății Tîrgoviște N. Bălcescu sublinia și el rolul deosebit jucat de secui. Mai întîi el arată că: „Strălucitul Răzvan-Vodă, avînd cu sine moldovenii săi și cu legioanele săcuilor, se

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 410 — 411.

⁷⁸ *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. XII, p. 220.

⁷⁹ Borsos Tamás, ed. 1968, p. 42.

⁸⁰ Istvánffy, *op. cit.*, p. 411.

⁸¹ A. Veress, *Documente*, vol. V, p. 40 — 41 și 292.

⁸² Date despre secuii de rînd ridicați în rîndurile pixidarilor sau a nobililor de către Sigismund Báthori au fost scoase din așa-zisele cărți regale (Libri regii) de către Vass Miklós și publicate în revista „Erdélyi Múzeum” pe anul 1900. Cf și Székely oklevéltár, vol. IV, p. 166 — 171; Szádeczky Kardoss Lajos, *A székely nemzet története*, p. 147 — 148 și notele 17 — 19.

⁸³ „cum in expeditione nostra Transalpinense, pro salute et conservatione eius provinciae ante annos aliquos a nobis suscepta, ubi spectantibus et virtutem eorum admiramus non solum nobis, sed iis etiam nationibus, quae virtutis disciplinique bellicae palmam sibi vendicant, viros fortes strenuos, et ad arma tractanda potius, quam officia plebeia sufferenda natos se esse, vigereque adhuc in armis eorum robur decusque illud Hunnicum, manifeste declararunt...” *Székely oklevéltár*, vol. V, p. 168 — 171.

așezase despre răsărit, pe drumul Bucureștilor, și bătea drumul de sus a cetății cu 10 tunuri”. În această așezare și sub tirul artileriei „săcuii căutară a se folosi de această negură. Ei aduseră lemne uscate, catran, rășină, bușteanuri aprinse, torțe și alte materii aprinzătoare, și, ațîțind bine focul, începură a-l arunca pre streșinile caselor cetății și căutară a aprinde întăririile ei”⁸⁴. Toate încercările oștilor ardeleni și muntene au fost zadarnice și în acest moment greu — arăta N. Bălcescu — Báthori și ceilalți comandanți s-au adresat secuilor. „Săcuii se formară atunci în cohortă și începură a duce o mai mare mulțime de lemne uscate, spre a da foc zidului. Mulți din ei căzură supt loviturile dușmanilor, dar, desprețuind orice primedie, vitejii săcui izbutiră în sfârșit a aprinde zidul”⁸⁵. Acesta a fost momentul decisiv al asaltului în care secuii au avut — după aprecierea lui Bălcescu — un rol hotărîtor.

După momentul victorios de recucerire a Tirgoviștii oștile unite înaintau spre București și Giurgiu urmărind pe inamic. Pe drum secuii nu o dată s-au distins împreună cu românii munteni în luptă cu detașamentele otomane⁸⁶. Un rol mare au avut însă în cursul asediului cetății Giurguiului și al alungării adversarului peste Dunăre. Szamosközy, referindu-se la scrierea italianului Spontoni după care cei 75 de italieni conduși de Piccolomini ar fi avut un rol hotărîtor în luarea cetății, arată că aceasta este „o minciună; adevărul e că Gáspár Kornis și Albert Király au bătut cetatea și Sigismund pe ei i-a pus s-o ia, măcar că au fost și oamenii lui Silvio, cei șaptezeci și cinci de italieni, la batere și doborîre. Însă secuii s-au suit pe ziduri și au luat cetatea, nu italienii”⁸⁷. Astfel scrie Szamosközy care — după cum am văzut — nu poate fi deloc bănuit de simpatie deosebită față de secuii. Ceilalți cronicari subliniază și mai mult rolul secuilor. Astfel Nagy Szabó Ferenc, scrie după mărturiile participanților din Tirgu Mureș la aceste lupte, că secuii cu „o încăpăținare oarbă” urcaseră pe zidurile cetății Giurguiului⁸⁸. La fel scrie și Baranyai Decsi János⁸⁹, Borsos Tamás⁹⁰ și Petru Pellérdi⁹¹. Istvánffy scoate în evidență rolul secuilor în atacul asupra oastei inamice care încerca să treacă Dunărea în măcelul groaznic ce a avut loc cu această ocazie, subliniind cu această ocazie vitejia și măiestria de comandant a lui Mihai Viteazul⁹².

Oștile inamice au fost alungate din Țara Românească⁹³, recucerindu-se independența acestei țări. În memoria populară s-a păstrat amin-

⁸⁴ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, p. 125.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 126.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 129, 130.

⁸⁷ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, p. 105.

⁸⁸ Nagy Szabó Ferenc *memoriáléja*, p. 45.

⁸⁹ *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. XVI, p. 233.

⁹⁰ Borsos Tamás, ed. 1968, p. 41 — 42.

⁹¹ P. Pellérdi, *A Pannonhalmi ...*, p. 144 — 147; I. Crăciun, *Scrisoarea lui Petru Pellérdi ...*, p. 10 — 11.

⁹² Istvánffy, *op. cit.*, p. 412, 413 — 415.

⁹³ Secuții au luat parte după alungarea oștilor lui Sinan pașa și la încercarea de a readuce pe tronul Moldovei pe Ștefan Răzvan, conducătorul oastei moldovene în campania din 1595. Istvánffy susține de 2000 de secuții care au intrat în Moldova, o dată cu Ștefan Răzvan, dar movileștii susținute de poloni și de partea cea mai înare a boierimii moldovene, au reușit să-l înfrîngă pe Ștefan Răzvan, care a căzut în luptă. Cf. Istvánffy, *op. cit.*, p. 416 — 417. După alte izvoare, Bălcescu vorbește de 5000 de secuții participanți la această acțiune. N. Bălcescu, *Opere*, I, partea II (ed. 1940 de G. Zane), p. 249.

tirea acestei mari izbinzi. Ea s-a păstrat și la secui. Țăranii din Cernatu de sus, locul de naștere al cărturarului Bod Péter, au păstrat pînă și azi memoria participării lor la aceste victorii. S-a păstrat scrisoarea lui Fejes Mihály din acest sat adresată soției sale, de lângă Gherghița. În această scrisoare se pomenește de mai mulți săteni din Cernatu (Diák Mihály, Sylveszter István, Benkó Mihály, Bodor Antal, Mihály Varga, Barta Jakab, Chye Máté, Beke Tamás și Szaniszló Tamás) care au participat la expediție⁹⁴.

Secuii au adus un mare sacrificiu de sînge la cauza luptei de alungare a inamicului extern în cursul anului 1595 și așteptau pe bună dreptate ca soarta lor să cunoască o îmbunătățire radicală. Nobilimea n-a ținut însă seama de această năzuință îndreptățită. Adunate la dieta din 13 decembrie 1595, stările privilegiate ale Transilvaniei au luat în dezbatere problema libertăților secuiești. O comisie specială, desemnată de principe și dietă, asculta cele două părți : pe de o parte plîngerea comunității secuilor de rînd, iar pe de alta cea a nobilimii. Era evident că această comisie a dat cîștig de cauză nobililor, argumentînd că nobilimea n-a păcătuțit prin nimica pentru a-și pierde prerogativele. Apoi să nu se uite că actele de donații date nobililor sînt mai vechi decît actul de restituire a drepturilor secuiești din 15 septembrie 1595, care a fost legat de o serie de condiții călcate de comunitatea secuilor de rînd. Iobagii au săvîrșit, după constatarea comisiei, multe acte de violență împotriva nobililor. Pe aceste temeuri „legale” dieta a anulat actul lui Sigismund Báthori, iar secuii „in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur” rămînînd „pentru veșnicie valabile actele de donație ale nobilimii”⁹⁵. Borsos Tamás notează că la această dietă au fost „prăpădite libertățile secuiești”⁹⁶. Nemulțumirea maselor secuiești era generală, dar nobilimea, care și-a cruțat forțele, s-a organizat și, la sfîrșitul lunii ianuarie și în luna februarie 1595, a declanșat un adevărat măcel împotriva secuilor, care după atîta vărsare de sînge în campania din 1595 s-au restras la casele lor. Nagy Szabó Ferenc și ceilalți cronicari ai timpului descriu cruzimile săvîrșite de oștile nobiliare, cînd în toiul nopții fruntașii comunității secuilor de rînd au fost ridicați de la casele lor și trași în țepă. Scaunele secuiești împărțite în secțiuni, în fiecare din acestea au fost trimise detașamente nobiliare care nu făceau altceva decît să se răzbune, să înfăptuiască un masacru general. „În felul acesta josnic au procedat <nobilii> cu sârmanii secuiei eliberați, care au fost în expediția din Țara Românească cu Sigismund Báthori”⁹⁷. Vestea acestui masacru a ajuns departe, la Praga, la Viena, la Roma și în alte părți⁹⁸. Eroismul, vitejia

⁹⁴ Székely oklevéltár, p. 159 — 160.

⁹⁵ Pe larg despre aceste evenimente la : Baranyai Decsi János, în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*. vol. XVI, p. 235 — 239; Nagy Szabó Ferenc *memorialéja*, p. 45 — 47; *Monumenta Comitatus Regni Transilvaniae*, vol. III, p. 359, vol. IV, p. 358 — 359; Kemény J. és Kovács István, *Erdélyország Történetei Tára*, vol. I, p. 183 — 190; *Monumenta Comitatus Regni Transilvaniae*, vol. III, p. 487 — 488; Borsos Tamás, ed. 1968, p. 42.

⁹⁶ Borsos Tamás, ed. 1968, p. 42.

⁹⁷ Nagy Szabó Ferenc *memorialéja*, p. 47.

⁹⁸ Veress Endre, *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből* (Raportele nunțiilor papali din Transilvania din perioada lui Clement al VIII-lea). 1592—1600, Budapest, 1909, p. 179 și 414.

și abnegația secuilor în campania din Țara Românească astfel au fost răsplătite de principele Sigismund Báthori și nobilime. Putea oare o asemenea răsplată să fie la secui izvor de încredere față de cirmuitoarii feudali ai Transilvaniei? Evident că nu și această neîncredere crea o situație de permanentă tensiune, secuii așteptând momentul potrivit pentru a se răfui cu nobilii.

A cunoscut oare Mihai Viteazul frământările din secuime și din tabăra de la Codlea dinainte de campania antiotomană, știa el ceva despre felul în care a fost „răsplătită” vitejia secuilor de către nobilime? Nu avem nici o informație sigură în acest sens, dar dat fiind că domnul muntean prin trimișii săi urmărea cele petrecute în Transilvania sîntem îndreptățiți a presupune. Apoi Mihai Viteazul s-a putut singur convinge ce forță reprezintă oastea secuilor în cadrul armatei ardelenne. El a avut ocazia să vadă avantajele pe care le prezenta oastea secuilor față de detașamentele de mercenari de care dispunea și el și Sigismund Báthori și care necesitau sume imense de întreținere. Încă de aici, de la momentele de colaborare militară din campania antiotomană a anului 1595, a început să ocupe un loc aparte în planurile lui Mihai Viteazul cucerirea de partea sa a secuilor, ajungînd la concluzia exprimată mai tirziu în proiectele sale prezentate curții imperiale că fără secui Transilvania nu poate fi cucerită, dar asigurîndu-le libertățile secuii pot fi cîștigați și odată cu aceasta și stăpînirea asupra Transilvaniei primește o susținere puternică. Aceste antecedente i-au sugerat lui Mihai Viteazul ideea de a se adresa secuilor imediat după intrarea sa în Transilvania în toamna anului 1599, cînd a declanșat ofensiva de cucerire a acestei țări⁹⁹.

LES SICULES DANS LA CAMPAGNE DE LIBÉRATION DE LA VALACHIE EN 1595

RÉSUMÉ

La lutte visant la reconquête de l'indépendance déclenchée en Transylvanie et en Valachie en 1594 a réclamé la mobilisation de toutes les ressources matérielles et humaines existantes. Aux batailles livrées en Valachie et au Sud du Danube sous le commandement de Michel le Brave ont, dès le début, participé aussi de puissants détachements de Sicules. Cette population hongroise qui jouait un rôle militaire de défense avait sa propre organisation, ayant conservé jusqu'à l'étouffement de la révolte de 1562 une série de libertés en qualité de soldats. À l'automne 1595, tous les Sicules ont été appelés sous les armes par le prince Sigismund Báthory pour participer à la campagne de Valachie contre Sinan Pacha. S'étant

⁹⁹ Despre colaborarea militară dintre secui și Mihai Viteazul în anii 1599—1601 vezi studiul nostru *Secuii și Mihai Viteazul*, (sub tipar).

rassemblés dans le camp de Codlea, les Sicules ont réussi à imposer le rétablissement de leurs anciennes libertés, le prince leur délivrant un diplôme solennel. La récupération des anciens droits a assuré aussi une participation massive des corvéables sicules qui espéraient recouper par là leur liberté. Plus de 20.000 Sicules ont pris part au siège des forteresses de Tirgoviște et de Giurgiu, à la libération de Bucarest, Brăila, Tîrgul de Floi et autres localités. Après la campagne, la noblesse de Transylvanie a fait annuler les libertés reconquises par les Sicules, ce qui a engendré un puissant état d'effervescence étouffé par cette même noblesse.

Pendant la campagne de 1595, Michel le Brave a connu la force militaire des Sicules, d'ores et déjà étant jetées les bases de la collaboration militaire entre le prince roumain et les Sicules qui sera réalisée par la conquête de la Transylvanie et de la Moldavie en 1599–1600.

CÎTEVA CONSIDERAȚII DESPRE ACTIVITATEA POLITICĂ ȘI DIPLOMATICĂ A LUI MIHAI VITEAZUL ÎN 1597

DE

CONSTANTIN BĂLAN

Cercetările din trecut¹ sau mai noi² consacrate domniei voievodului Mihai Viteazul, alcătuite pînă în prezent, au contribuit la cunoașterea din ce în ce mai aprofundată a istoriei social-economice, politico-militare și a acțiunilor diplomatice ale Țării Românești, în perioada de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și de la începutul veacului următor.

Cu toate acestea, materialul documentar deosebit de bogat provenind din surse interne și externe*, produs al efervescentei vieții politice românești din vremea lui Mihai Viteazul, oferă încă un cîmp larg pentru investigații, din care se mai pot desprinde aspecte inedite sau mai puțin studiate. Urmărirea sistematică a evenimentelor petrecute în 1597, confirmă pe delin

---

¹ Bibliografia fiind foarte vastă, vom cita numai principalele lucrări monografice: Nicolae Bălcescu, *România sub Mihai voievod Viteazul*, ed. Andrei Rusu, Buc., 1967; St. Teutschlaender, *Michael der Tapfere*. Wien, 1879; L. Szadeczky, *Erdély és Mihály vajda története (1595—1601)*, Nagy Becsekerek, 1893; I. Sirbu, *Istoria lui Mihai Viteazul domnul Țării Românești*, vol. I — II, Buc., 1904—1907; A. D. Xenopol, *Istoria lui Mihai vodă Viteazul*, Buc., 1915; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. N. Gheran și V. Iova, Buc., 1968; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Buc., 1936; I. Corfus, *Mihai Viteazul și polonii cu documente inedite în anexă*, Acad. Rom. Stud. și cercet., XXIX, Buc., 1937; relevăm deasemenea studiile lui N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Vitejii, Buc., 1937; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II/1, ed. a IV-a, Buc., 1941; Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944. Să se vadă și: C. Giurescu, *Studii de istorie socială*. ed. a II-a, Buc., 1943.

² Din rîndul cercetărilor mai noi relevăm contribuțiile lui: P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în vol. *Studii privind unirea principatelor*, Buc., 1960; E. Stănescu, *Les problèmes de l'état féodal sous le règne de Michel le Brave*, în „Rev. Roum. d'hist.”, I (1962), nr. 1; *Istoria României*, II, Buc., 1962; Al. Randa, *Pro Republica Christiana. Die Walachei im „langen” Türkenkrieg der Katholischen Universal mächte (1593—1606)*, Monachi, 1964; C. Göllner, *Despre aparatul diplomatic al lui Mihai Viteazul*, în „An. Inst. de ist.”—Cluj, IX (1966); I. Ionașcu, *Mihai Viteazul și unitatea politică a Țărilor Române*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Buc., 1968; Șt. Ștefănescu, *Michel le Brave „Restitutor Daciae”*, în „Rev. Roum. d'hist.”, VII (1968), nr. 6; *Idem*, *Țara Românească de la Basarab I „Intemeietorul” pînă la Mihai Viteazul*, Buc., 1970; V. Atanasiu, *Mihai Viteazul, Campania, cu prefață de prof. univ. dr. docent I. Ionașcu*, [Buc.], 1972; Șt. Pascu, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române*, Buc., 1973. Să se vadă și I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în vol. SMIM, IV, Buc., 1960.

* Aducem pe această cale mulțumiri colegei Ileana Mehner pentru sprijinul acordat la traducerea unor texte medievale din l. germană.

acest fapt. Anul „de mijloc” al domniei voievodului, departe de a fi fost o etapă de defensivă³, inaugurează tocmai o interesantă epocă de contacte, raporturi și tratative pe cale internațională, care conferă acțiunilor întreprinse de Mihai Viteazul caracterul unei adevărate ofensive⁴.

Faptul este pe delin explicabil dacă ne gândim la problematica complexă a vieții politice din această parte a Europei, cu care era confruntată acum Țara Românească.

Dacă în perioada precedentă voievodul fusese preocupat să organizeze campaniile împotriva turcilor, pentru a cuceri și a consolida pe calea armelor independența statului său, raporturile cu Imperiul Otoman vor cunoaște acum o nouă evoluție. Nu este vorba firește, de renunțarea la înfruntările cu oștile sultanului, ci de continuarea luptei, în forme noi, reclamate de situația deosebită creată la hotarele de la est ale țării.

Participând la Liga antiotomană inițiată de pontiful Clement al VIII-lea și organizată cu sprijinul imperialilor⁵, Mihai Viteazul era privit cu dușmănie atât de dregătorii sultanului, cât și de Ieremia Movilă, care fusese înscăunat în Moldova cu sprijinul partidei din Polonia în frunte cu cancelarul Zamoyski⁶. Înălțurarea lui Ștefan Răzvan din statul de la est de Carpați, voievod ce întreținea bune raporturi cu principele Transilvaniei și cu domnul Țării Românești⁷, vădea intenția Poloniei de a pune stavilă încercărilor de canalizare a forțelor celor trei state românești împotriva Porții și, implicit, în sprijinul imperialilor⁸.

Partidei moldo-polone ostilă lui Mihai Viteazul aveau să i se alătore chiar unii dintre foștii mari dregători munteni ce complotaseră în contra domnului lor și se aflau refugiați la Ieremia Movilă⁹.

În această situație era de așteptat din partea cancelarului Zamoyski inițierea unor acțiuni dușmănoase față de voievodul Țării Românești. Ele nu au întârziat să se producă. Astfel, în toamna lui 1596 polonii cereau sultanului înălțurarea voievodului muntean¹⁰.

³ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 205.

⁴ Fapt asupra căruiu nu s-a insistat în mod deosebit în cercetările din trecut. Unele aspecte în legătură cu activitatea politică și diplomatică desfășurată de Mihai Viteazul în 1597 au fost relevate și de I. Sirbu, *op. cit.*, I; N. Iorga, *op. cit.*; P. P. Panaitescu, *op. cit.*; I. Corfus, *op. cit.*; I. Ionașcu, *art. cit.*; în vol. *Călători străini despre Țările Române*, IV, Buc., 1972; la L. Demény și P. Cernovodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI — XVIII*, Buc., 1974 și în alte articole și cercetări pe care le vom aminti în cele ce urmează.

⁵ I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 93 și urm.; *Istoria României*, II, p. 955 și urm.; I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 158.

⁶ I. Corfus, *op. cit.*, p. 22 și urm.

⁷ Fapt ce se poate desprinde și din scrisoarea din 12 mai 1595 adresată din București de Ștefan Răzvan lui Cirstea vornic și în care releva să nu „te alipești polonilor” și nici de „acel domn Ieremia Movilă care este de la leși” (P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Buc., 1936, p. 16).

⁸ Interesul imperialilor de a folosi potențialul militar al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești în luptele împotriva Porții este cunoscut (N. Iorga, *op. cit.*, p. 112 și urm.; I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 124).

⁹ I. Ionașcu, *Mihai Viteazul și autorii tratatului de la Alba Iulia (1595)*, în „An. Inst. de ist.”—Cluj, V (1962), p. 128; *Idem*, *Mihai Viteazul și boierii trădători*, în „Magazin istoric”, II (1968), nr. 1 (10), p. 80 — 85.

¹⁰ Din răspunsul dat de sultanul Mehmed al III-lea, către sfârșitul anului 1596, la solia starostelui de Bar, Stanislav Gulski se constată că polonii au cerut Porții ca în Țara Românească să fie adus un voievod care să plătească tributul obișnuit sultanului (P. P. Panaitescu, *vol. cit.*, p. 29 — 36).

Mehmed al III-lea aprobînd propunerile primite din partea Poloniei releva că era hotărît să-l înlocuiască pe Mihai Viteazul și să încredințeze țara „împăratului Crimeiei, sultanul Gazi Ghirei”¹¹.

Întreținînd strînse legături cu conducătorii mișcării de eliberare a popoarelor de la sud de Dunăre, cu înalți prelați ai bisericii de Răsărit, cu diplomați ai unor mari puteri, aflați la Constantinopol, chiar cu demnitari ai sultanului și cu sfinctici ai regelui Sigismund al III-lea al Poloniei, Mihai Viteazul era bine informat asupra evoluției evenimentelor din această parte a lumii și în legătură cu planurile urzite împotriva sa. De aceea voievodul a putut să-și concentreze atenția din vreme și să soluționeze principalele probleme ale vieții politice, care stăteau în fața statului său.

Impasul în care se aflau puterile din Europa Centrală, participante la Liga antiotomană, după înfrîngerile suferite în toamna lui 1596 la Agria și Kerestes¹², ca și după eșecul cunoscut de Sigismund Báthory în luptele cu turcii, din Banat¹³, care-și consolidaseră pozițiile, puneau sub semnul întrebării posibilitatea declanșării în primăvara anului 1597 a unei campanii de mari proporții contra Imperiului Otoman. Aceasta cu atît mai mult cu cît voievodul trebuia să se asigure în primul rînd față de uneltirile și amenințările tătarilor, ale lui Ieremia Movilă și ale polonilor.

Concentrarea preocupărilor spre fruntariile de la est ale Țării Românești impunea însă lui Mihai Viteazul inițierea unui vast program de legături, tratative și alianțe pe plan internațional, pentru a contracara acțiunile dușmanilor lui și a polariza în jurul său forțele necesare, cu care să poată relua apoi, pe un plan mai larg, lupta antiotomană.

Deoarece Imperiul turcesc putea primejdui realizarea acțiunilor pe care voievodul urmărea să le întreprindă spre hotarele de la est, el a căutat să stabilească unele contacte și înțelegeri formale cu Poarta, încă de la sfîrșitul anului 1596¹⁴, primind chiar steagul de recunoaștere a domniei din partea sultanului¹⁵.

Pentru a abate atenția Porții de la planurile sale și de la preparativele pe care începuse să le facă, domnul Țării Românești a menținut și în perioada următoare legături cu dregătorii lui Mehmed al III-lea și cu Sigismund Báthory, care ducea tratative cu turcii; acum erau făcute propuneri sultanului pentru a-l convinge „di voler dipender da quell' imperi”¹⁶.

¹¹ P. P. Panaitescu, *loc. cit.* Fapt confirmat chiar de Gazi Ghirei în scrisoarea pe care a trimis-o spre sfîrșitul anului 1596 lui Mihai Viteazul, în care se referă și la legăturile sale cu cancelarul Zamoyski și cu Ieremia Movilă (I. Corfus, *op. cit.*, p. 229). Domnul Moldovei, după cum se va vedea, urmărea și el să înscăuneze în Țara Românească pe fratele său, Simion Movilă (I. Ionașcu, *Mihai Viteazul și unitatea politică a Țărilor Române*, în *vol. cit.*, p. 173).

¹² I. Sirbu *vol. cit.*, p. 432; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 22 — 23.

¹³ I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 173.

¹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 211 — 213.

¹⁵ Cf. scrisoarea din 14 dec. 1596 (I. Corfus, *op. cit.*, p. 227); să se vadă și A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, Buc., 1932, p. 50, 55; D. Simonescu, *Cronica lui Ballasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în vol. SMIM, III, Buc., 1959, p. 92; *Istoria României, vol. cit.*, p. 977; L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 35.

¹⁶ Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 229 (raport din 20 ian. 1597).

Contactele și tratativele cu Poarta au fost întreținute de domnul muntean mai ales cu sprijinul patriarhului Alexandriei, Meletie Pigas¹⁷, reprezentant al partidei înaltului cler de la Constantinopol, care se pronunța pentru o înțelegere cu Imperiul Otoman¹⁸. Sint cunoscute în acest sens eforturile depuse de Mihai Viteazul în lunile februarie¹⁹, martie²⁰, când trimișii săi se adresau deopotrivă prelatului mai sus amintit și ambasadorului Angliei, Edward Barton. Cu diplomatul englez, atît voievodul²¹, cît și Meletie Pigas²² păstrau bune relații.

Diferite alte scrisori și rapoarte diplomatice datînd din lunile aprilie²³, mai²⁴ 1597 oferă dovezi ale acțiunilor întreprinse din partea Țării Românești în vederea obținerii de la turci a garanțiilor necesare păstrării păcii.

S-ar fi putut crede, că, la adăpostul relațiilor menținute cu Poarta, domnul român intenționa să pregătească plănuita campanie împotriva turcilor²⁵, în înțelegere cu conducătorii altei partide a clerului, în frunte cu Dionisie Rali mitropolitul de Tîrnova, ce susținea ideea luptei de eliberare a populației de la sud de Dunăre.

¹⁷ O dovadă a legăturilor cu Meletie Pigas o constituie și scrisoarea din 11 febr. 1597 (E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History (1427—1601)*, London, 1964, p. 111. Să se vadă și Al. A. Botez, *O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către patriarhul Alexandriei Meletie Pigas*, în „Bis. ort. rom.”, LXXXIII (1965), nr. 5 — 6, p. 584 — 592 (apud L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 35). O cercetare mai amplă relativ la relațiile voievodului cu Meletie Pigas, la N. I. Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, în „Bis. ort. rom.”, LXIV (1964), nr. 4 — 6, p. 352 — 372.

¹⁸ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 49 — 50; N. I. Șerbănescu, *art. cit.*

¹⁹ Să se vadă actul din 2 febr. 1597 privind curierii trimiși de Mihai Viteazul la Poartă (E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 110. Mulțumim colegului P. Cernovodeanu pentru sprijinul acordat ja traducerea unor texte din această lucrare, pe care le folosim în prezentul studiu).

²⁰ Raportul din 17/27 martie 1597 trimis de Gerolamo Capello dogelui Venetiei relevă prezența la Poartă a doi ambasadori ai lui Mihai Viteazul veniți pentru Meletie Pigas și Edward Barton (*Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English Affairs*, vol. IX, 1592—1603, ed. Horațio F. Brown, London, 1897, p. 263; L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 35). Să se vadă și Hurmuzaki, *Documente*, III 1, p. 538—539. Relativ la negocierile prin intermediul lui Meletie Pigas și scrisoarea din 5/15 martie (*Calendar of State Papers*, vol. cit., p. 260).

²¹ Cf. I. I. Podea, *A Contribution to the study of Queen Elisabeth's Eastern Policy (1590—1593)*, în vol. *Mélanges d'histoire générale publiés par Constantin Marinescu*, Buc., 1938, p. 464 și 476. Să se vadă și Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes (du XVIe siècle à la chute de Napoleon Ier)*, Paris, 1955, p. 29; L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 29 — 30.

²² Să se vadă L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 36; P. P. Panaitescu, *loc. cit.*

²³ Referiri privind participarea Țării Românești la tratative cu Poarta și în scrisoarea nunțiuului de San Severo din 9 aprilie 1597 (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 295).

²⁴ Cf. scrisorile din luna mai la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 300; Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din Arhivele din Simancas*, Buc., 1940, p. 134; știri relativ la pacea stabilită între Mihai Viteazul și turci și la Hurmuzaki-Bogdan, *Documente*, Supl. II/1, p. 419 — citat și de N. Iorga, *op. cit.* Pentru poziția Porții față de domnul Țării Românești actul din 10 mai 1597 la Hurmuzaki, *Documente*, III/1, p. 539.

²⁵ Despre campania antiotomană relații și în actul din 24 febr. 1597 privind proiectul discutat la Praga unde participau și un ambasador al lui Mihai Viteazul și reprezentanți ai bulgarilor „per dar conto della sollevazione che feranno in quella provincia” (A. Veress, *vol. cit.*, p. 56). Să se vadă și scrisoarea din 22 febr. 1597 la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 289. Alte știri în raportul din 17 mart. 1597 la Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 237; să se vadă și I. Strbu, *vol. cit.*, p. 444 — 445 și A. Veress, *Nunții apostolici în Ardeal (1592—1600)*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. ist., Seria a III-a, tom. VIII (1927—1928), op. 357; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 48.

Semnificative în acest sens erau însăși relatările conducătorului bisericii Bulgariei, din scrisoarea adresată la 12 martie 1597 lui Mihai Viteazul, din care rezultă că „ne-ai poruncit nouă creștinilor de dincoace de Dunăre ca să fim gata pentru ca îndeobște venind măriia ta, să batem pe păgîni”²⁶. Dar, cu toate ca proiectele acestea erau susținute și de imperiali²⁷, totuși, așa cum rezultă și din corespondența prelatului de la Tirnova cu Țara Românească, alcătuită ulterior, voievodul n-a putut reîncepe lupta cu turcii fiind chiar muștrat „că zăbovește atîta”²⁸.

Amînarea declanșării ostilităților cu Poarta și respectarea, temporar, a înțelegerilor făcute cu sultanul Mehmed al III-lea²⁹ îi oferea lui Mihai Viteazul posibilitatea de a urmări cu mai multă grijă evenimentele petrecute atît înspre granițele cu Moldova cît și în Transilvania. Aici, la nord de Carpați, principele transilvănean constrins de situația existentă în urma înfrîngerilor suferite de austrieci din partea forțelor otomane, încerca să ajungă la reglementarea relațiilor cu turcii³⁰. Pentru a cunoaște poziția lui Sigismund Báthory în legătură cu acțiunile ce urmau a fi desfășurate în viitor³¹, Mihai Viteazul a dus tratative cu principele Transilvaniei la Alba Iulia. În timpul discuțiilor ce au avut loc începînd de la 9 decembrie 1596 s-a convenit și asupra necesității ca Țara Românească să desfășoare direct prin solii săi tratative cu imperialii³², ceea ce a contribuit la sporirea contactelor diplomatice întreținute fie prin ambasadori români, fie prin plenipotențiarilor trimiși de la curțile din Praga, din Viena sau din alte locuri, la voievodul muntean³³.

La începutul anului 1597 oameni de încredere ai lui Mihai Viteazul și anume Mihalcea banul și Marco Schunkebonk îl însoțeau pe principele Transilvaniei la împăratul Rudolf al II-lea, unde, în urma tratativelor purtate obțineau acordul plății din partea imperialilor, pe timp de șase luni, pentru 4000 de oșteni³⁴.

²⁶ Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 291; referiri la cuprinsul acestei scrisori și la I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 445, 449 — 450; N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul: Mitropolitul Dionisie Rali Paleologul*, în „Rev. ist.”, V (1919), p. 26 și urm.; *Idem, Istoria românilor*, V, p. 317; Al. Randa, *op. cit.*, p. 150; I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 173; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 191.

²⁷ A. Veress, *Documente*, V, p. 59 — 60.

²⁸ Relatarea lui Erich Lassota, în *vol. Călători străini*, IV, p. 69; voievodul era sfătuit să nu încheie pacea cu turcii „câci atunci primejdia ar cădea pe spatele nostru” (Hurmuzachi, *Documente*, III/2, p. 243).

²⁹ Turcii, în pofida asigurărilor de pace date voievodului, așteptau totuși momentul prielnic pentru a ataca Țara Românească (raportul din 12 april. 1597, la Hurmuzaki, *Documente*, III/1, p. 539); pentru preparativele de luptă ale Porții cf. scrisorile din 19 mart. 1597 (la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 292) și din 5 mai (Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 244).

³⁰ Fapt ce se desprinde și din scrisoarea adresată de Sigismund Báthory lui Mehmed al III-lea (Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 288); să se vadă și N. Bălcescu, *op. cit.*, ed. A. Rusu, p. 186 — 187; I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 437.

³¹ *Istoria României*, *vol. cit.*, p. 972; I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 174.

³² Fapt ce nu convenea principelui Transilvaniei, care își manifesta ulterior opoziția față de aceasta (raport înaintat imperialilor, la 28 mai 1597, Hurmuzaki, *Documente*, III 2, p. 244 — 245).

³³ Să se vadă actele din anul 1597, la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*; *Călători străini*, IV; pentru unele aspecte privind activitatea diplomatică întreținută acum de Mihai Viteazul să se vadă și I. D. Condurachi, *Diplomați români în trecut (sec. XIV — XVI)*, în „Țara Birsei”, IX (1937), p. 507; și urm.; C. Gollner, *art. cit.*, p. 94 — 95; V. Cindea, D. C. Giurescu și M. Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Buc., 1966, p. 135 — 136.

³⁴ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 190.

Implicațiile de ordin politic datorate nestatorniciei lui Sigismund Báthory în ce privește rămânerea sa în scaunul Transilvaniei³⁵ și uneltirile din partea partidei cancelarului polon, a lui Ieremia Movilă și a hanului Gazi Ghirei, care păstrau raporturi cu rudele principelui ardelean aflate în Polonia, ce erau interesate să ajungă în fruntea principatului de la nord de Carpați, constituiau o gravă primejdie pentru Mihai Viteazul.

Poziția pe care se situase voievodul în urma activității depuse pe plan politic și diplomatic și în urma înțelegerilor stabilite cu diferite state i-a facilitat totuși posibilitatea de a înlătura aceste amenințări și de a reglementa într-un mod mai avantajos relațiile cu principele Transilvaniei³⁶.

Figura domnului Țării Românești s-a impus tot mai mult în atenția contemporanilor. O știre cunoscută de la cancelarul Josica releva către sfârșitul lunii mai 1597 că Mihai Viteazul s-ar fi putut învoi cu Sigismund Báthory pentru a-i prelua dregătoria, lucru pentru care trebuiau să-și dea consimțământul și imperalii. Astfel, Țara Românească se putea uni cu Transilvania, fapt ce ar fi contribuit și la păstrarea legăturilor cu Bulgaria, cu care voievodul ducea tratative³⁷. Știrea prezintă un interes deosebit mai ales prin aceea că evidențiază ideea unirii forțelor celor două state românești situate de o parte și de alta a Carpaților, idee pe care Mihai Viteazul o va înlătui doi ani mai târziu.

Acum domnul român era obligat să pună stavilă uneltirilor lui Ieremia Movilă, care în înțelegere cu cancelarul Zamoyski și cu hanul tătar urmăreau să aducă Țara Românească în sfera de influență a Poloniei.

Faptul că Gazi Ghirei fusese înlăturat în toamna lui 1596 de sultanul Mehmed al III-lea pentru insuccesul atacurilor pe care trebuia să le desfășoare în Țara Românească și în Ungaria și că în locul său era adus în fruntea hoardei Feth Ghirei³⁸ l-a determinat pe fostul han să întreprindă contacte cu cancelarul Zamoyski și cu Ieremia Movilă³⁹ în speranța consolidării poziției sale și pentru a impune Porții⁴⁰ să-l recunoască din nou ca han al tătarilor.

Incursiunile tătarilor au constituit un pericol iminent pentru Țara Românească mai ales după ce Gazi Ghirei a reușit să-l înlătore pe Feth Ghirei de la conducerea hoardei, iar ulterior pe alți urmași ai lui⁴¹ și să

³⁵ Să se vadă raportul de la 24 febr. 1597 (Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 231); să se vadă și raportul din 3 mart. 1597 (*ibidem*, p. 232 – 233); să se vadă și I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 439; *Istoria României*, vol. cit., p. 975; I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 174.

³⁶ *Istoria României*, vol. cit., p. 972.

³⁷ A. Veress, *vol. cit.*, p. 67 – 68.

³⁸ Pentru aceasta raportul din spre sfârșitul anului 1596 la I. Corfus, *ap. cit.*, p. 229; să se vadă și scrisorile din 20 dec. 1596 (Hurmuzaki-Bogdan, *Documente*, Supl. II/1, p. 407 – 408) și din 7 ian. 1597 (A. Veress, *vol. cit.*, p. 55); alte știri din februarie același an la Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 513.

³⁹ Fapt relevat chiar de Gazi Ghirei într-o scrisoare adresată lui Mihai Viteazul, în care releva că sultanul „nu s-a bucurat” aflind că el se aliase cu cancelarul polon și cu Ieremia Movilă (cf. I. Corfus, *loc. cit.*); să se vadă și scrisoarea din 20 dec. 1596 (Hurmuzaki-Bogdan, *vol. cit.*, p. 408).

⁴⁰ În primăvara anului 1597 soli ai hanului tătar făceau propuneri regelui Poloniei în legătură cu o acțiune împotriva Porții; ei relevau că, dacă li se va oferi 40.000 de florini tătarii vor porni contra turcilor (Hurmuzaki, *Documente*, III/1, p. 279 – 280). Să se vadă și observațiile lui I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 447.

⁴¹ Relații în legătură cu tătarii și cu frământările din cadrul hanatului hoardei din Crimeia la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 286 – 287, 295, 304, 310, 1261; la Hurmuzaki-Bogdan, *vol. cit.*, p. 425; să se vadă și C. Isopescu, *Documenti inediti della fine del cinquecento*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Sect. Ist., Seria a III-a, tom. X (1929), p. 75, 79, 87 – 89.

reglementeze apoi relațiile cu turcii. Oastea tătarilor era apreciată de unele izvoare la cca 300.000 de oameni⁴².

Pentru a nu se angaja direct într-un conflict cu hanul, care le-ar fi înlesnit atât turcilor cât și partidei moldo-polone să pregătească intervenții în Țara Românească, Mihai Viteazul a căutat încă de la începutul anului 1597, ca paralel cu acțiunile desfășurate la Poartă să stabilească legături cu suveranul Poloniei⁴³ și, în perioada din a doua jumătate a anului amintit, chiar cu tătarii.

Datorită relațiilor întreținute de Mihai Viteazul cu imperialii, ou statul moscovit⁴⁴ — unde erau încheiate și înțelegeri privind acțiunile comune ce trebuiau să ducă la slăbirea amenințării tătarilor și a polonilor — cât și datorită atragerii cazacilor⁴⁵ de partea sa, plenipotențiarii voievodului nu au putut găsi înțelegerea dorită, din partea Seimului Poloniei⁴⁶.

O scrisoare de la 7 iunie 1597 relevă deasemenea încercarea domnului Țării Românești de a obține, formal, prin ambasadorii săi protecția suveranului Sigismund al III-lea și recomandări din partea acestuia pentru menținerea păcii cu turcii. Într-un comentariu la o scrisoare a nunțiului de San Severo, în care se fac referiri și la solicitările mai sus amintite ale voievodului muntean, nunțiul Speziano releva că acum trebuie „să se stea cu ochii deschiși” pentru a nu asista la „comemorațione di Moldavia”⁴⁷. Informația prezintă un interes deosebit deoarece lasă să se întrevadă direcțiile acțiunilor care erau pregătite de Mihai Viteazul pe cale politică și diplomatică. El, așa cum va rezulta din datele ce le vom înfățișa în continuare, intenționa să pătrundă în Moldova⁴⁸.

Preocupările sale — în această privință — corespund momentului în care în acele vremii sînt relevate și intențiile lui Sigismund Báthory de a întreprinde o campanie la est de Carpați⁴⁹.

⁴² După știri de la 10 septembrie 1597 (*Călători străini*, IV, p. 66), cifra este desigur, exagerată.

⁴³ Trimișii voievodului erau prezenți încă din primele luni ale anului 1597 la Dieta polonilor (I. Corfus, *op. cit.*, p. 30).

⁴⁴ Pentru știrile care atestă relațiile lui Mihai Viteazul cu Rusia să se vadă Al. Grecu [P. P. Panaitescu], *Mihai Viteazul și Rusia, o scrisoare inedită*, în „Studii” — Istorie, I (1948), nr. 4, p. 142 — 147; să se vadă și scrisoarea de la 29 mart. 1597 la C. Isopescu, *art. cit.*, p. 73; să se vadă deasemenea I. Georgescu, *Ierarhi români soli diplomatici în veacurile XVI — XVII*, în „Studii teologice”, IX (1957), p. 267 — 268.

⁴⁵ Preocuparea ca voievodul să fie sprijinit de cazaci este cunoscută încă de mai înainte vreme (cf. C. Isopescu, *Alcuni documente inedite della fine del cinquecento. Secondo serie*, în „Diplomatarium italicum”, I (1925), p. 389; să se vadă și P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Buc., 1936, p. 19 — 21; I. Corfus, *op. cit.*, p. 27. Să se vadă mai ales studiul amplu al lui E. Stănescu, *Colaborarea militară dintre români și cazaci în ultimul sfert al veacului al XVI-lea*. În „Studii” — Istorie, VII (1951), nr. 4, în special p. 206 — 207.

⁴⁶ Așa cum rezultă și dintr-o scrisoare de la 9 aprilie 1597 (Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, 295); să se vadă și I. Corfus, *loc. cit.*

⁴⁷ Să se vadă Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 303.

⁴⁸ Să se vadă în legătură cu intenția lui Mihai Viteazul de a ocupa Moldova și I. Corfus, *op. cit.*, p. 233 — 234; I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 174 — 175.

⁴⁹ Intențiile principelui Transilvaniei sînt cunoscute din primăvara anului 1597 (să se vadă scrisoarea de la 23 mai 1597, la Hurmuzaki, XIII, p. 346, și *ibidem*, XIII (traduceri Murru și Litzica), p. 316; cu o copie germană la Bibl. Acad. DXCV/60. Știrile sînt confirmate prin scrisoarea adresată la 8 iunie 1597 de Ieremia Movilă polonilor, în

Rapoarte din vara anului 1597, adresate imperialilor menționează că „tătarii se înarmează puternic” vrînd să treacă prin Moldova spre Țara Românească și spre Transilvania⁵⁰, ca răspuns la cererile Porții⁵¹; turcii intenționau să împiedice pe calea armelor un atac asupra Moldovei⁵².

Numeroase referiri documentare stau mărturie, în perioada ce a urmat și preparativelor făcute de Mihai Viteazul pentru apărarea frontierelor statului său de un atac din partea hanului Gazi Ghirei⁵³.

Paralel cu aceasta, pentru reușita campaniei pe care urma să o desfășoare în Moldova voievodul a continuat pregătirile pe cale politică și diplomatică, pe întinsa arie a relațiilor și contactelor internaționale, cu imperialii⁵⁴, cu turcii⁵⁵, cu Polonia⁵⁶, cu țarul Feodor al Moscovei⁵⁷, cu conducătorii mișcării de emancipare a populației de la sud de Dunăre⁵⁸

care domnul Moldovei releva că la începutul lunii iulie țara sa va fi atacată de Sigismund Báthory (Hurmuzaki-Bogdan, *vol. cit.*, p. 419 — 420). Însuși cancelarul Zamoyski adresându-i-se principelui transilvănean în iulie 1597, îi recomandă să nu atace Moldova (Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 307). Să se vadă apoi, scrisoarea din 3 sept. 1597, la A. Veress, *vol. cit.*, p. 91.

⁵⁰ Să se vadă scrisoarea lui Erich Lassota din 31 iulie 1597, de la Tirgoviște, din care rezultă că Mihai Viteazul încă mai înainte (probabil pe la 20 iulie) se dusese spre Buzău împreună cu Moise Sekély comandantul unor trupe transilvănene dislocate în Țara Românească în sprijinul voievodului, ca să găsească un loc potrivit pentru tabăra contra tătarilor (*Călători străini*, IV, p. 63; să se vadă și raportul din 3 iulie, la Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 248.

⁵¹ Mihai Viteazul fusese chiar prevenit de turci, că ei vor să treacă în Ungaria și că tătarii trebuiau să le vină în ajutor (I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 480). Să se vadă și relațiile din scrisorile de la 2 iulie (Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 308 — 309) și de la 6 iulie (*ibidem*, p. 309).

⁵² Asupra pregătirilor de luptă făcute de ei, referiri și în actele citate la nota 49).

⁵³ Cf. mai ales știrile din 14 sept. 1597 ale lui Erich Lassota, din care rezultă că la 11 sept. același an tabăra pregătită împotriva tătarilor fusese „mutată cu 3 — 4 mile mai spre Moldova” (*Călători străini*, IV, p. 68). Același izvor consenmează și plîngerea voievodului Țării Românești, că, Ieremia Movilă „ține cu turcii și tătarii” (*ibidem*, p. 66 — 67). Să se vadă apoi și relațiile din raportul de la 22 oct. 1597, privind intențiile lui Sigismund Báthory (*ibidem* p. 73).

⁵⁴ O bună parte a contactelor stabilite prin trimișii acestora la Mihai Viteazul sau prin soli ai voievodului la imperiali, erau consacrate organizării acțiunilor contra tătarilor și turcilor și necesității rezolvării plăților pentru oastea de mercenari (*Călători străini*, IV, p. 71, 74 — 75, 78 — 79, 83).

⁵⁵ De la care, după cum s-a mai arătat, voievodul urmărea să obțină numai garanții în ce privește neintervenția oștilor osmane la nord de Dunăre. Așa cum se desprinde dintr-o scrisoare de la 31 iulie 1597, voievodul nu dorea o „învoială adevărată și statornică cu turcii, măcar că turcul îi oferă lucruri mari”. (*Călători străini*, VI, p. 63). Pentru obținerea de către Poartă a păcii, cu domnul Țării Românești să se vadă și Al. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 135.

⁵⁶ Să se vadă I. Corfus, *op. cit.*, p. 231; să se vadă și Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 301, 312; să se vadă deasemeni *Călători străini*, IV, p. 64, pentru prezența lui Andrei Taranowski la curtea lui Mihai Viteazul de la Tirgoviște.

⁵⁷ Să se vadă V. Negrea, *Relațiile lui Mihai Viteazul cu Rusia*, Buc., 1946, p. 7, 9; să se vadă Al. Grecu, *art. cit.*; să se vadă și G. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse* (din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul secolului al XIX-lea), Buc., 1962, p. 62 — 64.

⁵⁸ Să se vadă N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 359 și urm.; să se vadă și *Cronica*, citată a lui Baltasar Walther, ed. D. Simonescu, în SMIM, III, p. 92.

și din părțile de la răsărit și din nord-estul Europei ⁵⁹, cu influențatul ambasador englez la Poartă, Edward Barton ⁶⁰ și cu tătarii ⁶¹.

Măsurile corespunzătoare erau luate în vara anului 1597 de Mihai Viteazul și pentru sporirea efectivelor militare ⁶² întreținute în bună parte cu cheltuiala sa ⁶³.

Pentru a fi sigur că tătarii nu vor porni un atac asupra țării sale în momentul începerii campaniei în Moldova ⁶⁴ Mihai Viteazul a folosit legăturile întreținute de Meletie Pigas ⁶⁵ cu Damad Ibrahim pașa intervenind la marele vizir ⁶⁶ în vederea împiedicării unor eventuale acțiuni ale hanului Gazi Ghirei ⁶⁷.

Alte preparative erau făcute de domnul român prin intermediul cneazului Vasilie de Ostrog ⁶⁸ urmărind atragerea cazacilor de partea sa ⁶⁹.

⁵⁹ Kazimierz Tyskowsky, *Relations du prince Constantin Basile d'Ostrog avec Michel prince de Valachie*, în „Rev. Hist. Sud-Est Europ.”, III (1926), p. 276 și urm.; să se vadă și Hurmuzaki, *Documente*, XIII, p. 319 – 320 și 349 – 350; Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV/1, p. 106.

⁶⁰ Cu sprijinul căruia Mihai Viteazul a menținut și a putut perfectă unele înțelegeri cu Poarta (I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului. II Documente politice 1526–1788*, Buc., 1914, p. 70 – 71; (scrisoarea la care ne referim, după opinia lui Filitti a fost trimisă pe Barton lui Mihai Viteazul); să se vadă și L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 35 – 36; să se vadă deasemenea C. Göllner, *Michael der Tapfere. Im Lichte des Abendlandes. Berichte „Neuer Zeitungen”*, Sibiu, 1943, p. 158 (lucrare ce ne-a fost relevată de P. Cernovodeanu).

⁶¹ Voievodul încerca pe calea tratativilor - prin solii - să împiedice un atac al tătarilor la nord de Dunăre, la sfârșitul verii și în toamna anului 1597 (cf. Hurmuzaki-Bogdan, *vol. cit.*, p. 424 – 425; să se vadă și I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 483; Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 315; *Cățători străini*, IV, p. 66, 69, 70).

⁶² Să se vadă Șt. Ștefănescu, *Un document recent descoperit privitor la recrutarea mercenarilor de către Mihai Viteazul*, în „Romanoslavica”, V (1962), p. 157 – 162.

⁶³ O relație din 31 iulie 1597 relevă chiar dificultățile întâmpinate de domn la plata trupelor de mercenari (*Cățători străini*, IV, p. 62).

⁶⁴ La 21 septembrie 1597 Ieremia Movilă scria cancelarului Zamoyski relativ la intențiile voievodului Transilvaniei de a pătrunde în Moldova împreună cu Mihai Viteazul (Hurmuzaki-Bogdan, *vol. cit.*, p. 428). Pregătirile făcute de domnul Țării Românești pentru a porni atacul împotriva lui Ieremia Movilă au stîrnit mnia Bathoreștilor aflați în Polonia, care cereau la 16 sept. 1597 Porții să le dea Moldova și Țara Românească, de unde Mihai Viteazul trebuia scos cu armele (I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 501). Pentru interesul polonilor de a aduce în subordinea lor cele două Țări Românești cf. Hurmuzaki, *Documente*, III/1, p. 509; să se vadă deasemenea I. Corfus, *op. cit.*, p. 32).

⁶⁵ Din scrisoarea trimisă la 5 aug. 1597 de înaltul prelat lui Mihai Viteazul se știe că Damad Ibrahim pașa întreprinsese încă de mai înainte unele măsuri la cererea domnului român, în legătură cu încălcarea granițelor Țării Românești (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, 347 – 348 și *ibidem*, XIII (traduceri de Murnu și Litzica p. 318; cu o copie în l. germană la Bibl. Acad., DLXXI/2. O confirmare a raporturilor vizirului cu Mihai Viteazul, prin intermediul lui Meletie Pigas și în actul de la 29 aug. 1597 (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, p. 349 – 350; și traducerea în *vol. cit.* p. 320); cu o copie în l. germană la Bibl. Acad., DNCV/62).

⁶⁶ Surse ale vremii referindu-se la împiedicarea tătarilor de către Damad Ibrahim pașa de a întreprinde unele acțiuni, relevă chiar că domnul Țării Românești „l'haveva corrotto cou danari” (C. Isopescu, *Documenti inediti della fine del cinquecento*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Sect. Ist., Seria a III-a tom. X (1929), p. 103).

⁶⁷ Damad Ibrahim pașa fusese unul din sprijinitorii lui Gazi Ghirei (cf. J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, trad. din l. germană de J. J. Hellert, tom. VII (1574–1600), Paris, 1837, p. 338 și 341).

⁶⁸ Pentru relațiile întreținute de Mihai Viteazul cu cneazul de Ostrog și preocuparea voievodului față de populația ortodoxă din Polonia, după uniunea de la Brețk (1596), să se vadă și scrisoarea din 29 aug. 1597 (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, 349–350); să se vadă și Kazimierz Tyskowsky, *art. cit.*

⁶⁹ Să se vadă Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 1266–1267.

După efectuarea acestor pregătiri și după încercarea făcută de a realiza și o înțelegere cu boierii moldoveni ⁷⁰ Mihai Viteazul, care strinsese o oaste numeroasă ⁷¹ era hotărât să pătrundă în Moldova ⁷², unde urma să fie așezat în scaun „domnișorul Marcu” ⁷³. În felul acesta „cheia” de trecere a tătarilor spre Țara Românească, după cum afirma însuși voievodul, avea să fie închisă ⁷⁴.

Dispozițiile date de marele vizir Damad Ibrahim pașa tătarilor ca să nu treacă prin Țara Românească și prin Transilvania spre Ungaria ⁷⁵ i-au facilitat principelui Sigismund Báthory posibilitatea de a începe asediul Timișoarei ⁷⁶, iar imperialii au putut desfășura cu succes atacurile asupra citorva cetăți aflate în stăpînirea turcilor ⁷⁷.

În fața acestei situații, tătarii, probabil și la îndemnul partidei moldo-polone potrivnică planurilor lui Mihai Viteazul, au scris la Poartă marelui Muftiu relevînd că ei erau pregătiți să se îndrepte spre Ungaria, însă marele vizir le-a cerut să se întoarcă la taberele lor ⁷⁸.

Nemuțumit de evoluția pe care au luat-o evenimentele în zona Dunării ⁷⁹ și influențat, probabil, și de unii dregători de la Constantinopol, care erau ostili lui Damad Ibrahim pașa ⁷⁹ sultanul a numit către mijlocul lunii octombrie un alt vizir și anume pe Khadim Hasan pașa ⁸⁰.

Înlocuirea lui Damad Ibrahim pașa și măsurile luate de turci în vederea remedierii situației ce se crease ⁸¹ l-au obligat pe Mihai Viteazul să inițieze noi acțiuni pentru a nu atrage minia Porții asupra sa. Pe calea

⁷⁰ Mențione la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 1267; să se vadă și P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 137.

⁷¹ Cf. I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 489 (citînd doc. din Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 1265); oastea era apreciată la cca. 24.000 de oameni.

⁷² Să se vadă Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 1266; să se vadă și I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 491; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 187.

⁷³ După cum se desprinde dintr-o relație a lui Andrei Taranowski de la 26 ian. 1598 (cf. I. Corfus, *op. cit.*, p. 233). Acesta este fiul lui Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul.

⁷⁴ Să se vadă I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 491 și 493.

⁷⁵ Să se vadă C. Isopescu, *loc. cit.*, să se vadă și E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 119; I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 507—508; (pentru doc. din 5 nov 1597 de la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, 325—326).

⁷⁶ Să se vadă I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 478—480 și 507; să se vadă și doc. din 3 nov. 1597 la Hurmuzaki, *Documente*, III/2, p. 265.

⁷⁷ I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 507.

⁷⁸ Cf. C. Isopescu, *loc. cit.*; I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 507—508.

⁷⁹ Unde voievodul Țării Românești, după cum rezultă din relatarea lui Marini Polli, nu numai că avusese intenția de „occupar Moldavia, per unir queste provintie” dar chiar, di far felicissime progressi contra li Turchi”, (Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 1267).

⁸⁰ M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul”, VII (1947) p. 73; să se vadă și L. Demény și P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 36; să se vadă și Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 326; I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 508.

⁸¹ O oaste de 4000 de ieniceri urma să se îndrepte spre Vidin (I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 509). Tătarii erau chemați și ei să-l înlăture pe voievodul Țării Românești din scaun (*ibidem*, p. și 508—509); să se vadă și E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 119—120.

relațiilor cu ambasadorul Edward Barton⁸² și cu patriarhul Meletie Pigas⁸³ el încerca să obțină din nou pacea de la turci⁸⁴.

În aceeași vreme solii săi erau trimiși la imperiali cu al căror sprijin voievodul urmărea să păstreze oștile de care avea nevoie pentru a se împotrivi atacurilor din partea tătarilor și pentru a porni în campanie la sud de Dunăre⁸⁵.

Cu toate că pînă la sfîrșitul anului 1597 Mihai Viteazul nu a reușit să soluționeze conflictul cu Ieremia Movilă, el nu va renunța la acest proiect, pe care știri contemporane îl socoteau posibil de realizat din primăvara lui 1598⁸⁶.

Din cele expuse pînă aici se pot desluși cu ușurință eforturile depuse de voievod în cîmpul relațiilor politice și diplomatice întreținute de Țara Românească cu statele și popoarele din sud-estul, centrul, răsăritul și nord-estul Europei pentru a găsi căile cele mai potrivite de rezolvare a evenimentelor complexe care se succedau la fruntariile țării sale. La capătul unui an de intense frămîntări Mihai Viteazul reușise datorită politicii promovate prin contacte, tratative și alianțe cu diferite state să anihileze acțiunile prădalnice ale tătarilor, să împiedice declanșarea unor ostilități din partea Porții, să se opună planurilor dușmănoase făurite de partida moldo-polonă și să păstreze astfel independența statului său.

Relațiile directe promovate de domn cu imperialii, în cadrul planului său larg de legături internaționale au creat Țării Românești posibilitatea afirmării ei de pe noi poziții în raport cu tendințele manifestate de Sigismund Báthory.

Dealungul stăruințelor depuse în 1597 pe tărîm politic și diplomatic pentru ridicarea prestigiului statului său Mihai Viteazul a înțeles în mai mare măsură însemnătatea pe care o avea pentru apărarea ființei țării și pentru realizarea proiectului de luptă antiotomană unirea potențialului celor trei țări de la sud-est și nord de Carpați sub autoritatea sa.

QUELQUES CONSIDÉRATIONS SUR L'ACTIVITÉ POLITIQUE ET DIPLOMATIQUE DE MICHEL LE BRAVE EN 1597

RÉSUMÉ

L'année qui marque „le milieu” du règne de Michel le Brave (1597) se caractérise par un ample programme de contacts, relations, négociations et alliances initiés et réalisés par le prince sur le plan international, actions

⁸² Mihai Viteazul, încă din vremea în care oștile lui Sigismund Báthory desfășurau atacul în zona Timișoarei solicita — la 20 oct. 1597 — ambasadorului Angliei, Edward Barton concursul pentru a obține pacea de la turci (Hurmuzaki, *Documente* III 1, p. 516, doc. de la 17 nov. 1597); să se vadă și I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 507; să se vadă și Hurmuzaki — Iorga, *vol. cit.*, p. 329—330.

⁸³ Să se vadă N. I. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 362—363; să se vadă și raportul din 31 dec. 1597 în *Calendar of State Papers*, *vol. cit.*, p. 304).

⁸⁴ Să se vadă I. Sirbu, *vol. cit.*, p. 509 pentru interesul pe care și noul vizir îl avea, de a realiza pacea cu Mihai Viteazul, deși turcii știau din „trădarea” lui Ieremia Movilă și a polonilor, care era poziția lui față de Poartă (relație într-un raport din vara lui 1598 (*Cătători străini*, IV, p. 102).

⁸⁵ Să se vadă scrisorile din 13 și 17 nov. la Hurmuzaki-Iorga, *vol. cit.*, p. 326; să se vadă și *Cătători străini*, IV, p. 75 — 76, 76 — 78; să se vadă și E. Veress, *Erdélyországi Pápay Követei Jelenlései VIII Kelemen idejéből (1592—1600)*, Budapest, 1909, p. 297 și 302.

⁸⁶ Să se vadă scrisoarea lui Andrei Taranowski din 26 ian. 1598, la I. Corfus, *op. cit.*, p. 233.

qui confèrent à la vie politique de Valachie le caractère d'une véritable offensive.

Par cette intense activité entretenue avec les impériaux, avec la population du Sud du Danube avec l'Empire ottoman, avec la Russie, avec les dirigeants de l'Eglise Orthodoxe et du mouvement d'émancipation des peuples des Balkans subjugués par les Turcs, avec des diplomates influents de Constantinople, le prince roumain a essayé de polariser autour de lui les forces nécessaires à entraver les attaques des Tatars et les plans hostiles dressés par le prince de Moldavie de concert avec le chancelier de Pologne, Zamoyski.

Pour qu'il puisse affronter les dangers qui le menaçaient, le voïévide fit accroître les effectifs de son armée de mercenaires, entretenus en bonne part aussi grâce aux subventions reçues de la part des impériaux, dans le dessein de pénétrer en Moldavie, décision manifestée dans ce même sens, dès le printemps 1597, par le prince de Transylvanie également.

Pour parer à une éventuelle attaque des Tatars, Michel le Brave établit une entente avec le vizir Damad Ibrahim pacha qui demanda au khan Gazi Ghirei de ne pas envahir les pays roumains.

Mais le prince de Valachie ne réussit pas à mettre en application son plan de campagne en Moldavie, vu que le sultan Mehmed III remplaça entre temps le grand vizir par Khadim Hassan pacha.

Au bout d'une année d'intense activité et d'efforts déployés sur le plan diplomatique, Michel le Brave parvint à défendre la Valachie contre les menaces de ses ennemis. Il a compris dans une plus grande mesure l'importance que présentait pour le maintien de l'indépendance de son Etat l'union des trois pays roumains sous son autorité.

INTERVENȚIA POLONĂ ÎN MOLDOVA ȘI CONSECINȚELE EI ASUPRA RĂZBOIULUI LUI MIHAI VITEAZUL CU TURCII

DE

ILIE CORFUS

Studiul înmănuchiază câteva informații noi, extrase din documentele recent descoperite în arhivele polone și în special în Arhiva centrală de acte vechi din Varșovia¹. Ele se referă la împrejurările în care Mihai Viteazul a fost lipsit în 1595 de ajutorul Moldovei în luptele sale cu turcii și cu tătarii.

Reizbucnirea în 1591 a războiului turco-austriac și declararea lui formală în 1593 au dus, în urma străduințelor papei și ale Habsburgilor, la încheierea unei alianțe — Sfânta ligă — între Austria, Spania și ducatele italiene Toscana, Mantova și Ferrara, la care au aderat apoi Transilvania, Moldova și Țara Românească. Pentru aceste trei țări din urmă intrarea în ligă a însemnat răscoala lor împotriva turcilor, iar acțiunea lor în cadrul acestei alianțe a fost războiul lor de eliberare de sub jugul otoman.

În afara ligii a rămas o țară cu bogate resurse militare și economice și anume Republica nobiliară polonă, care întrunea sub sceptrul unui rege regatul Poloniei și marele principat al Lituaniei, întinzându-se departe spre răsărit pînă la Nipru și avînd la hotarele ei de sud mult de furcă cu tătarii din Crimeea, supușii sultanului. Cancelarul și marele hatman Ioan Zamoyiski, conducătorul de fapt al Poloniei din acel timp și dușmanul neîmpăcat al Habsburgilor, s-a împotrivit aderării țării sale la ligă și intrării ei în război, continuînd să păstreze, după un obicei de o sută de ani, relații pașnice între poloni și turci. La seimul din primăvara anului 1595, solii împăratului au convins pe senatorii catolici să adere la alianță, dar Zamoyiski s-a opus, paralizînd proiectul acesteia în Polonia. Ca să adere la ea, el a cerut pentru poloni Moldova și Țara Românească și aceasta în momentul cînd în incinta aceluiași seim solii lui Aron, Mihai și Sigismund Báthory așteptau în zadar ajutorul Poloniei împotriva turcilor. Tendințele de expansiune la Marea Neagră ale Republicii șleahței se loveau însă prea tare aici, în țările române, de cele de dominație și acaparare în Carpați și la Dunărea de jos ale Casei de Austria, pentru ca între aceste două mari puteri să se poată încheia o alianță fie ea și împotriva aceluia, care stăpînea efectiv această zonă, adică a padișahului de pe Bosfor.

Între timp, la aripa de răsărit a frontului antiotoman românesc se produse o dureroasă defecțiune. Aron al Moldovei a fost înlocuit de prin-

---

¹ Archiwum Głównie Akt Dawnych, citată în paginile ce urmează prin inițialele A.G.A.D

cepele Transilvaniei cu Ștefan Răzvan, care a continuat lupta alături de domnul Țării Românești. Împotriva lui însă sultanul a numit pașă al Moldovei pe Ahmed, sangiacul Tighinei, iar hanul tătarilor, Gazi Ghirai, a pornit să-l așeze în scaun. În aceste împrejurări, cînd turcii începeau la Dunăre marea lor ofensivă asupra lui Mihai și cînd tătarii veneau cu sangiacul, Zamoyski s-a hotărît să le-o ia înainte și să pună în Moldova un voievod în numele regelui Poloniei, scoțînd această țară din ligă și din războiul cu turcii și dîndu-i o orientare polonă.

Expediția polonă în Moldova și implicațiile ei militare și politice. Așa se explică de ce toate cererile de ajutor venite din partea lui Mihai Viteazul și Ștefan Răzvan, sau din cea a voievodului Ardealului, în favoarea acestuia din urmă, au întîmpinat un refuz categoric din partea cancelarului polon pe tot parcursul campaniei sale în Moldova din toamna anului 1595. În total, au fost trei solii succesive din partea lui Răzvan, două din cea a lui Mihai și una de la Sigismund Báthory ².

Primul sol de la Răzvan, care l-a întîmpinat pe drum pe Zamoyski, la 5 august, înainte de a ajunge la Nistru, a fost Lupul, pîrcălabul Sucevei. Iată ce i-a spus el după instrucțiunile din 25 iulie ce le avea asupra sa: „Turcii au venit în Țara Muntenească la Mihai voievod, pe nume Ferhad pașa și Hasan pașa. Și nu le poate ține piept Mihai voievod, ci a dat de veste și lui Ștefan voievod. Iar Ștefan voievod dă de știre milostivirii sale domnului cancelar și-l roagă, pentru numele lui Dumnezeu, să coboare în jos în ajutorul creștinilor, căci toată nădejdea lui Ștefan voievod este, după Dumnezeu, în milostivirea ta. Iar Mihai voievod este acum cu toată oastea sa la Buzău în tabără, adică s-a îngropat în pămînt, iar Ștefan voievod a plecat și el cu toată oastea sa în jos spre Țara Muntenească”. „Aceste cuvinte-a zis Ștefan voievod și tot sfatul său să le spui din gură” despre care lucrul și eu dan de știre milostivirii voastre. Iar Ferhad pașa și Hasan pașa au trecut, calcă în picioare și fac pod peste Dunăre la Giurgiu, ca să treacă însuși împăratul cu toată puterea sa” ³. Cuvintele solului au fost puse pe hîrtie în limba polonă de Luca Stroici, care se afla printre boierii pribegi ce se întorceau atunci în țară cu Ieremia Movilă. I s-a răs-puns că scopul expediției este acela de a opri numai pe tătari să treacă în Ungaria.

După o nouă relație asupra acestei expediții, Zamoyski, după ce a instalat pe Ieremia la Iași, s-a întărit cu oastea în șanțuri la Țuțora unde a așteptat șapte săptămîni pe han, care venea să readucă Moldova în stăpînirea sultanului. Cancelarul știa sigur că Sinan pașa a fost trimis asupra Țării Românești, iar hanul asupra Moldovei. Au sosit, în sfîrșit, știri de la oameni din cîmpie că hanul se apropie și că la Tighina sangiacul adunase acum tunuri și pe turcii de la Cetatea Albă și Chilia, precum și pe tătarii din Dobrogea. Zamoyski trimisese între timp un sol la sangiac, pe care acesta l-a dus de patru ori la han, care a vorbit de fiecare dată cu el și i-a spus că: „Eu am să mîn pe leși cu năgăicile la hoardă, iar pe cancelar am

² I. Corfus, *Jurnalul expediției polone în Moldova din 1595*. În „Revista Arhivelor”, XXXII (1970), nr. 2, p. 529. Proclamarea lui Ieremia Movilă ca domn s-a făcut la „Curțile lui Moțoc” („u dworów Mocukowych”), iar nu la „Mostenitorii lui Moțoc” („u dziczów Mocukowych”), cum din eroare s-a tipărit aici (p. 529, 537).

³ A.G.A.D. Arhiva Zamoyski, 634. Vezi și scrisoarea lui Răzvan către Zamoyski din 26 iulie 1595 adusă de Lupul, la A. Veress, *Documente . . .*, IV, p. 247—248.

să-l trimit în lanțuri la Sinan pașa”. Întrebat de han dacă Zamoyski se află în oastea polonă și plimbat printre luptătorii tătari, ca să vadă pe cei mai arătoși, precum și tunurile, solul a fost trimis înapoi, cu un capigi, cu o scrisoare a sangiacului către cancelar, în care acesta se intitula „pașa al Moldovei” și pe care hanul îl aducea în noul „pașalic”. De la Tighina, sangiacul, despărțindu-se de han, a luat-o pe Bîc în sus, pe drumul cel mai drept spre tabăra polonă, împrăștiind scrisori, prin care soma pe boierii moldoveni să vină la oastea lui și să i se închine, ca unui domn al lor. Hanul a pornit la vale, spre a găsi pășune pentru cai. Zamoyski a trimis după știri la amîndoi. Cei ce au mers la sangiac au prins un ienicer, de la care au aflat despre toate. În schimb cei ce au mers spre han, au fost înfrinți, iar un mercenar nobil a fost prins și dus în fața hanului, care s-a interesat din nou dacă Zamoyski se afla în oaste și dacă-i va da lupta. I s-a răspuns că acesta se găsește în tabără, dar că nu va da deocamdată lupta, înainte ca polonii să se obișnuiască cu tătarii. Întrebat apoi cît de mare este oastea polonă, i s-a răspuns că buni de luptă sînt la 15.000. La 18 octombrie tătarii au apărut pe gorgane deasupra taberii polone, iar a doua zi au început hărțuierile și luptele cu polonii. Spre seară s-a apropiat un tătar și a strigat unui polon care le știa limba : „Spune-i cancelarului că sangiacul se miră : « de ce se fierbe cu mine și cu hanul ? Ar face mai bine dacă ar merge în drumul său, căci și noi am mers pe al nostru ». A dat apoi o scrisoare de la sangiac pentru cancelar, în care se găseau aceleași cuvinte, pe care le rostise și tătarul. A doua zi același tătar a rugat pe cancelar să trimită pe cineva la sangiac. Au fost trimiși Felix Herbult, Ioan Gulski și, ca tîlmaci, Temruk. Sangiacul a cerut să se vadă cu Zamoyski. Acesta, în urma sfatului primit de la rege și de la senatorii ce se aflau pe lîngă acesta, ca să nu antreneze Polonia într-un război cu turcii, s-a întilnit la 21 octombrie cu sangiacul și cu Ahmed aga, primul sfetnic al hanului, avînd cu el pe Stanislav Gulski, castelanul de Halici și pe Ioan Toma Drojowski referendarul regatului, și cînd le-a spus că „pace între noi nu poate fi altfel decît ca pe Ieremia să-l lase în domnie și să iasă din hotarul Moldovei a treia zi, fără paguba Poloniei și nici a Moldovei”. Hanul a acceptat aceste condiții, iar a doua zi s-a dus înapoi pe drumul pe care venise. După autorul relației, armata polonă era mică (circa 5000 de călăreți mercenari, puțină infanterie cu plată și un număr mic de pedestrași de pe domeniile regale)⁴.

Intervenția polonă în Moldova a produs o grabnică reacție din partea celor doi mari din sfînta ligă. Papa Clement al VIII-lea și împăratul Rudolf al II-lea au intervenit la regele Sigismund al III-lea ca polonii să-l părăsească pe Ieremia Movilă și să dea Moldova lui Sigismund Báthory. Regele trebuia însă să țină cont de părerea lui Zamoyski și a magnaților poloni de a margine.

Pe lîngă alte justificări, cunoscute deja, ale cancelarului polon, la care a fost nevoit să recurgă pentru a anihila criticile ce le ridicase acțiunea sa în Moldova în rîndul unor magnați catolici, partizani ai intrării Poloniei în război de partea Austriei, cea inedită, pe care a făcut-o cunoscut la începutul anului 1596 în senat, în fața regelui, stîrnește un

⁴ Biblioteca Czartoryski, Cracovia, ms. 351, p. 271—275.

interes deosebit. Cu elocința-i știută, el a arătat atunci că această intervenție a fost necesară atât pentru poloni, cât și pentru ligă. Pentru poloni, pentru că ea, punind capăt incursiunilor tătarăști, a creat condiții pentru încheierea păcii cu stăpînul Crimei; pentru ligă, pentru că ea a oprit pe han să cadă din spate asupra frontului înjghebat de ea. Pe lângă aceasta, expediția în Moldova a deplasat confruntarea polonilor cu tătarii în afara teritoriului regatului, lucru ce a scutit Polonia de daune. Deși în seimul din 1595 nu s-a hotărît ca trupele polone să meargă în Moldova, totuși nimeni nu s-a opus atunci la aceasta. Ca și în anul 1594, cînd tătarii au trecut în Ungaria prin Pocuția, prădînd-o și arzînd-o, nici în 1595 nu li se putea opune o rezistență eficientă în cazul repetării unei asemenea treceri, căci cu cei 5000 de călăreți, cu o mie de pedestrași și cu puțini infanteriști recrutați de domeniile regelui era greu pentru marele hatman să înceapă ceva. Auzind însă că tătarii au pornit de acasă și temîndu-se ca ei să nu năvălească în Polonia și să nu răzbată și în Ungaria, asupra frontului antiotoman, cancelarul a cerut sfatul regelui, ce să facă cu acest dușman. Regele, consultîndu-se cu senatorii ce s-au putut găsi atunci, i-a răspuns să facă ceea ce-i va indica momentul și propria sa judecată, recomandîndu-i totuși să aibă în vedere cel mai mult Moldova, de unde primejdia pentru poloni a izbucnirii unui război cu turcii era cea mai mare, dat fiind că Aron se răsculase atunci împotriva acestora. Apoi Răzvan, punînd mîna pe domnie și neavînd cu tot cu țărani săi și cu ajutoarele primite de la Sigismund Báthory mai mult de 15000 de oameni și 500 de călăreți, i-a cerut ajutorul în contra tătarilor. Cancelarul a apelat și de data aceasta la sfatul regelui, dacă să se unească, în cazul cînd tătarii ar porni contra lor, cu Răzvan. Acest sfat a fost să nu se unească, deoarece printr-o astfel de joncțiune cu un răsculat al Porții s-ar fi călcat pacea dintre Polonia și Poartă. Și din nou Răzvan a trimis la el după ajutor, căci avea scrisoare de la sangiacul Tighinei că hanul vine cu el să-l facă domn și că polonii să se aștepte îndată cu tătarii în Podolia. Zamoyski a ținut sfat cu senatorii aflați cu el în oștire și a găsit cu cale să opună rezistență tătarilor într-un loc sigur, fie în spatele Cameniței, fie pe șleaul pe care trecuse hanul cu un an mai înainte în Ungaria. Au hotărît deci să nu stea aproape de Camenița, care, fiind slab apărată, ar fi putut fi cucerită, în cazul unei înfrîngerii în apropierea ei, iar tătarii ar fi putut ajunge pînă la Liiov chiar, căci în asemenea caz cu greu s-ar fi putut strînge atât de repede oastea. Fîind însă mai departe de această cetate, chiar dacă bătălia ar fi fost pierdută, „căci biruință fără sînge și rană nu există”, polonii ar fi putut să se refacă mai repede. Au trimis deci o scrisoare la Sinan pașa, pe care Zamoyski n-a iscălit-o, în care i s-a scris: „Am fi bucuroși să știm cu ce gînd te-ai apropiat de țara Moldovei? Presupunem că nu pentru a pune un domn turc, căci știi că în această țară se obișnuiește să fie mereu un creștin. Dacă ai pune un turc, ai călca pactele. Iar de vei voi să ai pace, și noi vom stărui pe lângă mîria sa regele ca s-o ai”. Între timp Răzvan „a fugit”. Boierii moldoveni au cerut să le fie dat ca domn Ieremia Movilă. „Multă vreme ne-am sfătuit asupra acestui lucru — declara cancelarul — apoi graba ne-a împins să li-l dăm, pentru a nu sta mai multă vreme fără domn. Și pentru oștire a fost de trebuință aceasta, pentru că altfel în nici un chip nu se putea avea hrană. Nu li l-am dat însă decît la voia mîriei voastre. A jurat mîriei voastre supunere și voievodatul Moldovei are să fie, ca

orice altul, al Coroanei. Măria voastră are să-l apere, iar dînsul are să stăpînească totul. Legea grecească n-are să fie desființată, iar mării voastre îi este îngăduit să ridice biserici catolice. Deci dacă măria voastră va voi să-l accepte ca voievod, el va trebui să facă jurămînt, ca și alții și să fie totdeauna sub ascultarea mării voastre". Între timp a sosit hanul, declarînd polonilor lupta. După încercările de putere din prima zi, a doua zi a cerut să facă pace, după cum Zamoyski înștiințase atunci pe rege. Deci „nimeni să nu pună la îndoială faptul, că nu măria voastră a cerut pacea de la han, ci hanul de la măria voastră". Acum adversarii politici ai cancelarului caută să-l facă odios regelui și republicii pentru ceea ce a făcut în Moldova. „Eu însă nu mă tem — declara el — virtutea mea este cunoscută de toată lumea... În ceea ce privește liga, eu îi doresc din toată inima succes, dar numai cu mijloacele ei. Ca eu să încep cu dușmanul de la picioare, aceasta nu vreau. Dacă însă va fi cu cine și cu ce, voi începe de la git, îndată, ca să se sfîrșească repede”⁵.

Și din această dare de seamă se vede că intervenția lui Zamoyski din 1595 în Moldova n-a fost o întreprindere particulară a sa, după cum s-a scris atît în Polonia cît și la noi, ci una înfăptuită cu consimțămîntul regelui polon.

În lumina celor expuse mai sus, ni se pare deosebit de interesantă părerea arhiepiscopului primat, Stanislav Karnkowski, partizan al intrării Poloniei în ligă și șeful partidei austrofile din seim, deci adversarul lui Zamoyski, părere trimisă în scris, la 17 ianuarie 1596, regelui în legătură cu expediția în Moldova și cu păstrarea acestei țări la regatul polon. El primise o scrisoare în această chestiune de la rege, la care era atașată copia scrisorii împăratului, în care se dezaproba acțiunea cancelarului. Ca răspuns înaltul prelat a amintit mai întîi regelui de concluzia, la care acesta a ajuns în ședința senatului din anul 1595, de a se renunța la Moldova. Cît privește sfatul dat atunci de Zamoyski, arhiepiscopului i s-a părut într-adevăr „în aparență frumos, dar nesigur, mai ales că s-ar fi putut găsi atunci mijloace mai sigure pentru a se asigura liniștea regatului". Acum împăratul declară că acele sfaturi au fost date la timp nepotrivit și încă primejdios, cîtă vreme trebuia deliberat asupra unirii forțelor împotriva turcilor, ajungînd, după „insinuări, muștrări și amenințări", să ceară nici mai mult nici mai puțin decît restabilirea situației de mai înainte, adică Moldova să fie dată înapoi principelui Transilvaniei, în starea ei de altă dată. În fața amenințării ca polonii să piardă această țară, Karnkowski a uitat de opoziția sa față de Zamoyski." Fiindcă lucrurile au mers așa de departe — scria el — nu numai că nu îndrăznesc să-mi dau părerea, dar văd că aceasta ar fi într-o defăimare a mării voastre și într-o scădere a Coroanei. Știu că eu n-am dat sfatul ca d. hatman să meargă în Moldova. Dar, intrînd odată acolo, fără a călca tratatul <cu turcii>, a luat țara Moldovei, a reînviat străvechiul drept al Coroanei asupra ei, iar împăratul turcesc a trimis <lui Ieremia> steag și a ratificat, prin consimțămîntul său, fapta d. hatman, noi sîntem, din mila Domnului, în afara primejdiei războiului cu turcii, de care eu m-am temut cel mai mult... Să recunoști măria ta că hatmanul a făcut aceasta din nepricepere, eu nu te sfătuiesc, căci ar fi împotriva demnității

⁵ A.G.A.D., Arh. Zamoyski, 128 A A A — 32.

măriei tale, și ar fi să părăsești, Doamne ferește, un dregător și un senator, care a binemeritat de la măria ta. Nu se cade să fie răsplătit cu această rușine. Iar dacă da, atunci ce fel de cinste ar fi pentru măria ta și pentru Coroană să dai țara Moldovei în mîna altcuiva? Transilvăneanului? ⁶ Adu-ți aminte măria ta că acest transilvănean a căutat să obțină, împotriva măriei tale, regatul la împăratul turcesc. Unelteste cu Maximilian ⁷ împotriva măriei tale și a Coroanei. De asemenea, fiindcă este stăpînit de un duh și de un obicei tiranic, a vărsat sîngele fraților săi ⁸. Să ai încredere în unul ca acesta?" Și arhiepiscopul arăta regelui ce „rînduială” a făcut Sigismund Báthory în Moldova, pentru ca moldovenii să poarte „jugul vecinătății” mai greu cu el decît cu turcii. Bucatele moldovenesti nu s-au mai arătat în țările rutene, boii pentru Germania au fost duși pe alt drum. Au fost puse taxe vamale pe vinul de Malvazia, pe șofran și pe alte mărfuri, desigur de tranzit. „Dumnezeu ne-a ferit de asemenea vecin. Transilvăneanul este un gospodar flămînd, monarhul Turciei mare și bogat, nu se uită la cîștigul mic”. Și Karnkowski se întreba în legătură cu Moldova: „Unde-i titlul de drept, unde-i buna credință, unde-i stăpînirea legitimă? Aceste titluri au slujit și slujesc mereu de demult regilor poloni și Coroanei. Să le enumerăm din cronici, nu vreau, că totdeauna <domnii Moldovei> au fost vasali ai regilor Poloniei. Iar măria sa împăratul sau transilvăneanul, ce drept pretind? Cine nu știe? . . . De altminteri, asupra faptului în sine va relata cu îndestulare d. hatman, ce și cît de folositor sfat i s-a cerut la reluarea ei <a Moldovei> mai ales de către moldovenii de frunte, care au cerut, chiar în afara acestui sfat, să fie primiți în starea de vasali și în supunerea de mai înainte. Pentru a ajunge la aceasta, ei au trimis soli la măria ta ca să depună jurămint și stau neclintit întru aceasta. Atunci, ce să facem? Să facem ceea ce Domnul Dumnezeu face pe lume, adică alege din cele rele pe cele bune, înlătură greutățile și din nenorociri face lucruri norocoase. Așadar, rezultatul fericit confirmă sfatul d. hatman. Să stăm deci ferm lingă el, după dictonul *ut<i>posidetis ita possideatis*” ⁹. Cum însă răspunsul ce trebuia dat împăratului nu privea numai pe rege și senat, ci toate stările țării, Karnkowski îl sfătua să amîne acest răspuns, ca și jurămintul lui Ieremia, pînă la seim, cînd îl va trece asupra întregii republici și cînd, personal, regele nu va fi nevoit să dea nimănui socoteală. Și pentru că regele urma să-și dea în viitorul seim părerea în legătură cu „războiul sfînt”, dat fiindcă împăratul îi ceruse la început numai permisia de a recruta mercenari în Polonia și ajutorul de a nu lăsa pe tătari să treacă prin teritoriul ei în Ungaria, arhiepiscopul îl sfătua să declare că, iată că s-a dat ascultare doleanțelor sale și că armata polonă a oprit la Tuțora trecerea hanului peste munți în ajutorul turcilor ¹⁰.

Moldova între turci și poloni. Serviciul adus turcilor prin scoaterea Moldovei din război a făcut pe rege și pe cancelar să încerce să obțină din partea sultanului recunoașterea încorporării acestei țări la Polonia. În

⁶ Sigismund Báthory.

⁷ Arhiducele Maximilian, fratele împăratului.

⁸ Aluzie la uciderea, în 1594, a vărului său, Baltazar, pentru că se împotravisise răscoalei împotriva turcilor.

⁹ *Cit stăpniți, atla să stăpniți.*

¹⁰ Biblioteca din Kórník, ms. 306, f. 144–145.

acest scop a fost trimis în vara anului 1597 la Poartă un sol mare în persoana lui Stanislav Golski (Golski), castelan de Halici, participant activ la expediția din 1595 din Moldova și la tratativele purtate atunci cu hanul. El trebuia să ajungă la Poartă înainte ca sultanul să plece sau să-și trimită armata la război, la care să cheme și pe tătari. Ca misiune generală, el urma să reînnoiască prietenia și vechile relații pașnice dintre Polonia și Turcia. Dar în discuția cu marele vizir, el avea să reactualizeze pretențiile Poloniei asupra Moldovei. În introducere, el trebuia să-i spună că polonii au fost îndemnați de către mulți alți stăpînitori să intre în alianță cu ei, oferindu-li-se lucruri mari, sume anuale de bani, și cărora nu le-ar fi păsăat de unele provincii, pe care le-ar fi ocupat regele polon în cazul cînd ar fi aderat la liga antiotomană. Iar acum ei primesc din partea lor o mulțime de „săpuneli” pentru că păstrează pacea cu sultanul. Li s-a spus din partea împăratului german că această pace va dura numai pînă atunci, pînă cînd sultanul va cuceri și restul Ungariei și cînd, devenind vecinul Poloniei, va porni asupra acesteia, și că neamul turcesc este lacom de stăpîniri și nesățios. Solul avea să pomenească apoi de Moldova, țară care a fost sub suzeranitatea regilor poloni, dar că în timpul cînd regele de atunci era ocupat cu războiul împotriva cavalerilor teutoni și a Moscovei, înaintașul sultanului de acum s-a ridicat asupra ei.” Într-adevăr — urma să declare solul — sînt la noi și scrisori și un dulap plin de vechi privilegii, cu omagiul țării Moldovei. La început regele Cazimir¹¹, fiind ocupat cu aceste războaie, a fost îngăduit voievodului Moldovei să dea sultanului drept omagiu 2000 de zloți roșii, ca să aibă pace. Pe urmă însă au fost puși acolo voievozi din partea Poloniei, pînă cînd, în sfîrșit au început lotri dușmani¹² s-o precupețească, din care pricină s-a distrus această țară, iar în decăderea ei, cînd a fost pus mîna pe ea un țilhar țigan¹³, am scăpat-o și am liniștit-o după cearta¹⁴ care a ținut acolo un an întreg. Ca și dușmanii, Aron și Răzvan au îndrăznit la urmă să încerce să ia prin asalt cetățile Tighina și Cetatea Albă, prin care fapt au mîniat alți vecini¹⁵. Casa osmană este foarte înțeleaptă și nu este pentru ea o noutate că monarhi mari, ca Alexandru¹⁶ și romanii, n-au dat înapoi prietenilor lor numai țările la care aceștia aveau dreptul, ci din capul locului le-au și dăruit lor. Să arate deci sultanul lumii că prietenii săi au la el o valoare asemănătoare și să ne lase nouă această țărișoară, pentru care slavă și pildă să recunoască toți că este un domn sincer, care se îndură de prieteni, iar prin aceasta fiecare va solicita prietenia lui, iar el va fi cu atît mai puternic și mai slăvit”.

În ceea ce privește Țara Românească, solul urma să ceară înlocuirea lui Mihai Viteazul cu alt domn, vasal polon, ca și în Moldova.

În continuare, solul trebuia să ceară ca la Tighina și Cetatea Albă să nu mai locuiască tătarii, căci de la ei proveneau cele mai mari daune pentru Polonia, ci să fie lăsați să se așeze acolo poloni, gospodari și negustori,

¹¹ Cazimir (1447–1492), fiul lui Vladislav Jagiełło.

¹² În textul polon: „duszmanowie”, cuvînt românesc polonizat, aluzie la pretenții la domnie.

¹³ Aluzie la Ștefan Răzvan, al cărui origine era bine cunoscută în Polonia.

¹⁴ În realitate: lupta Moldovei împotriva turcilor.

¹⁵ Aluzie la tătari.

¹⁶ Macedon.

căci fiind aceștia acolo, sultanul va realiza venituri mai mari de pe urma comerțului polono-otoman.

Mai trebuia apoi să ceară ca sultanul să interzică tătarilor să mai treacă la război în Ungaria prin Polonia, cum au făcut-o în 1594. „Aceasta nu-i prietenie — urma să declare solul — să-ți deschizi drum prin țara altuia, ca și gospodarului lada din cămara sa”.

În instrucțiunile date solului se mai prevedea că dacă sultanul n-ar vrea să lase polonilor Moldova, atunci să se oblige cel puțin ca nicicînd să nu fie pus în scaunul acestei țări un pașă, ci să-i fie dat de Polonia un domn creștin, care să plătească sultanului aceeași dare, pe care a dat-o Alexandru Lăpușneanu pe timpul lui Soliman cel Mare, „căci această sporire a acestor dări a distrus țara și prin urmare ea nu se va putea menține, cît timp printr-o dare suportabilă ea va putea să renască și apoi să prospere sub scutul nostru, pe de o parte, și sub cel al sultanului, pe de alta, iar nu așa ca mai înainte, cînd ungurii,¹⁷ cînd tilhărima căzăcească au năvălit asupra ei și au pus mina pe ea. Și ce-i prin țară? Oameni care nu mai sînt acolo, herghelii de cai și turme de oi puține, vite nu așa de multe. Va ajunge de bună seamă o pustietate”.

În continuare, solul urma să ceară ca Ismailul, ars de Aron în 1594, să nu fie reconstruit, ci restituit Moldovei, cu pămîntul din jur și cu oamenii fugiți acolo din această țară. Cu acești oameni s-ar putea repopula țara, cîtă vreme rămînînd ei mai departe la Ismail, ar continua să prade pe negustori și să facă daune în Moldova. Solul avea să stăruie de asemenea ca sultanul să nu dea tătarilor Ciubărciul, ci să-l lase Moldovei, aceasta pentru că, pe de o parte, el aparține acestei țări, iar pe de alta, că în o asemenea apropiere, tătarii ar pricinui daune polonilor. Pe lîngă aceasta, el mai trebuia să stăruie ca sultanul să dea porunci begilor și sangiacilor de la margine să nu calce hotarele Moldovei, ci să respecte vechile semne, ca oamenii să se așeze cît mai repede și să nu le fie teamă. El urma să ceară apoi ca „dușmanii, care se cheamă domnișori, să nu fie păstrați la Poarta împărătească, ci să fie pedepsiți. Deoarece această țară, temîndu-se de ei, nicicînd nu se va așeza bine”. Solul mai trebuia să stăruie pentru stîrpirea obiceiului ceaușilor de a veni în Moldova, nu în misiune oficială, ci numai pentru a cere daruri de la domni și a-i oprima.

Se vede bine că toate aceste din urmă doleanțe erau ale lui Ieremia Movilă. Toate aceste lucruri solul trebuia să le îndeplinească în mare taină, pentru a nu fi răspîndite în lume, mai ales de ambasadorul Angliei sau de cel al Veneției¹⁸.

În răspunsul său¹⁹, sultanul a declarat că Țara Românească a incredințat-o hanului și că așteaptă răspunsul acestuia la cele cerute de poloni. În Transilvania va pune alt voievod, îndată ce această țară va reveni

¹⁷ Aluzie la trupele lui Sigismund Báthory trimise cu Ștefan Răzvan în 1595 să înlăture pe Aron.

¹⁸ A.G.A.D., Libri legationum, 27, f. 59—61.

¹⁹ Publicat de P. P. Panaitescu, în *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, p. 29—36, greșit însă sub anul 1596, în loc de 1597, editorul neștiind că solul polon, Stanisław Golski (Golski), castelan de Halici, era una și aceeași persoană cu „pan Halicki”, pe care-l traduce însă, eronat, prin „domnul Halicki” (*ibidem*, p. 40—41, 41—42). În realitate „Halicki” nu este aici un nume de persoană, ci el se traduce, corect, prin „de Halici”, adică prin „castelanul de Halici”.

sub ascultarea sa. Nu va ține la el, ci va băga la închisoare și va pedepsi domnișorii ce s-ar deda la tulburarea păcii în Moldova. La toate celelalte cereri, sultanul n-a dat nici un răspuns.

Polonii n-au renunțat, însă, ci un an mai târziu, și anume la 8 mai 1598, au trimis la Poartă alt sol, pe Ioan Felix Herburt (Herbult), care luase și el parte activă la campania polonă din Moldova și la tratativele cu hanul și de la care a rămas una din cele mai interesante relații asupra acestor întâmplări²⁰. Acestea avea să prezinte din nou cererile formulate anterior de poloni și să încerce să obțină realizarea, dacă nu a tuturor, cel puțin a unora din ele. La nevoie, el trebuia să se mulțumească numai ca cele obținute de Gulski în 1597 să fie incluse în textul noului tratat ce urma să fie redactat. În acest scop, el avea să ceară o declarație scrisă din partea sultanului, mai precisă decât ceea ce cuprindea răspunsul acestuia din anul trecut, declarație care să cuprindă, între altele, ca voievozii Moldovei să fie dați de rege și de urmașii lui și ca haraciul acestei țări să nu fie ridicat peste cel plătit pe timpul lui Soliman, și în sfârșit ca în Ardeal să fie totdeauna un voievod creștin. Solul avea cu sine două texte de tratatul dorit de poloni, primul în care erau trecute doleanțele de mai sus, al doilea care era o reproducere în toate a vechiului tratat. El urma să-l prezinte fie pe primul, fie pe al doilea, după cum va putea obține ceva. Trebuia însă să fie atent la aceste târguieli, ca să nu plece de acolo, lăsînd pe sultan în îndoială de prietenia polonă²¹.

Sultanul a răspuns regelui printr-un proiect de tratat, trimis prin Herbult, în care se întărea vechea înțelegere dintre Poartă și Polonia, precum și cele stabilite anul trecut prin Gulski. El declara apoi că din partea voievodului Moldovei și a supușilor acestuia nu se va pricinui nici o pagubă țării și supușilor regelui, iar dacă s-ar face vreo daună, aceasta va fi cercetată și despăgubită la porunca sa. El cerea însă ca și regele să pedepsească pe cei ce fug din Moldova și se adăpostesc în Polonia, de unde, luînd ajutor, vin înapoi și fac mari daune țării, călcînd în același timp tratatul. Pe lângă aceasta, sultanul declara că atîta timp cît Ieremia Movilă îi va fi supus și îi va plăti anual, la data stabilită, tributul, el va rămîne domn pe viață, iar după moarte îi va urma fiul său. Se spunea apoi vag că voievozii Moldovei trebuie să păstreze vechea prietenie și să-și îndeplinească obișnuita îndatorire față de regii poloni. Negustorii din ambele părți n-aveau să dea vamă mai mare decât cea stabilită din vechime. Cînd vor veni în Moldova sau în alte țări supuse Porții negustorii supuși ai regelui, armeni sau de alt neam, să nu meargă pe ascuns pe drumuri lăturalnice și neobișnuite, ci pe străvechile drumuri mari, pe care să li se ia numai vama, după vechiul obicei²².

Prin urmare, nici de data aceasta cererea polonilor de a li se da Moldova n-a fost luată în considerare, ci s-a recunoscut doar domnia pe viață a domnului pus de ei. Cu toate acestea, aducînd la cunoștința dregătorilor regatului conținutul noului tratat, regele le anunța că „în domnia Moldovei

²⁰ Biblioteca Czartoryski, Cracovia, ms. 275—279. Textul relației în limba latină, la N. Iorga în Hurmuzaki, *Documente*, XIII, p. 157—160.

²¹ A.G.A.D., *Libri legationum*, 27, f. 65—66.

²² A.G.A.D., *ibidem*, p. 138—142; și în Arhivele Coroanei din Varșovia, fondul turcesc, carton 74, t. 280, nr. 219.

urmează să fie pus de acum înainte acela, pe care-l va recomanda regele Poloniei”²³.

Polonii vor întâmpina același refuz la cererea lor de a li se da Moldova și în vara anului 1600, când Zamoyski va porni cu război asupra lui Mihai Viteazul²⁴.

Transilvania între turci, austriaci și poloni. Nici intrarea Transilvaniei în ligă și luptele ei de eliberare de sub stăpînirea turcească, alături de Habsburgi, n-au convenit cancelarulului polon. Promovînd cu tenacitate politica de menținere a relațiilor pașnice cu Turcia și de stăvilire a expansiunii Austriei în Carpați și la Dunărea de jos, Zamoyski a cerut sultanului în numele regelui, în vara anului 1597, odată cu înlăturarea lui Mihai Viteazul, și cea a cumnatului său, Sigismund Báthory, voievodul Transilvaniei. Potrivit instrucțiunilor primite, solul polon, Stanislav Gulski, avea să ceară în prima audiență la marele vizir și la sultan ca, „în Țara Ardelească și aiurea în vecinătate, unde ar fi nevoie” — aluzie la Țara Românească —, „împăratul să pună oameni buni, creștini, credincioși lui, care, fiind la mijloc, să sporească prietenia dintre noi și să țină drumurile sloboade și în siguranță pentru soli și negustori”²⁵. În felul acesta pregătea cancelarul drumul cardinalului Andrei Báthory la tronul Ardealului, stăruiind să scoată și această țară din frontul antiotoman. I s-a răspuns că sultanul va pune în ea alt voievod, îndată ce o va readuce sub ascultarea sa²⁶.

Dar renunțarea în anul următor a lui Sigismund Báthory la tron în favoarea Habsburgilor (aprilie 1598), care a avut ca urmare și recunoașterea de către Mihai Viteazul a suzeranității împăratului, ca nou stăpîn al Transilvaniei (iunie 1598), a subminat planurile politice ale lui Zamoyski în Carpați. Înainte însă ca Habsburgii să ia în stăpînire țara, Sigismund s-a întors înapoi și și-a reocupat tronul (august 1598). Faptul a surprins pe toți, atît pe împărat și pe Mihai, cît și pe turci. Ca urmare, aceștia din urmă au pornit războiul împotriva lui și au asediat în toamna aceluiași an, timp de o lună, fără succes însă, Oradea Mare, în timp ce imperialii au atacat Buda.

Insuccesul de la Oradea a făcut pe turci să apeleze la poloni ca să înlătore pe Sigismund și să pună în locul său un voievod pe placul lor, numai să readucă țara sub ascultarea Porții. Iată ce-i scria sultanul la 11 februarie 1599 regelui Poloniei: „Să știți că am fost trimis cu oastea noastră nebiruită pe comandantul nostru de căpetenie, vizirul Mehmed pașa, împotriva nesupusului fiu al Ardealului²⁷, care se împotrivesc mării noastre, și i-am fost poruncit ca, lăsînd la o parte cucerirea oricărei cetăți, să caute să-l prindă viu și să-l pedepsească. Pentru ca această întreprindere a noastră să-și atingă cu atît mai vîrtos ținta, i-am alăturat pe milostivirea sa hanul Crimeii, Gazi Ghirai, și i-am poruncit ca, unindu-se cu acest mai sus vizir al nostru, să purceadă împreună cu oștile noastre nebiruite de-a

²³ A.G.A.D., Tecile lui Naruszewicz, nr. 10, p. 186.

²⁴ I. Corfus, *Mihai Viteazul și polonii. Cu documente inedite în anexe*, București, 1938, p. 132—137.

²⁵ A.G.A.D., Libri legationum, nr. 27, f. 60.

²⁶ T. P. Panaitescu, *Documente*, p. 29, 36.

²⁷ Așa i se spune lui Sigismund Báthory pe tot parcursul scrisorii.

dreptul în Ardeal, străduindu-se și gândindu-se cum să-l prindă viu pe fiul Ardealului și să aducă acea provincie sub stăpînirea și porunca noastră. Care poruncă și voie a noastră n-a fost îndeplinită. Aceasta, pentru că mai sus numitul comandant al nostru de căpetenie a rămas la porunca noastră în țară lângă Belgrad, așteptînd sosirea milostivirii sale hanului Crimeii, care din pricini întemeiate și alte ocupații ale sale n-a putut veni atît de repede spre a se uni cu el. De aceea mai sus numitul nostru comandant de căpetenie a plecat, contrar poruncii noastre, cu oastea sub Oradea, unde a ars orașul și l-a făcut una cu pămîntul, dar cînd a început să atace cetatea au început ploii mari și s-a făcut vreme rea, care nu i-a îngăduit să cucerească cetatea, astfel că al nostru comandant de căpetenie a trebuit s-o părăsească și să rămînă să ierneze cu restul oștirii noastre la granița Ungariei. Așa că, dacă va da Domnul, ne-am gândit ca în primăvară să trimitem numaidecît marile și nebiruitele și înspăimîntătoarele noastre oști din nou acolo, cu deplină rinduială, cu sfat și gătire temeinică, așa că vom porunci, cu ajutorul Domnului, să facă năvală fie asupra regelui Vienei²⁸, fie asupra Țării Ardelenești, arzînd, distrugînd și prădînd țările și statele dușmane, astfel că a lor cădere și nimicire vor fi cunoscute lumii întregi... Deoarece domnul acestei țări <Transilvania>, fiindu-ne acum dușman, nu vrea să ne dea nici o considerație și supunere, dorind din capul locului să nimicească această țară, lucru la care nu privim cu plăcere, ca această țară să se pustiască și să se distrugă, ni s-a părut drept cel mai nimerit lucru, pe care vi-l facem cunoscut, adică dat fiind că la preainalta noastră Poartă și la curtea noastră împăratească n-avem nici un urmaș adevărat, înrudit, al voievozilor ardeleni, pe care să-l punem în acea domnie, și fiindcă în acest timp Maximilian este supărat cu fiul Ardealului și vin la dușmănie între ei pentru că Maximilian i-a luat și a pus stăpînire pe Oradea și pe alte două cetăți, deci, după cum auzim și avem de știre, el va ajunge la sfadă și vrăjmășie cu regele Vienei, așa că nu va mai avea ajutor din nici o parte, iar fiindcă mai înainte solii voștri, aflîndu-se la preafericita noastră Poartă, ne-au cerut stăruitor, în numele vostru, ca voievodul Ardealului să poată fi pus în numele vostru, ca urmare noi, prețuind prietenia voastră și îndeplinind rugămintea voastră, pentru a rămîne întregă această țară a Ardealului, vă îngăduim și vă dăm voie să puneți voievod al Ardealului în numele vostru, făcîndu-l cunoscut la preainalta noastră Poartă, stăruind ca să se păzească și să se îndeplinească vechea și obișnuita îndatorire a înaintașilor săi, primind de la noi steag, după vechiul obicei. Ceea ce, fiindcă înțelegem că este în folosul și spre slava voastră, căutăm și socotim că este de trebuință ca îndată ce... ceașii preainaltei noastre Porți... vor sosi și se vor arăta cu prea înalta noastră scrisoare... să vă arătați... prieteni prietenilor noștri și dușmani dușmanilor noștri, și luînd în seamă și socotind binemarea răutate, împotrivirea și nesupunerea fiului Ardealului, pe acesta să-l pedepsiți frumos și să răzbunați crimele și singele vărsat al nobililor, supușilor și rudelor sale²⁹. Iar fiindcă în vremea, cînd acest fiu al Ardealului a ucis pe unii nobili și supuși ai săi, un supus al său s-a adăpostit sub seutul vostru³⁰, prin urmare

²⁸ Adică al Austriei (împăratul Rudolf al II-lea).

²⁹ Aluzie la uciderea, în 1594, a lui Baltazar Báthory, vărul lui Sigismund.

³⁰ Este vorba de cardinalul Andrei Báthory.

să-l aduceți și să-l puneți în scaunul Ardealului pe acest supus al său, sau, pe fiul lui Gaspar Bekes³¹, sluga curții voastre, ori pe care din aceștia doi, care vi se va părea cel mai vrednic, trimițând cu el un număr cuvenit de ostași. Sintem siguri că veți proceda cuminte în această afacere, adică veți trimite înainte și veți da de știre magnaților și cetățenilor și supușilor acestei țări că aduceți un voievod oarecare. Iar dacă veți avea nevoie de mai multă oaste, să dați de veste lui Ieremia voievodul Moldovei și sangiacului Tighinei, ca să trimită oștile lor la oștirea voastră și așa să aduceți prin Moldova pe voievodul Ardealului și să-l puneți în scaun. Cînd, cu ajutorul Domnului celui prea înalt, treaba aceasta se va face în această ordine, iar țara, auzind de noul voievod, că merge cu oaste spre graniță, va fi acolo mare amestecare și spaimă între supuși, și de bună seamă că la această veste magnații și supușii săi vor părăsi îndată pe fiul Ardealului și nu-i vor da ascultare. Prin urmare, ce veți voi să faceți și cum să începeți cu înțelepciune în această afacere, să dați fără întîrziere de știre la preainalta noastră Poartă printr-un om al vostru cuminte și prevăzător”³².

În aceste împrejurări, lui Zamoyski i-a fost ușor să convingă pe Sigismund Báthory să cedeze tronul vărului său, cardinalului Andrei (29 martie 1599) și să scoată Ardealul din război, dînd și acestei țări o orientare politică polonă.

Mihai Viteazul și Ieremia Movilă. Impunerea în scaunul Moldovei a unui domn, care readucea țara sub vechiul jug al Porții și provoca cea ireparabilă defectiune la aripa de răsărit a frontului românesc antiotoman, nu putea fi desigur pe placul lui Mihai. Dar și Ieremia nu-și împlinea încă bine anul de domnie că și începea să intrige în vederea înlăturării lui Mihai și a înlocuirii lui cu Simeon fratele său³³. La sfîrșitul anului 1597, el cerea regelui Poloniei să oprească trecerea mercenarilor poloni la Mihai, pentru a-și primi, în ianuarie 1598, prin intermediul cancelarului, ordinele regale în acest scop³⁴. Și boierii moldoveni polonofili din sîatul lui Ieremia n-aveau sentimente mai bune față de domnul muntean. La 20 martie 1598, logofătul Luca Stroici scria lui Zamoyski: „Mă plîng milostivirii tale împotriva lui Mihai voievod, că a luat de la nepoata mea de soră, de la doamna răposatului Andrei logofătul³⁵ șase mii de taleri, cu condiția să-i dea înapoi. Pînă acum nu vrea să-i dea. Rog pe milostivirea ta ca să pot avea scrisoarea mării sale regelui, ca să pot aresta la graniță pe acești soli ai săi, care au fost la Moscova. Pentru care rog din nou, dacă se poate aceasta. Pentru care lucru vom fi îndatorați, împreună cu ea”³⁶. Răspunsul rămîne necunoscut.

³¹ Ladislau Bekes, devenit nobil polon, a participat la campania lui Zamoyski împotriva lui Mihai Viteazul din 1600. După înfrîngerea lui Mihai, se comunica de la Praga că Zamoyski l-a pus chiar în scaunul Țării Românești (Veress, *Documente*, VII, p. 32 nr. 30, nota 1 și p. 223).

³² A.G.A.D., Arhiva Coroanei din Varșovia, fondul turcesc, carton 71, t. 282, nr. 527.

³³ I. Corfus, *op. cit.*, p. 28.

³⁴ A.G.A.D., Arh. Zamoyski, 126.

³⁵ Este vorba de Andrei harmanul, unul dintre cei mai apropiați boieri ai lui Petru Șchiopul, care a intrat apoi în serviciul lui Mihai Viteazul, fiind mare logofăt în primul divan al acestuia (N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, București, 1935, p. 79, 105).

³⁶ Rîndurile de mai sus au fost scrise de L. Stroici pe o țidulă pusă între cele două foi ale scrisorii sale (de altă mînă, semnată de el numai în polonește) din 20 martie 1598 către Zamoyski și publicată, fără această țidulă, de I. Bogdan, în Hurmuzaki, *Documente*, Supl. II., vol. I, p. 445-446.

Interesant este însă și faptul că din rîndurile de mai sus aflăm acum pentru prima dată de o nouă solie, a treia la rînd, a lui Mihai Viteazul la Moscova, la începutul anului 1598, de astă dată la țarul Boris Godunov, cu ocazia, desigur, a urcării acestuia pe tron, după moartea țarului Fiedor ³⁷.

Tot acum încep să se audă în Polonia, firește prin filiera lui Ieremia, de planurile lui Mihai de cucerire a Moldovei. Ca atare cancelarul cerea, la 24 aprilie 1598, vicecancelarului la Varșovia „să se scrie voievodului Munteniei, fiindcă se aude că ar voi să tulbure țara Moldovei, ca să-i dea pace. Voi face eu această scrisoare, cum ar trebui să fie, cu ce concluzie, și voi trimite-o domniei tale printr-al doilea curier” ³⁸. Și cîțiva boieri munteni, adversari ai lui Mihai, au fugit tot acum, în 1598, în Moldova și au cerut polonilor, desigur la stăruința lui Ieremia, pe Simeon ³⁹. Interesantă și necunoscută pînă acum a fost atitudinea inițială a lui Zamoyiski în această privință. Iată ce-i scria el lui Ieremia în primăvara anului 1599 (înainte de 24 mai) : „Nu știu dacă măria sa regele va bir evoi să se gîndească la așezarea altui voievod în Muntenia, ținînd seama că prin aceasta ar jîgîni pe unii domni creștini” — aluzie la împărat, aliatul în acel timp al lui Mihai. „Totuși aș fi bucuros să știu de la domnia ta, dacă domnia ta ai dori, în cazul cînd s-ar ajunge la aceasta, acea domnie pentru fratele domniei tale sau pentru altcineva. Eu doresc firește tot binele domnului frate al domniei tale și întregii case a domniei tale, dar în acel loc aș dori să văd pe altcineva. Căci așezîndu-se acolo domnul frate al domniei tale, atît el însuși s-ar afla aproape în captivitate din cauza depărtării de domnia ta, cît și domnia ta singur ai petrece ca în lanțuri păgîne. Aștept răspunsul domniei tale” ⁴⁰. Nu se cunoaște acest răspuns ⁴¹, dar dintr-o altă scrisoare. inedită, a lui Ieremia către cancelar din 1 octombrie 1599 se vede că boierii munteni fuseseră între timp la Zamość, reședința acestuia, iar acum întorcîndu-se la domnul Moldovei și „căzînd cu crucea înaintea noastră, ne-au rugat ca, îndurîndu-ne de ei în această cădere a lor, să stăruim pentru dînsii pe lângă măria sa regele și pe lângă milostivirea ta, ca să poată avea ajutor grabnic în această pieire a lor”. Ieremia îl anunța că ei pleacă din nou la el, iar de la dînsul la rege, „dorîndu-și ca, prin sfatul și milostiva stăruință a milostivirii tale, să poată pleca, în căderea lor, de la măria sa regele cu oarecare bucurie” ⁴².

Toate acestea, ca și acțiunea lui Ieremia și a noului principe al Ardealului, cardinalul Andrei Báthory, la Poartă în vederea înlăturării lui Mihai Viteazul, au făcut pe acesta să treacă la ofensiva, care a dus la cucerirea Transilvaniei și a Moldovei și la prima unire a țărilor române.

³⁷ Cele două solii anterioare au fost : cea din 1596, prin episcopul Luca de Buzău (Al. Gracu = P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul și Rusia. O scrisoare inedită*, în „Studii”, 1948, nr. 4, p. 141 — 148) și cea din 1597 (P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București 1936, p. 204).

³⁸ A.G.A.D., Arh. Zamoyiski, 635. Scrisoarea regelui către Mihai, la I. Corfus, *op. cit.*, p. 43—44.

³⁹ I. Bogdan, în Hurmuzaki, *Documente*, Supl. II vol. I., p. 488.

⁴⁰ A.G.A.D., Arh. Zamoyiski, 857, p. 1—4.

⁴¹ El a fost afirmativ, de vreme ce Ieremia cerea la 27 august 1599 aprobare și ajutorul regelui pentru instalarea fratelui său în scaunul Țării Românești (P. P. Panaitescu, *Documente* ..., p. 86—89).

⁴² A.G.A.D., Arh. Zamoyiski, 682.

L'INTERVENTION POLONAISE EN MOLDAVIE ET SES CONSÉQUENCES POUR LA GUERRE DE MICHEL LE BRAVE CONTRE LES TURCS

RÉSUMÉ

L'étude réunit quelques informations nouvelles tirées des documents récemment découverts aux archives polonaises (les Archives centrales d'actes anciens de Varsovie, la Bibliothèque Czartoryski de Cracovie et la Bibliothèque de l'Académie Polonaise des Sciences de Kórnik). Elles portent sur les circonstances dans lesquelles le prince de Valachie, Michel le Brave, principal partenaire de l'alliance chrétienne au Bas-Danube et représentant de la lutte de libération du peuple roumain du joug ottoman, a été privé en 1595 de l'appui de la Moldavie dans ses guerres menées contre les Turcs et les Tartars.

On fournit de la sorte de contributions documentaires inédites en ce qui concerne l'expédition polonaise en Moldavie pendant cette année-là et ses implications militaires et politiques. Il s'agit en l'occurrence d'une nouvelle relation de cette expédition, de sa justification par le chancelier et grand hetman I. Zamoyski au Sénat et, en fin de comptes, du conseil donné au roi par l'archevêque primat Ladislas Karnkowski, chef de l'opposition, quant à l'approbation du fait accompli et la défense de son auteur contre les reproches du pape et de l'empereur. L'auteur présente ensuite de nouvelles données sur la situation de la Moldavie face aux Turcs et aux Polonais, sous le règne de son nouveau prince Ieremia Movilă, vassal polonais, sur la situation de la Transylvanie face aux Turcs, aux Autrichiens et aux Polonais, avant de sortir de la guerre antiottomane, que sur les relations existant entre les deux princes roumains avant la conquête de la Transylvanie et de la Moldavie par Michel le Brave et la réalisation de la première union des pays roumains en 1600.

RAPORTURILE LUI MIHAI VITEAZUL CU MALASPINA DI SAN SEVERO

DE

CONSTANTIN ȘERBAN

În lupta contra turcilor pentru independența țării Mihai Viteazul s-a alăturat Ligii Creștine, inițiată de papa Clement al VIII-lea și sprijinită de Filip al II-lea regele Spaniei și de Rudolf al II-lea, împăratul Germaniei. În aceste condiții domnul Țării Românești avea să intre în legătură cu unii emisari ai papei trimiși în țările române pentru a-i convinge pe domnii acestora să participe la confederația ofensivă antiotomană recent constituită și să înceapă cât mai de grabă operațiile militare în spațiul carpato-dunărean. Mai mult chiar, emisarii papali purtând titlul de nunți apostolici vor fi acreditați pe lângă principele Transilvaniei cu misiuni diplomatice așa cum de altfel Curia papală mai avea pe lângă celelalte curți europene¹.

După cum se știe primul reprezentant al papei Clement al VIII-lea în Transilvania numit la sugestia iezuitului spaniol Alfonso Carrillo, duhovnicul lui Sigismund Bathory², a fost Attilio Amalteo (martie — septembrie 1592). Sosit în țară acesta s-a mărginit însă numai să comunice principelui Transilvaniei, Sigismund Bathory dorința papei Clement al VIII-lea privind reîntoarcerea iezuiților izgoniți de principii anteriori de religie protestantă și restabilirea armoniei în sinul familiei Bathory³.

Al doilea, Alessandro Comuleo (noiembrie 1593 — aprilie 1594), avea să fie însă mesagerul papei pentru adăruarea domnilor țărilor române la Liga Creștină, pe baza instrucțiunilor primite⁴ precum și a scrisorilor pe care Clement al VIII-lea le-a adresat lui Sigismund Bathory principele Transilvaniei, lui Aron Vodă domnul Moldovei și lui Mihai Viteazul domnul

¹ A. Veress, *Nunți apostolici în Ardeal (1592 — 1600)*, București, 1928, 56 p.

² *Ibidem*, p. 10; vezi despre activitatea acestuia în Transilvania în L. Szilas, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen 1591—1599*, Roma, 1966, 175 p.; Al. Ciorănescu, *Documente privilegiate la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, p. 103—104; A. Randa, *Pro Republica Christiana. Die Watachei im „langen“ Türkenkrieg der katholischen Universalnächte (1593 — 1600)*, München, 1964, p. 77—90.

³ A. Veress, *Relationes nuntiorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII (1592 — 1600)*, Budapesta, 1909, p. 1—6, instrucțiunile sale din 10 martie 1592. Mai departe citat *Relationes ...*; *Revista catolică*’, 1915, p. 190.

⁴ A. Veress, *Relationes ...*, p. 35—41, instrucțiunile sale din 21 noiembrie 1593; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Țările române și Italia pînă la 1600*, București, 1972, p. 137, 140—141; Arh. St. Buc. Microfilme Vatican, Rola 13, c. 1—21, documente din Arhivio Segreto Vaticano, Fondo Pio.

Țării Românești⁵. Sosit în Transilvania acesta a cerut lui Sigismund Bathory, în februarie 1594 să rupă relațiile cu turcii. În luna martie același an, Alessandro Comuleo ajunge la Iași și obține consimțământul lui Aron Vodă de a participa în Liga Creștină și de a începe pregătirile pentru declanșarea luptei antiotomane⁶.

Mesagerul papei ar fi dorit să facă această ofertă și lui Mihai Viteazul, dar recenta numire a acestuia în domnie de către turci și mai ales necunoașterea prea bine a adevăratelor concepții politice ale domnului Țării Românești, l-a determinat să transmită numai scrisoarea lui Clement al VIII-lea indirect, fie prin mijlocirea domnului Moldovei, fie a principelui Transilvaniei.

Un alt reprezentant al papei Clement al VIII-lea în Transilvania, dar cu care Mihai Viteazul a avut legături directe, a fost Alfonso Visconti (1594—1598)⁷. Domnul Țării Românești îl va întâlni pe acesta fie în Transilvania, fie în propria-i țară oricâteori va avea convorbiri cu Sigismund Bathory, deoarece agentul diplomatic al papei îl va însoți pe principe ca o umbră în toate împrejurările, în timp de pace în sutana ordinului iezuiților, în timp de război în costum militar⁸. Așa de exemplu în toamna anului 1595, cu prilejul campaniei antiotomane din Țara Românească, când trupele muntene au luptat alături de cele transilvane, Mihai Viteazul a avut prilejul să-l cunoască pe Alfonso Visconti, fie la Tirgoviște unde acesta din urmă s-a aflat la 18 octombrie⁹, fie la Giurgiu de unde scria între 21 și 31 octombrie¹⁰, fie la București unde a ajuns la 2 noiembrie același an¹¹.

Un an mai târziu când Mihai Viteazul a mers la Alba Iulia, însoțit de banul Mihalcea și de Radu Buzescu, pentru a stabili împreună cu Sigismund Bathory planurile operațiilor militare antiotomane ce urmau să reînceapă în primăvara anului 1597, din nou el se va întâlni cu Alfonso

⁵ Documente Hurmuzaki, vol. III partea II, p. 36—40, 174—176.

⁶ A. Veress, *Relationes* ..., p. 42—49 rapoartele sale din 23,28 februarie, 6 martie 1594; Idem, *Nunții apostolice în Ardeal (1592—1600)* București, 1928, p. 16—17; I. Sirbu, *Domnii români și plănuita Ligă Creștină la 1593—1594*, în vol. *Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 408—409; A. Randa, *op. cit.*, p. 83.

⁷ Arh. St. Buc. Microfilm Vatican, Rola 6 c. 1—57; vezi instrucțiunile sale din 15 ianuarie 1595 și corespondența sa la A. Veress, *Relationes* ... p. 50—69; I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului, vol. II Documente politice 1526—1788*, București, 1914, p. 62—64; „Revista catolică”, 1915, p. 190.

⁸ Nunțul apostolic i-a cunoscut însă pe boierii munteni veniți în mai 1595 la Alba Iulia să semneze în numele lui Mihai Viteazul tratatul de alianță dintre Țara Românească și Transilvania, vezi A. Veress, *Relationes* ... p. 76. În raportul său din 18 mai 1595 el scrie următoarele: „se aflau aici diferiți boieri (nobili) din Țara Românească (Valachia) și câțiva prelați (vescovi) din acea provincie pentru a stabili capitulațiile (capitolationi) în numele aceluși principe și al țării cu altele sa”. În continuare el amintește conținutul tratatului de alianță.

⁹ *Documente Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 194—195, XII p. 121—123; A. Veress, *Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa din 1595*, București, 1925, p. 17, 23—28; Idem, *Relationes* ..., p. 119—121.

¹⁰ A. Veress, *Relationes* ... p. 123, 125, 128—131, 131—132, 132—134; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, 126—127; A. Veress, *Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa din 1595*, București, 1925, p. 17, 23—28.

¹¹ A. Veress, *Relationes* ..., p. 134—135; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 123—126. A. Randa, *op. cit.*, p. 117—122.

Visconti¹², căruia îi va face o frumoasă impresie mărturisită într-una din scrisorile sale astfel: „(Mihai Viteazul) este un viteaz (bravo) și cu cap și care de va vrea, să fie ajutat, poate să facă destul de mult în locul unde se află, chiar în mijlocul vrăjmașului”¹³. Desigur că astfel de întâlniri s-ar mai fi putut continua dacă în primăvara anului 1598, nunțiul apostolic Alfonso Visconti n-ar fi părăsit postul său întorcându-se la Roma, într-o vreme când situația politică din Transilvania se agrava. Ne referim la evenimentele provocate de renunțarea la tron a lui Sigismund Bathory în favoarea lui Rudolf al II-lea și de arestarea, ca trădător față de imperiali, a lui Ștefan Iosica, cancelarul Transilvaniei¹⁴.

În schimb cu locțiitorul lui Alfonso Visconti, cu nunțiul apostolic Germanico Malaspina episcop, „di San Severo”, sosit în Transilvania în primăvara lui 1599, când țările române și mai ales Transilvania au trecut printr-o perioadă de mari frământări politice¹⁵, Mihai Viteazul va avea raporturi din cele mai strânse cu consecințe hotărâtoare pentru sfârșitul existenței sale.

Până a veni în Transilvania, Malaspina di San Severo desfășurase o bogată activitate politică și diplomatică. Provenit dintr-o veche familie florentină — care în evul mediu dăduse în secolul al XIII-lea pe un cunoscut cronicar, Saba Malaspina, și care decăzuse cu timpul pierzându-și domeniile din Piemont, Toscana și Marchia — acesta ajunsese în 1583 episcop. Ulterior a fost numit nunțiu apostolic în Polonia la curtea lui Sigismund al III-lea Wasa în vederea atragerii acestei țări în Liga creștină alături de Austria¹⁶. Misiunea sa destul de ușoară la început¹⁷ s-a complicat pe parcurs, mai ales în 1595 când între Polonia și Austria s-au ivit divergențe privind relațiile lor cu Moldova, recent primită în Liga Creștină. În ce constaseră aceste divergențe? În primul rând în faptul că ambele state manifestaseră dorința de suzeranitate asupra Moldovei. În al doilea rând că în vara anului 1595, pe când Mihai Viteazul lupta cu eroism în fruntea oastei sale să-i înfrângă pe turci la Călugăreni, armata polonă condusă de cancelarul J. Zamoyski a pătruns în Moldova ocupând-o și înlocuind pe Ștefan Răzvan, domnul țării, cu Ieremia Movilă¹⁸.

¹² P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 124; *Documente Hurmuzaki*, vol. XI, p. 883.

¹³ A. Veress, *Relationes* ..., p. 297.

¹⁴ Idem, *Nunți apostolici în Ardeal (1592 - 1600)*, București, 1928, p. 38-39; De origine română bănațean Ștefan Iosica a fost executat în septembrie 1598 la Satu Mare, vezi A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, București, 1932, p. 179-184, mai departe citat sub *Documente* ...

¹⁵ A. Veress, *Nunți apostolici în Ardeal (1592 - 1600)*, București, 1928, p. 42, autorul consideră anul 1599, ca fiind un „an cardinal în istoria Ardealului și a lui Mihai Vodă”; A. Randa, *op. cit.*, p. 193-203.

¹⁶ *Documente Hurmuzaki*, vol. XI, p. 389-390.

¹⁷ Vezi rapoartele sale din 1592-1595 privind Liga Creștină, relațiile dintre Polonia și Austria, situația din Transilvania, A. Veress, *Relationes* ..., p. 86-87, 403, 406; Idem, *Documente* ... vol. III, București, 1931, p. 311, 316-318, 321, 322-324; vol. IV, București, 1932, p. 160, 196; Cf. Isopescu, *Documenti inediti della fine del Cinquecento*, București, 1929, p. 3-4, 8-11; Idem, *Alcuni documenti inediti della fine del Cinquecento*, în *Ephemeris Dacoromana*, II, 1924, p. 460-500; „Revista Catholică”, 1915, p. 187-188, 188-189; *Documente Hurmuzaki*, vol. XI, p. 316-317; vol. XII, p. 21.

¹⁸ *Documente Hurmuzaki*, vol. III partea I, p. 543, vol. XII, p. 110-111, 112, 114, 140, 142-146, 149, 160-162; A. Veress, *Relationes* ..., p. 136-138, 149-153, 155, 157, 160,

În acest fel Moldova era scoasă din Liga Creștină și supusă unei duble suzeranități: polone și turcești.

Ca reprezentant diplomatic papal Malaspina di San Severo cunoscuse din timp planurile de dominație asupra Moldovei pregătite de cancelarul J. Zamoyski și le făcuse cunoscute Curiei papale¹⁹. Totuși el n-a acționat nici să împiedice realizarea lor, nici să prevină pe Cezare Speziano, nuntial apostolic din Praga, care lupta pentru înfăptuirea alianței polono-austriace contra turcilor²⁰. Din această cauză la vremea respectivă se crezuse în Transilvania că autorii morali ai acestei acțiuni nu puteau fi decât cardinalul Andrei Bathory, adversarul lui Sigismund Bathory, și Malaspina di San Severo²¹. De aceea încercînd să se reabiliteze, mai ales față de curtea imperială din Praga, Malaspina di San Severo, depășindu-și oarecum îputernicirile cu care fusese investit a întreprins în anii 1596—1597 o acțiune diplomatică care însă pînă la urmă în loc să apropie cele două țări le-a depărtat și mai mult²².

Din aceste acțiuni, ca și din altele, contemporanii erau încredințați că Malaspina di San Severo este un diplomat puțin inspirat în luarea unor hotăriri care să sprijine cauza Ligii Creștine. Acest lucru l-au înțeles nu numai nunții apostolici din Praga și Alba Iulia, dar și Mihai Viteazul, care în vara anului 1597 s-a grăbit să expedieze o solie în Polonia pentru a cunoaște poziția Moldovei pe viitor față de Țara Românească, după ce-l înștiințase în prealabil pe cancelarul J. Zamoyski că făcuse pace cu turcii²³. Din aceste motive Malaspina di San Severo va urmări tot mai mult acțiunile diplomatice ale lui Mihai Viteazul de vreme ce acestea se întrepătrundeau cu planurile misiunii sale²⁴.

Și totuși pînă atunci el aflase destul de multe lucruri despre domnul Țării Românești. Mai întii despre aderarea sa la Liga Creștină, apoi despre participarea sa la luptele antiotomane din anii 1595—1596, în fine despre împăcarea sa cu turcii²⁵. De data aceasta însă pentru Malaspina di San Severo acțiunile diplomatice ale lui Mihai Viteazul aveau o deosebită importanță, mai ales că domnul Țării Românești era încă aliatul principelui Transilvaniei.

305, 408—409; Idem, *Documente ...*, vol. IV, București 1932, p. 321—322; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1935, p. 208—209; *Călători străini despre țările române*, vol. IV, București, 1972, p. 150—151, I. C. Filitti, *op. cit.* vol. II, p. 64—65.

¹⁹ A. Veress, *Documente ...*, vol. IV, București, 1932, p. 240—241.

²⁰ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 188—189, 212—216, 216—217, 223—224, 227—229, 255—257, 266—267; A. Veress, *Relationes ...*, p. 140—142; Cl. Isopescu, *Documenti inediti della fine del Cinquecento*, București, 1929, p. 42—43, 46—47, 47—48, 51—52, 53—54, 60—62, 69—70.

²¹ A. Veress, *Documente ...* vol. IV, București, 1932, p. 288, 306.

²² Este vorba de misiunea lui Malaspina la Praga vezi *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 222—223, 260—262, 265, 272 nota 1, 282—283, 284—285, 286, 298, 300—304, 318—319.

²³ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 295, 312; I. Corfus, *Mihai Viteazul și polonii. Cu documente inedite în aneadă*, București, 1937, p. 30—32.

²⁴ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 317—318; I. Corfus, *op. cit.*, p. 32—36.

²⁵ Arh. St. Buc. Microfilm Austria Rola 25 c. 806—803, scrisorile lui Mihai Viteazul către Sigismund Bathory și arhiducele Mathias privind mișcările trupelor turcești, 9 septembrie 1597; Cl. Isopescu, *Documenti inediti della fine del Cinquecento*, București, 1929, p. 19—20, 29—31, 33—34, 41—42, 42—43, 46—48, 54, 56—57.

Curînd însă s-au ivit complicații politice în spațiul carpato-dunărean mai ales după ce Sigismund Bathory și-a exprimat dorința de a-și subordona din nou Moldova planurilor sale politice, venind astfel în conflict cu cumnatul său, cancelarul J. Zamoiski. De aceea în toamna lui 1597, după ce aflase de solia lui Mihai Viteazul și la Moscova²⁶, Malaspina di San Severo s-a convins că domnul Țării Românești intenționa în continuare să ocupe Moldova numai după ce mai întii avea să denunțe tratatul încheiat cu Sigismund Bathory²⁷. Pe de altă parte tot mai mult se vorbea în cercurile politice polone, familiare nunțiului apostolic din Varșovia, despre intenția cardinalului Andrei Bathory, adversar recunoscut al Austriei, de a pleca din Polonia în Moldova, iar de aici cu sprijinul lui Ieremia Movilă domnul țării, în Transilvania pentru a ocupa tronul acestei țări²⁸.

Deși pînă atunci se dovedise un adept al politicii externe polone față de țările române și Imperiul otoman, totuși Malaspina din San Severo va căuta să avertizeze la timp pe Rudolf al II-lea de planurile lui Andrei Bathory față de Transilvania²⁹. Prin această acțiune diplomatică nunțul papal din Polonia credea că se reabilita față de imperiali și față de Curia papală pentru eșecurile sale din 1595.

Dar de la simple zvonuri s-a ajuns destul de repede la realități crude ! În primăvara anului 1599, după cum se știe, Transilvania s-a aflat în fața unor importante evenimente, în sensul că principele Sigismund Bathory a renunțat pentru a doua oară la tron, de data aceasta în favoarea vărului său cardinalul Andrei Bathory, omul Poloniei, pe care dieta țării s-a și grăbit să-l aleagă principe la 29 martie³⁰. Prin aceasta Transilvania, ca și Moldova în 1595, se desprindea de Liga Creștină pentru a accepta dubla suzeranitate polonă și turcească. Așa se explică de ce în acest moment de cotitură din istoria Transilvaniei³¹ Curia papală a înțeles să trimită pe Malaspina di San Severo ca nunțiu apostolic în această țară³².

Din instrucțiunile primite din partea papei Clement al VIII-lea rezultă că noul nunțiu apostolic avea misiunea să-l determine pe Andrei Bathory să rămînă credincios Ligii Creștine și să se alieze cu Austria împotriva turcilor (per mirsi col Imperatore et non col turco)³³. Plecat din Roma la începutul lui iunie 1599, Malaspina di San Severo va face o lungă călătorie — de două luni — oprindu-se pe rînd la Graz, la Viena, la Cașovia înainte de a intra în Transilvania, timp în care în această țară evenimentele se precipitau amenințînd pacea dintre țările române.

²⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 204; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 999

²⁷ A. Veress, *Documente ...*, vol. V, București, 1932, p. 90—94; Cl. Isopescu, *Documenti inedite della fine del Cinquecento*, București, 1929, p. 63—71, 79—80, 82—84, 85—88, 88—90.

²⁸ *Idem*, p. 145—148, 162—164.

²⁹ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 252.

³⁰ N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 281.; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150; A. Veress, *Documente ...*, vol. V, București, 1932, p. 219.

³¹ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 984.

³² N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 282—283; A. Randa, *op. cit.*, p. 195—197; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 141, A. Randa, *op. cit.*, p. 195—197.

³³ Arh. St. Buc. Microfilme Vatican, Rola 5, c. 84—176, instrucțiunile și parte din corespondența sa; Rola 16, c. 65—69 (din documentele aflate în Arhivio Segreto Vaticani, Fondo Pio); A. Veress, *Relaciones ...*, p. 316—320; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 430.

Astfel după alegerea sa ca principe Andrei Bathory s-a declarat pe față legat de coroana poloneză³⁴ și apoi a început să ducă negocieri cu Înalta Poartă pentru a fi recunoscut vasal al sultanului³⁵. Noua situație punea în primul rând în primejdie continuarea operațiilor militare antiotomane la Dunăre purtate acum numai de oștile lui Mihai Viteazul. În al doilea rând în cazul în care Transilvania ar fi încheiat pace cu turcii, Țara Românească s-ar fi găsit înconjurată din toate părțile de amenințarea otomană mai ales că de la 9 iunie 1598 Mihai Viteazul încheiase o alianță directă cu Rudolf al II-lea³⁶.

Din aceste motive domnul Țării Românești menținând mai departe relații pașnice cu Andrei Bathory — la 26 iunie 1599 a reînnoit chiar tratatul de alianță încheiat în 1595 cu Sigismund Bathory³⁷ — a luat legătură cu Rudolf al II-lea printr-o solie, cerându-i ca odată cu trupele imperiale să intre în Transilvania și oștile române pentru a menține această țară în Liga Creștină³⁸.

Sosit la Cluj la 16 august Malaspina di San Severo a aflat toate acestea cât și faptul că Andrei Bathory încă nu încheiase pacea cu turcii³⁹. De aceea el se grăbi să ajungă la Alba Iulia unde se afla principele pentru a-l împiedica nu numai să nu comită o astfel de greșală — primirea steagului de domnie din partea turcilor — dar să mențină țara sa mai departe în alianța Ligii Creștine⁴⁰. Primit în audiență de Andrei Bathory, nunțul apostolic a aflat o seamă de amănunte care îi dădeau speranțe în reușita misiunii sale. Astfel principele i-a vorbit despre relațiile sale cu Austria, cu Imperiul otoman, despre menținerea trupelor transilvane în cetatea Hust, în fine despre relațiile sale cu Mihai Viteazul și despre intenția acestuia de a ocupa Transilvania pentru a o oferi lui Rudolf II⁴¹. Sfătuindu-l pe principe să nu accepte steagul de domnie oferit de sultan, să nu încheie pacea cu turcii, l-a convins în același timp de sosirea iminentă a ajutorului militar și economic din partea lui Rudolf al II-lea pentru a continua lupta antiotomană. În consecință Malaspina di San Severo a stabilit legături mai strânse cu generalul G. Basta aflat la Cașovia care de fapt aștepta ordinul imperial pentru a interveni în Transilvania numai în cazul când Andrei Bathory ar fi căzut la înțelegere cu turcii⁴². În felul acesta nunțul apostolic din Transilvania spera să mențină în Liga Creștină atât pe Andrei Bathory cât și pe Mihai Viteazul.

³⁴ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 575

³⁵ A. Veress, *Documente ...*, vol. V, București, 1932, p. 225—226; *Documente Hurmuzaki*, vol. IV partea II, p. 237—238, 240.

³⁶ Arh. St. Buc. Microfilme Austria Rola 25 c. 661—651, raportul comisarilor imperiali despre acordurile încheiate cu Mihai Viteazul la 11 iunie 1598; idem c. 644—643 scrisoarea lui Mihai Viteazul către Bartolomeo Pezen privind mișcările tătarilor la Dunăre din 14 iulie 1598 idem c. 648—645 o altă scrisoare din iunie-iulie 1598 cu același conținut, *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 358—359; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 146.

³⁷ *Documente Hurmuzaki*, vol. III partea I, p. 329—332; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 154.

³⁸ Arh. St. Buc. Microfilm Austria Rola 25 c. 589—582 scrisoarea arhiducelui Maximilian către Rudolf II despre devotamentul lui Mihai Viteazul față de Liga Creștină (24 mai 1599); A. Veress, *Documente ...*, vol. V, București, 1932, p. 235—237, 238—240, 241—242, 242—243.

³⁹ A. Veress, *Relationes ...*, p. 333—335.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ A. Veress, *Relationes ...*, p. 335—338.

⁴² *Idem*, p. 331, 332, 338; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 450, 454.

Totuși în toamna anului 1599 el află știri îngrijorătoare potrivit cărora Ieremia Movilă domnul Moldovei ar fi reușit să-l convingă pe principele Transilvaniei ca să-l izgonească pe Mihai Viteazul din domnie pentru a-l înlocui cu fratele său Simion Movilă⁴³. Înfăptuirea acestui plan ar fi ușurat Transilvaniei ieșirea din Liga Creștină și trecerea ei în tabăra turcească. De aceea, din acest moment Malaspina di San Severo va cere tot mai mult generalului G. Basta, cât și comisarilor imperiali să fie gata să intervină cu trupele în Transilvania⁴⁴. După părerea sa ocupînd această țară imperialii ar fi smuls-o din mîna turcilor, iar dacă ar fi lăsat-o acestora nu numai că pierdeau o provincie prietenă dar din prietenă aceasta putea deveni dușmană (se si uniscono col turco non solo perdiamo una provincia amica, . . . ma d'amica diventara inimica) Ligii Creștine⁴⁵. De asemenea, el considera că în acest moment critic prin care trecea Liga Creștină era nevoie de o deplină înțelegere între Austria și Polonia⁴⁶.

Dar în timp ce aveau loc negocieri între Andrei Bathory și Rudolf al II-lea, la Praga, prin intermediul unei solii transilvane⁴⁷, Malaspina di San Severo, care primise instrucțiuni noi pentru îndeplinirea misiunii sale,⁴⁸ avea să afle o veste care i-a răsturnat toate planurile: Mihai Viteazul în fruntea armatei sale intrase în Transilvania, ocupase Țara Birsei și se îndrepta spre Sibiu⁴⁹. Deși luat prin surprindere⁵⁰ totuși Andrei Bathory și-a strîns îndată oastea și a pornit spre Sibiu unde era hotărît să-l oprească pe domnul Țării Românești. Pentru a evita o ciocnire sigură între cele două oști nunțul papal a încercat o mediere a conflictului pentru ca cei doi principii să se împace. După mărturiile sale și ale unor contemporani cu acest eveniment el s-a prezentat în lagărul lui Mihai Viteazul, ca trimis din partea lui Andrei Bathory, cu care în prealabil discutasese⁵¹. Cît privește convorbirea lor aceasta a avut loc în careta nunțului papal și numai între ei, cei doi însoțitori ai lui Malaspina di San Severo, Meinhard Bogathy și Moise Szekely așteptînd deoparte. După cum se știe atunci s-a cerut domnului Țării Românești să se retragă cu oastea la sud de Carpați părăsind Transilvania⁵² (das der Michael Waide sich zu Ruhen begabe und auss dem Landt Siebenbürgen hinaus ziehen solle).

La aflarea scopului misiunii nunțului papal Mihai Viteazul i-a răspuns acestuia că „n-a venit din poftă de stăpînire, nici din setea ce ar avea să verse sîngele creștinilor, fiindcă el numai cu gîndul de a-l vîrșa al tur-

⁴³ A. Veress, *Documente . . .*, vol. V, București, 1932, p. 256–257; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 453–454; I. C. Filitti, *op. cit.*, vol. II, p. 79–80.

⁴⁴ A. Veress, *Relationes . . .*, p. 343–344, 345–350.

⁴⁵ A. Veress, *Relationes . . .*, p. 350.

⁴⁶ *Idem*, p. 343–344.

⁴⁷ *Idem*, p. 352; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 463–464.

⁴⁸ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 508 nota 1.

⁴⁹ A. Veress, *Relationes . . .*, p. 354–356; *Documente Hurmuzaki*, vol. III partea I p. 427; vezi raportul lui Ioan Darahiu în *Călători străini despre țările române*, vol. IV, București, 1972, p. 118, 124; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 156–157; N. Iorga, *op. cit.* vol. II, p. 1–3.

⁵⁰ I. Corfus, *Cucerirea Transilvaniei de Mihai Viteazul după o relație polonă contemporană*, în „*Romanoslavica*”, XVII, 1970, p. 566.

⁵¹ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 358; N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 3–4; A. Randa, *op. cit.*, p. 205 nota 3; I. Corfus, *op. cit.*, p. 566.

⁵² *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 475.

cilor și că-i era de ajuns să poată trăi în siguranță în a sa Țară Românească”, că Rudolf al II-lea l-a îndemnat la această campanie, că a intrat în Transilvania pentru că Andrei Bathory nu numai că i-a cerut să lase domnia Țării Românești, dar că acesta s-a înțeles cu domnul Moldovei și cu regele Poloniei să se împace cu turcii și să lase Austria singură în lupta anti-otomană, în fine că el le-a luat-o înainte acestora și că intenționează să ocupe și Moldova și împreună cu forțele unite ale celor trei țări române să continue lupta Ligii Creștine⁵³.

Potrivit mărturiilor unui fost secretar de cancelarie, Ioan Darahi la întâlnirea dintre Malaspina di San Severo și Mihai Viteazul din 27 octombrie 1599 s-au schimbat și scrisori, între ambele părți, cuprinzând o seamă de argumente și contraargumente care justificau în mod reciproc atitudinea celor doi adversari. Desigur că nunțiul papal a avut o scrisoare din partea lui Andrei Bathory prin care era împuternicit să ducă negocierile. Se mai menționează de către contemporani că principele Transilvaniei ar fi răspuns în cursul aceleiași zile printr-o scrisoare la acuzațiile ce i se aduceau de către Mihai Viteazul⁵⁴.

Cei care au prezentat pînă acum această încercare de conciliere dintre Malaspina di San Severo și Mihai Viteazul n-au reținut amănuntul pe care emisarul imperial Giovanni de Marini Poli l-a strecurat într-o scrisoare adresată lui Rudolf al II-lea. El se referă la reproșul pe care domnul Țării Românești l-a făcut nunțiului papal privind defăimarea lui în fața împăratului german „Tu ai scris lui George Basta și la ceara imperială — ar fi spus Mihai Viteazul acestuia — că sînt un trădător și necredincios față de majestatea sa stăpînul meu și că am făcut pace cu turcii, și acum vezi cum cardinalul Andrei (Bathory) a greșit și că eu sînt credincios majestății sale și întregii creștinătăți? Dacă eu nu ți-aș fi acordat oarecare respect — ar fi continuat el — aș proceda în alt fel cu tine fiind informat de toate acțiunile tale, prin care ai adus prejudicii întregii creștinătăți și majestății sale regelui Poloniei”⁵⁵. Această replică demonstrează că Mihai Viteazul fusese informat din timp despre acțiunile diplomatice desfășurate de Malaspina di San Severo în Polonia, cît și în Transilvania atît împotriva sa personal cît și a Ligii Creștine, și că momentul de a-i face cunoscute toate acestea sosise. Această convorbire a fost considerată de contemporani destul de importantă. Așa a fost ea reținută nu numai în corespondența lor dar și într-un aviz care a circulat prin toată Europa⁵⁶.

Cum era și de așteptat în acel moment trecuse pentru Mihai Viteazul ora negocierilor pentru menținerea păcii între ei și Andrei Bathory, acum fiind hotărît „să trăiască și să moară ca dușman al tureilor” și ca aliat

⁵³ Idem, vol. III partea I, p. 511—512; vol. XII, p. 359—360; A. Veress, *Relationes...*, p. 358—366; *Călători străini despre țările române*, București, 1972, vol. IV, p. 158—160.

⁵⁴ *Documente Hurmuzaki*, vol. III, partea I, p. 429—430; I. C. Filitti, *op. cit.* vol. II, p. 85—86; I. Crăciun, *Cronicașul Szamosköz și însemnările lui privitoare la români, 1566—1608*, Cluj, 1928, p. 119; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 158.

⁵⁵ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 490—491.

⁵⁶ C. Göllner, *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes Berichte „Neur Zeitung”*, Hermannstadt, 1943, p. 176.

credincios al Ligii Creștine⁵⁷. De aceea această tentativă a eșuat. Și totuși calea negocierilor nu era închisă. La despărțire, acordînd un armistițiu de o zi, Mihai Viteazul i-a fixat nunțiului papal, la cererea acestuia, o nouă întîlnire pentru a doua zi în vederea continuării tratativelor⁵⁸. S-au schimbat și ostatici dintr-o parte și din alta pentru ca încrederea să se instaureze mai bine.

Întîlnirea dintre Mihai Viteazul și Malaspina di San Severo i-a oferit acestuia din urmă prilejul să-l cunoască personal pe domnul Țării Românești, să-l studieze în cursul convorbirii avute, să-și dea seama de valoarea sa politică. Mai mult, cu acest prilej el a constatat și valoarea militară a interlocutorului său observînd atît la sosire cît și la plecarea trupele numeroase din tabără, armamentul cu care erau dotate, poziția de luptă pe care o ocupaseră. Și-a dat seama chiar că oastea acestuia era prea aproape de aceia a cardinalului Andrei Bathory. De aceea cînd s-a întors în tabăra principelui l-a sfătuit pe acesta să-și retragă trupele ceva mai departe de acelea ale adversarului său ceea ce acesta a și încuviințat⁵⁹. Prin această măsură nunțiul papal considera că s-ar putea evita ciocnirile dintre ostașii celor două tabere în timpul armistițiului.

Prezentîndu-se a doua zi 28 octombrie ora 7 dimineața, în lagărul lui Mihai Viteazul pentru a continua negocierile, nunțiului papal i s-a comunicat să mai aștepte pînă ce domnul Țării Românești își va fi pus în ordine de bătaie oștile pentru a nu fi surprinse de adversar⁶⁰. Așteptînd așadar să fie primit într-o nouă audiență, Malaspina di San Severo avea să constate că oștile lui Andrei Bathory au încălecat armistițiul, încheiat în ajun, atacînd pe acelea ale lui Mihai Viteazul. Astfel s-a început lupta de la Selimbăr încheiată cu înfrîngerea oștilor transilvane⁶¹. La sfîrșitul zilei, a avut loc a doua întîlnire dintre nunțiul papal și domnul Țării Românești, în cursul căreia s-a căutat un mijloc pentru a opri ostilitățile începute. În seara zilei de 28 octombrie Malaspina di San Severo a înnopțat în tabăra lui Mihai Viteazul iar în ziua următoare, la 29 octombrie, în timp ce se făceau pregătiri să se reia negocierile, s-a aflat că Andrei Bathory fugise de pe cîmpul de luptă⁶². Astfel se încheia lamentabil misiunea nunțiului papal pe lângă Mihai Viteazul.

În zilele care au urmat, deși Malaspina di San Severo a fost bine primit de noul stăpîn al Transilvaniei — locuia în palatul princiar din Alba Iulia — el a început să uneltească împotriva acestuia. De aceea Mihai Viteazul l-ar fi chemat, după relatările unui contemporan, Valentin Walewski și i-ar fi spus următoarele: „Pe tine te-a trimis sfîntul părinte să te îngrijești de treburile duhovnicești, iar nu de cele vitejești și te sfă-

⁵⁷ A. Veress, *Relationes* ..., p. 359; *Documente Hurmuzaki*, vol. III, partea I p. 512.

⁵⁸ A. Veress, *Relationes* ..., p. 360.

⁵⁹ Ulterior s-a dovedit că măsura luată a dezavantajat oștile lui Andrei Bathory, vezi I. Corfus, *op. cit.*, p. 566. Din acest motiv cercurile politice polone l-au învinuit ulterior pe Malaspina di San Severo că l-a trădat pe cardinal.

⁶⁰ *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 525; A. Veress, *Relationes* ..., p. 360.

⁶¹ A. Veress, *Documente* ..., vol. V, București, 1932, p. 334—335; N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 7—8; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 158—159.

⁶² A. Veress, *Relationes* ..., p. 361.

tuesc să-mi părăsești tabăra fără răgaz” (che seguissi pure allegremente il mio camino) ⁶³.

Din acest moment nunițul papal avea să uneltească făcînd apel la toate mijloacele de care dispunea pentru a-l doborî pe Mihai Viteazul. Mai întîi el căută să-l pună într-o lumină defavorabilă în fața lui Clement al VIII-lea cît și a imperialilor. În rapoartele sale prin care prezenta evenimentele care duseseră la lupta de la Șelimbăr el va acuza pe domnul Țării Românești și acum și al Transilvaniei de fătărnicie față de Andrei Bathory ⁶⁴, de intenția de a păstra pentru sine țara cucerită ⁶⁵, ocupînd cu trupe nu numai orașele din sudul ei dar și cetățile din nord, care după spusele lui „se cuveneau împăratului.” El nu va șovăi să-l prezinte pe protectorul său de pînă atunci ca fiind „om fără învățătură, încît abia își poate iscăli numele”, că „nu cunoaște alte limbi în afară de cea românească și cea turcească” ⁶⁶, că „e foarte priceput la viclenii și șiretenii”, că e „nestăvilit la legi nestatornic și de fire crud . . . disprețuitor de sfaturi, repezit etc.” ⁶⁷.

Pentru a împiedica consolidarea stăpînirii lui Mihai Viteazul în Transilvania el a îndemnat pe nobilii maghiari să nu depună jurămîntul de credință către acesta ⁶⁸ iar pe generalul G. Basta cu care a avut legături chiar înainte de a ajunge la Alba Iulia l-a convins să intre în țară cu trupele imperiale ⁶⁹. Totodată el va expedia un amplu raport chiar lui Rudolf al II-lea nu numai pentru a diminua impresia excelentă ce făcuse la Praga menținerea Transilvaniei în Liga Creștină dar să influențeze atitudinea acestuia față de vasalul său ⁷⁰. Merită să mai fie reținut și un plan amplu alcătuit în 12 puncte prin care același se străduia să submineze sistematic stăpînirea lui Mihai Viteazul în țara recent cucerită, plan transmis de asemenea lui Rudolf al II-lea. La baza lui stătea ideea că Transilvania trebuia scoasă de sub autoritatea noului stăpînitor, care trebuia lipsit de o armată proprie, care trebuia împiedicat să introducă în țară o nouă legislație, dieta țării urmînd a fi pusă sub ascultarea imperialilor ⁷¹.

Declarat „persona non grata” Malaspina di San Severo a fost obligat să părăsească Alba Iulia la 18 noiembrie 1599 avînd o escortă de

⁶³ A. Veress, *Relationes* . . . , p. 369; idem, *Documente* . . . , vol. V, București, 1932, p. 339.

⁶⁴ I. C. Filitti, *op. cit.*, vol. II, p. 80–82.

⁶⁵ A. Veress, *Relationes* . . . , p. 362–363; I. C. Filitti, *op. cit.*, vol. II, p. 84–85, 87–88; *Documente Hurmuzaki*, vol. III partea I p. 511–516; N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 17.

⁶⁶ N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 10 arată că știa totuși și grecește și încă destul de bine. Afirmatia „om fără învățătură” trebuie înțeleasă ca neavînd studii superioare cum se obișnuia să aibe unii principii care știau și latinește. Chiar dacă nu cunoștea alte limbi străine acesta punea pe agenții săi să-i traducă scrisorile primite ca și rapoartele pe care adesea făcea adnotări.

⁶⁷ *Documente Hurmuzaki*, vol. III, partea I, p. 514–515; A. Veress, *Relationes* . . . p. 365; idem, *Documente* . . . , vol. V, București, 1932, p. 304–305.

⁶⁸ A. Veress, *Relationes* . . . , p. 364–365; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.* p. 149 nota 275.

⁶⁹ A. Veress, *Relationes* . . . , p. 331, 335–338, 343–344, 350–351; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 450, 455, 486.

⁷⁰ A. Veress, *Relationes* . . . p. 368–371.

⁷¹ A. Veress, *Documente* . . . vol. V, București, 1932, p. 312–313; *Documente Hurmuzaki*, vol. XII, p. 1277–1278.

400 de călăreți maghiari ⁷². Din capitala țării s-a îndreptat spre Șimlău apoi spre Cașovia unde s-a întâlnit cu mai multe personalități militare și civile printre care generalul G. Basta și Paul Niary guvernatorul Oradiei, cărora le-a făcut o largă expunere asupra noii situații din Transilvania. Aici s-a discutat și modalitatea înlăturării lui Mihai Viteazul de la conducerea țării. Au fost opinii diferite; unele propuneau folosirea forței, altele calea tratativelor în timpul cărora însă trupele imperiale trebuiau împinse în interiorul Transilvaniei pentru ca succesul să fie asigurat dinainte. Ulterior Malaspina di San Severo va ajunge la Roma după o călătorie de peste două luni — la 6 februarie 1600 — timp în care se oprișe la Viena, Praga și apoi iar la Viena și Venetia ⁷³.

Plecarea nunțiului papal din Transilvania n-a închis de fapt dosarul privind raporturile sale cu Mihai Viteazul. Acesta lăsase în urma sa un plan de măsuri pe care și imperialii și Curia papală vor căuta să-l ducă la îndeplinire pentru a-l izgoni pe cel care o vreme a stăpinit două țări românești, iar în 1600 trei țări românești unite într-una singură. Într-una din scrisorile sale, aceia din 25 decembrie 1599 trimisă lui Cinzio Aldobrandini, nepotul papei Clement al VIII-lea, Malaspina di San Severo afirmase că Mihai Viteazul n-ar fi putut intra în Alba Iulia dacă mai înainte ar fi pătruns în Transilvania trupele imperiale conduse de generalul G. Basta. Se știe totuși foarte bine că în octombrie 1599 acesta n-ar fi putut întreprinde această acțiune neavînd trupele necesare, iar Andrei Bathory, la acea vreme nu era dispus încă să lupte alături de imperiali. Ideea însă a fost preluată ulterior de adversarii lui Mihai Viteazul care s-au folosit pînă la urmă tot de generalul G. Basta, procurîndu-i trupele necesare, nu numai pentru a-l scoate din Transilvania dar și pentru a-i curma viața, la numai 43 de ani, după ce făurise pentru prima dată unirea politică a țărilor române, eveniment de la care se împlinesc anul acesta 375 ani.

LES RAPPORTS DE MICHEL LE BRAVE AVEC MALESPINA DI SAN SEVERO

RÉSUMÉ

En qualité de membre de la Ligue Chrétienne, Michel le Brave a entretenu des rapports avec des émissaires du pape Clément VIII envoyés dans les pays roumains pour persuader leurs princes de se soulever contre la puissance ottomane. L'un de ces émissaires, Malespina di San Severo, auparavant nonce apostolique en Pologne, a été nommé à cette même fonction en Transylvanie au printemps 1599, lorsque Sigismond Bathory renonça au trône en faveur de son cousin André Bathory, que la Diète du pays se hâta d'élire en tant que prince.

⁷² A. Veress, *Relationes* ... p. 368; Idem, *Documente* ..., vol. V, București, 1932, p. 331—332.

⁷³ *Documente Hurmuzaki*, vol. III, partea II, p. 337; A. Veress, *Relationes* ..., p. 419, 452, 453; Idem, *Documente* ..., vol. IV, București, 1933, p. 7, 8, 93.

S'appuyant sur des matériaux documentaires déjà publiés et inédits provenant des Archives du Vatican et de Vienne, l'auteur présente la position du nonce envers l'adhésion des pays roumains à la Ligue Chrétienne, mais surtout envers la campagne de Michel le Brave en Transylvanie. Du contexte des documents il résulte que Malespina essaya dans une première étape à maintenir la paix entre le prince de Valachie et le prince de Transylvanie, espérant que ce dernier demeurera fidèle à la Ligue Chrétienne. Mais après la mort d'André Bathory, Malespina di San Severo mit tout en œuvre pour empêcher Michel le Brave de consolider sa domination en Transylvanie, élaborant un plan à 12 points qu'il soumit à l'approbation de Rodolphe II. Après l'expulsion du nonce le plan de celui-ci fut mis en application par les impériaux ce qui mena à la tragique fin du grand héros du peuple roumain.

NOI INFORMAȚII CU PRIVIRE LA LUPTA DE LA ȘELIMBĂR

DE

ANDREI PIPPIDI

Într-o scrisoare a cărei autenticitate a fost, fără temeii, pusă la îndoială, Mihai Viteazul spunea despre biruința lui de la Șelimbăr : „Acolo am avut bătălie cu oastea ungurească 3 zile și 3 nopți. Când a fost a 4-a zi, lupta a fost așa de crâncenă încît a o povesti și descrie nu se poate”¹. Totuși, se păstrează numeroase relatări contemporane cu privire la lupta de la 28 octombrie 1599, dovedind marele ecou în epocă al acestui eveniment hotărîtor pentru trecerea Transilvaniei sub stăpînire românească, cea dintîi etapă în realizarea vremelnică a unirii celor trei provincii.

În afară de izvoarele narative, care formează o categorie aparte și au fost redactate mai tîrziu, deși, cîteodată, pe baza unor mărturii nemijlocite, cea mai sigură informație o oferă documentele, în măsura în care reflectă observațiile unor participanți la luptă. O anchetă nouă asupra lor poate prezenta interes, nu pentru cunoașterea amănunțită a desfășurării bătăliei, ci pentru viteza de răspîndire a știrilor și pentru răsfrîngerea lor, atît de diferită, în oglinzile diplomației sau ale opiniei publice. Numărul surselor — cîte au fost identificate pînă acum : aproximativ patruzeci — nu e excesiv de mare, permite deci o analiză a difuziunii informațiilor în spațiu și în timp. Totodată, îndeajuns de bogat, materialul cercetat evidențiază deformările, voite sau nu, la care au fost supuse veștile în funcție de natura legăturilor celor ce le transmiteau cu destinatarul, după cum proveneau de la persoane favorabile ori ba lui Mihai — dacă nu chiar, pur și simplu, datorită distanței. Din acest punct de vedere, nu ne interesează numai comentariile care, adăugate pe marginea primelor depeșe, le amplifică treptat și le modifică, uneori substanțial, conținutul, ci intervalele la care un fapt militar de mare însemnătate, petrecut în apropiere de Sibiu, ajungea să fie cunoscut la Viena și Praga, apoi la Constantinopol, Veneția, Roma și Madrid. De la un centru politic la altul, între principalele puncte ale rețelei de informații

---

¹ Documentul a fost publicat pentru prima oară de I. I. Nistor, *Tratatul lui Mihai Viteazul cu Polonia*, „Analele Academiei Române”, m. s. i., s. III, t. XVI, 1934, p. 60-61, apoi de I. Corfuz, *Correspondență inedită asupra relațiilor între Mihai Viteazul și Polonia*, Cernăuți, 1935, p. 26-29. După P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 183, n. 4, ar fi „un falsificat, datorit desigur lui Ieremia Insuși, care voia să arate pe Mihai ca un credincios al turcilor”. Însă negocierile au avut loc în realitate, destinatarul scrisorii fiind acel Husein (sau Hurani?) aga care s-a întîlnit cu Mihai la Brașov la 9 martie 1600. Prezența documentului în arhivele polone nu este „un fapt suspect”, dacă e vorba de o copie, pe care ar fi putut-o obține serviciul de informații al lui Zamoyiski.

ce împinzește continentul, curierii călăresc pe deșelate, într-o întrecere care adesea face să se contrazică știrile mai noi și mai vechi. E o istorie plină de învățăminte pentru starea comunicațiilor și pentru condiționarea opiniei publice în Europa vremii. Ea ar putea fi scrisă în legătură cu oricare din marile evenimente asemănătoare din istoria românilor — lupta de la Călugăreni sau cea de la Vaslui, de pildă — dar ea nu există încă.

Îndată după înfringerea trupelor lui Andrei Báthory, cardinalul-principe ardelean, și încă înainte de uciderea acestuia, Ștefan Bocskay, unchi al fugarului, dar bucuros de crearea unui vid de autoritate prielnic ambiției sale, se grăbea să comunice vestea arhiducelui Maximilian. Biletul, scurt ca un strigăt de nestăpinită satisfacție, poartă data de 30 octombrie și e trimis din Siniob. Într-o singură zi deci, știrea adusă de un slujitor al lui Bocskay străbătuse de-a curmezișul toată Transilvania². O zi mai târziu, un raport al lui Paul Niary, comandantul garnizoanei, pleca de la Oradea³. La 31 octombrie Basta era la cartierul general al armatei imperiale din Kosice și se pregătea pe îndelete să vină în ajutorul lui Mihai despre care nu știa încă nimic („de progressi del sudetto Valachon non ho alcuna nova”). Se făcea chiar că se îndoiește dacă intrarea năvalnică a voievodului român în Transilvania a fost oportună („matura o immatura cha sia stata la mossa del Valacho”)⁴. Surprins de evenimente, el raportează la 1 noiembrie victoria în câștigarea căreia nu avusese niciun rol, printr-o scrisoare ce avea să sosească la Viena în ziua de 6⁵. Un alt raport, era adresat la 2 noiembrie căpitanului de Satu Mare Mihai Szekely de către Gheorghe Dabo din Craidorolț (Kiraly Darocz)⁶. Aproape în același moment, la 3 noiembrie, Paul Niary trimite superiorului său Basta prima relatare mai amănunțită⁷. Un raport german din Carei pare a fi din ziua următoare⁸. Numai la 4 noiembrie găsi și Mihai timp, în mijlocul atîtor chestiuni urgente care așteptau hotărîrea lui, să încunoștiințeze de rezultatul luptei, atît pe Rudolf al II-lea cît și pe sultan. Ni s-a păstrat cea dintîi descriere a cuceririi Ardealului de către însuși cel care o împlinise și care o talmăcea ca dobîndirea firească a dreptului său, al său și al împăratului, cu care se confunda deocamdată⁹. Cealaltă scrisoare, de explicații față de Poartă, se cunoaște doar din rezumatul

² Hurmuzaki, XII, p. 476.

³ Georg von Gyurikovits, *Auszug der handscherifflichen original Zeitung welche Crispin Lamperler an Jeremian Pistorium von Augsburg in 1598, 1599, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614 J. verschickt hat*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, Alte Folge. II, 1845, p. 459.

⁴ A. Veress, *Epistolae et Acta Generalis Georgii Basta (1597—1607)*, I, Budapeșt, 1909, p. 301.

⁵ N. Buta, *I Paesi Romeni in una serie di „avoisii” della fine del Cinquecento*, *Diplomatium italicum*, II, 1930, p. 114.

⁶ Hurmuzaki, XII, p. 484—485.

⁷ A. Veress, *op. cit.*, p. 305—307.

⁸ Hurmuzaki, III/1, p. 340—341.

⁹ *Ibid.*, p. 339. Cf. N. Iorga, *Scrisori domnești*, Vălenii-de-Munte, 1912, p. 97—98. Solul folosit în această împrejurare a fost Petru Grigorovici Armeanul (v. Hurmuzaki, III/1, p. 348). La 6 noiembrie se afla la Tușnad. În text, Mihai nu uită să sublinieze că Bathory era un uzurpator, pe cînd „eu, cu credința în Dumnezeu, cel mai mare răzbușător al călcării de jurămînt, și răzîmat pe dreptatea Măriei Tale, m-am luat la luptă cu el”.

italian redactat de dragomanul Negroni, după ce ea fusese primită la Constantinopol la 13 noiembrie¹⁰. În vremea aceasta, trimisul lui Mihai și duhovnic al său („sacerdos aulicus”), popa Stan, în drum spre Viena, se opri la Kosice. Veștile aduse de el au fost imediat transmise mai departe, prin nu mai puțin de patru rapoarte, din aceeași zi, 5 noiembrie: unul anonim¹¹, unul al lui Nicolae Orlay¹², altul al lui Georg Hofmann, care adăuga și o copie a circularei din 2 noiembrie prin care Mihai, intrat în ajun în Alba Iulia, convocase dieta la Cluj¹³, în sfârșit o informare adresată împăratului de Giovanni di Marini Poli¹⁴. Aceleași împrejurări sînt consemnate și într-o frîntură de raport a comisarului imperial pentru Transilvania, Bartolomeu Pezzen, către arhiducele Maximilian, datat 5 noiembrie din Viena, dar care e, din cauza stilului vechi, cu zece zile mai recent¹⁵.

Declarațiile lui Stan stau la baza unei povestiri a luptei care, în limbile germană și franceză, a avut o difuzare apreciabilă¹⁶.

La 8 noiembrie, aflînd la rîndul său știrile din Transilvania, agentul spaniol de la Praga Arnaldo Vanderboye i le comunică regelui Filip al III-lea și, totodată, trimite o copie a acestei scrisori ambasadorului Spaniei la Viena, don Guillen de San Clemente¹⁷. În aceeași zi, la Gratz, unde arhiducele Ferdinand primise din ajun o ștafetă de la Basta, s-a celebrat un *Te Deum* solemn în cinstea victoriei „valahului” iar de aici vestea se îndreptă spre Roma¹⁸. Distanța dintre Alba Iulia și Viena a fost parcursă în numai patru zile de un al doilea mesager, plecat la 9 noiembrie („un cavaliere mandato dal medesimo vallacco”). Depeșa a fost neîntîrziat copiată și expediată mai departe dar, cu tot serviciul poștal organizat între capitala imperiului și Veneția, n-a putut ajunge acolo decît peste două săptămîni¹⁹. Din nou trebuie să ne întoarcem în urmă: la răsărit de Carpați, pierderea domniei și a vieții de către Andrei Báthory se vestise la începutul lui noiembrie: într-o scrisoare din Roman, cu data de 10, Ieremia Movilă, o confirmă, după ce ea fusese adusă la cunoștința castelanului de Lvov, Stanislaw Zolkiewski, poate de Paul Lancki, secretarul polon al domnului Moldovei²⁰. Pentru informarea aceluiași cercuri din Polonia, și datată tot 10 noiembrie, există mărturia directă a unui

¹⁰ Hurmuzaki, XII, p. 499.

¹¹ *Ibid.*, p. 488.

¹² Archiv des Vereins, II, p. 459–461.

¹³ *Ibid.*, p. 457–459.

¹⁴ Hurmuzaki, XII, p. 489–490. Cf. *ibid.*, III/1, p. 344–346 (fără ca editorul să indice autorul textului); într-un pasaj final care lipsește din cealaltă versiune se spune: „sono otto giorni passati che Michaelo Vayvoda fa residentia in Alba Iulia”.

¹⁵ Hurmuzaki, XII, p. 486.

¹⁶ *Kurze Verzeichniss aus der Wallachischen Abgesandten Relation.*, editată de S. Szilagyî în *Monumenta Comititalia Regni Transylvantiae*, IV Budapeșt, 1878, p. 329–332, apoi în Hurmuzaki, III/1, p. 364–366, și XII, p. 475–476, 525. Vezi și Carl Göllner, *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes*, Sibiu, 1943, p. 189–193.

¹⁷ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele de la Simancas*, București, 1940, p. 144. Cf. A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, V, București, 1932, p. 274.

¹⁸ *Diplomatarium italicum*, II, p. 112.

¹⁹ *Ibid.*, p. 113–114, 116.

²⁰ P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul* București, 1936, p. 90–92, după A. Veress, *Documente*, V, p. 275, 362.

participant la bătălie, transcrisă de cineva al cărui nume lipsește din copia editată de Veress²¹. Vom reveni asupra ei în paginile următoare.

La 13 noiembrie, avînd la dispoziție atît comunicarea lui Vanderboye cit și informațiile aduse arhiducelui Matthias din partea lui Mihai Viteazul (de „un caballero despachad por el mesmo Boyvoda de Walaquia”), San Clemente adresa regelui său un raport oficial²². Pentru răsunetul peste hotare al luptei de la Șelimbăr, trebuie menționat și mesajul bailului din Constantinopol, Girolamo Capello (13 noiembrie)²³. Ambasadorii venețieni la curtea imperială, Pietro Duodo și Francesco Vendramin prezintă și ei evenimentele din Ardeal pe temeiul povestirii preotului Stan²⁴. Abia la 14 noiembrie își înfățișează propria versiune a faptelor un personaj care, reținut în tabăra lui Mihai, unde era pentru parlamentări și iscodiri, asistase neputincios la biruința domnului, pe care încercase pînă în ultimul moment să o împiedice: nunțul papal Germanico Malaspina²⁵. Cu cîteva zile înainte de plecarea sa din Alba Iulia, prelatul, ale cărui relații cu cardinalul Báthory fuseseră totuși destul de încordate, a avut macabra idee de a comanda un portret al mortului care să fie trimis împăratului și arhiducilor²⁶. Mai tîrziu, în ianuarie 1600, Mihai Viteazul însuși îi va încredința lui Carlo Magno pentru Rudolf „un portret înfățișîndu-l împreună cu fiul său și alături . . . zugrăvită lupta purtată cu cardinalul”²⁷.

La trei săptămîni după Șelimbăr, situația din Transilvania nu era încă limpede : după ce pusese stăpînire pe teritoriul în numele împăratului, Mihai înțelegea să rămînă acolo principalul factor politic, ceea ce era privit cu îngrijorare de nobilimea maghiară și de consilierii lui Rudolf. Acest punct de vedere, ilustrat și de rapoartele lui Malaspina, apare în scrisoarea din 20 noiembrie a lui Sigismund Forgach, care, după ce se

²¹ Veress, *op. cit.*, p. 276—277.

²² *Ibid.*, p. 278—279, reeditat de A. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 144—146. Sînt întocmai știrile transmise în aceeași zi de la Viena la Veneția: Andrei Bathory s-ar fi înecat la trecerea unui rîu iar vărul său Sigismund, a cărui neliniște isterică este amintită pe ocolite, ar fi gata să evadeze din Gdansk. Cf. *Diplomatariu italicum*, II, p. 113 — 114.

²³ Hurmuzaki, III/1, p. 531, și IV/2, p. 440—441. Cf. *Diplomatariu italicum*, II, p. 119 (nr. CXIII), expunerea din acest izvor nu a fost cunoscută la Veneția decît pe la 20 decembrie.

²⁴ Hurmuzaki, III/2, p. 331—332. Editorul datează greșit 5 noiembrie : documentul pare a fi din 23.

²⁵ Scrisoarea nunțului către cardinalul Cinzio Aldobrandini a fost publicată în Hurmuzaki, III/1, p. 511—516, precum și de A. Veress, *Relationes nuntiorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII (1592 — 1600)*, Budapesta, 1909, p. 358—366. O analiză critică adîncită a corespondenței lui Malaspina și o perfectă caracterizare a rolului său, destul de tulbur, în tratativele diplomatice dintre poloni și imperiali, a dat Maria Hoban în *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, p. 149—156. Tot acolo, p. 157—166, traducerea românească a documentului de care vorbim.

²⁶ Ca mai sus. Cf. A. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 147, și *Diplomatariu italicum*, II, p. 118, 120—121. Vezi și scrisoarea lui Westermacher din Pilsen către Maximilian de Habsburg (Hurmuzaki, XII, p. 487—488), datată 5 noiembrie, ceea ce nu poate fi corect nici după stilul vechi, nici după cel nou, deoarece se menționează trecerea prin oraș, cu două zile înainte, a solilor lui Mihai, ducînd lui Rudolf „ein retratto oder Contrafee von seinem Khopt”, iar aceștia n-au ajuns acolo decît la 24 noiembrie (Hurmuzaki, XII, p. 525).

²⁷ *Călători străini*, IV, p. 22 : nu s-au descoperit pînă acum. Dînd lui Irod înaintea capului Sfîntului Ioan Botezătorul trăsăturile lui Mihai, pictorul tabloului de la Prado se va gîndi desigur la aceste împrejurări. Vezi N. Iorga, *Încă un portret al lui Mihai Viteazul*, A.A.R. m.s.i., sIII, t. VII 1927, p. 371—372 (ilustrat cu reproduceri).

închinase „loctiitorului” la Alba Iulia, se retrăsese la Cluj ca să uneltească împotriva lui ²⁸. Alte dări de seamă asemănătoare sînt cele adresate la 29 noiembrie și la începutul lui decembrie cardinalului Aldobrandini ²⁹. Sosit în tabăra lui Mihai, chiar a doua zi după bătălie, raguzanul Alvise Radibrat ar fi fost în măsură să informeze obiectiv pe Habsburgi, în slujba cărora se afla, și în primul rînd pe arhiducele Matthias, destinatarul lungului raport de la 29 noiembrie, dacă în preajma sa nu s-ar fi aflat ruda lui, activul intrigant Giovanni de' Marini Poli, al cărui rost la curtea din Alba Iulia e anevoie de deslușit — spion al comisarilor imperiali? — și care l-a convins, se pare, să strecoare, între elogiile, rezerve sau chiar insinuări dușmănoase ³⁰.

Față de toate aceste mesaje confidentiale menite să semene neîncrederea și vrajba între Mihai și miniștrii habsburgici, din partea cealaltă se răspunde cu „scrisori deschise”, al căror rol era să adoarmă bănuielele unor adversari constanți pînă cînd domnul va fi pregătit să-i înfrunte. Astfel, ideea unei viitoare intrări în orbita Poloniei era sugerată de Valentin Walawski, comandantul unui polc de cazaci în oastea lui Mihai Viteazul, într-o epistolă către unchiul său, Andrei Taranowski (Turda, 14 decembrie) ³¹. Domnul însuși căuta să-l convingă de sentimentele sale prietenești pe Ieremia Movilă care se temea — și pe drept cuvînt, fiindcă adăpostea pe Sigismund Báthory — de un atac asupra Moldovei, descriindu-i, la 20 decembrie, negocierile inutile și nesincere dinaintea luptei: „Nu noi, ci Dumnezeu i-a bătut”, încheia el, „căci noi credința și jurămintele cu cine avem le ținem tare și dreptatea și credința vrem să le păstrăm pînă la moarte” ³².

Ultimele povestiri ale campaniei din 1599 au fost scrise la cererea comisarilor imperiali în Transilvania, David Ungnad și Mihail Szekely, primul ostil iar al doilea favorabil lui Mihai. Divergențele dintre ei s-au manifestat pe tot parcursul misiunii lor și au avut drept urmare că fiecare a întreprins o anchetă pe cont propriu asupra acțiunilor voevodului. Încă de la 2 decembrie, la înapoierea din Ardeal unde fusese trimis în inspecție de M. Szekely, Toma Kendi îi răspundea la un chestionar anume întocmit pentru a dovedi loialitatea lui Mihai față de împărat ³³. Unui alt om de încredere al lui Szekely — nobilul sătmărean Ioan Darahi, care îndeplinise pe lîngă Mihai Viteazul timp de șase luni însărcinările de secretar și interpret de limbă maghiară — i s-a cerut de trei ori să

²⁸ Hurmuzaki, III 1, p. 359–360, rezumată de contele Palffy la 2 decembrie (*ibidem*, XIII, p. 527–528).

²⁹ I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, II, București, 1914, p. 83–87. Vezi și un fragment dintr-o scrisoare a nunțului din Varșovia, Claudio Rangoni, la 11 decembrie 1599, cu privire la reacția din Polonia, editată de N. Bută în *Diplomatarium italicum*, I, 1925, p. 298–299, și de A. Veress, *Documente*, V, p. 326–328.

³⁰ Hurmuzaki, XII, p. 518–521.

³¹ A. Veress, *op. cit.*, p. 332–337, 362–366. Cf. Hurmuzaki, XII, p. 713–714. Despre dublul scop urmărit: cel de a înlesni tratativele cu Polonia și cel de a atrage în solda lui Mihai mercenari poloni, vezi *Călători străini*, IV, p. 175 și urm.

³² P. P. Panaitescu, *Documente*, p. 96–98.

³³ Virginia Vasiliu, *Miscellanea di piccole notizie riguardanti la storia romana dei secoli XVI e XVII*, *Diplomatarium italicum*, I, p. 240–241. Autoarea îi atribuie lui Kendi și raportul „scurt” al lui Darahi, despre care vezi nota următoare.

relateze cele văzute și auzite de el în această perioadă. În consecință, la 31 decembrie, Ungnad transmite secretarului imperial Barvitiuș o expunere despre lupta de la Șelimbăr, redactată, fără îndoială, de Darahi. Aceluiași i se datorează două narațiuni ale cuceririi Transilvaniei, una de mai mare întindere, în ajunul întâlnirii comisarilor cu Mihai (februarie 1600), alta prescurtată, mai târziu, prin martie—aprilie, care trebuiau să contrabalanseze la curte delatiunile încurajate de Ungnad, reprezentând punctul de vedere opus, al lui Szekely³⁴.

Imaginea de ansamblu care se încheagă din atâtea relații, mai mult sau mai puțin complete, încărcate de reticențe — când autorii socotesc mai prudent să treacă sub tăcere unele împrejurări, ori de digresiuni în care ei își destăinuie părerile proprii, atribuindu-le altor personaje de seamă, — este cea a unui furnicar cuprins de panică. Zvonurile false, ca acelea că Andrei Báthory și-ar fi găsit scăparea în Polonia sau că s-ar fi înecat la trecerea unui riu, se împletesc cu încercările de a arunca răspunderea pentru cele petrecute asupra lui Gaspar Kornis sau Malaspina, bănuși de trădare, dacă nu chiar asupra cardinalului dispărut, despre care unul din acești comentatori depărtați ai evenimentelor observa că a vrut pînă la capăt să înșele și pe imperiali și pe turci: „finchè potè volse tener li piedi in due scarpe, ma sempre non torna bene”³⁵. Ceea ce era și adevărat și bine spus, dar necruțător.

Pentru politica Poloniei, condusă de marele cancelar Jan Zamoyski, Șelimbăr fusese un dezastru. După șapte luni în care răposatul cardinal purtase cu vorba și pe turci și pe imperiali, spre a menține Transilvania în orbita Poloniei, alături de Moldova lui Ieremia, urmărindu-se același scop și prin valorificarea dreptului de suzeranitate față de Țara Românească hărăzită celuilalt Movilă, Simion, situația apărea brusc răsturnată. Necesitatea unei politici comune a celor trei state, recunoscută de toți contemporanii, indiferent de interesele lor, făcea ca victoria lui Mihai să pună în primejdie Moldova, singura dintre țările române rămasă vasală Poloniei. De aceea, la curtea regelui Sigismund al III-lea erau aspru criticate cutezătoarea nesăbuintă a lui Andrei Báthory sau „jocul dublu” al nunțiului pontifical din Ardeal. Asupra acestor împrejurări se dădeau ca sigure cele mai contradictorii informații. De aici, valoarea raportului de care ne ocupăm aici, datorat unei iscoade polone în tabăra învinșilor. Gaspar Horvath, căci de el e vorba, scrie la 10 noiembrie, din Bahnea („Bochinia”).

În linii mari, narațiunea repetă cele știute despre atacul prin surprindere al domnului și înaintarea sa prin Brașov și Făgăraș către Alba

³⁴ Versiunea românească a rapoartelor lui Darahi se găsește în *Călători străini*, IV, p. 117—137, împreună cu o introducere și note de o rară bogăție.

³⁵ *Diplomatarium italicum*, II, p. 115. Din mărturiile contemporane se constată impopularitatea lui Malaspina, care, după Șelimbăr, era considerat în Polonia ca principalul vinovat de înfringerea suferită. Vezi un denunț adresat nunțiului Rangoni (2—3 decembrie), în *Veress op. cit.*, p. 299—302, 314. Alte două texte cu caracter epistolar sînt, de fapt, compuneri de propagandă ticluite pe răgaz (*ibid.*, p. 356—358 și 366—368; cf. I. Corfus, *Cucerirea Transilvaniei de Mihai Viteazul după o relație polonă contemporană*, „Romanoslavica”, XVII, 1970, p. 555—568).

Iulia. Se confirmă faptul, cunoscut și din alte izvoare, că trupele care ar fi trebuit să-l oprească pe Mihai la Sibiu fuseseră strânse în pripă, ca și schimbul de ostatici care a precedat lupta, în timpul tratativelor cu Malaspina. Despre cardinal, se credea că mai e în viață, fugăr prin Moldova pe drumul cel mai scurt care l-ar fi dus în episcopatul lui polon, sub protecția aliaților. Fratele său, Ștefan Báthory de Șimlău fugise, ca și Ioan Iffiu (în curînd prins), Ștefan Csaky, Ladislau Gyulafti și Ioan Szentpaly. Era încă necunoscută soarta altora, între care ostașul încercat în slujba Bathoreștilor, Moise Szekely, crezut mort.

Mai interesant decît conținutul scrisorii este contextul în care ea se găsește. O copie datată și semnată, spre deosebire de cea descoperită de Veress în colecția de documente a contelui Iosif Kemeny, a fost reprodusă în întregime într-o lucrare de istorie germană a vremii. Deși exemplarul pe care l-am cercetat provine din biblioteca lui Alexandru Papiu-Ilarian, istoricul ardelean, a cărui bibliofilie pasionată și norocoasă o dovedesc numeroasele cărți rare pe care le-a lăsat moștenire Academiei, n-a semnalat nicăieri știrile privitoare la români inserate în cartea lui David Chytraeus, *Chronicon Saxoniae et vicinarum aliquot gentium ab anno Christi 1500 usque ad 1593*³⁶. Ediția a doua (Leipzig, 1611) fiind, cum s-ar zice, „revăzută și adăugită” se intitulează: *Davidis Chytraei historici clarissimi Saxoniae ab anno Christi 1500 usque ad anum MDC*. Într-un cadru care depășește cu mult hotarele Saxoniei își află locul o descriere a „Valahiei”, pentru care izvorul de bază a fost opera lui Paolo Giovio³⁷. La rîndul său, umanistul italian își dobîndise cunoștințele despre „daci”, Dan I și Mircea cel Bătrîn de la Chalcocondil, iar cele despre Ștefan cel Mare de la Filippo Buonaccorsi (Callimachus), singură partea referitoare la Petru Rareș derivînd din rapoarte diplomatice contemporane. Evenimentele cele mai recente menționate sînt luptele cu turcii ale lui Sigismund Báthory și Mihai Viteazul, expediția polonă împotriva lui Ștefan Răzvan în Moldova, călătoria principelui Transilvaniei la Bratislava și Praga în 1598 și abdicarea lui³⁸.

Autorul, David Chytraeus sau, pe numele lui adevărat, Kochhaffe, a trăit între 1530 și 1600 și a fost profesor la Universitatea din Rostock³⁹. Principalele sale scrieri sînt: *Praecepta rhetorica* (Leipzig, 1562), *Historia Augustanae confessionis* (Frankfurt, 1578), *Oratio de statu Ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Africa, Ungaria, Bohemia etc.* (Frankfurt, 1580, cu o altă ediție din același an, la Wittenberg), *Chronologia historiae Herodoti et Thucydidis* (Helmstedt, 1585 și 1593), *Regulae studiorum* (Leipzig, 1583 și 1595), pe lîngă Istoria amintită a Saxoniei. Vrednic de o men-

³⁶ Vezi, de exemplu, în prima ediție — Leipzig, 1593 —, paginile 32—33.

³⁷ Vezi A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 93.

³⁸ D. Chytraeus, *Saxonia*, p. 28, 31—32, 754, 889—891, 899—900, 937, 945.

³⁹ Vezi Agostino Pertusi, *Storiografia umanistica e mondo bizantino*, Palermo, 1967, p. 42. Știri despre familia învățatului chiar în lucrarea citată în nota precedentă (p. 482), unde e vorba de moartea socrului său, Lorenz Schmidt, în 1555, și la Martin Crusius, *Annales Suevici*, II, Frankfurt, 1595, p. 777, despre fiica lui Chytraeus, Regina, căsătorită în 1581 cu doctorul Johann Georg Godelmann. A mai avut un fiu, tot David, editorul operelor sale, și un frate, Nathan, profesor și el (*ibid.*, p. 838).

țiune specială este volumul miscelaneu intitulat semnificativ *De causis magnitudinis Imperii Turcici, et virtutis ac felicitatis Turcarum in bellis perpetuae* (Leipzig, 1595), în care Chytraeus a înmănușiat șapte opusculă ale unor „specialiști” ca Bessarion, Busbecq și Uberto Foglieta, dedicându-le ducelui de Pomerania, Filip al II-lea. O culegere foarte interesantă a corespondenței sale (*Davidi Chytraei . . . Epistolae*) a fost publicată la Hanau în 1614. Chiar simpla înșiruire a titlurilor de mai sus îngăduie să se întrevadă tendințele activității cărțurarului german, erudit comentator al literaturii vechi grecești și apologet zelos al Reformei. Amândouă direcțiile strădaniilor sale i-au trezit lui Chytraeus interesul pentru sud-estul Europei, regiune care moștenise cultura bizantină și care oferea propagandei protestante, în aprigă rivalitate cu cea catolică, un teren, după părerea sa, prielnic. Astfel se explică relațiile strinse pe care învățatul le-a întreținut, începînd încă din 1576, cu predicatorul luteran Stephan Gerlach, dar și cu agentul calvinist Vaclav Budovec de Budov, precum și cu reprezentanți de frunte ai bisericii răsăritene ca patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea sau Meletie Pigas, patriarh al Alexandriei. Deși tratativele purtate de Chytraeus și de prietenii lui cu prelații greci au eșuat, visul convertirii ortodocșilor la protestantism a exercitat, într-a doua jumătate a secolului XVI, o mare influență asupra unor cercuri universitare din Germania, prin mijlocirea cărora cunoștințele despre Imperiul otoman s-au răspîndit în întreaga Europă⁴⁰.

În stăruința lui de a asigura difuziunea doctrinei reformate în aria balcano-dunăreană, Chytraeus cerea rapoarte amănunțite chiar de la trimișii habsburgici la Poartă, ca în cazul lui David Ungnad, de la cîte un călător la Constantinopol, dispus să-și asume rolul de misionar ca nobilul pomeranian Franz Billerbeck, sau de-a dreptul de la personalități de vază ale greșității post-bizantine, un Theodosie Zygomalas, de pildă, un Mihail din Thesalonic ori Simeon Kabasilas⁴¹. Odată cu ei, lua parte la evenimentele care le tulburau liniștea, ca uciderea marelui vizir Mohammed Sokoli, în 1579, execuția fostului domn al Moldovei, Iancu Sasul, sau depunerea, în 1584, a patriarhului Ieremia despre care Chytraeus declarase că îi este „mai scump decît aurul și toate pietrele prețioase” („mihi auro et gemmis omnibus carior est”). Cu al't prilej, i s-a dedicat de către Alessandro Guagnini, veronez în slujba regelui Poloniei, lucrarea *De Russorum religione, ritibus nuptiarum, funerum, victu, vestitu, etc. et de Tartarorum religione ac moribus vera et luculenta*

⁴⁰ Foarte general și depășit, Oreste Tafrali, *Chiesa ortodossa e Riforma nei secoli XVI e XVII*, Religio, XI, 1935, p. 1–38. Despre același subiect, pornind de la reconstituirea misiunii unui agent protestant în Moldova în 1563, vezi Maria Holban, *En marche de la croisade protestante du groupe de Urah pour la diffusion de l'Evangile dans les langues nationales du Sud-Est européen — l'épisode Wolff Schreiber*, „Revue des études sud-est européennes”, II, 1964, p. 127–152.

⁴¹ Vezi *Davidis Chytraei Epistolae și Oratio de statu ecclesiarum . . . passim*. Un material interesant în legătură cu aceste relații între Levant și Occident se află în lucrările lui Julius Glücklich, *Vaclava Budovec z Budova Korrespondence z let 1579–1619*, Praga, 1908, și Milan P. Šesan, *Vaclav Budovec și Incercările de unire ale protestanților cu biserica ortodoxă din Constantinople*, Cernăuți, 1937. Cf. Hurmuzaki, III/1, p. 51–53, 62–63.

*narratio*⁴². Desigur și descrierea călătoriei teologului Salomon Schweigger la Constantinopol, și Ierusalim a fost scrisă la sugestia lui⁴³. Chytraeus, la rindu-i, împărtășea informațiile astfel dobândite, fie unor oameni politici ca Nicolaus Kaas, cancelarul Danemarcei și însuși Zamoyiski, fie manșistilor germani, maghiari, olandezi sau francezi cu care era în relații amicale. Din lista lor, foarte lungă, va fi de ajuns să desprindem două nume: istoricul Johannes Sambucus și Martin Crusius, filologul de mare faimă. Marea atenție acordată de cel dintâi războiului antiotoman din Ungaria și Transilvania reiese atît din corespondența, lui cit și din însemnările sale zilnice⁴⁴. Despre celălalt se știe că obișnuia să-i descoasă pe nenumărații oaspeți din răsărit care, atrași de reputația lui de filelen, poposeau la Tübingen, asupra ținuturilor străbătute în drumul lor, asupra condițiilor de trai ale locuitorilor, precum și în privința raporturilor dintre turci și creștini. Aceste „interview” — uri formează cea mai mare parte din jurnalul savantului, din care au fost scoase la lumină trei volume⁴⁵. Notele din toamna anului 1599 reflectă laconic, dar stăruitor, desfășurarea evenimentelor în Transilvania: „Walachus Despota, cum 20 millibus, irruit in Transylvaniam: et Georgius Basta cum 150 mill. auff Grosswardin zu zogen, Despotae zu hilf. Dimidiata Transylvania fecit cum Caesare. Sperantur posse rursus inde eiicere cardinalem Bathorem” (Praga, 18 septembrie) . . . „Walachus occupavit Cron und Sibenbürgisch Weisenburg, in commodum Caesaris, contra cardin. Bathori, qui victus est” (Pilsen, 2 noiembrie) . . . „Walachus Michael scripsit. Bathorem card. esse pugna superatum, et in fuga occisum, caputque ei amputatum.

⁴² Apărută sub titlul *De Moscovitarum omniumque Ruthenorum religione ritibus nuptiarum*, Speyer, 1582, inserată apoi în compilația *Rerum Polonicarum tomii tres*, Frankfurt, 1584, și retipărită parțial, fără numele autorului, în volumașul elzevirian *Russia seu Moscovia itemque Tartaria*, Leyda, 1630.

⁴³ Salomon Schweigger (1551—1622), *Gezeweyte neue nutzliche und anmuthige Reise-Beschreibung*, Nürnberg, 1664. Există o versiune rezumată în Joachim-Heinrich Jäck, *Taschen-Bibliothek der wichtigsten und interessantesten Reisen in die Türkei*, III, Nürnberg, 1828, p. 351—384. Același a tradus în italienește catehismul luteran destinat creștinilor din Imperiul otoman (cartea, editată la Tübingen în 1585, a fost semnalată de Angelo Tamborra, *La lotta contro il Turco e l'intervento degli Stati Italiani alla fine del '500*, p. 4—5). La el, capelanul ambasadei imperiale din Constantinopol, se referă un ordin din 1580, al Consiliului celor zece către bailul venețian, de a se opune intrigilor lui „Salomone Tedesco” (Nuovo Archivio Veneto, XI, X, p. 317).

⁴⁴ Cf. Hans Gerstinger, *Aus dem Tagebuch des Kaiserlichen Hofhistorio-graphen Johannes Sambucus (1531—1584)*, Wien, 1965, și idem, *Die Briefe des Johannes Sambucus (Zsambooky) 1554—1584*, Wien, 1968. Mai vezi id., *Martin Crusius, Briefwechsel mit den Wiener Gelehrten Hugo Blortius und Johannes Sambucus (1581—1599)*, *Byzantinische Zeitschrift*, 30 (1929—30), p. 202—211.

⁴⁵ Primele două volume din *Diarium Martini Crusii* au apărut sub îngrijirea lui Wilhelm Göz și Ernst Conrad (I, 1596—1597, Tübingen, 1927; II, 1598—1599, Tübingen, 1931). Reinhold Stahlecker și Eugen Steiger sint editorii volumului III (1600—1605, Tübingen, 1958), cel din urmă adăugînd în 1961 și un indice general. Vezi deosebi Eugen Stănescu *Ecoul luptelor pentru independență de la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea. (O scrisoare a lui Martin Crusius către Mihai Viteazul)*, „Studii”, XVII, 1964, nr. 2 p. 323—333. Dintre studiile mai recente cu privire la vizitatorii lui Crusius, vezi Otto Kresten, *Ein Empfehlungsschreiben des Erzbischofs Gabriel von Achrída für Leontios Eustratios Philoponos an Martin Crusius*, „Rivista di Studi Bizantini e Neellenici”, n.s., 6—7 (1969—1970), p. 93—125, și idem *Das Patriarchat von Konstantinopel im ausgehenden 16. Jahrhundert*, Wien, 1970.

Totam Transilvaniam occupavit ille, nomine Caesaris" (15 noiembrie)⁴⁶. Dat fiind interesul lui Crusius pentru Transilvania, căreia îi revenea atunci un loc de seamă în lupta antiotomană, cunoștințele sale cu privire la trecutul acestei regiuni, mergînd pînă la războaiele dacice, trebuiau să fie, cum și sînt, exacte⁴⁷. Cu puțin înainte, contemporanul său mai vîrstnic, Joachim Camerarius (1500 — 1574), situase totuși Dacia în Moldova identificînd pe români cu bessii și tribalii din antichitate⁴⁸.

Camerarius, el însuși și fiii săi, Crusius, Sambucus și Chytraeus aparțin aceluiași curent umanist, legat prin originile sale de Reformă și de Europa centrală, dar care cu timpul se extinde și în apus, fără a ține seama de diferențele confesionale. Problemele care-i preocupă și îi apropie laolaltă sînt de cea mai mare actualitate. De aceea, prezența, într-o lucrare de Chytraeus, a unei descrieri a bătăliei de la Șelimbăr, ilustrare a documentării foarte temeinice folosite de autor, nu necesită alte lămuriri suplimentare.

Eruditul francez Jacques Bongars (1554—1612), editorul cronicilor privitoare la cruciade (*Gesta Dei per Francos sive Orientalium expeditionum et regni Francorum Hierosolymitani scriptores*, Hanau, 1611) și ministru rezident al lui Henric al IV-lea la curțile principilor protestanți, este și el o figură reprezentativă pentru umanismul veacului al XVI-lea. Viața sa, în cursul căreia s-a bucurat de prietenia unor învățați iluștri, angajați ca și el în politică — Paolo Sarpi, de pildă⁴⁹ sau magiștrii universităților germane — a fost, întreagă, ocupată de negocieri diplomatice și călătorii de studiu, dintre care cea la Constantinopol, în 1585, l-a adus și în Transilvania și Țara Românească.

Interesul lui constant pentru trecutul acestor regiuni s-a manifestat, între altele, prin inițiativa unei colecții de izvoare istorice maghiare (*Collectio Hungaricarum rerum scriptorum*, Frankfurt, 1600) — dar el se întrevedea chiar din notele și observațiile prilejuite de traversarea țărilor române — după cum atenția sa îndreptată deopotrivă către prezent reiese din buletinele despre războiul antiotoman de la Dunăre cerute și primite de el timp de mai mulți ani. Sînt ultimii ani ai secolului. Datorită și misiunii cu care-l însărcinase regele Franței, informațiile politice și militare dețin un loc însemnat, alături de docte transcrieri de inscripții latine, în bogata arhivă personală a lui Bongars⁵⁰. Pînă astăzi, s-au pu-

⁴⁶ D. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, I, București, 1939, p. 155—156. Luările de poziție ale lui Crusius față de Mihai Viteazul au fost înregistrate și explicate de E. Stănescu, *art. cit.* Vezi și un articol al meu despre un mediator al acestor contacte, Atanasie I, patriarh de Ohrida, în „East European Quarterly” (sub tipar).

⁴⁷ M. Crusius, *Annales Suevici, sive Chronica rerum gestarum antiquissimae et incllytae Suevicae gentis*, I, Frankfurt, 1595, p. 77 (despre Traian, care „Decebalum, Regem Dacorum vicit: ubi Transylvania est, incolas nunc Germanos habens”) și II, Frankfurt, 1595, p. 72.

⁴⁸ Joachimi Camerarii Pabepergensis, *De rebus Turcicis Commentarii duo accuratissimi, a filiis nunc primum collecti ac editi*, Frankfurt, 1598, p. 48—49.

⁴⁹ Legăturile dintre Bongars și Paolo Sarpi sînt dovedite de mărturia lui Chapelain, care văzuse un manuscris conținînd copiile acestei corespondențe (vezi o scrisoare din 19 aprilie 1669, către J. Boecler, la Philippe Tamizey de Larroque, *Lettres de Jean Chapelain*, II, Paris, 1883, p. 634). Cf. Fra Paolo Sarpi, *Lettere ai Protestanti*, ed. Manlio Duilio Busnebli, I, Bari, 1931, p. 27, 41, 69, 74, 84, 251.

⁵⁰ Vezi Hermann Hagen, *Iacobus Bongarsius, Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16—17 Jahrhunderts*, Bern, 1874, și idem, *Catalogus codicum Bernensium (Bibliotheca Bongarsiana)*, Bern, 1875.

blicat din ea jurnalul de călătorie⁵¹ și materialul referitor la campaniile lui Mihai Viteazul⁵². N-a fost însă utilizată de istoricii noștri corespondența lui Bongars, în care tema luptelor cu turcii revine adeseori. Astfel, exprimînd punctul de vedere al monarhului în slujba căruia se afla, Bongars, într-o scrisoare către Joachim Camerarius (fiul), datată din Strasbourg, la 11 martie 1595, recunoștea amploarea pericolului otoman dar găsea mai oportună organizarea apărării contra Spaniei („Nos de Turca cogitare Hispanus non licet”)⁵³. Cîteva zile mai tîrziu, în continuarea dialogului epistolar, el repetă că Franța nu-i împiedică pe creștini să lupte împotriva turcilor, dar că Spania constituie o primejdie mult mai mare — se înțelege, pentru vecina ei și, în general, pentru tabăra reformată⁵⁴. Neîncrederea în Habsburgi îi inspira și teama că Sigimund Báthory, socotit în occident, grație abilei propagande iezuite, drept eroul luptei antiotomane, nu va obține sprijinul convenit din partea chiar a celor care provocaseră războiul („Transilvano, et ipse timeo, periculum est, ut parum fortiter defendatur ab iis qui auctores ipsi huius belli fuere. Sed si vera sunt quae de Turcici imperatoris socordia feruntur, bene rebus christianis spero”). Totodată se îndoia de adevărul zvonurilor în care se confundau succesele din primăvară asupra tătarilor, de la Stănești și Șerpătești și arderea Nicopolului de către Mihai: „Illa vero quae de 50.000 Tartarorum caesis fufis, et fugato Ferhat Bassa, et exusta Nicopoli sparguntur, suntne credenda nobis? Optanda certe”⁵⁵.

În octombrie, un alt motiv de îngrijorare apare: expediția polonilor în Moldova, dăunătoare interesului comun al aliaților și, mai ales, lui Sigismund, pomenit cu toată căldura în aceste scrisori⁵⁶. Într-adevăr, tînărul principe este descris ca un conducător providențial, singurul capabil să le reziste turcilor: „De Transsilvani successibus mira narrant et antiquis comparanda. Bono publico natus est Princeps ille. Absque esset qui, decertantibus tutes se Principibus christianis, aut desidentibus, immanis illius hostis impetus exciperet?”⁵⁷. Chiar mai tîrziu, în noiembrie 1596, Bongars nu vedea altă nădejde, în condițiile nefavorabile prin care trecea frontiera răsăriteană a imperiului, decît tot la acest Báthory, intrat prin căsătoria lui cu o arhiducesă în legături de rudenie cu casa de Austria: „Calamitosa sunt et periculi plena quae ex Hungaria nunciatur. Sed videtur in Transsilvano aliquid spei superesse”⁵⁸. De aceea, știrea primei sale abdicări, apoi întoarcerea lui în Ardeal i se păreau o poveste

⁵¹ O parte din itinerar (editat pentru prima oară de H. Hagen, *Iacobus Bongarsius...*) a apărut în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, 1874, p. 354—480, iar restul în Hurmuzaki, XI, p. 190—192. Vezi traducerea integrală a acestui text și a epistolei dedicatorii către Guillaume Lenormand (1597), însoțită de un comentariu și de bibliografie, în *Călători străini despre țările române*, III, Buc. 1971, p. 149—170.

⁵² Hurmuzaki, XII, p. 151—152, 481—482.

⁵³ *Lettres latines de Monsieur de Bongars, résident et ambassadeur sous le roi Henri IV en diverses négociations importantes, traduites en françois*, Paris, 1694, p. 343.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 347.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 391—393.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 415: „Quid sit illa in Wallachiam aut Moldaviam Zamoscii irruptio?” (22 octombrie 1595).

⁵⁷ *Ibid.*, p. 476, scrisoare către Camerarius, Frankfurt, 15 iulie 1596.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 531—532, 535.

de necrezul, despre care nu știa ce să mai gîndească („Sed de Transsilvano somnium est, an vera res?”) ⁵⁹.

Nu sîntem încă în situația de a urmări mai departe în corespondența lui Jacques Bongars participarea sa la evenimintele din Transilvania: pentru anii 1599—1601 există numai, în manuscrisul 140 al bibliotecii din Berna, o serie de „avvisi” referitoare la acțiunea lui Mihai Viteazul (relații despre luptele de la Șelimbăr, Mirăslău și Gorăslău, precum și despre asasinarea domnului), adunate, clasate, ba chiar, uneori traduse și copiate de Bongars.

Odată intrate în circuitul nu european, cuvînt care, în acest caz, nu spune nimic, ci occidental, informațiile cu privire la cucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul au cunoscut o largă difuziune atît în Franța, cît și în provinciile vecine, supuse dominației spaniole sau de curînd eliberate de ea.

În Franța, centrele unde tipărituri ocazionale celebrau victoriile creștine asupra turcilor sînt: Paris, Rouen, Poitiers, Tours și Orléans, dar mai cu seamă Lyon, adevărat pivot al comerțului cărții unde, mulțumită tirgurilor internaționale, prosperau numeroase ateliere tipografice, moștenitoarele unei tradiții centenare ⁶⁰.

Printre aceste cărțuli de propagandă, trebuie amintită cea intitulată *Discours de ce qui s'est passé en Transsylvanie, de l'union des princes de Moldave et duc de Valachie avec le Waivode pour la deffence de la Chrestienté contre le turc* (Paris și Lyon, 1595) ⁶¹. Mai puțin cunoscută, o broșură din 1600, imprimată la Lyon, face parte din același gen de compoziții festive. Titlul ei este: *Nouvelles du duché de Transilvanie, réduit en l'obeissance de Sa Majesté Impériale le 24 novembre 1599, extraicts sur les lettres écrites de Prague par l'agent de Messieurs de Besançon, traduit d'Allemand en François*. Editorul e Jean Billioud. Mențiunea: „prins sur la copie imprimée à Besançon, avec permission” — arată că a mai existat o ediție precedentă. Dacă indicația citată e autentică, ea aduce dovada că magistratii din Besançon, oraș aflat, în întregul comitat burgund (Franche-Comté), în stăpînirea regelui Filip al III-lea al Spaniei, aveau un agent la curtea imperială. La asfirșitul acestei rare broșuri, dăruite Academiei Române de baronul Adolphe d'Avril (1822—1904) — consul general al Franței la București, cumnat cu Al. Odobescu — a fost adăugat un alt „adv's”, care-l completează pe cel dintîi prin știrea morții lui Andrei Báthory și care, după forma numelor — „Sigismondus Bathorio” —, pare traducerea unei misive redactate în latinește. Data ei poate fi fixată în funcție de o informație din final, potrivit căreia Sigismund ar fi fost prizonierul ducelui de Pomerania. Arestarea veșnicului

⁵⁹ *Ibid.*, p. 620, la 29 septembrie 1598.

⁶⁰ Lucien Febvre, Henri-Jean Martin, *L'apparition du livre*, Paris, 1971 p. 170, 175—179, 199, 271 (și bibliografia citată, p. 502).

⁶¹ Reeditări de Nerva Hodoș, *Vitejiile lui Mihaiu Vodă apreciate în Apus. Documente din vremurile acelea, 1595—1599*, București, 1913, p. 31—36, și D. A. Dospinescu, *Dobrogea, terre roumaine, émouvants témoignages d'un passé lointain*, București, 1939; studiu de P. P. Panaitescu, *O broșură privitoare la Mihai Viteazul*, „Arhiva românească”, X, 1945—1946, p. 427—429.

fugar din ordinul lui Rudolf a avut loc în noiembrie dar, ca și împrejurările morții cardinalului, a fost comunicată abia la începutul lunii următoare⁶². Elementele cu care se încheie cealaltă relatare — fuga lui Báthory, a cărui soartă era încă necunoscută, reținerea lui Malaspina într-un fel de captivitate, pe care el singur avusese grijă să o exagereze, convocarea dietei la Cluj în numele împăratului, intrarea triumfală în Alba Iulia, supunerea tuturor cetăților în afară de Hust, Chioar și Lipova care vor primi garnizoane germane doar în decembrie — contribuie toate să dateze relația anonimă în noiembrie 1599.

Cîtă crezare merită deci să i se acorde? Detaliile exacte — trecerea munților de către Mihai la 18 octombrie, popasul la Brașov două zile mai tîrziu — se găsesc alături de afirmații fanteziste ca, de pildă, că între ostașii voevodului erau nu mai puțin de 8000 de turci și tătaribotezați (!) — ecou al unor zvonuri răuvoitoare care-l înfățișau pe domn ca pe un despot oriental. Convorbirile dintre Mihai și nunțiul pontifical, înainte de bătălie, sînt rediate ca un dialog nemijlocit cu Andrei Báthory, pe care adversarul său, deci, l-ar fi îndemnat să părăsească principatul și să se retragă în Polonia, la îndatoririle sale, „pour servir à Dieu et faire son office”. De fapt, pe cînd cardinalul cerea numai un răgaz de trei zile, răspunsul lui Mihai conține două teme pe care într-adevăr le reîntîlnim în scrisorile sale: încrederea în judecata divină și dorința de a se evita vărsarea de sînge. După insuccesul acestor tratative, domnul ar fi adresat o cuvîntare trupelor lui Báthory, pentru a determina trecerea lor de partea sa. Evident, forma apelului este neverosimilă, după cum imposibilă este deghizarea lui Mihai în straie căzăcești, în momentul în care era în pericol. Se știe totuși că intervenția personală a voevodului în fruntea voluntarilor poloni (cazaci), a fost decisivă, ceea ce explică ciudatul zvon⁶³.

Cifrele de 2027 de morți și 1000 de prizonieri din tabăra ardeleană față de numai 200 de ostași ai lui Mihai căzuți în luptă, sînt conforme cu cele raportate de un sol al lui Mihai. Urmează o precizare enigmatică, introdusă intempestiv în mijlocul socotelii pierderilor suferite de ambele armate: „La place se nomme Valstat”. În chip firesc, nu poate fi vorba decît de Sibiu, în vecinătatea căruia s-a dat bătălia. Dar numele german al orașului, amintit chiar în text, este Hermannstadt! S-a căutat, pentru această denumire, folosită și în alte broșuri contemporane asemănătoare, o localizare, fie la Frankfurt, fie la Cluj⁶⁴. Traducerea: „cîmpul de luptă”, propusă cu același prilej, este singura acceptabilă.

Eroarea interpretului francez, care a luat termenul drept un nume de localitate, dovedește aceeași ignoranță a geografiei care-l făcea, cu o pagină mai departe, să creadă că Valahia ar fi un oraș! Confuzia era prilejuită de vestea, foarte eliptic exprimată, a unei incursiuni turcești în Țara Românească. Împotriva acestor jefuitori ai pămîntului său, domnul

⁶² *Diplomatarium italicum*, II, p. 117–118, 120.

⁶³ Vezi textul din anexă. A fost prezentat de Carl Göllner, *Quelques plaquettes françaises contemporaines sur Michel le Brave*, în Al. Ciorănescu, C. Göllner, E. Turdeanu, *Trois mémoires sur Michel le Brave*, București, 1938.

⁶⁴ Vezi studiul Mariei Holban, *Campania din Țara Românească reprezentată în două broșuri germane de propagandă spre lauda lui Sigismund Bathory (1596)*, în *Căldători străini*, III, p. 701–702. Locul real de apariție al broșurii *Sybenbürgische Chronica* rămîne o problemă deschisă.

a trimis o parte din forțele cu care cîștigase victoria, spre a le smulge prada și a elibera robii cu care ei erau gata să se întoarcă⁶⁵. Scrisoarea din Praga se termina probabil cu pioasa urare ca românii să învingă încă odată pe dușmani, după care editorul a mai adăugat câteva știri mărunte spicuite din depeșe mai tîrzii. Autoritățile din Besançon, însuflețite de aceleași nădejdi, au hotărît chiar să sârbătorească printr-un *Te-Deum* și o procesiune biruința lui Mihai Viteazul.

În vremea aceasta, noutățile din Transilvania își făcuseră drum pînă la curtea Spaniei. Buletinele periodice referitoare la mișcările turcilor, expediate de marchizul de San Clemente de la Praga, de ducele de Sessa de la Roma, atrăseseră de mult atenția regelui pre-catolic asupra domnului Țării Românești și a luptei pentru independență pe care acesta o ducea, nu fără a strecura totuși bănuiala, încă de la începutul anului 1597, că el ar urmări să încheie pace cu Poarta. Călătoria sa la Alba Iulia luase astfel aspectul neliniștitor al unei încercări de mediere între sultan și împărat, la care s-ar fi asociat și Sigismund Báthory!⁶⁶ Suspiciuni și insinuări ce se vor repeta trei ani mai tîrziu. La cele două cereri de subsidii pe care Mihai le-a adresat personal lui Filip al III-lea, la 2 februarie 1600 și la 31 martie 1601, monarhul a răspuns o singură dată și tocmai la 13 octombrie 1600, trimițîndu-i după o lungă chibzuială, și în urma unei consfătuiri a Consiliului de Stat o spadă în valoare de 6000 de ducăți. Aceasta pe lingă încurajări, bine cîntărite în latinește, ca să persevereze în devotamentul pentru casa de Austria⁶⁷. În schimb, tot în 1600, o delegație a fruntașilor bisericești și mireni din Epir, Macedonia și Tesalia, care pregăteau o insurecție generală antiotomană, bizuindu-se pe ajutorul spaniol, va îndrăzni să-i pună în vedere regelui exemplul voevodului român care, deși n-are stăpîniri sau venituri mari, amenință să-l izgonească pe turc din Europa⁶⁸. Iar în 1599, Juan Perez de Valdivielso tipărise la Saragosa un „avviso” despre recente succese antiotomane, spre lauda vitejiei lui „Miguel”⁶⁹.

Dacă în Franche-Comté și în Spania, cucerirea Transilvaniei, interpretată ca un succes al Habsburgilor și al cauzei creștine în general, a

⁶⁵ Încă o informație exactă: cf. Hurmuzaki, XII, p. 520; *Diplomatarium italicum*, II, p. 119, 12 2; A. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 117; J. Gross, *Auszug aus der Chronik von Simon Massa und Maccus Fuchs, in Quellen zur Geschichte des Stadt Brasso*, V, 1909, p. 286.

⁶⁶ A. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 132, 149. Volumul marchizului de Ayerbe, *Correspondencia inedita de Don Guillen de San Clemente, embajador en Alemania de los Reyes Don Felipe II y III, sobre la intervencion de Espana en los sucesos de Polonia y Hungría, 1581 — 1608*, Zaragoza, 1892, nu conține decît mesaje oficiale.

⁶⁷ A. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 150, 151, 155—157, 164, 169—170, 185, 200—202.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 172—178. În fruntea conspiratorilor este un fost boier al lui Petru Șchiopul, Constantin postelnicul, despre care vezi M. Manoussacas, *Lettere patriarcali inedite (1547—1806) agli arcivescovi di Filadelfia in Venezia e dalla Confraternita dei Greci ortodossi*, Venezia, 1968, p. 55—57. E vorba de mișcarea instigată de Dionisie al Larisei, la care se referă un document publicat în Hurmuzaki, XII, p. 907—908, și *ibid.*, XIV/1, p. 109: o scrisoare către un μαχαριώτατος, titlu patriarhal, chemîndu-l să ia conducerea luptei. Destinatarul ar fi Dionisie Ralli Paleologul, după N. Iorga, *Byzance après Byzance*, București, 1935, p. 148, sau papa Clement al VIII-lea, după D. Russo, *Studid istorice*, I, p. 106. La rîndul nostru am vedea în acest „prea fericit” pe un patriarh de Ohrida — Atanasie sau Nectarie.

⁶⁹ Dinu A. Dumitrescu, *Contribution a une bibliographie de Turcica espagnols (XVI-e — XVII-e siècles)*, „Revue des études sud-est européennes”, II, 1964, p. 237—238.

fost ridicată în slăvi după cum am văzut, ecoul ei s-a răspândit de bună seamă și în Țările de Jos meridionale, guvernate din 1598 de arhiducii Albert și Isabela, ca și în republica vecină a Provinciilor Unite. O carte tipărită aici, la Leyden, în 1633, și aflată cîndva în aceeași bibliotecă ca și lucrarea lui David Chytraeus — dovadă, un ex-libris al lui Papiu-Ilarian — cuprinde deasemeni evocarea acțiunilor lui Mihai Viteazul.

Scriind o istorie universală, în centrul căreia se găsește bineînțeles lupta poporului său pentru eliberare, Everard Reidanus consemnează și campaniile imperialilor în Ungaria. După asediul Oradei în 1598, se relatează trecerea de către Mihai a Dunării la Nicopole, oraș de 6000 de case ⁷⁰. Interesant este că, în afară de devastarea acestei așezări, autorul subliniază deosebit faptul că numeroși locuitori bulgari — au fost strămutați în stînga fluviului și colonizați în Țara Românească („Christianorum millibus aliquot ex turcica ditone abductis agros iis trans Danubium assignavit”), ceea ce confirmă mărturia domnului, din scrisoarea de la 16 octombrie către arhiducele Maximilian: „după socoteala mea peste 16 000 de suflete, cu averea lor toată, i-am trecut peste Dunăre, și celor mai săraci le-au dat în țărișoara mea, unde s-a putut, atîta loc cît să-și poată găsi hrana” ⁷¹.

Evenimentele din 1599 constituie pentru istoricul batav o succesiune de demersuri străni și de neașteptate lovituri de teatru. Relațiile dintre Sigismund și sfetnicul său tainic Carillo sînt prezentate într-o lumină total diferită de cea proiectată asupra lor de propaganda catolică ce strălucește în piesa lui Lope de Vega „El prodigioso Capitan”. Versiunea protestantă susținea că instabilitatea bolnăvicioasă a principelui s-ar fi datorat unei otrăvi turnate de iezuit. Cucerirea Transilvaniei, încercarea lui Mihai Viteazul de a păstra principatul ca o feudă imperială, conflictul lui cu Basta și asasinarea sa, rezumate cu limpezime, încap în trei fraze ⁷².

Grafic, circulația informațiilor despre victoria de la Șelimbăr s-ar putea reprezenta prin cîteva săgeți care, radiind din centrul Transilvaniei, ar tînde spre extremitățile Europei: la mieznoapte Gdansk, Constantinopol în sud-est, Madrid în vestul îndepărtat și, la jumătatea distanței dintre ultimele două, Napoli, la miezăzi, dar care, frunte de etape intermediare ca Praga sau Veneția, acoperă continentul ca o plasă cu ochiuri largi. Firește, nu toate punctele acestei rețele au o egală importanță pentru evoluția situației politice: pentru Liga Sacră, de atîtea ori desfăcută și apoi reintregită în deceniile de după Lepanto, cele două capitale adevărate sînt Praga și Roma. De aici pleacă și cuvintele de ordine și subsidiile pentru ofensiva creștină din Balcani. Unele documente legate de reacția curții imperiale și a curiei papale față de desnodămîntul tragic al tratativelor purtate, cu o netăgăduită versatilitate, de Andrei Báthory n-au fost pînă astăzi cercetate de istoricii români. Prezentarea lor e de natură

⁷⁰ *Belgarum aliarumque gentium Annales, auctore Everardo Reidano, Dionysio Vossio interprete, Lugduni Batavorum, 1633, p. 439.*

⁷¹ N. Iorga, *Scrisori domnești*, p. 96.

⁷² *Belgarum ... Annales*, p. 532. Vezi în Anexă textul integral.

să completeze cu elemente esențiale, dacă nu noi, imaginea efectului produs în Europa de ocuparea Ardealului de către Mihai Viteazul.

Din notele zilnice, care au primit de curînd o superbă ediție, ale lui Hans Khevenhüller, conte de Frankenburg, consilier al împăratului Rudolf și, vreme îndelungată, ambasadorul său pe lângă Filip al II-lea, desprindem următoarea însemnare, la 22 decembrie 1599 : „Eodem abends bei der kaiserin in gescheften, und den 23, I. Mt., die Zeitungen zo mir von Kaisershof, das der wallachisch fürst den cardinal Batori in Sybenwurgun geschlagen und aufshaubt erlegt und enthaubt hat, communiiziert. Und das er Sybenwurgun, I. Mt., meinem allergenedigisten herrn, zum besten eingenommen. Gott verleihe weiter seinen siegen. Und das gedachter wallachisch fürst den stich halt”⁷³.

Fără patimă, numai cu respect pentru stăpînul împărătesc, se înregistrează cîștigul unei provincii pe care Habsburgii o datorează, cum se spune lămurit, „prințului valah”. Dar cu aceeași răceală bătrînul curtean va reține în jurnalul său, în august 1601, împrejurările uciderii domnului : „Den 3 dez. hat Jorge Basta neben dem Michael Weida, princede de Valachia, am stattliche victori in Sibenbürgen wider Sigismundum Batori gehabt. Nach diser victori ist gedachter Basta in erfahrung kommen, wasmassen beniter Michael Weida correspondenz mit den Türggen, ihnen Sibenbürgen einzusammen gehabt. Darüber ihn gefengnussen lassen wellen. Als er sich aber der selben widersetzt, durch ain Wallonischen Soldaten durchstochen und folgunds durch ein Teutschen enthaubt worden”⁷⁴. Deci este recunoscut rolul lui Mihai în lupta de la Gorăslău, dar Khevenhüller acceptă cu ușurință și acuzația de trădare pusă în circulație de către Basta, pentru a se justifica. Confruntarea celor două pasaje dezvăluie sentimentele reale ale anturajului Habsburgilor față de perspectiva unor acțiuni militare în Ungaria sau în Balcani : o imensă indiferență, dacă nu cea mai hotărîtă aversiune.

Ecoul la Roma al bătăliei de la Șelimbăr a fost simțitor diferit. Prin desprinderea Transilvaniei de Polonia și intrarea ei în zona de influență a Imperiului, era zdruncinat echilibrul dintre un stat catolic angajat în lupta cu turcii și altul, a cărui adeziune la coaliția antiotomană era stărui-tor nădăjduită de papă. Pe de altă parte, asasinarea unui cardinal pune-a anumite probleme cărora, date fiind legăturile Sfintului Scaun cu Habsburgii, trebuia să li se caute o soluție cît mai discretă⁷⁵. Firul manevrelor prilejuite de aceste fapte poate fi urmărit grație corespondenței diplomatului francez Arnaud d'Ossat (1537—1604), episcop de Rennes, care primise chiar în 1599 purpura de cardinal, ca răsplată pentru serviciile aduse

⁷³ Hans Khevenhüller, *Geheimes Tagebuch, 1548 — 1605*, editat de Georg Khevenhüller-Metsch, Graz, 1971, p. 254.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 268.

⁷⁵ De exemplu, în 1588, după uciderea cardinalului de Lorena, odată cu fratele său, ducele de Guise, papa Sixt al V-lea a consultat documentele procesului din 1553, cu privire la moartea lui George Martinuzzi, care se aflau în arhiva din Castelul Sant'Angelo, în custodia cardinalului de Santa Severina, Giulio Antonio Santoro. De la Paolo Emilio Santoro, dosarul a ajuns în 1616 în mîinile unui descendent al generalului spaniol care-l înălăturase pe Martinuzzi, iar acest Andrea Pescara Castaldo a păstrat o copie — astăzi la Biblioteca universitară din Cambridge, ms. ad. 4612 : *De violenta morte Georgii cardinalis Transylvani et Processu formato contra occisores*.

lui Henric al IV-lea. Informațiile privitoare la Transilvania încep cu scrisoarea din 18 decembrie 1595 către secretarul de stat Villeroy, în care se dă ca probabilă trimiterea acolo a unui nunțiu apostolic, deși episcopul de Cervia Alfonso Visconti abia plecase în misiune la Cracovia și Alba Iulia. Atît regele Poloniei, cît și principele Transilvaniei urmau să aibă un rol însemnat în alianța antiotomană căreia, în planurile lui Clement al VIII-lea, ar fi trebuit să i se alătore Franța și Spania : "Le Pape est encore en pensément d'envoyer un autre légat en Pologne et en Transilvanie, pour composer quelques différends, qui sont entre ces deux Princes et les bien mis ensemble contre le turc, duquel les affaires vont fort mal en ces pays-là, et sont toujours fort mal allées depuis son avènement à cet Empire"⁷⁶. Anularea căsătoriei lui Sigismund Báthory cu Maria-Christina este tratată pe larg, cu toate amănuntele, deoarece crea un precedent divorțului dintre Henric al IV-lea și Margareta de Valois, pentru care tocmai se căuta o cale⁷⁷.

Însă cea mai interesantă parte a acestei corespondențe o reprezintă darea de seamă redactată la 15 ianuarie 1600 și adresată lui Nicolas de Neufville, senior de Villeroy, cu privire la consistoriul ținut cu trei zile înainte, pentru a hotărî sancțiunile cuvenite împotriva celor vinovați de moartea lui Andrei Báthory. Se face aluzie și la o altă ședință a sacralui colegiu, în care fuseseră luate în discuție scrisorii ale lui Malaspina. Această dezbateri avusese probabil loc la 21 decembrie, după cum rezultă dintr-o altă informație, iar comunicările nunțului către cardinalul Cinzio Aldobrandini di San Giorgio fuseseră expediate din Alba Iulia la 14 noiembrie⁷⁸.

Între timp, împăratul se grăbise să-i scrie papii, denunțînd înțelegerea lui Andrei Báthory cu turcii și reclamînd chiar excomunicarea cardinalului (!) pe care-l socotea refugiat în Polonia. Alături de acest rechizitoriu contra victimei, alte acuzații se ridicau, din partea legaților papali de la Praga și Cracovia (îndeosebi de la acesta, Rangoni) împotriva lui Malaspina, din care Zamoyksi și partizanii săi la Roma ca, de pildă, cardinalul Radziwill, ar fi vrut să facă un țap ispășitor. Se înțelege astfel și atitudinea lui Malaspina, ostilă lui Mihai Viteazul. Totuși, părerile erau împărțite. Încă de la 8 ianuarie, pregătind terenul pentru viitoarea consultare a cardinalilor, Aldobrandini își exprima convingerea că Malaspina trebuie apărat și se declara dispus a da crezare justificărilor lui⁷⁹. Însuși papa înclina să lichideze cît mai repede această problemă care putea deslănțui un conflict grav între imperiu și Polonia. O prelungire a recriminărilor reciproce ar fi compromis atît memoria defunctului cardinal, prin destăinuirea alianței sale cu Poarta otomană, cît și prestigiul Sfințului Scaun ca mediator între suveranii catolici și conducător al cruciadei. De aceea, după argumentări subtile, s-a ajuns la concluzia că n-ar fi

⁷⁶ *Lettres du cardinal d'Ossat, avec des notes historiques et politiques de M. Amelot de la Houssaye*, I, Amsterdam, 1732, p. 521–522. Vezi și despre unirea bisericii rutene cu Roma : „Les deux évêques de Russie, dont je vous écrivis dernièrement” (cf. *ibid.*, p. 515 : Ipatie Pociațki de Vladimir și Chiril Terlețki de Luțk) „sont toujours ici et vaque-t-on à la réconciliation du clergé de ce pays-là avec le St. Siège”.

⁷⁷ *ibid.*, III, p. 372–380, scrisoare către Villeroy, din Roma, la 14 iulie 1599.

⁷⁸ Vezi nota 25. Cf. *Diplomatarium italicum*, II, p. 119–120.

⁷⁹ *ibid.*, p. 121.

oportună blamarea lui Malaspina, nici condamnarea ucigașilor lui Andrei Báthory. Împăratului i s-a acordat, fără zăbavă, absoluțiunea pontificală ⁸⁰.

Din cele de mai sus reiese cu destulă claritate că lupta de Șelimbăr și consecințele ei imediate — moartea cardinalului Báthory, ocuparea Transilvaniei de către trupele lui Mihai Viteazul și Basta — au fost primite cu dușmănie de nobilimea maghiară și polonă, cu nepăsare de cancelariile și curțile principilor catolici din occident și cu satisfacție în mediile umaniste protestante. Tipăriturile de circumstanță, aparent imparțiale, au adoptat zvonuri contradictorii, împrumutate simultan și fără alegere, de la servicii de propagandă diferite. Numai în sud-estul Europei, popoarele care luptau pentru eliberarea lor de dominația otomană și care, toate — bulgari, sârbi, albanezi, greci — trimiseseră ostași sub steagurile lui Mihai, îi urmăreau acțiunea cu mari nădejdi. Aceste concluzii nu se deosebesc, în linii mari, de acelea la care au ajuns unele cercetări mai vechi ⁸¹. Reluarea atentă a analizei izvoarelor și înmulțirea lor aduce însă îndreptări de cronologie ce ajută înțelegerea variatelor reacții care au întâmpinat în apus evenimentele din 1599. De asemenea, rezultă de aici și o explicație mai nuanțată a atitudinii unor personaje cu un rol însemnat în aceleași împrejurări, ca Malaspina sau Clement al VIII-lea. Lărgirea cadrului internațional în care e privită domnia lui Mihai Viteazul impune considerarea activității sale din două puncte de vedere. Din cel general, lupta țărilor române pentru apărarea lor se înfățișează ca un conflict local. Dimensiunile ei devin însă uriașe la scara sud-est europeană. Și o ultimă observație: s-ar putea crede că martorii intrării lui Mihai în Transilvania, așteptând de la un moment la altul și cucerirea Moldovei, au avut conștiința unirii pe cale de a se îndeplini între cele trei state locuite de români. Totuși, izvoarele nu conțin nici un cuvânt mai mult decât despre expedițiile precedente în Ardeal ale domnilor de peste munți, nimic care să distingă inițiativa lui Mihai de politica unui Petru Rareș. Dovadă că elementele sintezei nu erau pregătite încă.

A N E X A

I. David Chytraeus, *Saxonia*, II, Leipzig, 1611, p. 14—15.

Epistola Caspari Horwat ad Poloniae Regem, de Cardinalis Andreae Bathorei clade in Transylvania accepta die Simonis et Judae.

Sacra ac Serenissima Regia Majestas, Dn. Domine clementissime. Mandaverat mihi Majestas Vestra, ut si quidspiam certi, de illustriss. Domino Cardinale et praesenti Transylvaniae statu acciperem, id Majestati Vestrae confertim perscriberem. Itaque status rerum illic gestarum,

⁸⁰ *Ibid.*, p. 122—123; vezi și Anexa. În raportul său către Rudolf, la 22 ianuarie 1600, cardinalul Paravicino scria: „non si è che si possa incolpare chiaramente di questo, se non il temerario ardire di quel ch'è morto” (Hurmuzaki, XII, p. 640).

⁸¹ N. Hodoș, *op. cit.* și C. Göllner, *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes*. Vezi acum actele, în curs de apariție, ale colocviului de la București, din 1970, pe tema *Locul popoarelor din sud-estul Europei în politica internațională la sfârșitul secolului al XVI-lea*.

in quantum in earum cognitionem pervenire potui, hic est. Valachiae Transalpiniae Palatinus, maximo exercitu in Transylvaniam repente ingressus cum fuisset, ferroque obvia quaeq. vastaret, ac caedem pariter faceret horribilem, quod copiae illustriss. Cardinalis confluerent, hostiq. occurrerent, accidit ut Corona (vulgo Brasso), civitas ampla, item arx Fogaros, ipsi sese dederent: unde Michaeli Albam Juliam versus celeriter profecto, sexto citra Fogarisinum milliari. Illustrissimus Cardinalis ad Cibinium, inter Saxones civitates amplissimam, cum copiis, quas temporis angustiae permiserant congeri, hostibus occurrit, cumq. non longius quam medium jam milliare a se invicem abessent, obsides sibi mutuo miserunt. Ad haec Cardinalis illustriss. Dominum Malaspinam ad Palatinum miserat, ut ex eo, quid nam vellet, intelligeret. Palatinus, re ad diem dilata, spem aliquam tractandi et suae voluntatis declarandi praebuit. Interea, temporis facto impetu, exercitum Transylvanum qui aderat fudit. Ubi nam locorum ipse illustriss. Cardinalis sit, rescire adhuc nequaeo: hoc tamen pro certo intelligo, illum ex loco proelii, salvum abiisse, et certis quibusdam circumstantiis ductus, credo etiam ipsum servatum, ex via vero quam ingressus fuerat conficio per Moldavian transitum facere. Dominum Stephanum Bathori, Joannem Iffin, Stephanum Czaky, Ladislaum Gyulaffi, Joannem Szinpalii nonnullosque alios eprimariis nobilibus conglobatos, in Poloniam versus iter facere rumor est, quo pacto iter illis plenum insidiis succedat, nescio. Quos in proelio desideratos intelligo hi sunt: Stephanus Godonii, Stephanus Tholdi consiliarii, Moyzes Zekel, cujus egregia opera D. Rex Stephanus in omnibus bellis usus est, Petrus Gitzii, olim Joannis Gitzii Gubernatoris Fransiae frater. Commissum est proelium die festo SS. Simonis et Judae. Habeo haec ab eo qui pridie conflictus vesperi ex castris Domini Cardinalis exiverat, quae idem diebus postea subsequentibus, ex diversis fugientibus, uno eodemq. tenore intellexit; qui in Hungariam properans, Stephanum Botzkay aliquot cataphractorum millia et exercitum Hungaricum in Fransiam propere ducentem, obvium habuit, qui sane, nec dum scimus, quali nam sint usi ingressu cum illustrissimus Cardinalis partem copiarum, ad arcendum exercitum, si quis ex Hungaris irrumperet, intra fines collocatam habuerit. Quod si his vel plura, vel certiora intellexero, ea ad Majestatem Vestram sine mora perscribam. Quod reliquum autem est, Majestatem Vestram felicissime valere et florere desidero, eidemque servitia mea humilima supplex defero. Datum Bochiniae 10 novemb. 1599.

II. Nouvelles du duché de Transilvanie réduit en l'obéissance de Sa Majesté Impériale le 24 novembre 1599, extraites sur les lettres écrites de Prague par l'agent de Messieurs de Besançon, traduit d'Allemand en François, à Lyon, 1600, pour Jean Billioud (pris sur la copie imprimée à Besançon, avec permission).

Le dix-huitiesme d'octobre, Michael Vayvode sortit de Valachie avec les Valaques et les Cosaggues et autres gens de guerre, entre lesquels il y avoit jusques au nombre de 8000 Turcs et Tartares baptisez. Le 20 dudict mois il entra en Transilvanie en la ville de Cronstat, laquelle se rendit a luy volontairement et de bon gré, ou ayant demeuré quelques jours il traita avec les Saxons et Zanglois, a ce que ils eussent a suivre son party et se rendre a luy. Ce qu'ayant fait, il se retira a Hermenstat, ou il avoit assemblé son armée. Et l'ayant preste, il s'abboucha avec le cardinal Bathorio, proche de la dicte ville, et le pria de se retirer au pays de Pollogne, pour servir a Dieu et faire son office, et laisser ce pays en paix, qui apartenoit a Sa Majesté Impériale, par tout droit et equité. Que s'il ne le vouloit faire, il le menaça de la chasser comme estant Transilvain désobéissant et rebelle a Sa Majesté, et le puniroit. Le cardinal Bathorio le pria qu'il eust tris jours pour y penser. Mais Vayvoda n'en voulut rien faire. Parquoy incontinent ils ordonarent et rangearent leurs armées l'une contre l'autre. Auparavant que venir aux mains, Vayvoda feit une belle harangue au Cardinal, luy donnant a entendre comme il avoit tort, et n'avoit aucun droict audict pays, et que asseurement Dieu l'en puniroit: et par tant le prioit ne permettre que tant de fideles âmes chréstiennes et innocentes se perdisent et qu'on en fit un carnage ou boucherie. Après il adressa sa voix aux troupes du cardinal Bathorio et beaucoup plus copieusement leur remonstra leur devoir. Et commanda a quatre des principaux de leur armée, avec leurs compagnies, se ranger avec les Valaques. Néantmoins le dict Bathorio ne voulut oncques leur céder, ny acquiescer a leurs raisons, mais se confioit par ses armées de gagner et emporter la victoire.

Les deux armées donc s'attaquèrent l'une l'autre et se meslarent. De premier abord Vayvoda feit entrée dans l'armée du cardinal avec les Hardougues et le reste de son armée donna de deux autres parts. Mais voyant que ceste première charge ne luy succedoit pas selon son désir, et qu'il estoit en doute a qui demeureroit la victoire, il retira sa personne. en une tente et s'habilla des habits de Kosagguinche, et luy mesme mena les Kosaggues avec grand et mag-

nanime courage a la bataille, tellement qu'avec l'aide de Dieu tout-puissant il battit et défit l'armée du cardinal Bathorio, et par ce moyen il emporta la victoire.

Des Transilvains il en demeura sur la place deux mille et vingt-sept. La place se nomme Valstat. La plupart estoient gentilshommes de remarque, et l'on feit environ mil prisonniers. Des Valaques il en mourut environ deux cents, et la plus grand part des Hargoudes, sans y avoir demeuré un seul des principaux. Le Cardinal s'eschappa et se sauva luy troisième a Kovar et de la il print la route en Pollogne. Son frère Istvan Bathorio s'enfuit avec les principaux des siens a Hustz, iusques ou ils furent poursuivis courageusement par cinq mil hommes que Vayvoda envoya pour les poursuivre. Cornitz Gaspard a esté fait prisonnier avec trois capitaines enseignes. Et l'Evesque Naupragy. Malaspina aussi nonce apostolic fut prins a dépourveu. Il avoit fait entendre a Vayvoda qu'il avait lettres de Sa Majesté Impériale qui luy donnoyent charge expresse de luy faire sçavoir qu'il eust a se retirer avec ses gens hors du pays et que toutes choses y estoient accordées et pacifiées. Mais Vayvoda ne se voulut fier a ses paroles, ains demanda de veoir la dicte charge et lettres, sachant bien qu'il avoit toute autre commission de Sa Majesté Impériale. Malaspina luy respondit que le cardinal Bathorio avoit tous les papiers riére soy. Et partant Vayvoda ne prenant point d'assurance en cela, il le retient prisonnier, mais après tout le succès de la bataille il le relascha. Vayvoda gaigna donc et emporta une ample et riche despoille avec beaucoup de munitions de guerre, comme poudres, artileries, canons, et autres choses nécessaires a la guerre, et par telle victoire toute la Transylvanie fut reduitte a l'obéissance de Sa Majesté Impériale, excepté les deux chasteaux d'Hustz et Kovard. S'il eust esté question d'assiéger Leipar, il l'aut fait. avec ses gens.

La victoire obtenue, Vayvoda envoya une partie de son armée en Valachie, principalement pour aller attendre le Turc et les Tartares, pour délivrer les pauvres chrestiens prisonniers, et pour reprendre les despoilles qu'ils avoyent prins en ceste ville-la. Prions le Créateur tout-puissant luy vouloir donner secours et force pour triompher contre l'ennemy de la chrestienté. Les principaux seigneurs prisonniers de ceux qui se retirèrent demandent que on leur fasse grâce. Sur ce le dict Vayvoda attend résolution de Sa Majesté pour sçavoir qu'il devra faire d'eux.

Sa M.I. a fait un commandement général par un edict pour faire une Assemblée d'Estat, et que tous se deussent trouver a Clausembourg, a peine de confiscation de corps et de biens. Après la bataille, Vayvoda s'achemina vers la ville de Vaissembourg. Les habitants luy vinrent au devant, en tout honneur, avec les clefs de la ville et avec beaucoup de riches présents. Ceux de Clausembourg se voulurent rebeller en commencement. Toutefois, par les instantes prières et persuasions de Vayvoda, ils s'accordèrent la place ayant esté assiégée par trois mille hommes. Et pour ce que Clausembourg s'est tousjours monstré rebelle contre la maison d'Autriche, voire ont esté autheurs de parjure et rebellion, et encores ont-incité les autres places de faire de mesmes, Vayvoda pour telle grande rebellion avoit delibéré de détruire la ville et la mettre a feu et a sang. Sur quoy il a demandé advis a S.M.I. et luy a escrit, attendant en bref la response.

Autre advis.

Le cardinal André Bathorio fut fait prisonnier des Valaques paysans qui luy tranchèrent la teste et l'ont apportée a Sa Majesté Impériale avec son image. Son corps a esté enterré a Veissembourg. Et tient-on pour asseuré que Sigismondus Bathorio soit arresté prisonnier par le Duc de Poméranie. On a fait procession générale et rendu grâces a Dieu a Besançon pour telle victoire, laquelle donne Espérance de mieux contre les Turcs et infidèles. Ainsi soit-il.

III. *Belgarum aliarumque gentium Annales auclore Everardo Reidano, Dionysio Vossio interprete, Lugduni Batavorum, 1633, p. 439, 532.*

Michael Walachiae Weiwoda. eorum agros irrumpens, Nicopolim, urbem sex mille domum ad Danubium sitam, diripit incenditque et ulterius progressus, pagos, vicos, cuncta vastat, Turcas obvios prosternit et Christianorum millibus aliquot ex Turcia ditione abductis agros iis trans Danubium assignavit. Superiore anno, Sevenbergensis Dux, emota mente (erant qui venenum a Jesuita praebitum putarent), omnem ditionem suam et haereditarium in eam jus Maximiliano, Caesaris fratri, transdiderat. Ipse, missa conjugue, certus destinationis, vitam a mundi

consortio segregandi, tandem poenitentia priorum, queritur nequaquam sibi ex agris quos in Silesia ad vitam sustentandam Caesar assignassent, speratos proventus, ne arcium quidem structuram pro dignitate sua magnificam : et mox exiguo comitatu, in Sevenbergiam regressus, magnaque primorum urbiumque voluntate exceptus, uxori rursum jungitur. Postquam firmam suae ditionis possessionem iterum habuit, Batorio Cardinali hareditarie eam jure donat, viro Austriaci infesto, rursumque facto divortio conjugem ad propinquos suos Gratzain remittit . . .

Foedus cum Caesare inierat Michael Walachiae Waiwoda, ac ejus nomine, caeterum propriis viribus ac facultatibus, Sevenbergam eripuerat Sigismundo Duci et fratri (*sic*!) ejus cardinali Bathoreo, qui donationem (ut supra ostensum) Caesari factam resciderat. Michael urbibus validis omnibus locis potitus, Caesarem ut superiorem ac feudi dominum agnoscere, caeterum possidere ipse parte cupiebat. Et quamquam metus erat, ne recusato. quod postulabat, auxilium a Turcis peteret, misit tamen adversus eum Caesar exercitum Duce Georgio Basta, a quo profligatus Michael denique hominum millia in loco cecidere”.

IV. *Lettres du cardinal d'Ossat, avec des notes historiques et politiques de M. Amelot de la Housaie, III, Amsterdam, 1732, p. 459—466.*

Vous aurez déjà entendu, comme au mois d'octobre dernier, le Prince de Valachie étant entré avec une puissante armée en la Transylvanie, y défit et mit en fuite le cardinal Battori, auquel le Prince Sigismond l'avoit cédée, et comme ledit cardinal fuyant avec cent chevaux par certains chemins étroits, où il falloit passer un à un, il fut assailli et tué par des paysans, qui lui coupèrent la tete et la portèrent au dit Prince de Valachie. De tout quel succès le Pape fut averti par lettres du sieur de Malespine, évêque de S. Sévère, son nonce, résidant près dudit cardinal, lesquelles S. S. fit lire en consistoire, il y a quelques temps. Depuis, S.S. reçut lettres de l'Empereur, écrites après la défaite du dit cardinal, et néanmoins avant que l'Empereur en sut la mort ; par lesquelles il se plaignoit fort aigrement du dit cardinal, et l'accusoit d'avoir intelligence avec le Turc et prioit S. S. de l'excommunier et le priver du chapeau.

En meme tems, S. S. reçut lettres du nonce qu'elle a en Pologne, lequel lui écrivoit que ladite défaite et mort dudit cardinal avoit apporté grand déplaisir à toute la Cour du Roi de Pologne. et même qu'on y murmuroit contre le sieur Malespine nonce, comme s'il eut été en partie cause de cet inconvénient, et y disoit qu'il ne falloit jamais se fier de ministre apostolique ; et qu'il lui sembloit à lui nonce de Pologne que pour apaiser ces gens-là S.S. devoit procéder par censures ecclésiastiques contre ceux qui avoient tué ledit cardinal. Sur l'occasion donc de ces deux lettres de l'Empereur et du nonce de Pologne, tendantes à diverses fins, le Pape convoqua ledit jour 12 de ce mois une congrégation de dix-neuf cardinaux, à savoir Gesualdo, qui est, le Doyen du Collège, Como, Madruccio, Salviati, Radzivil, Pinello, Borghese, Bianchetto, Avila, Arrigone, Bevilaqua, Visconte, Tosco, d'Ossat, Antoniano, Montalto, Farnese, Aldobrandino et San Giorgio : et après avoir fait lire lesdites deux lettres, mit en délibération s'il devoit faire quelque ressentiment de la mort dudit cardinal et entrer en justification de ce qu'il avoit fait et procuré pour le bien de la Chrestienté en ces choses de Transsilvanie, et montra d'incliner lui-même à la négative, tant de l'une que de l'autre de ces deux propositions. Les avis furent divers, comme il advient souvent en si grandes compagnies, mais la plupart opina, quant au premier point, que pour le présent il ne falloit procéder par censures, ni faire aucun ressentiment touchant la mort dudit cardinal, d'autant qu'il avoit été tué en guerre, portant les armes et en tout autre habit et faction (*sic!*) que de cardinal, qu'on ne savoit qui l'avoit tué, ni si ceux qui le tuèrent pensaient tuer un cardinal, ou non, ni s'ils étaient catholiques ou schismatiques, et hors l'Eglise et juridiction du St. Siège. Qu'avant que procéder à l'excommunication, il faudroit faire quelque forme ou figure de procès lequel, en cette incertitude, on ne sauroit par quel bout commencer, que d'ailleurs S. S. offenseroit l'Empereur et le Prince de Valachie, pour le mal qu'ils avoient voulu au dit cardinal, la mémoire duquel ils dénigroient en tout ce qu'ils pourroient et pour ce qu'ils pourroient interpréter telles procédures et censures comme étant indirectement faites contre eux-mêmes, et faire composer des livres contre la mémoire dudit cardinal, où ni le Collège des cardinaux, ni le Saint Siège lui-même ne seroient épargnés ; que ledit nonce Malespine étoit par chemin, s'en retournant à Rome, et pourroit dire quelque chose de plus que ce qu'il avoit écrit, et lors on verroit s'il y auroit lieu d'y faire autre chose. Quant au second point, qu'il ne seroit de la dignité du S. Siège, ni de la personne de S. S. d'entrer en justification par lettres adressées aux principaux de ceux qui se plaignoient ni par aucune sorte d'écrit. Mais pour ce qu'il importe grandement à l'honneur de Dieu et au bien de toute l'Eglise qu'ils ayent bonne opinion du Pape et de ses minis-

tres, et ceux qui l'ont autre soient détrompez, il sembloit bon que S.S. commendât à Monsieur le cardinal S. George, qui a ces pays là en son département, d'écrire aux nonces qui sont près l'Empereur et le Roi de Pologne tout ce qui s'est passé au fait de Transsilvanie, et qui peut servir à la décharge du Pape et de ses ministres, et de leur enjoindre de dire cela comme d'eux-memes, aux occasions qui s'en présenteroient, sans montrer d'en avoir commandement, ni en commencer le propos eux-memes. Et ainsi fut résolu par Sa Sainteté, tant sur l'un que sur l'autre chef.

NOUVELLES INFORMATIONS SUR LE COMBAT DE ŞELIMBAR

RÉSUMÉ

La première campagne en Transylvanie de Michel le Brave, prince de Valachie, fut décidée, dès le début, par la bataille de Şelimbăr (29 octobre 1599), lorsqu'il mit en déroute les troupes du cardinal André Bathory. Celui-ci, s'étant enfui, fut assassiné quelques jours plus tard. Sa disparition faisait échouer les projets de la Pologne de contrôler les pyas roumains enur imposant la reprise des relations avec l'Empire Ottoman, rompues en 1594.

Une étude sur les échos de cette importante victoire roumaine prouve la très rapide diffusion de la nouvelle en direction de Vienne et de Prague, en passant par Kosice, quartier général de l'armée impériale. Les estafettes mirent une semaine jusqu'à Vienne et deux semaines jusqu'à Constantinople. Depuis ces centres, des informations souvent contradictoires et constamment retouchées gagnèrent Madrid, Venise et Rome.

L'auteur étudie ensuite les modifications subies par ces mêmes informations afin de nourrir les propagandes rivales. On reproduit, aux annexes de l'article, quelques sources inexplorées jusqu'à ce jour. Notons par exemple le rapport d'un espion de roi de Pologne, rédigé une dizaine de jours après la bataille, rapport inclus dans la seconde édition du *Chronicon Saxoniae* de David Chytraeus. L'intérêt manifesté par les protestants allemands à l'égard de l'action militaire de Michel le Brave, qu'ils interprétaient comme le prélude d'une insurrection antiottomane de Sud-Est européen, explique la place accordée à ces événements dans le journal de Martin Crusius, dans la correspondance de Jacques Bongars, dans des „avis” traduits de l'allemand et publiés à Lyon ou dans les *Belgarum aliarumque gentium Annales* d'Évêrard Reidanus. Les autres sources employées par l'auteur sont le *Tagebuch* du comte Khevenhüller, ancien ambassadeur de Rodolphe II en Espagne, et la correspondance du cardinal d'Ossat avec les ministres de Henri IV.

CONTRIBUȚII PRIVIND DOMNIA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN TRANSILVANIA

DE

PAVEL BINDER

Domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania prin multitudinea și varietatea izvoarelor de care dispunem, constituie o perioadă relativ bine cunoscută și mult studiată. Cu toate acestea unele detalii au rămas neclare, iar în privința itinerarului urmat de domnul român avem câteva incertitudini cauzate de neconcordanța izvoarelor narative. Importanța domniei lui Mihai Viteazul merită să fie studiată în profunzime și astfel *ni se pare util să fie urmărit zi de zi itinerarul marelui voievod român, înfăptuitorul primei uniri politice a Țării Românești, a Transilvaniei și a Moldovei.*

În cele ce urmează, bazându-ne în primul rând pe izvoarele narative brașovene și pe unele surse arhivistice, încercăm să reconstituim itinerarul transilvănean al lui Mihai Viteazul. Atenția noastră a fost reținută mai ales de acele perioade ale domniei voievodului român, care sînt mai bine reflectate în izvoarele brașovene: itinerarul Tîrgoviște — Sibiu (12—28.X.1599), perioada februarie — martie și aprilie — mai 1600, precum și perioada cuprinsă între lupta de la Mirăslău și părăsirea Transilvaniei (18.IX — 6.X.1600). Ca încheiere dorim să contribuim la cunoașterea campaniei lui Mihai Viteazul din Țara Bîrsei, rolul românilor din Șcheii Brașovului în asediul cetății Brașov la 1 octombrie 1600, precum și la problema privind unii colaboratori transilvăneni ai domnului român.

PREGĂTIREA CAMPANIEI PENTRU CUCERIREA TRANSILVANIEI

Pregătirea campaniei s-a desfășurat în lunile septembrie—octombrie 1599. Mihai Viteazul la 12 octombrie a părăsit reședința domnească de la Tîrgoviște și a plecat la Ploiești, de unde a condus mișcarea trupelor. Pentru a asigura caracterul de surprindere al campaniei, Mihai Viteazul l-a primit la Ploiești pe Pancrațiu Sennyey, trimisul principelui cardinal Andrei Báthori, noaptea. Tot în același scop a trimis la curtea din Alba Iulia omul său, pe vistiernicul Damian și postelnicul Preda, iar la începutul lunii octombrie pe banul Mihalcea și pe Gheorghe Raț, comandantul trupelor de gardă¹. Sosirea prin pasul Branului a soliiilor muntene este.

---

¹ Szádeczky Kajos, *Erdély és Mihály vajda története 1599 — 1601*, Timișoara, 1882, p. 61—64.

consemnată în registrele de poștă ale Rîșnovului, deoarece după un obicei străvechi locuitorii acestui târg birsan erau obligați să dea cai de olac delegațiilor care foloseau drumul Branului². În acest registru la 5 sept. 1599 este consemnată sosirea solului ardelean Gheorghe Palaticus împreună cu spătarul, iar la 29 sept. a lui Gheorghe Raț. La 3 oct. vine banul Mihalcea și spătarul Toader, iar la 12 oct. printre cei care au folosit caii de poștă ai rîșovenilor figurează din nou banul Mihalcea și Gheorghe Raț³.

În istoriografia românească s-a încetățenit părerea, după care armata care urma să cucerească Transilvania a fost împărțită în două coloane. Prima coloană, alcătuită de lefegii unguri și cazaci și din slujitori, sub conducerea personală a domnului Țării Românești, a pătruns în Transilvania la 4/14 octombrie 1599, pe la Brașov, pentru a se uni cu numeroasele detașamente ale secuilor. Cea de-a doua coloană, formată din corpurile teritoriale din Oltenia, sub comanda banului Udrea și a Buzeștilor, pătrundea în Transilvania câteva zile mai târziu, prin pasul Turnu Roșu⁴.

Un raport anonim, păstrat la arhivele din Bruxelles, expune mai detaliat și nuanțat planul de atac. După acest izvor, Mihai Viteazul, la Ploiești ar fi adunat o armată de peste 100.000(?) oameni, pe care i-a împărțit în trei detașamente: Spre Sibiu (deci Turnu Roșu) au pornit 18.000 călăreți și pedestrii, spre Brașov 8.000 haiduci și 2.000 călăreți. Domnitorul cu grosul trupelor și cu cele 80 de tunuri mari și mici a pornit la Buzău⁵.

Din Buzău armata principală, înzestrată deci și cu tunuri grele, nu putea să urmeze altă cale decât pe la Tabla Buții, deoarece în această zonă singurul drum accesibil carelor era acest pas, ce lega valea Teleajenului cu izvoarele Buzăului. Etimologia hidronimului Teleajen de altfel înseamnă „o vale cu drum de care”, adică de telegi⁶. Sectorul sudic al acestui drum transcarpatic se numea „drumul Teleajenului”, iar porțiunea nordică, cea din Transilvania, era cunoscută sub numele de drumul Buzăului (Via Regia Boza vocata, Bozza utja)⁷. Radu Rosetti⁸ și P.P. Panaitescu,

² „Register der kostung welche auff-gangen ist im königlgen Marck Rosenew des 1599 Jars. Im Honnen ampt H. Petri Dormes”. Arh. St. Brașov, *Fond Primăria Brașov. Satele din Țara Btrsei*, pachet XXII, nr. 2.

³ „September 5: Ist kommen der H. Palatits (?) mit der Mihalÿ Waida Spitaïrul. Der Mihalÿ Waida sillen ross. 29 September: Ist kommen auss der Walachajÿ Ratz György. 3 october: Ist komen Ban Mihaly pers 21 vbernacht . . . mit 25 rossen. Ist kommen Spataïrul Thodor pers 4. 6 october: Ist kommen Spataïrul Thodor pers 5. 12 october: Ist komen der Ban Mihalÿ wnd Ratz György gesindt”.

⁴ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 56 și E. Stănescu, în *Istoria României*, II, p. 985.

⁵ „Erstlich bei Tergowitsch, da obbemeltes Weyda Residentz, sein zu Ihme allerlei besoldte Soldaten zu Ross vnd Fuess in die 60.000 gestossen. Von dannen ist er nechst verschinen Monats octobris sambt seinem Landvolck so mit gemelten besoldten Soldaten in die 100.000 starck werden auf Marckt Plögst gezogen, aldo hat er sein Kriegsvolck auf 3 theil aufgetheilet. Auf Hermenstat hat et geschickt 18.000 zu Ross vnd fuess; auf Brascho 8.000 Heyduggen vnd 2.000 Pferd; mit dem vbrigen Kriegsvolck sambt 80 Stuck gross vnd klain geschütz ist Er auf Buzawaras gezogen . . .” (cf. Hatvani Mihály, *Magyar történelmi okmánytár a Brüsseli országos levéltárból*, III, 1553–1608; *Monumenta Hungariae Historica*, III, Pest, 1859, p.133).

⁶ Ion Conea, *Profile toponimice prin Carpații Meridionali*, în „Probleme de geografie” vol. II, București, 1955, p. 152.

⁷ Pavel Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Btrsei*, în „Studii și articole de istorie” XVI, 1969, p. 209–211.

⁸ R. Rosetti, *Evoluția strategiei la Români*, în „Acad. Română Istorie”, seria III, tom XIV, București, 1933, p. 88.

care s-au ocupat și cu problema trecerii munților de către trupele lui Mihai Viteazul afirmă că domnul român a trecut munții la 5/15 octombrie pe cărările ciobanilor cu o parte din oșteni, iar artileria și bagajele trec pe valea Buzăului și se unesc cu el peste câteva zile⁹. Izvoarele narative, de care dispunem, nu vorbesc despre această divizare a forțelor, iar prin valea Buzăului se poate înțelege numai porțiunea ardeleană a Buzăului de la Vama Buzăului până la Crasna.

De asemenea lipsesc datele care să indice itinerarul urmat de al treilea corp al lui Mihai Viteazul, care din Ploiești a pornit direct spre Brașov. Acest itinerar eventual putea fi valea Prahovei și pasul Predeal pe unde atunci trecea o potecă accesibilă numai călare și nu cu care.

DRUMUL URMAT DE OȘTIRILE LUI MIHAI VITEAZUL ÎNTRE PLOIEȘTI ȘI TĂLMACIU (12–28 OCT. 1599)

Izvoarele referitoare la data pătrunderii lui Mihai Viteazul în Transilvania sînt contradictorii. Ștefan Szamosközi și cronica lui Kulcsár, care s-ar baza pe o scrisoare a lui Ioan Szindi, ne dau următoarea cronologie a evenimentelor :

19 X 1599, marți : Jurămîntul la Ploiești, pornirea,

21 X 1599, joi : Tabără sub munți,

22 X 1599, vineri : Escaladarea pasului (a muntelui) într-o ploaie torențială,

23 X 1599, sîmbătă : Tabără în Buzae, pe finețea lui Ioan Bédi,

24 X 1599, duminică : Tabără la Prejmer, unde Mihai primește delegația magistratului din Brașov¹⁰.

Dintre cronicarii sași, numai cronologia cronicii „Țăranului anonim din Prejmer” (manuscriptum rustici cuiusdam Prasmariensis) coincide cu Szamosközi ; după acest izvor avangarda lui Mihai Viteazul, formată din cazaci, sîmbătă la 23 octombrie a atacat tîrgul Prejmer¹¹.

Cu totul altă cronologie se indică în celelalte izvoare. După un raport german, trecerea munților s-a făcut la 16 octombrie și Mihai Viteazul a ajuns în Transilvania în 17 octombrie¹². Din raportul lui Ioan Darabi, secretarul ungar al lui Mihai Viteazul, știm că știrea trimisă de brașoveni despre pătrunderea oștirilor domnului român a ajuns la Alba Iulia în ziua de 19 octombrie¹³. Szamosközi ne istorisește că, inițial, scrisoarea judei Valentin Hirscher relatea numai apariția unor călăreți cazaci în pasul Buzăului, solul însă, ce avea la sine scrisoarea, după ieșirea sa din cetatea Brașovului a fost surprins de grosul trupei și abia a reușit să transmită scrisoarea la curtea lui Andrei Báthori. În consecință, trupele lui

⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 157.

¹⁰ Ioachim Crăciun, *Cronica lui Szamosközi și însemnările lui privitoare la românii 1566–1608*, Cluj, 1928, p. 115–116 și Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 68.

¹¹ *Excerpta ex alio manuscripto rustici cuiusdam Prasmariensis*, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, V, Brașov, p. 433 (mai jos : Quellen).

¹² „Den 16 octobris fortgerueckt und den 17 in Siebenbürgen ankumben”/ cf. *Monumenta Comitatus Regni Transilvaniae* IV, p. 330/.

¹³ *Călători străini despre țările române* vol. IV, volum îngrijit de M. Holban, N. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și P. Cernovodeanu, București, 1972, p. 122–123 (mai jos : Călători străini).

Mihai Viteazul deja prin 17—18 octombrie erau în Țara Birsei. Într-un raport trimis împăratului Rudolf, redactat la 5 noiembrie 1599, se precizează, că trupele lui Mihai Viteazul la 19 octombrie au trecut munții și la 20 octombrie au ridicat tabăra lângă Brașov¹⁴. O cronologie similară găsim și la alți cronicari¹⁵.

Cronologia diferită la Szamosközi și la alți cronicari probabil își are explicația în faptul că, cercurile intelectuale protestante din Transilvania refuzau să folosească noul calendar gregorian, în care vedeau o inițiativă catolică. Astfel, încît pentru stabilirea cronologiei exacte a itinerarului Buzău-Tălmăciu am folosit cronicarii brașoveni Simon Czack¹⁶, Simon Massa și Marcus Fuchs¹⁷, după care se poate întocmi următoarea cronologie :

12 X : Jurămîntul oștirilor la Ploiești,

14 X : Începe traversarea munților,

15 X : Trupele lui Mihai Viteazul, pe un timp nefavorabil, urcă pe la pasul Tabla Buții,

16 X : Primul popas la finețele lui Béldi. Acest loc de popas este indicat atît de Ștefan Szamosközi, cît și de cronicarul anonim din Prejmer¹⁸. Cunoscînd topografia Buzaelor, se poate relativ ușor stabili poziția acestei finețe. Regiunea Intorsura Buzăului în evul mediu a rămas nepopulată și bogatele pășuni și finețe de aici au fost păscute de cirezile de vite și turmele de oi ale secuilor, sașilor din Prejmer și Brașov precum și ale iobagilor din satele înglobate ulterior comitatului Alba Superioară (Budila, Teliu, Mărcuș și altele). Cel mai mare proprietar nobil din această regiune a fost Ioan Béldi din Budila, înrudit cu Mihnea Turcitul. Fineța lui Béldi era între actuala comună Vama Buzăului și Tabla Buții¹⁹.

Din tabăra de pe fineța lui Béldi s-a făcut mobilizarea secuilor, potrivit atît familiei princiare Báthori, cît și familiei Béldi. Tot de aici au pornit și incursiunile avangardei formată de cazaci și a secuilor împotriva posesiilor lui Ioan Béldi și spre Țara Birsei²⁰.

¹⁴ Szádeczky Lajos, *op. cit.*, p. 67.

¹⁵ Tagebuch des Petrus Banfi : „Im Jahr 1599 den 19. october ist der Mihell Vaida aus Blehsland kommen und sibirbirgen eingenommen und das Land mit der Gewalt unter sich brocht und bei der Hermentstat ein grosse Slacht gehalten mit dem Baththory Andras, also dass der Mihell Waida den Sieg behielt ...” (cf. *Quellen*, V, p. 417).

¹⁶ *Quellen* V, p. 376—377.

¹⁷ *Quellen* V, p. 283—285 și *Chronicon Fuchsio-Lupino-Ottardinum sive Anales Hungarici et Transilvanici* ... editi Iosephus Trausch Coronensis, Coronae, 1847, Pars I, p. 146—149.

¹⁸ „Also ist Mihály Vaida in Burzenland kommen, ehe man darinnen vernommen, dass er in die Walachei aufgebrochen und lägert sich bei Tartlen auf des Béldi János Wiesen” (cf. *Quellen* V, p. 433).

¹⁹ În anul 1787, oficiul vama transilvănean a fost mutat din valea Buzoelului în actuala comună Vama Buzăului, teritoriu stăpînit de nobilii Béldi din Budila. (cf. Walter Horwath, *Die Kreuzburg und der Bosauer Pass*, în „Die Dörfer des Burzenlandes” IV/1. Brașov, 1929, p. 55); Pădurile și pășunile situate sub Pietros (numele vechi românesc al masivului Ciucaș : „az mely Petrócz nevű havasok azokhoz tartozando minden erdőkkel és marhalegelő helyekkel”) în secolul al XVII-lea erau stăpînite de Brașov și Prejmer pe de o parte și de familia Béldi de alta parte (cf. *Magyar erdészeti oklevéltár* vol. II, Budapest, 1896, p. 304—509).

²⁰ „Die 23 octobris Sonnabends früh (sic ! poate 16 octombrie, tot sîmbăta P.E.) kominen die Mihály Wayda Vortruppen Polacken und Cosaken bei Tartlen an, rauben viel Vieh weg und brennen den Markt ab ...” (cf. *Quellen*, V, p. 433).

17 X : În această zi Mihai Viteazul a permis odihnirea trupelor ²¹.

18 X : Cazacii lui Mihai Viteazul venind prin pasul Utas („per loca montana Vitasch”) — ce este o traducere maghiară a denumirii românești Teleajen — au pătruns în Țara Birsei și au ridicat tabără lângă Prejmer ²². Cazacii și secuii au atacat posesiile lui Ioan Béli, Budila, Teliu și poate Mărcus și au cauzat incendierea Prejmerului ²³.

Se cunoaște că secuii, ale căror libertăți au fost răpitate de principii ardeleni și de nobilime, s-au alăturat lui Mihai Viteazul cu condiția să permită dărîmarea cetății Varheghi de lângă Lețfalău, unde principele Ioan Sigismund, după înăbușirea răscoalei secuilor din 1562, a ridicat o fortăreață menită să intimideze pe secuii din Trei Scaune. Vechile împilății ale secuilor, au răbufnit în octombrie 1599 împotriva nobililor. Mihai Viteazul n-a împiedicat pe secui să ardă conacul lui Ioan Béli, care dealtfel era plecat la dieta din Alba Iulia și mai de mult spiona intențiile domnului român.

19 X : Mihai Viteazul sosește în tabăra de lângă Prejmer. Din tabăra de pe Buzae a urmat un sector al drumului numit în izvoarele săsești „drumul românesc” (Bleschenn Weg) și pe la „Întorsura” Buzăului, prin valea Teliului și Teliu, a sosit în Țara Birsei la nord de Prejmer, care din cauza terenului umed nu era cultivat și poartă pînă azi denumirea de Luncă ²⁴. Avangarda însă a continuat drumul spre Sibiu. În pădurea dintre Codlea și Șercaia au dat foc satului românesc Țîntari (azi Dumbrăvița), au atacat tîrgoveții ce se întorceau de la tîrgul Aiudului și cîțiva predicatori luterani, care se înapoiau de la un sinod ținut la Mediaș ²⁵.

20 X : În această zi Mihai Viteazul a primit delegația magistratului din Brașov, care și-a prezentat darurile și onorurile. „Mihai vodă — se scrie în Letopisețul Cantacuzinesc ... trecînd muntele, dăscălecară în luncile Brașovului, și acolo veniră toți Brașovenii de se închinară la Mihai vodă cu daruri scumpe. Iar Mihai vodă deaca văzu că i să închină cetățenii, să veseli. Și trimise la Radul Buzescul și la Udrea banul, să sae și ei cu toate oștile Craiovei și ale Jiului și cu ale Mehedinților, să iasă cu ieale împotriva (înaintea n.n.) lui Mihai vodă, cătră luncile Sibiului” ²⁶

Iată cum descrie acest eveniment cea mai veche cronică românească din Transilvania, cea scrisă de Popa Vasile din Scheii Brașovului și continuată de Radu Tempea : „După aceea 1599 (7106), din venirea bolgarilor 206, s-au sculat Mihai vodă din Țara Muntenească și au trecut muntele și au aprins satele. Atunci au mers domnul Țerviș, județul din Brașov

²¹ Cronicarul Simon Czack era de părere ca oștirea de 50.000 oameni a lui Mihai Viteazul a pătruns în Țara Birsei în ziua de 17 octombrie „Im Monat Octobris am 17 Tag ist Michel Wedtt mit seinem Volk auf 50 tausend stark durch Burczeland gebrochen ...” (cf. *Quellen*, V, p. 376).

²² „Mense octobri die Lucae evangelistae hoc est 18. huius mensis die, qui dies Martis erat, ingressi Kosaczi cum aliis militibus per loca montana Vitasch et castra locarunt prope Prasmarr” (cf. *Quellen*, V, p. 283).

²³ Simon Czack : „Michel Wedtt ... dem Beeldy erstlich sein Haus und 3 Dörfer verbrennt, item Sent gergen et cetera, und dornach durch Tortteln gezogen und grossen Schaden geton in Burczenland mit Rauben und Brennen”, (cf. *Quellen*, V, p. 376).

²⁴ Locuitorii din satele Lunca Cilnicului, Lunca Mărcușului și Lunca Ozunului se numeau luncași.

²⁵ *Quellen*, V, p. 284 ; I. Crăciun, *Szamosközi op. cit.*, p. 116.

²⁶ *Istoria Țării Românești 1290 — 1690. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ediți ecritică de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 73.

cu protopopul Miha și au făcut pace și legătură cu Mihai vodă să nu strice ținutul”²⁷.

Din cronica lui Simon Massa și Marcus Fuchs știm că delegații brașovenilor la tabăra din Prejmer au fost Cyrillus Greissing, fostul jude și Luca Hirscher, oratorul comunității²⁸. Ca translator a servit cunoscutul cărturar român Popa Mihai sau Miha, preotul bisericii Sf. Nicolae din Schei, în tinerețe colaboratorul diaconului Coresi. În privința lui Cyrillus Greissing — identic cu domnul Terviș, pe care Szamosközi îl numește „un oarecare Ciril” — cronicarul român din Schei a greșit în acel sens, că el n-a fost județul activ al Brașovului, care funcție era ocupată în perioada 1597—1603 de Velten sau Valentin Hirscher, ci Cyrillus Greissing a fost projudex (fost jude), deoarece ocupase funcția de jude în anii 1589 și 1592—1595²⁹.

21 X: Din tabăra de lângă Prejmer oștirile lui Mihai Viteazul „au plecat la ceasurile trei după miezul nopții. Au slobozit și tunul de trei ori, semn ca toți oamenii să stea gata să încalce și să pornească. În aceeași zi au sosit la Țințari și au ars satul”³⁰.

Cele două cronicari românești precum și Ștefan Szamosközi vorbesc numai despre o singură solie brașoveană la Mihai Viteazul. În realitate însă au fost două. Plecând de lângă Prejmer, trupele domnului român au ocolit suburbiile Brașovului și spre seara au ajuns la Codlea. Între timp în Casa Sfatului din Brașov s-a terminat ședința magistratului, care a hotărât să trimită o nouă delegație la domnul român. Legația formată din medicul orașului Paulus Kerzius, senatorii Matthias Fronius și Ioannes Hirscher precum și câțiva centumviri care au fost primiți de Mihai Viteazul la Codlea. Se pare că domnul român a petrecut noaptea în acest târg³¹.

22 X: Oștirile conduse de domnul Țării Românești au traversat Munții Perșani, pe atunci numit Codrii Codlei (Zeidnerwald) sau a Șercaiei (Sárkányi erdő, vastae sylvae, cui Draconi nomen est) și seara au ajuns în satul iobăgesc Șercaia, posesie feudală a orașului Brașov³².

23 X: Plecând dimineața din Șercaia, Mihai Viteazul a luat prinzul lângă cetatea Făgărașului și seara a ajuns la Cîrța³³.

²⁷ Radu Tempea, *Istoria sfintei besereci a Scheilor Brașovului*. Ediție îngrijită de Octavian Șchiav și Livia Bot. București, 1969, p. 59—60.

²⁸ „20 octobris egressus igitur dominus Cyrillus Greissing cum domino Luca Hirschero oratore communitatis et duobus civibus iuratis cum adiunctis aliquot militibus, cumque proprio, accessissent ad castra, misii sunt obriam Kosaczi, qui deduxerunt eos ad castra usque principis” (cf. *Quellen*, V, p. 283).

²⁹ Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt)*, Brassó, 1916, p. 70.

³⁰ I. Crăciun, *Szamosközi op. cit.*, p. 116; „Montag, war der 25 October (sic!) brach er auf und kam den Tag bei das Dorf Szunyogszég, welches zu Asche gemacht ward. Auf dem Wald trafen die Vortruppen viel Kronstädter Kauf — und Jahrmart-Leute (Enyedino reduentes), an, beraubten die und machten sie alle caput” (cf. *Quellen*, V, p. 433).

³¹ „21 octobris ... missisque legatis ad ipsum vaivodam ad Czcyden commorantem suppliciter oretur ... Legati erant doctor Paulus Kerzius, medicus civitatis, Matthias Fronius et Ioannes Hirscherus, iurati, cum quibusdam ex centumviris ...” (cf. *Quellen*, V, p. 283).

³² „22 octobris transmittit nemus cum universo exercitu atque eodem die pervenit in Sárkány, possessionem Coronensem” (cf. *Quellen*, V, p. 284).

³³ „Cum tandem vaivoda solvisset Sarkano 23. Octobris, transit Fogaras arcem, neminem laedens, immo neque pagum, quia alimenta dederant sufficienter. Sic milites eius diei veniunt in Kertz” (cf. *Quellen*, V, p. 284 și Szádeczky L., *op. cit.*, p. 71; *Călători*, IV, p. 123).

24 X : Adunarea trupelor de secui la tabăra din Cırța³⁴. Străjile haiducilor liberi au prins un cazac nobil cu o scrisoare pe care cardinalul o scrisese voivodului Moldovei, Ieremia Movilă³⁵. Darea de seamă anonimă, semnată de un slujitor al căpitanului Mihai Székely, arată că această scrisoare a fost capturată cu patru zile înainte de luptă³⁶.

25 X : Marșul pe ruta Cırța—Tălmaciu. În această zi a sosit în tabăra lui Mihai Viteazul capelanul nunțiului papal, Germanico Malaspina³⁷.

26 X : Joneștiunea cu trupele din Oltenia. Cele două oștiri dușmane ocupă poziție de luptă, fiind între ele o depărtare de o milă italiană. Lângă Tălmaciu Mihai ridică o tabără fortificată din care, unde adăpostește familia : soția Stanca, fiul Petrașcu și fiica Florica.

27 X : Fiind ziua Sf. Luca apostolul după stilul vechi, Mihai Viteazul încheie un armistițiu provizoriu și duce tratative cu nunțiul apostolic Germanico Malaspina³⁸, Mihai era numai la „o milă mică” de Sibiu, unde era așezată tabăra cardinalului. Se face armistițiu de o noapte, însă în acest răstimp cardinalul și-a mutat tabăra.

28 X, joi : Ziua Sfinților Simon și Iuda. Lupta de la Șelimbăr. Bătălia a durat de la ora 11 pînă în noapte³⁹.

MIHAI VITEAZUL LA BRAȘOV (1 16 martie 1600)

Domnul Țării Românești și al Transilvaniei a părăsit reședința sa din Alba Iulia după 20 februarie și pe ruta Agnita (24 II) în ziua de 28 februarie a sosit la Făgăraș⁴⁰. Ziua de 29 februarie (fiind anul 1600 un an bisect) a fost consacrată deplasării prin codrii Șercaiei, și în prima zi a lunii martie Mihai Viteazul, în fruntea unei oștiri de călărași și pedestri de peste 6.000 oameni, sosește la Brașov⁴¹. În ziua de 4 martie Mihai Viteazul primește delegații imperiale : pe David Ungnad și pe Mihai Székely de Kövend (originar deci din Plăiești de lângă Turda), căpitanul cetății Satu Mare⁴².

În aceste zile, înainte de convocarea dietei, Mihai Viteazul guvernează din Brașov cele două țări române. La 8 martie de pildă expediază o scrisoare adresată magistratului orașului Bistrița. În orele de răgaz desigur

³⁴ (Mihai) s-au oprit dincolo de Făgăraș spre Sibiu, unde au început să sosească secii.

³⁵ *Călători*, IV, p. 123—124.

³⁶ *Ibidem*, p. 134—135.

³⁷ *Ibidem*, p. 135.

³⁸ *Ibidem*, p. 125, 157—159, 180.

³⁹ "Item den 28 Tag Octobris an Simonis Iudae hat Michel Wayda bei der Hermanstadt den Bathory Andreas, den Cardinalen, in die Flucht geschlagen und das Landvolk gar erschlagen ; auf 4 tausend toter Körper hat man der Unsriger funden. Und der Hartz hat gewährt von 11 Uhr bis in die Nocht" (cf. *Quellen*, V, p. 376—377 ; *Călători*, IV, p. 126—127, 136). După raportul anonim lupta a început la ora 9 și a ținut doar patru ore (cf. *Raportul Malaspina*, p. 158—162).

⁴⁰ Astfel că cronicarul Simon Czack indică greșit ziua de 28 februarie, cînd Mihai Viteazul ar fi sosit la Brașov : „Am 28 Tag Februarii komt Michel Wayda in Cronstatt mit Volk" (cf. *Quellen*, V, p. 377).

⁴¹ „1 Martii ingressus est urbem Coronam cum ingenti comitatu equitum et peditum, quorum numerus ferebatur excedere sex milia" (cf. *Quellen*, V, p. 286).

⁴² „4 Martii appulit legatio imperatoris Romanorum David Ungnad cum capitaneo Satthmáriensi". (cf. *Quellen*, V, p. 286).

vizitează biserica românească Sf. Nicolae din Șcheii-Brașovului, unde în această perioadă preoțea un om de casă a familiei domnești: Popa Neagoslav, „care au fost din Țara Muntenească, din oraș din Floci . . .”⁴³

La 9 martie Mihai Viteazul a ieșit din Brașov și pe hotarul satului Ghimbav a primit delegația Porții otomane, în fruntea căreia se afla Hurami Aga, pașa din Timișoara, care a înmînat domnului român mai multe însemne ale puterii⁴⁴.

În preajma deschiderii dietei, Mihai Viteazul sălășluiește oștirile sale în cetate și în cele trei suburbii ale vechiului Brașov: Șchei, Brașovul Vechi și Blumăna⁴⁵.

Dieta stărilor transilvănene din Brașov și-a desfășurat lucrările în zilele de 14—15 martie. După cum se cunoaște, această dietă votează o nouă contribuție generală a întregului Ardeal de 4 florini, hotărăște oprirea exportului grîului transilvănean. Fostele domenii ale arhiducesei Maria Christierna au fost împărțite boierilor munteni Banul Mihalea și clucerul Stoica⁴⁶. Dintr-o lucrare de istorie locală a orașului Bistrița reiese că Mihai a arătat compasiune față de „națiunea” săsească, a recunoscut pagubele pricinuite de mercenarii săi pe care le-a prezentat primarul Lucas Enyeter din Sibiu⁴⁷ și a renunțat la 8.000 florini, ce trebuiau să plătească⁴⁸.

În ultimele zile ale dietei, Mihai Viteazul a continuat să efectueze lucrări curente și emite o serie de documente. Astfel în ziua de 14 martie eliberează un act acordat primpilului secui Francisc Kövér, iar în ziua următoare scutește orașenii din Tg. Secuiesc (sau Tg. Mureș?) de încartiruri. Tot în 15 martie sînt primiți în audiență la Mihai Viteazul solii Turciei, ai Poloniei și ai Imperiului habsburgic⁴⁹. În ziua următoare, în 16 martie ora 7, domnului român părăsește Brașovul⁵⁰ și urmînd ruta Codlea—Făgăraș—Sibiu se reîntoarce la reședința sa din Alba Iulia.

⁴³ Radu Tempea, *op. cit.*, p. 59.

⁴⁴ „Am 9. Tag Martii schickt der Türkische Kaiser dem Michel Wedtt einen Stantert mit einem verguldeten Knoppe auf Waydebecher (Hattert?) zu” (cf. *Quellen*, V, p. 286—287, 377; *Călători*, IV, p. 142—144).

⁴⁵ „11 Martii maior pars militum ex urbe et ex suburbiis discedit, succesurus erat ipse princeps quoque, nisi comitia celebranda Coronae ad 12 Martii expertasset; Am Tag Martii macht sich Michel Wedtt davon aus Cronen, als er nun 18 Tag uber mit seinem grossen Volk (mit welchem er alle Häuser in der Stadt oberhalb der Stadt und in der Altstadt und Plumenaw besetzt hat (zu Cronen gelegen war und ziehet gegen Wayssemburg und lässt die Turken in Bleschland ziehen” (cf. *Quellen*, V, p. 287, 377).

⁴⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 170.

⁴⁷ Într-o scrisoare românească descoperită recent, Calotă mare ban al Craiovei folosește următoarea titulatură pentru primarul Sibiului: „Jupinul Lucaci bulgăru (adică Burgermeister n.n.) și cral-birău (adică jude regesc n.n.), județul Sibiului” (cf. Magdalena Georgescu, *Un document muntenească inedit din secolul al XVI-lea*, în „Limba română” 23, 1974, nr. 3, p. 223—226).

⁴⁸ Friedrich Kramer, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in den Jahren 1600—1603*, în „Archiv des Vereines” XII, p. 401. În acest studiu sînt publicate extrase din socotelile Bistriței (Liber Erogatorum et Expensorum civitatis et Reipubl. Bistriciensis) în care sînt înșirate cadourile făcute căpitanilor lui Mihai Viteazul (p. 404): „Michael Racz capitaneus Rascianorum Michaelis, Magister Luka Aga capitaneus in nova arce (Gherla n.n.), Constandyn Stalnyk capitaneus in Georgyn (Gurghiu n.n.), Michael Kalmandy capitaneus peditum pretorianorum, Petco Oda Bassa capitaneus Rascianorum, Ioannes Tamásfalvi capitaneus Siculorum Maros, Sedis Ioannes Fiotta prefectus Armamentarii principis”.

⁴⁹ *Quellen*, V, p. 287.

⁵⁰ „16. Martii mane hora 7 ex urbe solvit princeps, versus Cibinium contendit” (cf. *Quellen*, V, p. 288).

PREGĂTIREA CAMPANIEI PENTRU CUCERIREA MOLDOVEI
(Alba Iulia—Tg. Trotuș 23 aprilie — 7 mai 1600)

Din relațiile comisarilor imperiali David Ungnad și Mihai Székely⁵¹ reiese că Mihai Viteazul, încă la începutul lunii aprilie, se pregătea pentru cucerirea Moldovei. La 7 aprilie 1600 a inspectat depozitele de arme din capitala Transilvaniei și a dat un ordin, prin care decanatele săsești erau obligate să dea cai pentru deplasarea tunurilor⁵².

La 15—16 aprilie a angajat haiducii lui Baba Novac să participe la campania împotriva Movileștilor.

La 19 aprilie la Alba Iulia a sosit vestea incursiunii lui Sigismund Báthori în secuime, unde ar fi aprins 13 sate. Se zvonea că Báthori nutrea o profundă ură împotriva secuilor, aliații devotați ai domnului român, că în caz de recucerire a Transilvaniei plănuia exterminarea tuturor secuilor.

La 23 IV totul a fost pregătit. Mihai a lăsat ca locțiitor pe logofătul Teodosie și a ordonat nobililor și reprezentanței să se adune la Făgăraș în ziua de 26 aprilie. O altă parte a trupelor se aduna la Mediaș, unde urma să le inspecteze căpitanul general Moise Secuul.

23 IV : Deplasarea trupelor conduse de Mihai Viteazul de la Alba Iulia spre Miercurea Sibiului.

25 IV : La ora șase dimineața a plecat (din tabăra de lângă Sibiu ?) în direcția Făgăraș. Trupele conduse de Mihai erau înzestrate cu 24 tunuri de campanie⁵³.

26—28 IV Făgăraș. Mihai Viteazul controlează trupele proprii precum și oștirile nobiliare și dorobanții orașelor, care au fost rînduiți la Făgăraș.

29 IV : Marș pe ruta Făgăraș—Șercaia.

30 IV : Marș pe ruta Șercaia-Codlea.

I V : Popas la Codlea unde Mihai Viteazul emite un act⁵⁴. Trupele noi sosite sînt inspectate. Avangarda domnului român sosește lângă Prejmer și ridică tabăra⁵⁵. Din raportul lui Ioan Székely reiese că în oștirile lui Mihai erau 38.000 pușcași pedestri, 3.000 cazaci, 4.000 călăreți sîrbi /rați/, 6.000 călăreți ardeleni, 4.000 călăreți din trupele lui Baba Novac și 40.000 secui⁵⁶.

⁵¹ Szádeczky Lajos, *Regesták Mihály vajda történetéhez*, în „Történelmi Tár” 1884, p. 258 și Constantin Turcu, *Informații documentare cu privire la campania lui Mihai Viteazul în Moldova*, în „Studii și articole de istorie”, II, București, 1957, p. 78.

⁵² 1600 III 6 „summa . . . proportione geometrica inter capitula est distributa, nimirum ut darent, Cibiniensis currus quatuor cum senis equis, Medienses currus sex cum senis equis, Coronensis currus quatuor cum senis equis, Bistricienses currus sex . . . , Kiskosdenses currus sex . . . , Antesyvani currus quatuor . . . , Leschkirchenses et Schenkenses currus duos . . . , Medii currus duos, Regnenses currus duos . . . , Kukeleenses equos quatuor” (cf. Fritz Teutsch *Hermannstadt und die Sachsen in Kampf für Habsburg 1598 — 1605*, în „Archiv des Vereines”, XIV, 1877, p. 375).

⁵³ *Történelmi Tár*, 1884, p. 268.

⁵⁴ „Datum in oppido nostro Feketehalom” (cf. *Itinerarul lui Mihai Viteazul*, Intocmit de Gernot Nussbächer, în acest volum).

⁵⁵ „1 Mai die Philippi et Iacobi exercitus castra ponit circa oppidum Prásmár, unde iam colligunt multi Moldaviam versus perrecturos” (cf. *Quellen*, V, p. 288).

⁵⁶ *Történelmi Tár*, 1884, p. 273.

2 V : Mihai Viteazul în fruntea unui escadron de 5.000 călăreți trece pe lângă Brașov și se îndreaptă spre Prejmer⁵⁷. În raportul comisarilor imperiali se spune că Mihai Viteazul într-o zi a ajuns la Prejmer.

3 V : Cronicarii sași din Brașov indică această zi prin care oștirile cu carele lor de provizii traversau ogoarele din Țara Birsei, iar haiducii liberi (probabil oamenii lui Baba Novac) au aprins Brașovul Vechi, Hărman, Budila și Prejmerul⁵⁸. Marcus Fuchs pomenește de prădăciunile celor 3.000 roșiori (Rosis) și precizează că satul Hărman a ars seara între orele cinci și șase⁵⁹. Mihai Viteazul a petrecut noaptea în tabăra din Prejmer.

4 V : Marș pe ruta Prejmer — Tg. Secuiesc (atingens Neumarkt) — Brețcu⁶⁰. În seara acestei zile Mihai Viteazul trimite o scrisoare comisarilor imperiali redactată din tabăra de lângă Brețcu („Datum in castris ad possessionem Berezck positis die 4 Maii Ano 1600”) ⁶¹.

5 V : Odihnă și completarea trupelor la Brețcu. Corpul de oaste care a traversat Carpații prin pasul Rodna—Cucureasa, atacă Suceava⁶².

6 V : Oștirile lui Mihai Viteazul părăsesc târgul Brețcu și se îndreaptă spre pasul Oituz. Mihai în această zi mai semnează la Brețcu o scrisoare trimisă lui Ungnad și Székely („Datum sub Alpibus in oppido nostro Berezck die 6 Maji 1600”). Se pare că pînă seara au sosit la Tg. Trotuș.

7 V : Trupele lui Mihai Viteazul erau la Bacău la 6—7 mai. Se pare că Mihai, care era mai în spate, sosește în acest oraș numai în 7 mai. Cum am văzut mai sus, în 6 mai încă era în apropierea localității Brețcu și în aceeași zi nu putea să ajungă la Bacău.

8—14 V : La 8 mai voievodul muntean scria din Roman, împăratului la Praga, că a intrat în Moldova pentru a pedepsi pe Movilă. Mihai vodă și-a stabilit cartierul său general la Roman timp de mai multe zile⁶³.

24 V : La Bistrița se trag salve pentru bucuria că Mihai a ocupat Moldova⁶⁴.

25 V : Salve de bucurie la Brașov⁶⁵.

27 V (stil vechi, cel nou: 6VI) : La Iași Mihai Viteazul emite un hrisov, în care se intitulează „Domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei”.

⁵⁷ „2 Maii circa horam 8 ante meridiem transit princeps cum 5.000 equitum Coronam profecturus Prásmár” (cf. *Quellen*, V, p. 288).

⁵⁸ „Am 3 Tag Maii kompt Michel Wedtt mit seinem Volk und ziehet ubers Feld durch die Frucht und tut Schaden mit den Taarwägen und zieht in Moldauia, und die Sakadtt (recte Sabadtt n.n.) Haydoen rauben in der ganzen Altstadt und kommen auf Honschperch und verbrennen Honschperg, Dololan (!), item 3 Häuser zu Tartlen. Und in diesem Monat macht Michel Wedtt ihm Moldauiam untertänig und jaget den Moldner Wayda aus dem Land” (cf. Simon Czack, *Quellen*, V, p. 377).

⁵⁹ *Quellen*, V, p. 288—289.

⁶⁰ „Eodem die praemisera aliquot copias, sed 4 Maii ipsemet cum universo exercitu subsequitur et attingens Neunmarkt ordinat omnia et expedit Moldaviam versus ipse vero subsistit ibidem cum 2.000 . . .” (cf. *Quellen*, V, p. 289).

⁶¹ *Történelmi Tár*, 1884, p. 276—278.

⁶² *Istoria României*, II, p. 987.

⁶³ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 79—80 și Ilie Corfus, *Mihai Viteazul în cercetări polone recente*, Anuarul Inst. de ist. și arh., Iași, I, 1964, 171—177.

⁶⁴ „24 May. Auffis Herrn Richters Befehl liessen Freud-Schiessen von wegen das der Mihali Wayda die Modaw erobert hat” (cf. *Hurmuzaki*, XI, p. 842).

⁶⁵ „Den 25 Tag Maii schiesset man Freud zu Cronen des Michel Wedtts halben” (cf. *Quellen*, V, p. 377).

INTOARCEREA LUI MIHAI VITEAZUL DIN MOLDOVA
(ROMAN-ALBA IULIA 20 Iunie—12 Iulie 1600)

După campania victorioasă din Moldova, Mihai Viteazul devine domnul celor trei țări române, care s-au unit de prima dată sub sceptrul viteazului voievod. În primele zile ale lunii iunie el era la Iași, apoi după 10 iunie părăsește cetatea de scaun a Moldovei și se îndreaptă spre Transilvania. Mihai Viteazul pleacă din Moldova pe drumul de jos, adică pe la Oituz.

20 VI: Mihai Viteazul era la Roman ⁶⁶.

22 VI: În drum spre pasul Oituz (?).

24 VI: Mihai Viteazul sosește la Tg. Secuiesc. (după unele documente Iași!?)

25 VI: Marș pînă la Prejmer.

26 VI: Tabăra lângă Prejmer.

27 VI: Mihai Viteazul a sosit la Brașov, unde a rămas cinci zile ⁶⁷. În acest oraș a ținut judecată. Din cronică lui Simon Czack aflăm că la porunca lui au fost executați doi șcheieni, care au furat cireși ⁶⁸.

Prezența primului unificator al teritoriilor locuite de români a avut însă un deosebit ecou în conștiința românilor din Șcheii-Brașovului. O variantă a cronicii bisericii Sf. Nicolae din Șcheii arătînd pentru ce i s-a dat numele de cel Viteaz, ne dă următoarea explicație: „Și așa s-au fost numind prințip al Țării Munteneste și al Țării Moldovei și al Țării Ardealului”. Aceași cronică consemnează următoarele despre Mihai Viteazul: „Numai au zis sașilor de aici, deaca se numesc că sînt creștini, căci nu au cruce la bisericile lor? Și așa le-au poruncit de au pus cruce pe la biserică, precum se vād și la vremile de acum” ⁶⁹.

În aceste zile de iunie Mihai-Viteazul a stat în strana domnească a bisericii Sf. Nicolae, împodobite și de tatăl și de fratele său. Mihai a fost și el darnic, făcînd bisericii frumoase daruri, printre care și un valtrap, adică o învelitoare de catifea roșie pe care l-a avut pe strana sa și apoi l-a dăruit bisericii ⁷⁰.

Tot din această perioadă se pare că datează și fresca din biserică Sf. Nicolae, reprezentînd pe Mihai Viteazul. În socorelile Brașovului se arată, că la 13 iunie 1694 magistratul a plătit un zugrav român, care a renovat („abgemahlt und renovieret hat”) tabloul marelui Voievod ⁷¹.

1 VII: Mihai Viteazul a părăsit Brașovul îndreptîndu-se spre Alba Iulia ⁷².

⁶⁶ Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 91.

⁶⁷ „27 Iunii princeps relicta Moldavia ingreditur in urbem Coronam, ibidem nectens moram usque ad 5 diem” (cf. *Quellen*, V, p. 290).

⁶⁸ „Am 27 Tag Iunii kompt Michel Wayda in Cronstadt, und nach 3 Tagen lässt er 2 Wolachen richten und lässt sie auf dem Mark legen, weil sie in den Gärten etliche Personen gehayen hatten der Kirschen halben” (cf. *Quellen*, V, p. 377).

⁶⁹ Candid C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii-Brașovului*, vol. I/1292—1742/, Brașov, 1943, p. 88—89.

⁷⁰ Colonel Ioan Popescu, *Valtrapul lui Mihai Viteazul dela Brașov*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, III (1939 — 1940), p. 104—106 și Candid Mușlea, *op. cit.*, p. 306.

⁷¹ Candid Mușlea, *op. cit.*, p. 306.

⁷² „1 Iulii discessit ex urbe Albam versus” (cf. *Quellen*, V, p. 290).

2 VII: Probabil la Șercaia sau Făgăraș.

9 VII: La Alba Iulia.

12 VII: Convoacă dieta Transilvaniei la 20 iulie, la Alba Iulia.

EVENTIMENTE ÎN PREAJMA LUPTEI DE LA MIRĂSLĂU
(2 – 14 septembrie 1600)

Opoziția etnică și socială pe care manifesta nobilimea și patriciatul sas transilvănean față de guvernarea românească, favorizată de ostilitatea marilor puteri, au dus la dezlănțuirea insurecției nobiliare îndreptate împotriva lui Mihai Viteazul. Nobilimea la 1 septembrie 1600 a refuzat de a participa la dieta convocată la Șebeșul Săsesc. La intrarea trupelor imperiale în Transilvania, aga Leca a predat generalului Basta cetățile Cbioarul și Gherla ⁷³.

Forțele insurecționale încă în ziua de 2 septembrie au trimis scrisori orașelor „săsești” ⁷⁴, prin care au fost avizate de intenția lor și li se cere să se alătore lor. Interesele comune de clasă, pecetluite prin „Unio trium nationum” au determinat patricienii sași, să se răzvătească împotriva lui Mihai Viteazul.

În primele zile ale lunii septembrie coaliția nobiliară-patriciară a concentrat atenția asupra secuilor, a treia componentă a cele trei „națiuni” privilegiate, pe care au dorit să le atragă la conjurația lor, adică ca și ei să părăsească pe Mihai Viteazul ⁷⁵.

7 Septembrie: Dintr-o scrisoare adresată de magistratul din Mediaș către conducerea Universității săsești din Sibiu, aflăm, că orașul este gata să părăsească pe Mihai, dar roagă pe sibieni, că promițând refacerea vechilor privilegii, să convingă pe secui de a se desprinde de domnul român ⁷⁶.

La începutul lui septembrie magistratele orașelor Bistrița, Brașov și Sibiu au luat măsuri să închidă trecătorile Rodna, Buzău (Tabla Buții) Bran și Turnu Roșu, unde puteau să sosească întărituri din Moldova și Țara Românească.

9 IX: Magistratul din Bistrița la recomandarea conducerii Universității din Sibiu s-a alăturat insurecției și la 9 septembrie a trimis delegații săi, Georgius Frank și Thomas Ihm, în lagărul nobiliar de lângă Turda ⁷⁷.

⁷³ Gherla și nu Uioara, cum se spune în Istoria României, II, p. 999.

⁷⁴ „Mense enim Septembri 2 die litteris ad civitates missis conantur eas ad similem defectionem adducere ... Accidit vero interea, ut Cibinienses similes acciperent litteras ex eorundem nobilium castris ...” (cf. *Quellen*, V, p. 290).

⁷⁵ *Quellen*, V, p. 291.

⁷⁶ „Magistratus Mediensis litterae, quibus intentionem approbant, quod natio Saxonica a Michaele waywoda deficere velit; Magistratus Medgiensis litterae defectionem a Michaele Yayvoda concernentes”. Arh. St. Sibiu IV, 1479; IV, 1481, (cf. Robert Csallner, *Deutsche Texte aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation. Urkundenabteilung von 1429 bis 1600* (Regest), în „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, 30, 1907, p. 5).

⁷⁷ Fiedrich Kramer, *op. cit.*, 396–397.

După cronică lui Simon Czack, orașele „săsești” au rupt legăturile lor cu Mihai Viteazul în ziua de 9 septembrie 1600⁷⁸.

10 IX: „Națiunea” săsească și nobilii veniți la Sibiu trimit o scrisoare secuilor din Trei Scaune, în care se cere să părăsească pe Mihai Viteazul. În caz contrar brașovenii le vor ataca ținutul, vor da foc caselor și vor tăia soțiile și copiii. Populația scaunelor Noerich, Cincu, Mediaș și Sighișoara, se precizează în epistolă, le vor ataca dintr-o altă direcție. În aceeași scrisoare se avertizează țărănimea din Țara Oltului, le cere să se potolească, în caz contrar vor fi măcelăriți⁷⁹. Din această scrisoare reiese clar, că românii din domeniul Făgărașului și secuii au rămas fideli lui Mihai Viteazul și refuzau să se alăture insurecției nobiliare-patriciare.

11 IX: Magistratul din Mediaș raportează autorităților din Sibiu, că o ceată formată din 4000 secuii au atacat Bazna și din această cauză nu pot să trimită trupe⁸⁰.

12 IX: În Brașov se răspîndește vestea unui atac al forțelor munte-nești dinspre Rucăr (Rukur alias Rothbaum)⁸¹. Magistratul a primit o serie de informații de la rișoveni, care aveau misiunea să cerceteze drumul Branului.

Primele lupte au loc în pasul Branului, unde cîteva mii de oșteni comandați de Petrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, pătrund în Țara Birsei. În schimbul de focuri produs între munteni și dorobanții brașoveni ar fi căzut 50 de români, iar dintre brașoveni a fost împușcat un anume Martin Midweschdörfer, sluga văduvei decedatului județ, Matthias Fonius⁸².

13 IX: În Brașov a produs o mare panică vestea, că trupele lui Petrașcu Vodă prin Tabla Buții au pătruns în Transilvania⁸³. Populația Brașovului, care în ziua precedentă s-a luptat în pasul Branului, s-a grăbit în tabăra de lângă Prejmer și pregăteau să înfrunte cele cca 6000 de soldați veniți din Muntenia, ce au pătruns prin pasul Buzău (Uitäs, Buzaw)⁸⁴.

⁷⁸ „Am 9 Tag Septembris fallen die Städt ab in ganz Siebenbürgen vom Michel Wedtt” (cf. *Quellen*, V, p. 377). Tot din 9 septembrie datează scrisoarea nobililor semnată de Ștefan Csáki, adresată lui Leca Aga, căpitanul Chioarului și Gherlei, în care i se solicită să-l părăsească pe Mihai (cf. Deák Farkas, *Adatok a „Nagy” Csáki István életéből*, Budapeșt, 1877, p. 26).

⁷⁹ Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 368—369.

⁸⁰ „Magistratus Mediensis litterae, quibus irruptiones Siculorum in Baznam notificat”. *Arh. St. Sibiu IV*, 1480, (cf. R. Csallner, *op. cit.*, p. 5 și Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 371).

⁸¹ „Spargitur rumor de adventantibus Valachis et iam prope existentibus circa terminos Barcziae in Rukur alias Rothbaum. Sed praeter expectationem a Rosonensibus intercepti et in urbem delati excemini levi subiecti plectuntur, praecipuus reservatur Aga” (cf. *Quellen*, V, p. 291).

⁸² Marcus Fuchs: „12 Septembris verum Valachi sentientes, se viribus esse in pares, fuga conantur sibi consulere, ac nostri eos persecuti sunt, et quotquot assequi potuerent, dant neci unico tantum amisso ex nostris iuvene, Martino Mediensi, servitorae relictae Mathiae Fronii, et paucis quibusdam vulneratis”; Simon Czack: „Kompt Michel Weddes sein Sohn Petraska bei Turchsburg mit elligen Tausenden, und das Stadtvolk treibt sie zurucke und erlegen auf 50; die Wolachen aber erschiesen der Herr Mattyen ehren Knecht, ein Midwesdörffer, allein”; Petrașcu Banfi: „Den 12 Tag Septembris hot man das Volk aus Cronen bei Tirtzburg geschickt, und ein ider Mann ist mit aus der Stadt, also dass nur die alt leut sein doheim blieben, sein Volk zuruck geschlagen mit Gottes Hülf (cf. *Quellen*, V, p. 291, 377, 417).

⁸³ „13 eiusdem reversi ista victoria Coronam a meridie procedunt alacris (!) ammis versus Prásinár, ubi in vicino loco castra ponunt, sequenti di e aggressuri eos, qui per montes Uitäs impressionem factus dicebantur”, (cf. *Quellen*, V, p. 291).

14 IX : Generalul Basta se aliază cu nobilii, împotriva Mihai Viteazul. Domnul român din tabăra sa de lângă Sebeșul Săsesc avertiza Sibiul și celelalte orașe „săsești” să-i rămână credincioase⁸⁵.

LUPTA DE LA TELIU (14—15 septembrie) ȘI PĂTRUNDEREA TRUPELOR
DIN MUNTENIA ȘI MOLDOVA ALIATE CU MIHAI VITEAZUL ÎN ȚARA BİRSEI

După cum am văzut mai sus, în ziua de 13 septembrie trupele din Țara Românească prin pasul Tabla Buții au pătruns în Buzae. Simon Czack era de părere, că au sosit 6000 de soldați bine înarmați. Principala izvor despre această luptă este scrisoarea din 17 septembrie a judeului brașovean Valentin Hirscher, trimisă sibienilor, în care arată că prin pasul Tabla Buții (durch den Vtos) din Țara Românească au sosit 4000 români, sârbi și unguri⁸⁶. Lajos Szádeczky, editorul acestei scrisori, păstrat în arhivele din Sibiu⁸⁷, a crezut că prin „Vtos” se înțelege pasul Oituz și în acest sens a adnotat textul⁸⁸. Greșeala lui Szádeczky apoi a fost preluată de majoritatea istoricilor care s-au ocupat cu istoria lui Mihai Viteazul și astfel s-a crezut că la 14—15 septembrie în Țara Birsei au pătruns trupele din Moldova și nu cele din Țara Românească.

Tabăra brașovenilor, compus în primul rând din dorobanți călărași și pedestrii, meseriași breslași și tineretul apt pentru armă⁸⁹, căci conform cronicarilor, pentru paza cetății Brașov au rămas acasă numai femeile și bătrînii. Brașovenilor s-au mai alăturat prejmerenii și circa 150 „cătane” (Cadneren) maghiare în slujba Habsburgilor (sclopetarii pedites)⁹⁰. În total se aprecia că brașovenii erau numai 2000⁹¹.

Lupta s-a desfășurat la poalele munților, lângă comuna Teliu (Kreitzbrig)⁹², care după mărturia lui Petrus Banfi, a avut loc la 14 septembrie între orele 9—15. Bătălia de la Teliu a fost caracterizată printr-un duel de artilerie. La început a explodat un tun al dorobanților brașoveni și praful de pușcă aprins a rănit mortal bombardarul și alte

⁸⁴ „Und am anderen Tag (la 13 septembrie, n.n.) kommen sie widerumb die Wolachen in der Busaw bei Tortlen, auf sechs tausend stark, gut gerüst” (cf. *Quellen*, V, p. 377).

⁸⁵ Andrei Veress, *Epistolae et acta generalis Georgii Basta (1597—1607)*, vol. I, Budapest, 1909, p. 413; Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 373—374; Eugen Stănescu, *O scrisoare a umanistului M. Crusius către Mihai Viteazul*, în „Studii”, 1964, nr. 2, p. 330.

⁸⁶ „Mir haben Eur W kurtzlich zu wissen wollen thuen nachdem den 15 Sept bei 4.000 Walachen, Ratzen und Unger ausz der Valachei iber das geberg durch den Vtos heraus haben brechen wollen . . .” (cf. Fritz Teutsch, *Hermannstadt und die Sachsen . . .*, p. 372).

⁸⁷ „Magistratus Coronensis litterae irruptionem Valachorum in Barziam notificantes”. Arh. St. Sibiu IV, 1482, (cf. R. Csallner, *op. cit.*, p. 5).

⁸⁸ Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 37—377.

⁸⁹ V. Hirscher : „Was für Volk in der ein nur zu roszt umnd zu fusz zusammen bracht haben mir dem faindt entgegen geschickt unnder das gebergh, welche zu etlichmolen harcz miteinander gehalten . . .”.

⁹⁰ „14. Septembris nostris se adiungunt Ungari sclopetarii pedites 150” (cf. *Quellen*, V, p. 291).

⁹¹ Simon Czack : „Und die unserigen alle miteinander sampt den Tortleren, Croneren und Cadneren waren auf 2 tausend und verschanzten sich in der Busen gegen die Feind und schossen den ganzen Tag gegen einander” (cf. *Quellen*, V, p. 377).

⁹² „Die Tartlauer die ungarische Gemeinde Nyén (Teliu, Keresztvár) Kretzbrig (= Kreuzburg) nennen . . .” (cf. W. Horwath, *op. cit.*, p. 47).

cîteva persoane⁹³. Din alte surse aflăm, că bombardarul accidentat în lupta din valea Teliului a fost Gheorghe Tatrosi, tatăl cronicarului braşoven Gheorghe Tatrosi junior. Din notele biografice a celui din urmă aflăm, că tatăl lui s-a rănit în „Gura Teliului” („Nien falunal itt Barczaban ben az Torokban”), cînd braşovenii încercau să oprească pătrunderea lui Petraşcu în Ţara Bîrsei, care dorea să vină în ajutorul lui Mihai Viteazul⁹⁴.

Trupele lui Petraşcu au folosit acest incident petrecut în tabăra braşovenilor şi accelerînd tirul de artilerie au ucis peste 200 de persoane. Pînă la sfîrşit însă victoria a revenit braşovenilor, care au capturat trei steaguri şi două falconete („2 Stuck Geschoss, duae machinae, falkeneti”). Trupele venite din Ţara Românească au pierdut 300 oameni şi au fost nevoite să se retragă⁹⁵.

Din scrisoarea citată a lui Valentin Hirscher aflăm, că trupele conduse de Petraşcu în ziua de 16 septembrie s-au unit cu secui şi probabil din Buzae coborînd spre nord în Trei Scaune, au reuşit să pătrundă în Ţara Bîrsei şi încercau să ajungă pînă la oştile lui Mihai Viteazul.

Din cronica aurarului Michael Seybriger reiese, că secuii s-au alăturat lui Petraşcu Vodă încă în cursul zilei de 14 septembrie. Unul dintre secui, din compasiune faţă de braşoveni, care au lăsat în cetate numai bătrîni şi femei, ar fi spus, că dacă nu se întorc acasă în cursul nopţii atunci vor fi atacaţi de secui şi nici unul dintre ei nu va scăpa cu viaţă⁹⁶.

RETRAGEREA LUI MIHAI VITEAZUL ÎN ŢARA BÎRSEI DUPĂ BĂTĂLIA DE LA MIRĂSLĂU (18 – 30 septembrie 1600)

În ziua de 18 septembrie a avut lupta de la Mirăslău, unde trupele româneşti şi secuieşti conduse de Mihai Viteazul, au fost înfrînte de oştile imperiale unite cu insurgenţii nobiliari. Infidelitatea Braşovului, blocarea pasurilor carpatice şi luptele duse la Bran şi Buzău – Teliu din zilele de 12–15 septembrie au împiedicat trupele venite din Ţara Românească şi conduse de Petraşcu să se unească cu cele ale lui Mihai Viteazul⁹⁷.

⁹³ „Nam ab hoste multis laesis sunt repressi, ac disposurene machinae magister bombardarum pulvere tormentario est in toto suo corpore ita perustus, ut nulla corporis cutis integra adpareret; und im Anfang so zuspringet den Unserigen das Stueck, und der Polver verbrennt etlige Personen” (cf. *Quellen*, V, p. 291, 377).

⁹⁴ Gheorghe Tatrosi senior iniţial a fost magistrul bombardar la Alba Iulia, dar după ce principele Sigismund Báthori a părăsit Transilvania el s-a întors acasă. După rănirea sa la Teliu el a fost transportat în casa lui din Uliţa Prundului, unde a decedat la 18 decembrie 1600, avînd 38 de ani, (cf. Domokos Pál Péter, *Tatrosy György önéletirása és történeti feljegyzései*, în „Irodalomtörténeti Közlemények”, 61, 1959, nr. 3, p. 241).

⁹⁵ „Den 14 Tag Septembris sein sie (das Volk aus Cronen) bei Kreitzbig gezogen und des Michell Wayda senen Sohn aufzuhalten mit Namen Petrasko Wayda; denn dieser war im Land Walachay Fürst, und allda ein grosse Slacht gehalten von des Morgens um 9 bis des Abens um 3, und mit der Hülf Gottes zuruck geslagen, und doch viel Croner umkommen sein, als ungefähr nur Hanfreksleut (recte Handwerksleut, n.n.) bei 132. Und des Nachts sein sie himkommen, deren sie mit den Zeklen auf sie sollten kommen” (cf. *Quellen*, V, p. 291–292, 377–378, 417).

⁹⁶ *Quellen*, V, p. 436.

⁹⁷ Prin urmare P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 206, a greşit cînd ghidîndu-se după L. Szádeczky, afirmă, că 4.000 de români, sîrbi şi unguri au sosit prin pasul Oituz, iar Pătraşcu ar fi venit în Ţara Bîrsei numai la 20 septembrie.

Se poate presupune, că *dacă oștirile de ajutor muntene, care au trecut pasurile Carpații Curburii în zilele de 12—13 septembrie, în cazul că n-ar fi fost împiedicate, puteau să facă joncțiunea cu Mihai Viteazul încă înaintea bătăliei de la Mirislău*. Din notițele cronicărești ale lui Ștefan Szamosközi și Eustațiu Gyulafi reiese, că planul inițial era, ca Mihai să se angajeze în luptă numai după sosirea trupelor ajutătoare din Moldova și Țara Românească. În ultimele zile ale lunii septembrie, când trupele domnului român erau retrase în Țara Birsei, Baba Novac tare l-a muștrat pe Mihai Viteazul, că de ce a luptat el singur împotriva imperialilor, de ce nu le-a așteptat. Rezultatul este, ar fi spus Novac, că acum dușmanul urmează să treacă codrii Codlei și să ne atace ⁹⁸.

Ce se putea eventual realiza în intervalul de 12—16 Septembrie, era deja prea târziu după 16, când trupele venite din Țara Românească unite cu secuii, au reușit să pătrundă în Țara Birsei și aveau calea deschisă spre Făgăraș—Sibiu. Din scrisoarea citată a lui Valentin Hirscher reiese, că trupele românești și secuiești în ziua de 16 septembrie au ajuns în preajma Brașovului și prin Țânțari au trecut Codrii Codlei și se grăbeau spre Sibiu ⁹⁹.

Joncțiunea acestor trupe cu cele ale lui Mihai Viteazul însă s-a putut face numai după înfrângerea de la Mirislău. Domnul român după 18 septembrie trecea pe lângă Sibiu răzvrătit și ostil și se îndrepta spre Făgăraș unde avea familia și averea ¹⁰⁰.

Trupele unite ale lui Mihai Viteazul împreună cu cele a lui Nicolae Petrașcu, după 21 septembrie se retrăgeau spre Țara Birsei, unde la 20 septembrie au sosit și haiducii lui Baba Novac, venit din Moldova ¹⁰¹. Mihai Viteazul pe la 20 septembrie era la Făgăraș, iar ziua următoare părăsește Făgărașul și traversînd codrii Șercaiei, la 23 septembrie sosește la Codlea. Joncțiunea dintre trupele lui Mihai Viteazul și trupele venite din Moldova (Baba Novac, Armașul Sava, Deli Marcu și Radu Cluceru) a avut deci loc la Făgăraș ¹⁰².

15 IX : Militarii și brașovenii după bătălia de la Teliu s-au reîntors la Brașov. Se zvonea sosirea trupelor românești din Moldova. Secuii au pustiit posesia nobiliară Budila.

16 IX : Are loc unirea trupelor muntene, cu oștirile lui Sava Armaș venit din Moldova și cu secuii. Pe hotarul Prejmerului au loc tratative cu magistratul din Brașov.

⁹⁸ Gyulafi Lestáf: scrie „Mihály vajdát Brassónál in fuga szemtúl szemben igen gyalázta BABA NOVÁK. Miért vittál meg, úgymond, velek, tudod-e, hogy mint megírtam és megizentem, hogy reá várj engem, mert én tudtam, hogy rosز vagy te. Az moldvai had is útban volt, miért hogy ilyen bolondul cselekedté? Irult-pirult az vajda fel sem emelte az földról szemeit. Azutám mondotta nekíe Novák Baba: elég immár eddig az szégyenvallásban, tovább ne fuss, térjünk arrúl nekíe. Im most júnek az Sárkány erdején reánk semmi renddel nem jühetnek, szakadozva kell jünníek, az erdón megverhetítek úket...” in *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, 33, Budapest, 1894, p. 40. Cf. și Crăciun, *Szamosközy*, p. 143.

⁹⁹ Szádeczky I., *Mihály vajda*, p. 376.

¹⁰⁰ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 226.

¹⁰¹ „Den 20 Tag kommt der Babanouak aus der Molden mit Haiduken” (cf. *Quellen* V, p. 417). Zeidner Turmknopfkronik: „1600 den 20 Septeunber fielen die Moldauer in den Markt und legten ihm ganz in die Asche” (cf. *Quellen*, IV, p. 87). Acești „Moldauer” (modoveni) erau haiducii lui Baba Novac, sosiți din Moldova.

¹⁰² Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 203.

17 IX: Ungurii din Brașov și Țara Birsei primesc scrisoare, în care li se ordonă să pornească contra lui Mihai Viteazul și să păzească drumurile, plaiurile și pădurile spre Țara Românească și Moldova de a împiedica sosirea ajutoarelor ¹⁰³.

18 IX: Cei 29.000 sîrbi, care au venit din Țara Românească au aprins satele din Țara Birsei. Cele circa 600 de soții ale sîrbilor adăpostiți în Scheii Brașovului au fost închiși în Casa Hirscher („publicae fori domni aufs Neu-Gebäu”, azi „Cerbul Carpatin”).

19 IX: Se aprind cîteva case în Ulița de Mijloc din suburbiul Brașovul Vechi.

20 IX: Petrașcu, voievodul Țării Românești („Petrasco, palatinus Valachiae”) trimite o scrisoare magistratului din Brașov. Secuii atacă satele din Țara Birsei.

21 IX: Sosește solul brașovenilor, care aduce vestea despre înfrîngerea lui Mihai Viteazul la Mirislău.

22 IX: Mihai Viteazul a ajuns la Făgăraș.

23 IX: Mihai Viteazul a trecut pădurea Perșanilor și a ridicat tabără lângă Codlea și urma să atace Brașovul.

25 IX: Au fost pustiite satele Rotbav și Măeruș. Noaptea au ridicat tabără pe drumul spre Tabla Buții, nu departe de Prejmer ¹⁰⁴.

26 IX: Brașovenii au capturat mai mulți ostași și căpitani din oștirile lui Mihai Viteazul. Un căpitan sîrb a vorbit despre trimiterea lui Ioan Szelestei în tabăra lui Basta ¹⁰⁵.

27 IX: Răspuns la scrisoarea lui Sava Armașul.

28 IX: Au fost pustiite cele Șapte Sate („pagos, quos vocant Septem Valachicos”), azi Săcele, Zizin, Purcăreni și Tărlungeni.

29 IX: Ard cele Șapte Sate.

Din scrisoarea magistratului din Rupea / Cohalm / adresată sibiienilor în ziua de 27 septembrie, reiese destul de clar raportul de forțe existent la finele acestei luni. Din scrisoarea conducătorilor din Rupea aflăm, că la porunca lui Mihai Viteazul secuii din scaunul Odorhei se pregăteau de noi lupte, urmînd să se unească cu trupele voievodului între Sighișoara și Mediaș ¹⁰⁶.

Isoadele din Rupea, participanți la o adunare a secuilor din Odorhei, unde s-a citit o scrisoare a lui Mihai Viteazul, au putut constata, că secuii, rămași fideli domnului român, au refuzat să se alătore insurecției nobiliare. Ei nutreau o ură nestinsă față de nobili, care le-au răpit libertățile și erau gata, ca la porunca lui Mihai să meargă în tabără, de asemenea erau hotărîți să prindă și să tragă în țepă pe Ștefan Csáki, con-

¹⁰³ „17 Septembris ... Litteris admonentur ab Ungaris Coronenses sive Barcenses, ut contra Michaellem obstruant omnes vias et succidant silvas versus Moldaviam et Valachiam, ne auxiliares copiae iude Michaeli accedere possint” (cf. *Quellen*, V, p. 292).

¹⁰⁴ *Quellen*, V, p. 292–293.

¹⁰⁵ „Legatum Szeléssi (sic) János ad primarium Germanorum capitaneum Georgium Basta” (cf. *Quellen*, V, p. 294). Cuvîntarea lui Szelestei din 21 septembrie, în care în numele lui Mihai propune armistițiu, este publicat de Andrei Veress, *Basta op. cit.*, p. 417.

¹⁰⁶ „Magistratus Köhalmensis notificationes insurrectionum Sicularum in adjutorium Michaelis Vajvodae”. Arh. St. Sibiu, IV, 1483 (cf. R. Csallner, op. cit., p. 5 și Fr. Teutsch, *Hermannstadt und die Sachsen ... op. cit.*, p. 371–372).

ducătorul insurecției nobiliare ¹⁰⁷. În încheierea scrisorii se arată, că sașii, din Rupea sînt amenințați de secui și ca atare cer ajutoare de la Sibiu.

La sfîrșitul lunii septembrie, situația strategică din sud-estul Transilvaniei se prezenta astfel: Conducerea sașilor, scaunele și districtele de pe Pămîntul Crăiesc (Sibiu, Nocrich, Cincu, Rupea, Brașov) erau potrivnice lui Mihai Viteazul, însă oștirile muntene, ardelenene și moldovene conduse de domnul român și de fiul său, precum și sîrbii și haiducii liberi conduși de Baba Novac și Deli Marcu controlau aceste regiuni, mai ales Țara Birsei. Domnul român, pe lingă numeroasele trupe, putea conta pe simpatia și puterea militară a secuilor din Odorhei și Trei Scaune, precum și pe solidaritatea țărănilor români din Țara Oltului.

Dinspre vest însă se apropia principalul dușman: armata unită a imperialelor și a insurgenților nobiliari.

În ultimele zile ale lunii septembrie, armata lui Mihai Viteazul s-a retras în Țara Birsei, unde doar Brașovul se putea socoti dușman și putea rezista oștirilor conduse de voievodul român. În această situație se decide asediul cetății Brașov, deoarece numai cu spatele asigurat se putea pregăti o nouă luptă împotriva trupelor conduse de generalul Basta. Chiar în orașul Brașov au fost adepți ai cauzei lui Mihai Viteazul. După cum vor dovedi evenimentele ulterioare, românii din Șcheii Brașovului s-au alăturat voievodului român, iar Mihai Viteazul printre maghiarii din suburbia Blumăna a avut mai mulți partizani ¹⁰⁸.

Ca încheiere, cîteva considerații privind itinerarul lui Mihai Viteazul în aceste zile, care în izvoare este consemnat cu unele contradicții. Cronicarul Marcus Fuchs spune, că după bătălia de la Mirăslău, Mihai la 22 septembrie a ajuns la Făgăraș, iar ziua următoare a sosit în Țara Birsei, ridicînd tabăra lingă Codlea. În zilele următoare cronicarul brașovean nu amintește expres prezența lui Mihai Viteazul în Țara Birsei. Actele semnate de domnul român însă indică alte date. La 23 septembrie Mihai scrie lui Basta din tabăra de lingă Făgăraș. Tot din Făgăraș scrie în ziua de 27 septembrie, în care Mihai se pronunță de acord să trimită lui Basta membrii de familie, însă nu la Sibiu. Tot acum el solicita cetățile Făgăraș, Gurghiu și Ieciu (Brincovenesti) ¹⁰⁹. În consecință, la sfîrșitul lunii septembrie 1600 nu se cunoaște exact itinerarul lui Mihai Viteazul prin Țara Birsei și sud-estul Transilvaniei. Nu este exclus, că după ce în 23 septembrie a sosit în Țara Birsei s-ar fi întors la Făgăraș, unde în 27 septembrie emite o scrisoare, ca din nou să se reîntoarcă; dar nu este imposibil nici faptul, că în 27 septembrie s-a indicat greșit locul de emiterea documentului. Nu putem afirma nici prezența lui Mihai Viteazul la Rîșnov cum se afirmă în sinteza despre istoria României ¹¹⁰.

¹⁰⁷ „widerum zu thabor ausz befelh des Michel Vaÿda . . . sie wollen den Stephan Chyadium nach in kurzten tagen creuzweÿss in ein spiess ziehen . . .” (cf. Szádeczky L., *Mihály vajda*, p. 397—380).

¹⁰⁸ La 25 ianuarie 1600 Mihai Török și Martin Hyrch din Blumăna Brașovului se declară slugi credincioase a lui Mihai Viteazul și denunță pe doi nemeși, care doreau să pustiască țara prin chemarea turcilor și tătarilor. („Mi kik vagyunk ö Nagyságának, Mihály Vaydának hűség esküdt szolgái: Bolonyai Theoreok Mihaly, ugyan Bolonyai Hurch Márton”). (cf. Andrei Veress, *Documente*, VI, nr. 16, p. 15—16).

¹⁰⁹ Andrei Veress, *Basta op. cit.*, p. 416—419.

¹¹⁰ *Istoria României*, II, p. 1000.

INCERCUIREA BRAȘOVULUI ȘI PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN ȘCHEI LA
 ASEDIUL CETĂȚII BRAȘOV (1 octombrie 1600). MIHAI VITEAZUL.
 PĂRĂSEȘTE TRANSILVANIA (2 — 7 octombrie 1600)

În zina de 30 septembrie a avut loc o încăierare între trupele sîrbești ale lui Deli Marcu și trupele brașovene, conduse de Augustinus Misse. Locul acestei lupte a fost lângă moara de hîrtie situată pe hotarul Brașovului, pe riul Ghimbășel. După cronicarul Marcus Fuchs între cei doi comandanți s-ar fi purtat o discuție și amîndoi afirmau că slujese împăratul german. La ora două a sosit solul brașovenilor din tabăra lui Basta de lângă Sibiu, cu scrisoarea generalului imperial, în care brașovenii au fost îndemnați să lupte împotriva lui Mihai Viteazul¹¹¹. Basta considera util, ca Brașovul să atace din spate pe domnul român.

Contradicția principală între Mihai Viteazul și magistratul a fost aceea că brașovenii au trecut de partea nobililor și a imperialilor. Dar se pare că asediul cetății Brașov a mai fost cauzat — mai ales dacă ținem seamă, că la pregătirea lui nu putem dovedi prezența nemijlocită a voievodului — de mercenarii sîrbi, care doreau să elibereze soțiile lor închise în Casa Hirscher. Petrus Banfi indică ca scop pentru asediul Brașovului, întreprins de Mihai Viteazul cu sîrbi și secuî eliberarea femeilor sîrbe închise în cetate¹¹².

Istoriografia română consemnează evenimentul istoric privind asediul Brașovului. Acest fapt este menționat în tratatul de Istoria României¹¹³. P. P. Panaitescu descrie împresurarea Brașovului mai ales pe baza cronicii lui Marcus Fuchs. La 1 octombrie oștirea lui Mihai Viteazul atacă Brașovul dinspre trei părți (Timiș, Dealul Furcii, Moara de hîrtie), alungă brașovenii pînă la Podul Leproșilor, astfel că cetățenii orașului erau împiedicați, să controleze drumurile din Țara Birsei¹¹⁴.

Istoria locală referitoare la Șcheii Brașovului, cum ar fi monografia lui Candid Mușlea despre biserica Sf. Nicolae¹¹⁵, sau lucrări semnate de Ion Minea¹¹⁶ și Sterie Stinghe¹¹⁷ amintesc de participarea românilor din Șchei la asediul Brașovului. Aceste date însă pînă acum n-au fost înglobate în sintezele privind domnia lui Mihai Viteazul.

Planul asediului Brașovului a fost conceput în noaptea spre 1 octombrie. Trupele lui Mihai Viteazul, cu sprijinul sîrbilor și a secuilor, au atacat

¹¹¹ „Sub hora 2 (30 Septembris) revertuntur postae ex castris Germanorum circa Cibinium metatis, qui afferunt litteras generalis Georgii Basti, cuarum sensus erat: Litteras Vestrarum Dominationum, quibus significatis vestras necessitates, libenter vidimus. Quare auxilium eras contra tyrannum Michaellem laturi iter ingrediemur, vos contra ipsum defensuri et prorsus ab eius tyrannide liberaturi. Datum 28. Septembris” (cf. *Quellen*, V, p. 295).

¹¹² „Den 1. Tag Octobris ist der Michell Wayda mit den Ratzen und Zekeln auf die Stadt kommen und die Ratzechs Weiber ausgeheischen, vos contra ipsos in der Stadt Cronen worn, aber ihn nix geben, ja hot man auch auf sie gesossen aus den Posteien mit Struckern” (cf. *Quellen*, V, p. 417).

¹¹³ *Istoria României*, II, p. 1000.

¹¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 226—227.

¹¹⁵ C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae*, *op. cit.*, I, p. 88—90.

¹¹⁶ I. Minea, *România din Brașov și Mihai Viteazul*, apud Stinghe

¹¹⁷ Dr. Sterie Stinghe, *Intemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului*, II. *Junii și originea lor*. Brașov, 1938.

oraşul din trei direcţii. Primul grup s-a postat după Dealul Melcilor sau Dealul Furcii („post montem, qui nominatur mons iudicii seu calvariao vel suppliciorum”). Alţii au ocupat drumul Hărmanului lângă riul Timiş (zona actuala uzine Rulmentul), iar al treilea grup a ocupat poziţie lângă podul Birsei, nu departe de Moara de hîrtie. Primul grup, cel aflat în spatele Dealului Melcilor, în valea Răcădăului, a atacat dorobanţii braşoveni, care au fost nevoiţi să se retragă pînă la Podul Leproşilor (lângă Restaurantul „Timiş” de azi) la marginea suburbiei Blumăna¹¹⁸. Asediatorii s-au apropiat atît de mult de zidurile cetăţii, că cetăţenii au putut folosi falconetele şi tunurile.

Pînă la urmă, asediatorii au fost respinşi. Braşovenii au tăiat mai mulţi sirbi, iar străjerii lor („Unser Sträschen”) au adus 16 capete de sirbi („Rattschiss Haupter”) pe care le-au pus pe porţi¹¹⁹.

Asediul Braşovului a fost ultima acţiune mai de amploare, întreprins de oştirile lui Mihai Viteazul în Transilvania în cursul anului 1600. Oştirile comandate de generalul Basta şi de Ştefan Csáki se apropiau de Ţara Birsei: la 30 septembrie erau la Porumbacu la 2 octombrie la Voila, în 3 octombrie la Şercaia şi la 4 octombrie la Vlădeni¹²⁰. Armatele lui Mihai Viteazul şi-au ridicat tabăra între Sînpetru şi Hărman¹²¹. Aici în tabăra de la Sînpetru sau între Hărman şi Prejmer se înfilmează Mihai Viteazul cu Sebastian Tekeli, trimis de Basta din tabăra de lângă Şercaia¹²². În zilele cînd trupele lui Basta ridică tabără lângă Ghimbav (5—8 octombrie 1600)¹²³, Mihai Viteazul, constrîns de pătrunderea polonilor în Ţara Românească, părăseşte Transilvania.

La întoarcere el a folosit acelaşi drum, ca şi la intrarea sa biruitoare cu un an în urmă: Pasul Buzăului — Tabla Buţii — pe ruta Sînpetru — Hărman — Prejmer, Mihai Viteazul ajunge în munţii Buzăului („Datum ex castris in montibus Bozza positis 6 octobris”), de unde scrie generalului Basta¹²⁴. Din tabăra din Valea Chircului, Mihai Viteazul trimite la 12 octombrie pe fiul său Petraşcu, care în 17 octombrie soseşte în tabăra imperialilor din Ilieni, iar de aici, cu o scurtă oprire (18—19 octombrie) la Braşov este dus la Făgăraş¹²⁵. Tot cetatea din Făgăraş va servi ca închisoare şi doamnei Stanca, care la 23 octombrie a fost adusă temporar în Braşovul Vechi¹²⁶.

¹¹⁸ *Quellen*, V, p. 295.

¹¹⁹ „Unser Sträschen bringen der Rattschiss Haupter und stecken sie für das Tor auf den Spengel, also dass der Haupter 16 waren aufgesteckt” (cf. *Ephemerts von Simon Czack*, în „*Quellen*”, V, p. 378).

¹²⁰ A. Veress, *Basta*, I, op. cit., p. 421, 424—425; *Quellen*, V, p. 295.

¹²¹ „Und das ganz Herr lägert sich bei Pittersperg und Honschperg und hartzen ganzer 8 Tag uber mit den Croneren auf sem Feld” (cf. *Quellen*, V, p. 295, 378).

¹²² A. Veress, *Basta*, I, p. 426—428; *Quellen*, V, p. 295.

¹²³ A. Veress, *Basta*, I, p. 575; *Quellen*, V, p. 296.

¹²⁴ A. Veress, *Basta*, I, p. 427; „Und zogen (die Reiter und Fussgenner) ihn nahe durch die Busen” (cf. *Quellen*, V, p. 378).

¹²⁵ „20 Octobris. Eodem die subsequitur principissa Michaelis secutura fillium, sed in castris ab Ungaris detinetur toto biduo. Hinc dimittur Coronam ac in suburbio una nocte in obscuro hospitio mansit, altera nocte abiit quacsitura filium, quem putabat dudum esse trucidatum . . .”; „Am 18 Tag bringen die Unger aus dem Tabor den Petraska Wayda und fuhren ihn zu Fugrisc” (cf. *Quellen*, V, p. 297, 378).

¹²⁶ „Am 23 Tag bringen die Unger aus dem Tabor gefänglich die Michel Weddin sampt den Tarwägen in die Altstadt und fuhren sie auch davon kegen Fugrisc, und man hält sie ein Jahr alldo gefangen” (cf. *Quellen*, V, p. 378).

Despre participarea românilor din Șchei la asediul Brașovului din 1 octombrie 1600 dispunem de următoarele date :

Pe partea exterioară a zidului de incintă a cetății Brașov, pe latura spre Șchei la intramurul sau zvingerul logofăților sau a notarilor ("Notarius oder Schreiber Zwinger oder Pärchen") situat lângă Bastionul pinzarilor sau a țesătorilor, în 1603, s-a așezat o inscripție în limba latină și germană despre „infidelitatea” românilor din oraș¹²⁷. Autorul acestor versuri este cunoscutul personaj Michael Weiss, pe atunci notarul orașului, iar în anii următori aliatul lui Radu Șerban în lupta brașovenilor și birsanilor împotriva principele tiran Gabriel Báthori. Michael Weiss fiind notar, la 1 octombrie a participat la apărarea incintei tocmai în acest zvinger, unde șcheienii au escaladat zidurile cetății. Thomas Tartler în 1741 a menționat, că această inscripție a fost puternic deteriorată de ploii. Sub aceste ziduri, scrie Tartler, după povestirea unor oameni bătrâni, ar fi fost îngropați acei români „rebeli”, care au încercat să escaladeze zidul. Cronicarul mai notează, că n-a putut afla alte date sigure despre această acțiune¹²⁸.

În manuscrisul lui Thomas Tartler "Collectanea" citat mai sus, într-un alt loc, se amintește din nou, că șcheienii s-au alăturat lui Mihai Viteazul și la 1 octombrie 1600 au încercat fără succes să treacă zidurile cetății¹²⁹.

Participarea șcheienilor la asediul Brașovului se poate dovedi și din o serie de măsuri de represalii luate împotriva lor de autoritățile magistratului. Unul din principalii adepți ai alăturării șcheienilor în tabăra lui Mihai Viteazul a trebuit să fie compatriotul lui, popa Neagoslav din Orașul de Floci. În preajma zilei de 1 octombrie, Mihai Viteazul putea să ajungă chiar și personal în Șchei. Fără să avem date documentare certe, putem presupune că simbătă, 30 septembrie 1600 domnul român a luat loc în strana bisericii Sf. Nicolae și că în această zi șcheienii au fost mobilizați să participe la asediul cetății Brașov. Cert este, că în noiembrie valtrapul, donație a lui Mihai Viteazul, ce împodobește altarul bisericii Sf. Nicolae a fost luată din biserică românească¹³⁰. Nu este exclus, că

¹²⁷ „Oben gegen der Bulgercy an der Weber Bostey ist der Notarius- oder Schreiber Zwinger (Pärchen) wohin A 1603 der Herr Mechel Weiss, damaliger Notarius die Maurer ein Lateinischen und deutsche Schrift von der Wallachen Untreu schreiben lassen" (cf. *Collectanea zu einer Particulär Historie von Cronstadt aus unterschiedlichen Documenten zusammengebracht von Thomas Tartler Anno 1741 fortgesetzt und vermehrt mit einem zweiten Bande von Joseph Franz Trausch*, p. 45. Manuscris la Arh. St. Brașov).

¹²⁸ „Dieses Carmen ist vom Regen so unleserlich gemacht worden, dass mer sind nur einigen Buchstaben zu kennen. Am diesen Ort sollen auch wie alte Leute erzählen, einige Köpfe der unruhigen und rebellischen Wallachen, die man ihnen abgeschlagen unter die Stadt-Mauer, zum ewigen Andenken begraben sein und zwar eben desswegen an diesen Ort, weil sie hier die Stadt übersteigen wollen ... ob sich die Sache so werhalte Lis noch nichtt gewiss erfahren haben können" (cf. *Collectanea*, I, p. 45).

¹²⁹ „Item dass in diesen Jahre die Belger sich zum Mihály Vode geschlagen und die Stadt überrumpeln wollen (so die 1 Octob. geschehen) aber mit Gottes Hilfe zurückgetrieben worden, die Carmen, so dass wegen Herr Mechel Weiss siehe oben S. 30 gemacht" (cf. *Ibidem*, p. 388).

¹³⁰ „Das rotsame Antependium auf dem Altar ist aus der Blescher Kirchen genommen worden, welches von Michel Wedtt auf einen Sessel oder Stuel gesetzt war, Im Jahr 1600" (cf. *Quellen*, V, p. 378).

această piesă de cult să fi avut o putere simbolică asupra credincioșilor români. Pe de altă parte, familia domnului român, după uciderea lui Mihai Viteazul, a ținut să recompenseze biserica Sf. Nicolae din Șchei¹³¹.

După 1 octombrie 1600 se schimbă total atitudinea magistratului din cetatea Brașovului față de români din suburbia Șchei. În secolul al XVI-lea, relațiile magistratului cu șcheienii erau caracterizate de o oarecare toleranță, și mulți locuitori din cartierul românesc au fost folosiți în scopuri diplomatice. Chiar și activitatea diaconului Coresi la Brașov, sprijinit de logofății din cetate, nu se putea concepe fără o colaborare dintre magistrat și cărturarii din Șchei. Despre această schimbare de atitudine, cronica șcheiană, atribuită lui Dimitrie Eustatievici scria următoarele: „Poate să socotească fieștecine precum au fostu sașii (magistratul — n.n.) cătră ticăloșii (săracii — n.n.) șchiai, avându-i la cinste și dragoste, pentru multe lucruri bune ce avia de la șchiai, că unde era ca să trimiță cu vr-o solie, tot din șchiai trimitea și când avia Sfatul niscai greutăți, trimitea de ducea pe preot și cu doi jurați la Sfatu și să sfătuia . . . iară în vremile de acum totu acel bine l-au uitat și sânt ticăloșii șchiai supuși și cu mare pizmă sânt sașii asupra lor . . .”¹³².

Unele puncte ale Statutelor orașului Brașov din anul 1602, în care sînt limitate libertățile comerciale ale șcheienilor și a negustorilor din Moldova și Țara Românească, fac verosimile, că în ele se reflectă atitudinea ostilă a magistratului față de români. Astfel românilor se interzice intrarea lor duminică în Cetate, iar negustorii munteni pot lua sălașe numai în Ulița Vămii (azi str. 7 Noiembrie), iar moldovenii numai pe Ulița Porții (azi Str. Republicii)¹³³.

Toate aceste argumente înșirate mai sus demonstrează că în timpul domniei lui Mihai Viteazul românii din Șcheii au încercat asediul Cetății. Elementele militare de origine munteană în tradiția Junilor din Șchei (surla, aruncarea buzduganilor, funcțiile de vătaf, armaș, junii roșiori

¹³¹ „Adecă noi Ion Nicolae Pătrașcu Voevod ce-am fost Domn in toată Țara Românească, fieciur răposatului lui Mihail Voevod; și eu Doamna Stanca a răposatului lui Mihail Voevod și Doamna Florica, fata răposatului lu Mihail Voevod, scriș-am această carte a noastră ca să aibă știre toți Domnii . . . că . . . am miluit și am dăruit precăstii vte și lui sveti Nicolae șatul anume Micșeneștii deîn județul Ilfovolui de lingă Gherghița să fie al sfentei beserece ce este hranul precăstii și a lui sveti Nicolae în Șchiai, lingă cetatea Brașovului . . . Și s-au scris această carte în cetatea Brașovului. Văleat ot săzdenie miru 7110. A ot rojdstva Hsva 1602 mesița Septemvrie 28 dnii pis az pop Neagoslav ot varoș ot Floci”. (cf. Ion Lupaș, *Documente istorice transilvănene*, vol. I, (1599–1699), Cluj, 1940, p. 73–77, doc. nr. 34).

¹³² N. Iorga, *Însemnări de cronică ale clericilor din Șcheii Brașovului*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, vol. XII. București, 1933, p. 68.

¹³³ „II. An den Sontagen vnnđ anderen feyertagen, soll den Wallachen die handarbeit verbötten vnnđ in die Stadt mit Läst vnnđ anderen Sächen zu kommen gewehret werden. Auch die Stadttör von der Predig Klock on, bisz zu Ausgang des ganczen ampts, ohne wichtige Ursachen, niemanden sollen geöffnet werden . . .”.

„XIX. Vom denen Kauffleüthen so ausz der Wallachay kommen, ist zu wissen, das er sey waszerley Nation es soll, so Türkesch gütter bringen, sollen nirgendt anders, alsz in der Kloster Gasz in die Herberg einziehen . . .”.

„XX. Die Kauffleüth so ausz der Moldau kommen, vnnđ gütter zu verkauffen bringen, sollen auch nirgendt anders alsz in die Purzen Gasz herbergen bisz zum termino, nemblig 14 Tag vnnđ nicht lenger”. (cf. Kolosvári Sándor, Ovári Kelemen, *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye, I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai*, Budapest, 1885, p. 548–550).

etc.) precum și marșul lor spre Poarta Șchei și ocolirea spre Bastionul Țesătorilor (spre Timpa, numită „Poalele Dosului”) fac posibile presupunerea unor istorici și etnografi, după care obiceiul Junilor a fost folosită, sau chiar are originea în acțiunea șcheienilor de la 1 octombrie 1600¹³⁴.

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA BAZEI SOCIALE ȘI A COLABORATORILOR TRANSILVĂNENI AI LUI MIHAI VITEAZUL

Istoriografia din țara noastră a studiat aprofundat domnia lui Mihai Viteazul, făcând prețioase constatări și despre problema bazei sociale din Transilvania, pe care s-a putut sprijini primul unificator al celor trei țări române. În cele ce urmează, fără a avea intenții de exhaustivitate, dorim să facem câteva completări despre păturile sociale care sprijineau pe Mihai Viteazul, în unele cazuri încercând chiar schițarea biografiei unor colaboratori.

În ceea ce privește populația românească din Transilvania s-a putut constata că iobăgimea¹³⁵ și preoțimea română¹³⁶ constituia un sprijin virtual pentru domnia lui Mihai Viteazul. De asemenea se cunoaște, că mica nobilime română (cum ar fi „boierii” din Țara Oltului) l-au susținut pe Mihai Viteazul. Astfel s-au păstrat mai multe hrisoave de înnobillare acordate unor boieri chiar de marele domn român¹³⁷. Mai puțin a fost studiată atitudinea din anii 1599—1601 a orășenilor români din Transilvania și Banat. În afară de sprijinirea lui Mihai Viteazul de orășenii români din Șcheii Brașovului, despre care am vorbit mai sus am dori să prezentăm pe scurt biografia unui orășean român din Caransebeș, care se găsea în slujba lui Mihai Viteazul.

Se cunoaște faptul, că în Banatul muntos (pe atunci forma comitatului Severinului) orașele Lugoj și Caransebeș erau locuite aproape exclusiv de orășeni și nobili români. Din rîndul lor s-a ridicat nobilul Gheorghe Borțun din Caransebeș, care încă din anul 1599 era provizorul curții princiare din Alba Iulia. El era administratorul domeniului curții — care continua vechile posesii ale Capitlului secularizate cu ocazia Reformei — și se îngrijea de aprovizionarea curții. Deoarece această funcție corespundea cu dregătoria de pitar în Țara Românească, Gheorghe Borțun a primit supranumele de Pitar. La 1 ianuarie 1600 Mihai Viteazul semnează un act de donație prin care „Georgius Borczun alias Pitar de Caransebes provisoris nostrer Albensis” primește ca donație nobilară

¹³⁴ Vezi asupra acestei probleme: Ion Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*, în „Cercetări etnografice și de folclor”. Ediție îngrijită de Ion Talos. vol. II, București, 1972, p. 64—68

¹³⁵ Ștefan Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, București, 1956, p. 123—154.

¹³⁶ Gheorghe Anghel, *Biserica din Maieri și Mitropolia lui Mihai Viteazul din Alba Iulia*, în „Studii și articole de istorie”, IX, București, 1967, p. 225—234.

¹³⁷ De ex. La 10 februarie 1600 într-un act semnat de Mihai Viteazul și secretarul său Johannes Iacobinus, a fost înnobillat boierul român Vasile Birsan (Vasili Barszan), (cf. A. Veress, *Documente*, VI, p. 32—33, nr. 31). În proprietatea familiei boieronale Taflan din Mîndra-Făgăraș, s-a găsit „Karte betrine Ungurjaske pentru Moșia tsa” dăruită de Mihai Viteazul (cf. Ioan cavalier de Pușcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgărașului*, Sibiu, 1907, p. 176—178, doc. LVI).

satul Sărăzani¹³⁸, ce făcea parte din districtul Bujor înglobat comitatului Timiș¹³⁹. Peste zece zile Mihai Viteazul a confirmat o tranșacție între Gheorghe Bortun și frații Kovachóczy, conform căruia primul cumpără o casă în suburbia românească Maiere din Alba Iulia („suburbio Albensis Maior nuncupata”) între casele orașenilor români Serb Alcz și Opra Mezaros (Măcelaru)¹⁴⁰. Cu câteva zile înaintea începerii campaniei împotriva Moldovei, Mihai Viteazul semnează un ordin adresat căpitanului său general Moise Secniul, prin care scutește pe un an opt soldați de slujbă, orînduindu-le în ajutorul provizorului său Gheorghe Pitar¹⁴¹. Din acest document redactat în limba maghiară reiese clar, că nobilul român și-a schimbat numele de familie, păstrîndu-l numai cel „muntenesc”. Credem că acest fapt este o nouă dovadă a unității românești, adică a unei tendințe de unificare a administrației și a nomenclaturii dregătorilor.

În lucrările de sinteză privind domnia lui Mihai Viteazul nu se amintește participarea iobagilor și a țăranilor sași la acțiunile militare întreprinse de domnul român¹⁴². Cronicarul Paul Enyedi, care în bună parte plagia pe Ștefan Szamosközi, scrie următoarele despre forțele armate a domnului român: (După insurecția nobiliară de la 1 septembrie 1600 — n.n.) „... voievodul și-a adunat trupele la Sebeșul Săsesc: o mulțime de români, sîrbi și secui. Dintre (secuii) din scaunul Mureș pedestrii s-au alăturat voievodului, iar călăreții erau de partea lui Csáki¹⁴³, tot cu Csáki țineau cei 13 sutași din scaunul Arieșului. Cînd vodă Mihai a venit în Transilvania avea 16.000 călăreți și 14.000 pedestrii, pe deasupra secuimea. Această oștire cu trecerea timpului nu s-a micșorat, din contră; a crescut, deoarece *i s-au alăturat mulți români, sași și sîrbi* (subl. noastră — P.B.). Nu cu mult înainte (probabil după campania antiotomană din Banat din 1594 — n.n.) o mulțime de sîrbi din Cîmpia (Tisei — n.n.), din posesiile turcilor au venit în Transilvania ... soțiile, copii și bunurile lor au fost adăpostite în afară de Alba Iulia și în satul Drîmbar ...”¹⁴⁴.

¹³⁸ La începutul sec. al XVI-lea satul Sărășani (Zaraz) avea doar trei iobagi și aparținea „Pertinenția Bozor” (cf. Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. 149).

¹³⁹ „... poss. nostram Zarazany vocatam, in pertinentiis oppidi Busor et comitatu Teo-meosiensi existentem habitam” (cf. A. Veress, *Documente*, VI, p. 1—2, nr. 1).

¹⁴⁰ A. Veress, *Documente*, VI, p. 6—7, nr. 6 și p. 19 nr. 21.

¹⁴¹ „... az itt való fejevári házunknak szükségére itt való udvarbíránk Pithár György mellé rendeltünk ez bizonyos személyeket ...” (cf. A. Veress, *Documente*, VI, p. 81—85, nr. 80). La 11 august 1600 Mihai Viteazul (Michael Valachiae Transalpina) et Moldaviae Vaivoda, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius per Transylvaniam locumtenens etc (dăruiește lui Gheorghe Bortun Pitarul fideliumque servitorum egregii Giorgii Pittar alias Borzun provisoris nostri Albensis) o casă în piața Caransebeșului (integrum fundum domus seu civiae nobilitariae in theatro civitatis nostrae Caransebes ... vero vico publico Piatzy utza voeata contiguum in Comitatu Zevriniensi et districtu Caraseben-siensi existentem) Pecelea cu inscripție chirilică: Io Mihail Voevod, cf. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*. Vol. I, 1599—1699, Cluj 1940, p. 64—65.

¹⁴² Participarea sașilor la aceste acțiuni nu este amintită nici în unele studii despre lupta comună a maselor populare din Transilvania, cum ar fi de ex. M. Dan, C. Göllner, I. Pataki, *Der gemeinsame Kampf der Volksmassen Siebenbürgens gegen feudale Ausbeutung und fremde Unterdrückung (13—19 Jh)*, în „Forschungen zur Volks und Landeskunde”, VII, 1961, nr. 1, p. 49—50).

¹⁴³ Acest fapt este confirmat și de cronică lui Toma Borsos, judele orașului Tg. Mureș: după 1 septembrie 1600 toți secuii rămîn de partea lui Mihai Viteazul, numai cei 500 călăreți (lovas) se alătură nobilimii (cf. Borsos Tamás, *Vásárhelytől a Fényes Portáig. Emlékiratok, levelek, Kocziány László kiadásá*. Bukarest, 1968, p. 47).

¹⁴⁴ *Erdély öröksége*, II, Budapest, f.a., p. 206—207.

Principalul dușman al țăranilor liberi sași din scaunul Noerich au fost greavii înobilizați și apoi nobilii unguri, care prin înrudire cu familiile greboniale au reușit să acapareze bunuri imobile. Dintr-un act emis la 21 martie 1600 reiese că Mihai Viteazul a ascultat plîngerile țăranilor liberi sași și încerca să-i scape de împilația nobililor. În ziua amintită populația „satului săsesc” Bendorf¹⁴⁵ (azi Benești de lingă Agnita) din scaunul Noerich, s-a plins domnului român împotriva faptului, că decedatul Petru Gerendi a construit un conac pe un pămînt răpit din hotarul lor. Familia Gerendi avea sediul la Alțina¹⁴⁶ și secole de-a rîndul monopoliza titlul de jude, regal al scaunului Noerich¹⁴⁷. Prin actul emis de Mihai Viteazul, comunitatea țăranilor sași a primit mandat de introducere de stăpînire a terenului răpit de nobil¹⁴⁸.

De asemenea este cunoscut că patriciatul săsesc, în prima parte a domniei, a recunoscut autoritatea lui Mihai Viteazul. Activitatea diplomatică a patricianului brașovean Marcus Schunckabunck în slujba lui Mihai Viteazul în anul 1597 a fost tratată într-un studiu special¹⁴⁹. Mai puțin se știe despre un alt patrician sas, Christoph Hirscher din Brașov, care la fel a îndeplinit o misiune diplomatică în serviciul lui Mihai Viteazul. Ștefan Szamosközi ne istorisește, că în anul 1599 domnul român n-a vrut să trimită un om al său la împăratul Rudolf, avînd teama, că principele Andrei Báthori îl va prinde. El a folosit astfel pe cetățeanul brașovean Christoph Hirscher (la Szamosközi : Hersel Kristóf), fratele judeului (a lui Valentin Hirscher) și sub pretextul unei afaceri comerciale l-a trimis la Praga, unde a înaintat o scrisoare despre planul de ocupare a Transilvaniei și de înlăturare a cardinalului. Pentru acest drum Christoph Hirscher a primit 100 galbeni de la domnul român, fiind răsplătit și de împărat și trimis înapoi cu o nouă misiune¹⁵⁰. Activitatea ulterioară a lui Christoph sau Christel Hirscher (1578 — 1641) este bine cunoscută¹⁵¹. Din anul 1613 a fost ales senator, în 1614 a fost delegat la dietă, între anii 1622 — 1627 a fost villic și chiar judele primar al Brașovului (1628 — 1641)¹⁵².

În unele situații și perioade, Mihai Viteazul a avut sprijinul intelectualității unitariene din Transilvania. Datorită religiei lor ei au fost dușmanii neîmpăcați ai Habsburgilor, promotorii unei politici de catolicizare forțată, și astfel mai ales în perioada cînd Mihai Viteazul a ajuns în conflict cu autoritățile imperiale, putea găsi în ei un virtual susținător. Grație aprofundatului studiu semnat de Paul Cernovodeanu și Nicolae Vătămanu, cunoaștem biografia medicului unitarian Ioan Muraltus,

¹⁴⁵ „*possessionis Saxonialis Begendorff*”.

¹⁴⁶ Gustav Gündisch, *Zum siebenbürgischen Aufenthalt des Iacobus Paleologus*, în „*Revue des études sud-est Européennes*”, IV, 1966, nr. 1—2, p. 77—78.

¹⁴⁷ Fr. Schuller, *Beiträge zur äussern Geschichte der Erbgrafen der sieben Stühle*, în „*Archiv des Vereines*”, 21, 1887, p. 334—345.

¹⁴⁸ A. Veress, *Documente*, VI, p. 72—73, nr. 67.

¹⁴⁹ Carl Göllner, *Über die diplomatische Mission des sächsischen Bürgers Marcus Schunckabunck im Dienste Michaels des Tapferen (1597)*, în „*Forschungen zur Volks — und Landeskunde*”, II, 1959, p. 153—157.

¹⁵⁰ *Erdély öröksége*, II, p. 186.

¹⁵¹ Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Kronstadt*, p. 69.

¹⁵² *Quellen*, V, p. 682.

care l-a servit pe Mihai Viteazul¹⁵³. În ultimul deceniu al secolului al XVI-lea Muraltus a fost arendașul monetăriei din Cluj și arendașul băilor de aur din Zlatna¹⁵⁴. În această calitate urmașul lui a fost patricianul sas din Cluj, aurrarul Petrus Filstich. La începutul insurecției nobiliare Mihai Viteazul a trimis la Turda pe clujanul Petrus Filstich, care era chemat de la Zlatna¹⁵⁵; în anii următori el va fi numit prefectul monetăriei din Cluj¹⁵⁶. Tot cu ocazia insurecției nobiliare a fost folosit și fruntașul arian, Lucas Trauzner, care împreună cu boierul român Andrei Postelnicul a fost trimis de Mihai Viteazul din Alba Iulia la tabăra din Turda¹⁵⁷.

UN INTELLECTUAL SAS DIN CLUJ, SECRETARUL LUI MIHAI VITEAZUL :
JOHANNES IACOBINUS

Tatăl lui Johannes Iacobinus, Bernhard Iekel (latinizat : Iacobinus) s-a născut la Biertan și ca atare folosea inițialele B(ernhardus) I (acobinus) B(irthalbensis). Datorită convingerilor sale unitariene se mută la Cluj, unde în 1572 se căsătorește cu Ana Wagner¹⁵⁸. În tinerețe a fost cantor, „collaborator” (profesor) la Colegiul unitarian din Cluj, mai târziu predicator în satul săsesc Ideciu de Jos de lângă Reghin¹⁵⁹, iar mai târziu a îndeplinit funcția de medicul Clujului („Bernardo Iacobino Claudiopolitano medico”)¹⁶⁰. Bernhard Iacobinus (cca 1530—1601) dispunea de o bibliotecă deosebit de bogată¹⁶¹. Fratele lui, David Iacobinus în calitate de administrator al spitalului din Cluj, a întocmit o interesantă notiță despre corelația dintre fenomenele climatice și lucrările în vie¹⁶².

Johannes Iacobinus (23 august 1574—1603) a învățat la Colegiul unitarian din Cluj, unde profesorul lui de latină a fost emigrantul flamand Johannes Erasmus, care a fost adus în Transilvania în anul 1588 chiar de tatăl lui, Bernhard Iacobinus. Johannes Iacobinus după 1595 ajunge

¹⁵³ Paul Cernovodeanu și Nicolae Vătămanu, *Un medic elvețian de la curtea din Alba Iulia în slujba lui Mihai Viteazul: Ioan Muraltus (1563—1602)*, în „Studii și articole de istorie”, IX, 1967, p. 65—80 și Georg Valentin Huttmann, *Die Beziehungen des Fürsten Michael des Tapferen zu den Ärzten seiner Zeit*, în „Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde”, III. Folge, 4, 1974, p. 52—59.

¹⁵⁴ „Obersten Münz- und Bergherren und Ciment Kammergrafen zu Clausenburg” (cf. P. Cernovodeanu — N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 70—71).

¹⁵⁵ I. Crăciun, *Szamosközi op. cit.*, p. 136.

¹⁵⁶ 1609 : „Petro Filstich moderno futurisque Auri camerae nostrae Colosvariensis Praefectis” (cf. Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár törénete II — III kötetéhez*, Budapest, 1888, p. 223). 1607 : „Homonnai Bálint ... szálla Filstich Péter uramhoz az Kamaraispánhoz” (cf. *Segesvárt Bálint krónikája*, în „Erdélyi történelmi adatok”. IV kötet, Kolozsvárt, 1862, p. 170). 1629 : „28 martii hora 7 estve holt meg cementes Fi (1) stich Péter ...” (cf. *Ibidem*, p. 196).

¹⁵⁷ I. Crăciun, *Szamosközi op. cit.*, p. 136.

¹⁵⁸ Costin Feneșan și Konrad G. Gündisch, *Informații privind istoria Transilvaniei (sec. XVI — XVII) în calendarele lui Paul Eber*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, XVII, 1974, p. 83—84.

¹⁵⁹ „At mi illeti az Bernált uram dolgát, minnyájan tuggyuk azt, hogy ő gyemekségétől fogva egyházi kenyeret őlt. Itt nőtt nevelkedett fel, Cántor, Collaborator itt volt Scholánkban. Templomunkban prédicált. Alsó Idatson plébánosságot viselt Pokai Jakab idejében, annak utánna ismég ott lakott Hagymássy Kristoff idejében. Annak mind holtáig, még az utánn is miglen a persequitio kihajtá onnét” (cf. *A kolozsvári magyar és szász unitáriusok czt-vakodása 1592-ben*. Közl.: Benczédi Gergely, în „Keresztény Magvető”, 20, Cluj, 1885, p. 92).

¹⁶⁰ Hurupei János, *Adattár XVII századi szellemi mozgalmatkn történetéhez*, III, Budapest-Szeged, 1971, p. 511—512.

¹⁶¹ Dankanits Adám, *XVI századi olvasmányok*, Bukarest, 1974, p. 66, 69, 81, 98—101.

¹⁶² Samuil Goldenberg, *Clima, climatologia și istoria*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj”, XVI, 1973, p. 443—444.

notarul oraşului Cluj şi în această calitate participă la campania transilvănenilor din Ţara Românească, a cărei scop a fost sprijinirea acţiunilor antiotomane întreprinse de Mihai Viteazul. Poezia lui Iacobinus¹⁶³ deşi reflectă concepţia unui patrician care adopta mentalitatea şi ideologia nobilimii, conţine multe date istorice veridice¹⁶⁴.

În anul 1598 Johannes Iacobinus părăseşte funcţia de notar al Clujului (urmaşul lui va fi Mihai Literatus Kolozsvári) şi este numit secretarul principesei Maria Christierna, iar din 29 august 1598 secretarul lui Sigismund Báthori. În perioada aprilie-septembrie 1599 Iacobinus semnează documentele emise de noul principe, de cardinalul Andrei Báthori.

Din noiembrie 1599 Johannes Iacobinus devine secretarul transilvănean al lui Mihai Viteazul. Probabil el a fost acela, care după 1 noiembrie 1599 a predat domnului român arhiva cardinalului ucis¹⁶⁵. Din septembrie 1600 îl găsim în slujba lui Ştefan Csáki şi în această calitate, prin căsătoria cu Anna Eötvös, pune mâna pe casa şi averea din Cluj a cunoscutului diplomat Ştefan Kakas¹⁶⁶. După 1601 el slujeşte ca secretar pe principii Sigismund Báthori şi pe Moise Secuiul, care îl numeşte cancelar. În această calitate moare la lupta din Braşov în ziua de 17 iulie 1603¹⁶⁷.

Johannes Iacobinus nu a fost un politician, ci un „tehnician”, un secretar de carieră cu înalte calităţi intelectuale. Pe toţi principii, astfel şi pe Mihai Viteazul, l-a slujit mai mult din obligaţii profesionale. Însă activitatea lui este strâns legată de stăpânirea românească asupra Transilvaniei. Mai mult, prin participarea lui la campania din Moldova, el devine secretarul latin (maghiar şi german) al domnului Ţării Româneşti, a Transilvaniei şi a Moldovei.

Se cunosc o serie de acte şi documente emise de Mihai Viteazul şi redactate şi contrasemnate de Johannes Iacobinus. Astfel Mihai Viteazul şi Iacobinus semnează la 24 noiembrie 1599 scutirea oraşului Tg. Mureş de încartuirea oştilor¹⁶⁸, la 29 noiembrie donaţia dată lui „Danieli Zalasdi Udwarheli”¹⁶⁹, la 20 decembrie privilegiul dat oraşului Tg. Mureş — care mai poartă iscălitura şi cancelarului, episcopul Demetrius Náprágyi¹⁷⁰ — şi eliberează din rîndul puşcaşilor pe secuii Gheorghe şi Mathia János din Demjenhaza¹⁷¹.

Numărul actelor şi documentelor emise în anul 1600 este mult mai mare. Astfel amintim de pildă întărirea privilegiilor oraşului Cluj, ridicarea la rang de nobil a unui boier român din Făgăraş, donaţia cetăţii şi a domeniului Aghireş lui Ştefan Csáki, document emis pentru Oena-

¹⁶³ Anno MDXCV gestarum rerum a Serenissimo Transylvaniae princeps Sigismundo, *Brevis enaratio* . . . Avthore Ioanne Iacobino, notario vrbis Claudiopolitanae. Claudiopolis, 1596 (cf. *Régi magyarországy nyomtatványok, 1473—1600*, Budapest, 1971, nr. 78v).

¹⁶⁴ Bonis György-Valentiny Antal, *Jacobinus János erdélyi kancellár formuláskönyve (1602)*. Kolozsvár, 1947, p. 8.

¹⁶⁵ Hurmuzaki, *Documente*, III 1, p. 367.

¹⁶⁶ Szádeczky Lajos, *A kolozsvári Báthori ház legendája*, în „Erdély”, 1896, p. 145.

¹⁶⁷ Bonis-Valentiny, *op. cit.*, p. 10—12.

¹⁶⁸ *Transilvania*, 1896, p. 32—31.

¹⁶⁹ A. Veress, *Documente*, V, p. 288—289.

¹⁷⁰ „Io Mihail Voevod, Demetrius Napragj El (ectus) Ep (iscopus) et Cancellarius Ioannes Iacobinus Secretarius” (cf. A. Veress, *Documente*, V, p. 316—347).

¹⁷¹ A. Veress, *Documente*, V, p. 325.

Sibiului, care toate au fost semnate de Mihai Viteazul și secretarul său, Johannes Iacobinus¹⁷².

Din cronică lui Ștefan Szamosközi aflăm, că la îndemnul episcopului catolic Demetrius Náprágyi, Mihai Viteazul, în februarie 1600, a ordonat închiderea tuturor bisericilor ariene (unitariene). Această măsură a fost comunicată de Iacobinus, care — după cum precizează Szamosközi — el însuși a fost unitarian („Missus in hunc usum Iacobinus secretarius et ipse arianus”)¹⁷³.

În campania din Moldova, Johannes Iacobinus se pare că a devenit un adept sincer al cauzei susținute de Mihai Viteazul. La 20 mai 1600 din tabăra de lângă Prut, Iacobinus scrie în numele lui Mihai Viteazul o scrisoare ardelenilor, în care printre altele spune: „Pentru binele creștinătății și spre norocul majestății imperiale romane, cu ajutorul domnului am cucerit Moldova, care a fost cel mai mare dușman al nostru”¹⁷⁴. La acest moment deci, Iacobinus era solidar cu lupta lui Mihai Viteazul și se declară dușman al Movileștilor, care însă erau puternic sprijiniți de mulți nobili transilvăneni.

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LE RÈGNE DE MICHEL LE BRAVE EN TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

L'auteur de la présente étude a essayé de clarifier certains problèmes touchant le règne de Michel le Brave. Dans la première partie il s'est appliqué à reconstituer jour par jour, la route suivie par le prince roumain pendant la période qui précéda la victoire de Șelimbăr, l'arrêt à Brașov, en 1600, la préparation de la campagne pour la conquête de la Moldavie et l'itinéraire sur la route Alba Iulia — Roman, ainsi qu le chemin de retour de Moldavie.

On débat ensuite les événements de septembre 1600, une attention particulière étant accordée à l'attitude du patriciat saxon ainsi qu'à l'action des habitants de Brașov visant à empêcher la pénétration en Transylvanie des troupes auxiliaires, dirigées par Nicolae Petrașcu. Dans ce contexte, l'auteur a essayé présenter le tableau de la bataille de Teliu, détail complètement absent des ouvrages traitant du règne de Michel

¹⁷² A. Veress, *Documente*, VI, p. 14, 32—33, 145—146, 148, 160—161, 171 și *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj*, III, 1924—25, p. 551.

¹⁷³ I. Crăciun, *Szamosközi op. cit.*, p. 129—130.

¹⁷⁴ „... az kereztiensegh iawara es az Romay chiazar ę felsege zerencheiere ez orzagot Moldowat istennek segitsege altul megh veott wkkinel nagjub ellensegunk nem volt” (cf. Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 909).

le Brave. A la lumière des sources de Braşov, l'on présente minutieusement le siège de la cité, le rôle joué par les soldats serbes et roumains du quartier de Schei de Braşov dans les actions de Michel le Brave.

Les deux dernières parties de l'étude se distinguent des premières, qui ont un caractère itinérant-chronologique, par leur contenu social. L'auteur fournit de brèves contributions quant aux collaborateurs roumains et saxons de Michel le Brave. On présente la biographie du Roumain Gheorghe Borţun, originaire de la ville de Caransebeş, lequel devient l'administrateur du domaine de la cour d'Alba Iulia, ainsi celle de l'intellectuel unitarien saxon de Cluj, Johannes Iacobinus qui a rempli les fonctions de secrétaire auprès du prince roumain.

En conclusion de ces deux dernières parties, l'auteur souligne que Michel le Brave comptait de nombreux collaborateurs aussi bien parmi les citoyens roumains, que parmi les paysans et les intellectuels saxons de Transylvanie.

DOUĂ DOCUMENTE INEDITE DE LA CANCELARIA DIN
ALBA IULIA A LUI MIHAI VITEAZUL

DE

PAUL ABRUDAN și DOMNICA AVRIGEANU

La Arhivele statului din Sibiu au fost depistate recent două documente originale inedite, emanate de Cancelaria lui Mihai Viteazul din Alba Iulia la 25 și 26 noiembrie 1599.

Elaborate din poruncă marelui voievod, în cancelaria ce a luat ființă la reședința sa după cucerirea Transilvaniei și unirea acesteia cu Țara Românească, purtând apostila domnului scrisă cu litere latine, sigiliul și semnătura autografă a secretarului cancelariei, Ioannes Jacobinus, documentele amintite aduc noi date în legătură cu problematica complexă a acelor vremuri.

Din conținutul lor rezultă nu numai caracterul realist, spiritul practic de om politic și diplomat, ci și intensa activitate a domnului. Astfel, domnitorul a sesizat necesitatea de a se apropia de instituțiile săsești din Transilvania — printre altele — și în special de biserica evanghelică, organism cu autoritate ecleziastică de prestigiu în lumea sașilor și cu mari posibilități financiare acumulate de pe urma încasării dijmelor în produse și bani.

Un asemenea fapt iese în evidență și din aceea că redactarea actelor s-a făcut în timpul Dietei de la Alba Iulia, ce și-a desfășurat lucrările între 20 — 28 noiembrie 1599; tocmai în acea perioadă când Mihai Viteazul avea nevoie de liniște în țară, prin atragerea nobilimii și clerului de partea sa, dar și de mari sume de bani pentru oștire. Cunoscând această stare de lucruri, Dieta amintită stipula în hotărîrea adoptată: „(3) În ce privește partea a doua a dorinței Măriei Tale, banii, nervul cu care se poartă războiul, ne-am înțeles că, deși țara e așa de stricată și pustiită... cu toate acestea... din dragă voie făgăduim Măriei Tale câte 6 florini de fiecare poartă. La dajdia aceasta să contribuie și sașii, după obiceiul lor...”¹. Tocmai în acest spirit va acționa domnul, fapt atestat și de aceste noi documente, adică pe unii reprezentanți ai bisericii săsești, care au suferit daune, să-i scutească temporar de plata dărilor iar pe alții, obligîndu-i, în schimb, la achitarea datorîilor față de stăpînire.

Concludente sînt în acest sens documentele amintite. Datat 25 noiembrie 1599, primul dintre ele este un ordin adresat Capitlului Medias, prin care se cere bisericilor evanghelice plata arendei. Al doilea, din 26 noiembrie 1599, dispune scutirea de taxe și prestații a lui George Fabricius,

¹ Ioachim Crăciun, *Dieta de la Alba Iulia din 20 — 28 noiembrie 1599*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. VII, 1936—1938, București, 1939, p. 624.

pastorul bisericii Tîrpin, ale cărui bunuri au fost distruse printr-un incendiu.

Dar depistarea în arhivele sibiene a documentelor pe care le publicăm mai jos, mai are și o altă semnificație. Ele vin să îmbogățească patrimoniul izvoarelor scrise păstrate de la viteazul voievod, publicate de Eudoxiu Hurmuzaki, Nicolae Iorga, Andrei Veress, Ioan Lupaș, P. P. Panaitescu, Gheorghe Duzinchevici², Ilie Corfus etc.³. Dacă ne referim numai la documentele din luna noiembrie 1599, ele se adaugă celor 165 de acte publicate de Hurmuzaki⁴, Iorga⁵, Veress⁶, Lupaș⁷ Panaitescu⁸ etc. Și dacă avem în vedere documentele din 25 noiembrie, atunci celor 3 publicate de Iorga⁹ și Veress¹⁰ li se adaugă încă unul, iar pentru data de 26 noiembrie, unui document publicat de Iorga¹¹ i se mai alătură încă unul.

I

1599 noiembrie 25, Alba Iulia

Mihai Viteazul, voievodul Țării Românești, consilier al majestății cezaro-regești, locțiitor pentru Transilvania și părțile de dincolo de Transilvania, căpitan general al armatei, ordonă decanului și pastorilor bisericilor evanghelice din Capitlul Mediaș să plătească arenda în aur și argint, în mina lui Benedict Mindzenthius, arendașul său.

Michael Valachia(e) Transilvania(e) Vaiuoda, Sac(rae) Caesar(eae) Regiaeq(ue) Ma(ies)t(a)tis Consiliarius per Tran(silua)niam Locumtenens et eiusdem cis Tran(silua)niam partiumque ei subiectar(um) fines exercitus Generalis Capitaneus etc. Honorabilib(us) Decano Senioribus, caeterisq(ue) pastoribus Ecclesiarum Capituli Medis(sis) Salutem et fauorem. Quoniam tempus exoluende Arendae Martinii effluxit, Mandamus et

² Gheorghe Duzinchevici, *Noi documente de la Mihai Viteazul* în „Revista Arhivelor”, VII, 2, București, 1947, p. 378 – 381.

³ *Archiv des Vereines für Siebenburgisches Landeskunde* vol. 1 – 50, Hermannstadt-Kronstadt, 1843 – 1944.

⁴ *Documente privitoare la istoria României*, culese de Eudoxiu Hurmuzacki, vol. III (1576 – 1599), București, 1880, p. 339 – 366; vol. III, partea II (1576 – 1600), București, 1888, p. 329 – 332.

⁵ *Ibidem*, vol. XII (1594 – 1602), București, 1903, p. 477 – 524; vol. XV, partea I (1358 – 1600), p. 743 – 746.

⁶ *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, *Acte și scrisori* (1596 – 1599) publicate de dr. Andrei Veress, București, 1932, p. 268 – 295.

⁷ Ioan Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I (1599 – 1699) Cluj, 1940, p. 1 – 14; „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. III, 1924 – 1925, Cluj, 1926, p. 539 – 544.

⁸ P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 90 – 92.

⁹ *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XII, București 1903, p. 514 – 515.

¹⁰ *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, București, 1932, p. 289 – 291.

¹¹ *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XII, București, 1903, p. 515.

comittimus vobis, ut aurum, atque argentum arenda(e) Capituli Vestri, pro anno instanti debitum statim admanus [Generosi Benedicti Mindzenthii (Adaus pe margine)] Arendatoris n(ost)ri Administrare debeatis. Secus non factur(i). Pre(sen)tibus perlectis exhiben(ti) restitutis. Datum Albae Iuliae vigesima quinta die mensis Nouembris. Anno Domini Millessimo Quingentesimo Nonagesimo Nono.

Michael Vaiuoda

Io(annes) Jacobinus
Secretarius

Pe verso : (Sigiliu mijlociu, aplicat în interior)
Medi(ensis) Capitulum
1599¹²

1599 noiembrie 26, Alba Iulia

Mihai Viteazul ordonă nobililor Benedict Mindzenthius, consilierul său și arendașul dijmelor din Transilvania, lui Ioan Fiotha șeful armamentului, superintendentului și îndeosebi Capitlului Bistriței, decanilor bisericilor săsești din Transilvania, să respecte dispoziția principelui Sigismund din 10 noiembrie 1597, ca George Fabricius, pastorul bisericii din Tîrpin (Teorpen) să fie scutit de taxe și prestații, pe timp de trei ani, socotiți de la data incendiului, întrucît a fost sinistrat prin foc, distrugîndu-i-se tot avutul.

Michael Valachia(e) Transalpina(e) Vaiuoda, Secretissima(e) Ca(e)-sarea(e) Regiaq(ue) Ma(ies)t(a)tis Consiliarius, per Transsylvaniam Locumtenens, eiusdemq(ue) cis Transsylvaniam, et partium ei subiectarum fines exercitus Generalis Capitaneus etc. Generoso, ac Egregiis, nobilib(us) Benedicto Mindzenthii consilieri nostro, ac Arendatori decimarum nostrarum Transsylvanien(sium) Ioanni Fiotha Prefecto armamentarii nostri, item Reueren(dis) et Honorabilib(us) Superintenden(ti) et Decanis Eccl(es)iarum Saxonicalium huius regni Transsylvania(e), signanter Capituli Bistricien(si): Cunctis etiam allis quorum interest, vel intererit, pre(sen)tium notitia(m) habituris salutem et fauorem. Cum intelligamus Serenissimum Principem Sigismundum etc. anno transacto millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, decima die Nouembris cetis et rationabilib(us) de causis, potissimum aut(em) habita ratione calamitatis et varior(um) damnor(um) honorabilis Georgii Fabricii pastoris Ecclesia(e) possessionis Teorpen, in quo is eo tempore propter conflagrationem frugum, blador(um), aliarumq(ue) suppefectilium suarum devenisset, eundem(m) a solutione census Cathedralis singulis annis in festo Beati Martini

¹² Arhivele statului Sibiu, fond Capitlul Medias, cota nr. 56/a Document original, coală dublă prin îndoire pentru protecție, format rezultat 31/21,5 cm., text în limba latină; în partea de jos s-a turnat ceară roșie între cele două file, peste care a fost aplicat sigiliul domnului cu stema Țării Românești. Este vizibilă partea de jos a stemei și legenda cu litere chirilice: († ІѠ МИХАИЛ ВІТЕЗА)

episcopi administrari consueti, ac exhibitione equor(um), et currus ad vectura(m) tormentor(um), aliorunq(ue) quorumlibet impedimentoru(um) bellicor(um), et taxar(um), ratione Plebaniae suae prestari et suppeditari solitorum, intra spatium trium integror(um) annor(um) a die conflagationis computan(dorum) exemisse, et liberum pronunciasse, tempus antem illud nondum plene afluxisse, nos quoque ad humilem eiusdem Georgii Fabricii supplicationem ipsum in prescripta immunitate clementer interea donec tempus illud praefinitum effluerit conseruandum duximus, quemadmodum conseruamus per pr(aese)ntes. Quare comittimus et mandamus vobis harum serie firmiter, ut vos quoque eundem Georgium Fabricium ad praemissa onera tam diu donec tempus illus concessa(e) libertatis effluerit, cogere, aut compellere, vel propterea eundem in persona, reb(us) et bonis suis univrsis impedire, turbare, molestare, seu quovismodo damnificare nequaqua(e) presumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Presentib(us) perlectis exhiben(ti) restitutus. Datum Alb(a)e Iuli(a)e vigesima sexta die Nouembris anno Domini millesimo quingentesimo, nonagesimo nono.

Michael Voievoda

Io(annes) Jacobinus
Secretarius

Pe verso : (scris de altă mână)

Litera(e) transumptioneales de immunitatib(us) Georgii Fabricii past(oris) Terp(insis) quod cuius suppellectilia igne perierunt in parochia no(m)i(n)ata

A Michaele Voivoda S(acrae) Xaes(arae) Majestatis per Transylvaniam Locumtenente.

Datae A(nn)o 1599, die 26 Nov(em)b(ri)s¹³

(Sigiliu mijlociu, aplicat în interior)

¹³ Ibidem, fond Capitlul Bistrița, cota nr. 274. Document original, coală dublă prin îndoire, format rezultat 32/21,5 cm., text latin; în partea de jos a primei file s-a turnat ceară roșie peste care a fost așezată o bucată de hirtie în formă de romb, după care s-a aplicat sigiliul mijlociu al domnului Țării Românești. Este bine conturată stema și legenda cu inscripția: *† I W A N H A N A L V E I V O D A*. În interior, în partea de sus a celei de a doua file, se află scrisă formula de început a documentului, pînă la inclusiv cuvîntul „Transylvaniam”. Probabil că inițial acea foaie fusese destinată pentru redactarea documentului.

DEZBATERE PRIVIND „ÎNCEPUTURILE FEUDALISMULUI
ÎN ȚĂRILE ROMÂNE”

În zilele de 27 și 28 decembrie 1974 a avut loc la Iași o dezbateră științifică organizată de Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, consacrată uneia dintre problemele fundamentale ale istoriei patriei noastre: „Începuturile feudalismului în țările române”, unind istorici de prestigiu din câteva centre științifice importante ale țării: Iași, Cluj, București. Au participat, de asemenea, istorici de artă care au subliniat în cuvîntul lor strînsele raporturi dintre cele două discipline precum și rolul artei ca fenomen de suprastructură în cercetarea fenomenului istoric.

Programul dezbaterii a cuprins pe lîngă cuvîntul de deschidere rostit de Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași, 4 importante teme referitoare la cristalizarea raporturilor feudale pe teritoriul României, în cadrul cărora au fost prezentate următoarele comunicări:

1. *Începuturile feudalismului în lucrări ale clasicilor marxism-leninismului* de Liviu Ștefănescu de la Muzeul de Istorie al R. S. România;

2. *Premisele social-economice și politice ale apariției raporturilor feudale în țările române*, de P. Jambor de la Institutul de istorie din Cluj pentru Transilvania, Ștefan Olteanu de la Muzeul de Istorie al R.S.România pentru Țara Românească, C. Cihodaru de la Univ. Al. I. Cuza din Iași pentru Moldova și P. Diaconu de la Institutul de arheologie din București pentru Dobrogea;

3. *Cultura în țările române în contextul genezei feudalismului*, de C. Nicolescu de la Institutul de arte plastice „N. Grigorescu” din București și R. Theodorescu de la Institutul de istoria artei din București;

4. *Contribuția cercetărilor arheologice la problema începuturilor feudalismului în țările române*, de R. Heitel de la Direcția Patrimoniului Cultural Național pentru Transilvania, D. Teodoru și V. Spinei de la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași pentru Moldova și P. Diaconu de la Institutul de arheologie București pentru Dobrogea.

Cuvîntul de închidere a fost rostit de M. Petrescu-Dîmbovița și de D. Ciurea de la Institutul de istorie și arheologie din localitate.

Reuniunea de la Iași, din decembrie trecut, prima de acest gen din ultimele două decenii închinată problemei începuturilor relațiilor de aservire feudală pe teritoriul României, a adus în timpul dezbaterii câteva probleme de însemnătate majoră pentru înțelegerea procesului de cristalizare a raporturilor feudale în cele trei provincii românești, făcîndu-se un important pas înainte în cunoașterea conținutului principal al etapei istorice care a precedat societatea feudală matură.

Pornindu-se de la aprecierile teoretice ale clasicilor marxism-leninismului și avînd la bază puternice realități social-economice evidențiate de cercetările arheologice mai cu seamă, comunicările și dezbaterile pe marginea acestora au demonstrat marile posibilități ale cercetării istorico-arheologice din etapa actuală pentru cunoașterea societății românești din secolele IV — XIV.

O certă valoare științifică unanim apreciată de participanții la dezbateră a prezentat-o constatarea potrivit căreia cumpăna dintre cele două milenii ale e.n. constituie pentru societatea românească un moment de evidentă dezvoltare sub multiple aspecte în comparație cu situația din epoca precedentă: o veritabilă „explozie” demografică, o sensibilă dezvoltare sub raport economic (agricultură, meșteșuguri, minerit), unitară sub aspect geografic, antrenînd consecințe social-politice de o deosebită semnificație pentru tema pusă în discuție. Sub aspectul suprastructurii, cercetările au confirmat existența în aceeași vreme a unui proces similar în domeniul realizărilor cultural-artistice, fapt care demonstrează un raport de directă proporționalitate între bază și suprastructură.

Pe tărâm social comunicările și dezbaterile au evidențiat faptul că secolele VIII/IX — XI, reprezintă poate, veriga cea mai importantă a procesului de gestație a raporturilor de aservire pe întreg teritoriul României, anume începutul descompunerii familiei agnatice, aducându-se drept argumente unele descoperiri arheologice care ilustrează acest proces. Acest fapt a reliefat capacitatea arheologiei medievale de a răspunde și unor probleme sociale din cadrul societății românești, altfel rămase fără răspuns din lipsa documentelor scrise pentru acea vreme.

S-a mai precizat cu acest prilej că despre o „societate feudală” matură la est și sud de Carpați nu poate fi vorba înainte de secolul al XIII-lea (a doua jumătate), deoarece pînă atunci nu existau dect unele elemente incipiente ale procesului de aservire, fără ca acestea să prezinte o preponderență vis à vis de cele ale orînduirii anterioare în care obștea teritorială reprezenta celula social-economică fundamentală.

Definirea conținutului acestei etape conduce la infirmarea noțiunii de „prefeudal” acordată societății din secolele IV — X care nu corespunde realității, ea provocînd confuzie în istoriografia noastră. S-a recomandat, ca sarcină de viitor, intensificarea cercetărilor în clarificarea acestor probleme care își aștepta nelînzit răspunsul.

În sfîrșit, luîndu-se în discuție căile de apariție a raporturilor feudale pe teritoriul României, s-a remarcat deosebirea care există, din acest punct de vedere, față de același proces desfășurat în Europa occidentală, evidențiîndu-se particularitățile de dezvoltare izvorîte din condițiile existente în societatea românească din Carpați și de la Dunăre.

În lumina celor prezentate mai sus, dezbaterea științifică de la Iași a constituit un fericit prilej de aducere în discuție, pe baza rezultatelor obținute pînă acum de istoriografia românească, a problemei originii feudalismului românesc, oferind metodologii noi de soluționare a chestiunilor dezbătute, mai cu seamă pe baza bogatului inventar arheologic susceptibil de interpretări deosebit de interesante, și, totodată, perspective nebănuite de rezolvare a problemelor încă obscure.

Ștefan Olteanu

SIMPOZION CU TEMA „ȘTEFAN CEL MARE ÎN CONȘTIINȚA POPORULUI NOSTRU”

În cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 500 ani de la luptele lui Ștefan cel Mare de la Podul Înalt-Vaslui, Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă — Iași Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” și Complexul muzeistic Iași au organizat în orașul de pe Bahlui în ziua de 8 ianuarie a.c. un simpozion cu tema: „Ștefan cel Mare în conștiința poporului nostru”.

Lucrările simpozionului, care s-au desfășurat în Sala Voievozilor din Palatul Culturii din localitate au fost deschise de tovarășul Ion Iliescu, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean de partid, care a subliniat importanța victoriei de la Vaslui obținută de Ștefan cel Mare asupra oștilor invadatoare străine, noua înfrunchipare pe care această izbîndă și-o găsește în efortul creator al poporului nostru animat de patriotismul fierbinte al comuniștilor români, efort consacrat înălțării patriei pe culmile superioare de civilizație și progres.

În continuare au fost prezentate următoarele comunicări: *Ștefan cel Mare în conștiința poporului român*, de Ion Țăranu, președintele Comitetului județean pentru cultură și educație socialistă; *Contribuția cercetării istorice la cunoașterea epocii lui Ștefan cel Mare*, de dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de Istorie al R. S. România; *Contribuția cercetării arheologice la cunoașterea epocii lui Ștefan cel Mare*, de prof. univ. dr. doc. Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași; *Relațiile dintre Moldova și Imperiul otoman pînă la lupta de la Vaslui*, de dr. Nicolae Grigoraș, cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”; *Ecoul european al victoriei de la Vaslui*, de dr. Ștefan Olteanu, director adjunct al Muzeului de Istorie al R. S. România; *Politica lui Ștefan cel Mare în cadrul internațional*, de prof. dr. Dimitrie Ciurea, șef de secție la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”; *Lupta de la Vaslui*, de prof. univ. dr. Constantin Cîhodaru; *Personalitatea lui Ștefan cel Mare*, de Leon Șimanschi, cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”; *Cu privire la fortificațiile Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, de dr. Lucian Chițescu, șef de secție la

Muzeul de Istorie al R. S. România; *Premisele economice ale luptei antiotomane*, de conf. univ. dr. Vasile Neamțu; *Ștefan cel Mare în istoriografia otomană și turcă*, de T. Gemil, cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”; *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Polonia oglindite în istoriografia polonă*, de Vemiâmin Ciobanu, cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”; *Portretul lui Ștefan cel Mare în pictura medievală*, de I. Solcanu, cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”.

Comunicările, care au trezit un viu interes în rândul auditoriului, au fost urmate de un spectacol omagial intitulat „Podul Înalt” la care și-a dat concursul corul operei ieșene.

În cadrul aceleiași aniversări, în aceeași zi la întreprinderea mecanică „Nicolina”, dr. Nicolae Grigoraș de la Institutul de istorie și arheologie, Liviu Ștefănescu și Mircea Dumitriu de la Muzeul de Istorie al R. S. România au vorbit despre personalitatea lui Ștefan cel Mare și însemnătatea victoriei de la Vaslui din 1475; în continuare actorii ai Teatrului Național „Vasile Alecsandri” au prezentat un spectacol evocator.

Șt. O.

TEZE DE DOCTORAT

În ziua de 31 ianuarie 1975, în fața Comisiei de doctorat a Facultății de istorie a Universității București a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat *Problema centralizării statelor feudale românești Moldova și Țara Românească* elaborată de Manole Neagoe.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole: cap. I, „Fărâmițarea și centralizarea feudală în Europa apuseană”; cap. II, „Fărâmițarea feudală în Moldova și Țara Românească în secolele XIV — XV”; cap. III, „Fărâmițarea feudală în Moldova și Țara Românească în secolele XV — XVI”; cap. IV, „Domnia și problema centralizării statului feudal în Moldova și Țara Românească în secolele XIV — XVI”.

În afară de capitolele menționate lucrarea mai cuprinde „Introducere” și „Bibliografie”.

Comisia de doctorat a fost compusă din: acad. prof. dr. docent Constantin C. Giurescu — conducător științific; conf. univ. dr. Radu Manolescu — președinte; prof. univ. Ion Ionașcu, dr. Ștefan Olteanu, dr. Sergiu Columbeanu — membri.

Comisia de doctorat a hotărât în unanimitate să acorde lui *Manole Neagoe* titlul științific de *doctor în istorie*.

În ziua de 7 februarie 1975 în fața Comisiei de doctorat a Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat *Dieta de la Sibiu (1863 — 1864)* elaborată de Simion Retegan.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole: cap. I, „Structura social-economică a burgheziei românești din Transilvania în anii regimului liberal”; cap. II, „Antecedentele politice ale dietei (1861 — 1863)”; cap. III, „Pregătirea dietei”; cap. IV, „Începutul activității legislative”; cap. V, „Recunoașterea egalității națiunii române și a confesiunilor sale”; cap. VI, „Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei”; cap. VII, „Înființarea Tribunalului suprem al Transilvaniei”; cap. VIII, „Adoptarea legii electorale”; cap. IX, „Dezbaterea problemei agrare”; cap. X, „Dezbatere asupra căii ferate, finanțelor, armatei”; cap. XI, „Dizolvarea dietei”.

În afară de capitolele menționate lucrarea mai cuprinde „Introducere” și „Bibliografie”.

Comisia de doctorat a fost compusă din: acad. Ștefan Pascu, directorul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca — președinte; prof. dr. docent Mihail Dan — conducător științific; dr. docent Cornelia Bodea, Institutul de istorie „N. Iorga”; conf. dr. Gheorghe Platon, Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași; dr. Acațiu Egyed, șef de sector la Institutul de istorie Cluj-Napoca — membri.

Comisia de doctorat a hotărât în unanimitate să acorde lui *Simion Retegan* titlul științific de *doctor în istorie*.

RĂZVAN THEODORESCU, *Balcani, Bizanț, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*, București, Edit. Academiei R.S.R. 1974, 379 p., col. "Bibliotheca historica", XXXVII.

Pregătită de multă vreme printr-o serie de studii ale căror rezultate aveau să fie ulterior amplificate într-o matură înfățișare, monografia lui Răzvan Theodorescu, consacrată elucidării unor aspecte ale culturii noastre medievale dintr-o epocă ce aparține — prin gradul de cunoaștere din etapa actuală — mai degrabă dark age-lui românesc, reprezintă o importantă contribuție pe scara implinirilor istoriografice din patria noastră, chiar dacă ne-am referi numai la problemele de propriu-zisă accețiune culturală în înțelegerea lor, însă, într-un strâns context de istorie politică și socială a comunității de viață extracarpatică pe de o parte, iar pe de alta într-un cadru de veritabilă plămădire prin receptări bizantine, balcanice și occidentale conferă lucrării asupra căreia stăruim multă valoare. Cartea subliniază rolul important pe care factorul ecleziastic l-a avut în contextul istoriei culturii medievale românești din etapa timpurie a dezvoltării sale.

După o tradițională *introducere* în care sînt exprimate motivările unei asemenea întreprinderi, capitolul I închinat *începuturilor culturii medievale românești în istoriografie* evidențiază cu discernămint eforturile de un veac ale înalțășilor care s-au preocupat de istoria culturii medievale românești din epoca ei timpurie (avem în vedere perioada cuprinsă între secolele X și XIV), începînd cu B. P. Hasdeu și terminînd cu ultimul cercetător al timpurilor noastre.

Concepînd cristalizarea culturii medievale românești, de la sud și est de Carpați mai cu seamă, în cadrul unei epoci cu două momente distincte în ce privește dezvoltarea civilizației din spațiul geografic menționat, autorul consacră cel de-al doilea capitol al lucrării, *premiselor prefeudale și conceptului de „cultură populară medievală timpurie” la Dunărea de Jos*: se marchează, în acest fel, și din punctul de vedere cultural, ceea ce,

a fost deja fundamentat prin cercetările arheologice raportul indisolubil dintre elementele de cultură, artistică îndeosebi, din perioada secolelor IV — IX socotite ca puncte de plecare, și ceea ce avea să constituie începînd din secolul al X-lea cultura medievală timpurie în ținuturile românești.

În această epocă feudal-timpurie de la cumpăna celor două milenii, cu un profund caracter rural, specific, dealtfel, și altor spații europene, viața culturală, în special artistică, concepută ca o cultură populară, folclorică, prezintă un aspect oarecum egalizat, explicat prin procesul de ruralizare care a avut loc după secolul al IV-lea nu numai pe teritoriul României, ci și aiurea.

Cu cel de-al treilea capitol, intitulat *Prezențe bizantine și ecouri balcanice în istoria și cultura secolelor X—XII la Dunărea de jos*, cititorul începe să facă cunoștință, de fapt, cu elemente mai pregnante de cultură la Dunărea de Jos, în două zone oarecum distincte: Dobrogea cu gurile Dunării și Moldova meridională pe de o parte, Oltenia, Muntenia vestică și o parte a Banatului pe de alta, în înțelesul pe care autorul îl acordă noțiunii de cultură: scris-citit, arhitectură, artă plastică. Circumscrierea culturii românești în cadrul celor două zone geografice pomenite la confluența marilor arii cultural-politice ale vremii evidențiază fenomenul de integrare a culturii medievale timpurii în istoria și cultura Europei sud-estice și est-centrale, punînd în contact societatea românească cu formele de cultură bisericească occidentală, fie direct prin intermediul Ungariei arpadiene și angevine, fie indirect prin cel al Dalmației. Sînt examinate în acest capitol diferitele monumente de arhitectură medievală, dobrogeană mai cu seamă, fapt explicat prin varietatea mai mare de asemenea vestigii pe care spațiul dobrogean ni le-a oferit pînă în prezent: Basarabi-Murfatlar, Dinogeția-Garvăn, Niculițel, Capidava, Păcuilul lui Soare, dar și Cenad, Sînnicolau

pentru zona apuseană sînt cîteva din localitățile evocate în lucrare, pentru ilustrarea celor ce aminteau mai sus.

Celui de-al doilea moment al perioadei timpurii a feudalismului românesc, secolele XIII — XIV, autorul i-a închinat cel mai mare număr de pagini, în cadrul capitolelor IV — VIII, această etapă constituind, sub raportul istoriei societății românești, inclusiv sub raport cultural, etapa maturizării formelor de viață medievală, a celor de istoria culturii consecință a dezvoltării social-economice generale. Dacă în capitolul al patrulea sînt abordate probleme privind *Imprejurările istorice și creații statale la Dunărea de Jos în secolele XIII—XIV*, cu scopul de a plasa elementul cultural în contextul dezvoltării politico-sociale generale, în capitolele următoare sînt prezentate începuturile unor instituții clericale, metropolitane sau mănăstirești, aflate în nemijlocită legătură cu sudul bizantino-balcanic.

Fenomenului artistic, component al *culturii noastre medievale în ținuturile carpato-dunărene (secolele XIII—XIV)*, mereu în conexiune cu Balcanii, Bizanțul și Occidentul, îi este consacrat capitolul al șaptelea, capitol în care istoria artei este integrată în istoria culturală și totul în istoria social-politică a epocii; este, de fapt, o prezentare a fenomenului de împletire a fondului cultural autohton cu influențe străine din care a rezultat o artă medievală românească, consecință a rodnicei întîlniri la Dunărea de Jos a Bizanțului, Balcanilor și Occidentului.

În fine, ultimul capitol, „*coridoare culturale*” și *începuturile civilizației medievale românești* încearcă să aducă precizări, de data aceasta mai mult printr-o sugestivă hartă ce indică principalele „coridoare culturale” din Europa de sud-est în secolele X — XIV.

Fără îndoială, sîntem așa cum am mai subliniat, în fața unei lucrări în care începuturile culturii medievale românești (secolele X — XIV), atît de obscure prin necunoașterea lor, capătă, și prin celelalte lucrări din ultima vreme, contururi din ce în ce mai clare întregind astfel imaginea societății românești de la Dunărea de Jos în etapa timpurie a feudalismului. Lucrarea lui Răzvan Theodorescu este mai mult decît o contribuție la istoria culturii propriu-zise. Aproape în egală măsură istoria politică mai cu seamă, a secolelor X — XIV își găsește în lucrare un loc bine precizat. Și nu credem să fie rău deoarece maniera de prezentare a ei, prin reflecții care chiar dacă rămîn în acest stadiu, pot fecunda noi optici în privința evenimentelor atît de controversate din perioada amintită.

Considerăm însă că imaginea istoriei culturii s-ar fi putut îmbogăți printr-o semnificație mai largă acordată noțiunii de cultură. Față

de accepțiunea de totalitate numai a valorilor spirituale pe care autorul, pe bună dreptate, o refuză, cealaltă, de totalitate a valorilor materiale și spirituale, este considerată excesivă. Autorul se oprește undeva la mijloc adăugînd la valorile spirituale și parte dintre cele materiale cum ar fi, de pildă, realizarea monumentelor de arhitectură care conțin, evident, sau pot constitui elemente de cultură. Ne întrebăm, însă, dacă unele realizări tehnologice în domenii variate, prin cunoștințele teoretice acumulate și utilizate, chiar dacă ele parvin pe cale empirică, nu pot fi integrate în sfera culturii. Ne gândim, de pildă, la o serie de procedee tehnologice din domeniul prelucrării metalelor (cunoștințe de batre a monedelor, de cimentare a metalului, de incrustare a lui cu elemente auxiliare), la posedarea cunoștințelor de utilizare a războiului de țesut orizontal și în alte locuri decît Dinogeția-Garvăn, venit prin filieră bizantină și difuzat apoi în Europa Centrală și de Nord (Occidentul îl cunoaște cam în același timp, dar venit printr-o altă filieră decît cea bizantină, p. 112), și în alte domenii pentru care registrul lui di Podenzolo dă date extrem de interesante: o biserică sf. Ioan ortodoxă, existentă la Chilia în 1361, loggia, instalație portuară etc., aceasta cu atît mai mult cu cît arta nu se separase încă de meșteșug, în mare parte din ramurile de producție.

Remarcăm mai sus împletirea armonioasă a istoriei social-politice cu cea culturală, fapt care reliefează raportul de condiționare dintre cele două categorii. N-ar fi fost lipsit de interes, fără a intra firește în detalii, ca autorul să acorde măcar aceeași importanță și altui factor, celui demografic, care, precum se știe, a influențat puternic întreaga dezvoltare social-economică și culturală.

Așa cum s-a dovedit recent, secolele VIII — IX reprezintă pentru societatea românească un moment de sensibilă dezvoltare demografică în comparație cu epoca precedentă, așa cum a doua jumătate a sec. al XIII-lea și secolul următor constituie de asemenea un alt moment de creștere demografică. În baza acestei realități, observația lui R. Theodorescu referitoare la etapa de început a culturii medievale de la Dunărea de Jos situată la cumpăna dintre cele două milenii nu mai apare ca un fenomen izolat, ci îi creează o puternică bază reală. Acordînd factorului demografic importanța cuvenită s-ar explica mai bine, credem, înființarea episcopiei cumanilor într-o zonă intens populată cu prelungiri pînă ce versantul vestic al Carpaților răsăriteni, în țara Birsei; „relativa izolare a acestui ținut de la Cotul Carpaților”, cum susține autorul la p. 167, nu se mai poate susține. Factorul demografic ar mai putea fi invocat și în alte împrejurări din sec. XIII —

— XIV pentru a explica unele lucruri mai mărunte, dar nu lipsite de importanță ca, de pildă, ipoteza încheierii procesului de unificare a Țării Românești, proces care după părerea noastră se terminase în ajunul Velbușdului, Basarab incluzând între, aproximativ, 1324—1327 și zonele răsăritene și sudice pină la Dunăre (p. 151, 154).

Încheind sugestiile și observațiile noastre aici, salutăm cu căldură apariția monografiei lui R. Theodorescu care constituie o etapă pe linia elucidării capitolelor de istoria culturii din trecutul mai îndepărtat al poporului român.

Șt. Olteanu

ALEXANDRU DUȚU, *Umaniștii români și cultura europeană*.

București, Edit. Minerva, 1974, 224 [—227] p. (seria "Confluente").

Cunoscutul cercetător Al. Duțu, care ne-a obișnuit în ultima vreme cu o serie de lucrări valoroase dedicate vechii noastre creații cărțurărești¹, revine, de data aceasta, asupra unei probleme de cea mai mare importanță, arătându-se preocupat de locul și ponderea la care poate aspira umanismul românesc în ansamblul culturii europene.

Făcînd apel la datele dobîndite de recenta istoriografie literară, autorul caută să fixeze, mai întii, trăsăturile acelei „renașteri” culturale ce a constituit-o umanismul românesc, definit ca o mișcare intelectuală din a doua jumătate a secolului al XVII-lea ce a luat naștere în cadrul unui „raționalism ortodox”.

În lucrarea sa — cu aspect de triptic — Al. Duțu raportează fenomenul cultural românesc la „patrimoniul culturii universale”, urmărește „apropierile” și „distanțările”, se străduiește să tragă concluzii asupra „conexiunilor” și „redimensionărilor”. După judicioasa interpretare a autorului, arta, slova scrisă și cuvîntul rostit au condensat în sine un lăudabil efort cultural, care în societatea românească de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, s-a cristalizat, în conștiința indivizilor, ce au acordat, astfel, o importanță deosebită valorilor civilizației. Ancorați în realitățile spațiului sud-estic european, umaniștii noștri — deși s-au orientat pe plan intelectual spre Europa apuseană — au rămas însă atașați universalismului bizantin, dar, fără a copia

servil niciunul din modelele oferite drept îndreptare de comportament. Mentalul umaniștilor români din pragul veacului luminilor exprima o finalitate practică politică și socială, ilustra un ideal patriotic, punînd baze solide dezvoltării ulterioare a civilizației din țara noastră.

Cititorii literaturii noastre moderne din secolul al XIX-lea (Heliade, Asachi, Negruzzi, Cipariu) au înprospătat mai tîrziu arta scrișului — pe o linie de firească continuitate — prin adăparea la izvorul de inspirație natural ce-l constituia bogata moștenire folclorică conservată prin filieră orală de-a lungul secolelor. De aceea, explică Al. Duțu, în dialogul între culturi, creația românească s-a prezentat cu o impunătoare și autentică notă populară, ce a sfîrșit un deosebit interes în Apusul Europei. El atrage, însă, atenția că literatura română n-a intrat în „competiție” cu literaturile celorlalte popoare numai din epoca modernă, ci a posedat o certă valoare încă mai dinainte. Autorul analizează, astfel, cu o deosebită competență, ce anume au reprezentat „apropierile” și care au fost „distanțările” vechii literaturi românești din perioada umanismului „tardiv” din sec. XVII — început de XVIII față de ansamblul culturii europene. Al. Duțu ia cu precădere în studiu opera celor trei marcante personalități ce au dominat această epocă: stolnicul Constantin Cantacuzino, Miron Costin și Dimitrie Cantemir, dar nu face, totodată, abstracție și de producția „cronicărească”, avînd uneori farmecul unei spontaneității autentice. Se supun analizei și mediul de formație intelectuală al corifeilor culturii românești, studiile urmate la înaltele școli din Italia sau Constantinopol, conținutul bibliotecilor personale — unele de o deosebită valoare — sau contactele cu cărțurarii vremii. Grupul istoricilor umaniști s-a detașat net prin semnificația acordată conceptelor de „țară”, „neam” și demonstrarea apartenenței poporului român

¹ Din rîndul cărora ne mărginim a semna, îndeosebi, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII* (București, 1968), *Explorări în istoria literaturii române* (București, 1969), *Carțile de înțelepciune în cultura română* (București, 1972) și *Sinteză și originalitate în cultura română (1650—1848)*, (București, 1972).

la ginta latină. În același timp ca sistem politic — în afara cronicarilor animați de spirit partizan — marii noștri cărturari au condamnat tirania internă și opresiunea străină, slăvind virtuțile civice, moștenite — în concepția lor — de la antichitatea clasică. Totodată ei au demonstrat universalitatea, prin preocupările diverse și interesul manifestat pentru filozofie, științele naturii sau chiar cele exacte. De aceea, după părerea lui Al. Duțu, în umanismul românesc se poate recunoaște un clasicism cristalizat de o conștiință culturală ce se afirmă prin structura ordonată, dată unei tradiții și prin prioritatea acordată valorilor etice și intelectuale fundamentale. În paragraful privind *Imaginaea culturii europene*, autorul scoate, apoi, în relief abordarea și mai tirziu aprofundarea cunoștințelor privind geografia și istoria universală de către cărturarii români care desprinzându-se lent de scorile cronografele și analelor medievale, își lărgeau treptat orizontul prin lecturi mai adecvate, ajungând ei însăși să fie creatori de opere, de o rezonanță generală. Iar exemplul cel mai pertinent este dat de *Istoria creșterii și a descreșterii Imperiului otoman* a lui Dimitrie Cantemir, constituind vreme de aproape un secol un adevărat „îndreptar” pentru savanții europeni. Nu mai puțin interesante, relevă autorul, sînt și contactele intelectuale stabilite între cărturarii noștri și diferiți învățați de pe continent din care citează exemplele legăturilor infiripate de spătarul Nicolae Milescu cu teologul anglican Thomas Smith, de stolnicul Cantacuzino cu diplomatul geograf și arheolog bolognez Luigi Ferdinando Marsigliu sau de Miron Costin cu istoricii poloni. În sfîrșit, ultimul capitol al cărții, privind „conexiunile” și „redimensionările”, este rezervat concluziilor și judecăților de valoare ale autorului. Pentru Al. Duțu cultura română din epoca umanismului înflorind în spațiul sud-estic european, la cumpăna secolelor XVII — XVIII, reprezintă o formă de civilizație proprie care a îmbinat „practica cu gîndirea și valoarea cu existența”, modelul impunîndu-se în conștiința oamenilor de cultură din Europa oimii să descopere aici „o sinteză de obiceiuri orientale și moduri de a gîndi occidentale” neînțîlnită nicăieri. Acest umanism, susținînd discret dar tenace, de-a lungul secolelor, înfăptuirile cele mai alese și împlinirea aspirațiilor umane cele mai adînci — după expresia autorului — a revenit „global, ca sinteză, în conștiința noastră, în procesul de reconstituire a unei întregi tradiții de civilizație ce se desfășoară concomitent cu procesul de reinnoire a patrimoniului culturii universale”.

Lucrarea lui Al. Duțu, excelentă ca sistem de gîndire și încîntătoare în formă, ne îndeamnă, însă, în mod firesc și la cîteva reflexii. După părerea noastră — deși autorul observă în treacăt acest fenomen — orizontul spiritual al umaniștilor români avea rădăcini mai adînci în tezaurul folcloric, s-a adăpat, mai mult decît s-a subliniat pînă în prezent, din izvorul tradițiilor noastre populare. Îneztratul Dosoftei, sfîtosul Neculce sau învățatul Cantemir și-au tras seva, fără îndoială, din comoara de neprețuit a moștenirii folclorice, făcînd-o să strălucească din plin în opera lor. Și această caracteristică a constituit una din cele mai interesante trăsături ale specificului umanismului românesc².

Pe de altă parte, denumirea dată de „epocă brîncovenească” perioadei de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, în care autorul a înglobat pe toți cărturarii socotiți cei mai de seamă reprezentanți ai umanismului românesc, ni se pare, într-un fel, limitată; Milescu, Dosoftei (puțin reliefat, după noi, în lucrarea de față)³, Miron Costin, dar mai ales Cantemir nu pot fi întru totul integrați acestei epoci, chiar dacă îi aparțin mai mult sau mai puțin cronologic; ei se deta-

² Analiza „comparatistă” poate și în acest domeniu să-și demonstreze utilitatea, deoarece s-ar părea a se distinge, de pildă, paralelisme poate chiar urme lăsate de îndepărtata lume celtică în universul spiritual românesc, cf. Virginia Cartianu, *Urme celtice în spiritualitatea și cultura românească*, București, 1972, în special capitolele de la p. 151 — 223.

³ Reamintim printre altele — faptul că Dosoftei s-a adăpat nu numai la izvoarele culturii neo-elene, luînd contact direct și tîlmăcind din operele cretanului Gheorghios Kortatzis și ale venețianului Matei Cigalas, dar prin intermediul celui dintîi și mai ales a literatului polon Jan Kochanowski, a putut cunoaște producția dramatică a italianului Gianbattista Giralaldi Cinzio (1504—1573) și magnifica traducere a *Psalmilor* datorată poetului scoțian George Buchanan (1506—1582), cf. Dan Simonescu și Rodica Iovan, *Dosoftei traducător din dramaturgia cretană* în „Manuscriptum”, III (1972), nr. 3, p. 28 — 41 și Henryk Mistérski, „*Psaltirea în versuri*” *Metropolity moldawskiego Dosoftei'a a „Psalterz Dawidów” Jana Kochanowskiego* („*Psaltirea în versuri*” a mitropolitului moldovean Dosoftei și „*Psalterz Dawidów*” a lui Jan Kochanowski), Poznań, 1970, 64 p.

șează printr-un grad mai ridicat de superioritate intelectuală față de cărturarii de la curtea domnului muntean, excepție făcând doar stolnicul Cantacuzino și mitropolitul Antim. De aceea criteriile prea convenționale de periodizare, nu au îngăduit autorului să atașeze umanismului românesc și figura renumitului cărturar bănățean Mihail Halici (1643 — după 1712), distins filolog, lexicograf și poet,

cititor al *Utopiei* lui Thomas Morus și al operei puritanilor englezi⁴.

Aceste considerații marginale nu micșorează, desigur, marile merite ale cărții lui Al. Dușu, care poate fi apreciată, cu drept cuvânt, drept o contribuție de seamă adusă pe lângă valorificării moștenirii vechii culturi românești.

Paul Cernovodeanu

---

⁴ Pentru care vezi P. Cernovodeanu, *Contactele umanistului bănățean Mihail Halici cu literatura engleză* în „Orizont”, Timișoara, XX (1969), nr. 12 (188), p. 74 — 76.

ISTORIA ROMÂNIEI

ȘTEFAN PASCU, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române*, București, Edit. politică, 1973, 95 p.

Destinată răspîndirii cunoștințelor de istorie, avînd un binevenit rol instructiv — educativ, constituind un mijloc potrivit de penetrație în masa largă de cititori a celor mai recente concluzii ale istoriografiei noastre în probleme de seamă ale istoriei patriei, colecția „File de istorie” numără printre colaboratorii ei specialiști de valoare cărora le încredințează sarcina, deloc ușoară, de a sintetiza în micro-monografii, în scopul popularizării, rodul cercetărilor lor.

Figura luminoasă a lui Mihai Viteazul, strădaniile sale eroice pentru înlăturarea asupra țării otomane, unirea țărilor române la 1600 sînt evocate cu deosebită căldură, respect pentru adevăr, patos patriotic de unul dintre cei mai apreciați istorici români — academicianul Ștefan Pascu.

Indispensabile unei înțelegeri depline a epocii viteazului voievod, a stadiului de dezvoltare social-economică a țărilor române, a contradicțiilor și a cerințelor imperioase ale societății românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, primele capitole înfățișează evoluția dezvoltării forțelor de producție în Europa occidentală, apariția și răspîndirea relațiilor de producție capitaliste, precum și situația deosebită a statelor din răsăritul Europei, mai ales a celor aflate sub opresora stăpînire turcească. Subliniindu-se opacitatea otomană față de schimbări social-economice sau modernizări administrative, sînt sesizate însă și breșele pe care noile realități și conjuncturi internaționale le creează în sistemul feudal cîmpitîtor turcesc. Autorul aduce în această lumină în prim plan situația dezastruoasă a țărilor române, argumentînd

necesitatea înlăturării, în folosul însăși a dezvoltării istorice a lor, a exploatării exercitate de Imperiul otoman.

Împotrivirea românilor în fața jafului și abuzurilor turcești a găsit în noul domn instalat în 1593 în Țara Românească exponentul și conducătorul ei hotărît. Pentru relevarea importanței acțiunii lui Mihai pentru Europa de sud-est semnatarul lucrării schițează în liniile sale esențiale cadrul general european, raporturile statelor creștine ale Europei cu puterea otomană. Menționînd victoria creștină de la Lepanto ca simptomatică pentru criza ce se declanșează în sînul structurilor otomane, se apreciază că ea nu i-a distrus potențialul militar, Poarta rămînînd încă o forță de temut. Aceasta constituie mobilul coalizării Imperiului habsburgic, Spaniei, Mantovei, Ferrarei, Toscanei, Veneției și Statului papal în „Liga sfîntă”. Considerînd această conjunctură favorabilă transunerii în practică a gîndurilor sale, Mihai oferă din proprie inițiativă capacitatea de luptă a țării sale frontului antiotoman, iar faptele vor dovedi din plin rolul său activ, de o eficiență și urmări însemnate, el nelăsîndu-se manevrat de interesele politice habsburgice.

Este ideea pe care, cu multă măiestrie, o scoate în evidență, aici și pe tot parcursul cărții, autorul.

Începutul răscoalei antiotomane a Țării Românești în toamna lui 1594 este prezentat sub semnul hotărîrii lui Mihai Viteazul de a asigura independența țării sale. Evenimentelor din iarna anului 1594—1595 li se acordă în lucrare multă atenție, deoarece ele îl impun pe Mihai Viteazul ca iscusit comandant militar și conducător capabil să rialeze la acțiunile sale antiotomane și alte forțe. Este vorba de potențialul uman al popoarelor asupra din Peninsula Balcanică, care aveau vechi tradiții de cooperare cu voievozii români.

Descrierea unui alt moment însemnat al epopeii lui Mihai Viteazul — bătălia de la Călugăreni și apoi luptele pentru alungarea turcilor de pe pământul Țării Românești — reliefează pricepera ostășească a domnului, hotărârea cu care românii s-au opus cotropitorilor. Rolul de seamă al voievodului muntean în aceste lupte considerăm că ar fi fost mult mai clar evidențiat prin contrast cu comportarea pasivă și festivă a lui Sigismund Bathory care-i sosise în ajutor. De asemenea se putea menționa, la această fază a eliberării Țării Românești de sub trupele lui Sinan-pașa, și participarea lui Ștefan Răzvan, relevându-se astfel mai pregnant întrajutorarea celor trei țări române într-un asemenea moment de cumpănă.

În capitolul consacrat problemelor de consolidare a domniei voievodului după victoriile din anii 1594—1595 autorul se concentrează asupra actului care a iscat atâtea controverse între medievistii noștri — legătura lui Mihai. Analizându-l foarte succint, dar și foarte clar, amintește cîteva ipoteze în problema cauzelor legăturii, acordîndu-le credit în egală măsură, iar în ceea ce privește datarea acesteia înclină pentru anul 1596. Relevînd că legătura lui Mihai este în spiritul măsurilor feudale ale vremii din Europa de răsărit, semnatarul micromonografiei înscrie politica socială a voievodului printre cauzele căderii acestuia.

Acțiunile militare și politice ale voievodului român, ecoul victoriilor sale în Europa au determinat o apropiere mai strînsă între acesta și Rudolf al II-lea. Dar — se subliniază în lucrare — acceptînd să colaboreze cu împăratul, Mihai n-a înțeles niciodată să devină un simplu exponent al politicii habsburgilor. Demonstrand această aserțiune, cartea socotește — pe bună dreptate — tratatul din 1598 cu habsburgii un succes al diplomației lui Mihai, o recunoaștere de către imperiul a meritelor și autorității lui. În lumina aceeași demonstrații ne sînt prezentate mobilurile care l-au îndemnat pe voievodul Țării Românești să-și alăture efectiv, prin stăpînire directă, Transilvania și Moldova.

Multe pagini, scrise de recunoscutul cercetător al istoriei Transilvaniei care este acad. Ștefan Pascu, sînt dedicate aici raporturilor dintre Mihai și nobilimea maghiară, politicii sale economice și sociale în această țară, urmărind să descifreze sensurile și mai ales intențiile acestei politici, socotind măsurile luate ca elemente de început ale consolidării unirii deabia înfăptuite.

Apare astfel de netăgăduit pentru toți cei care citesc lucrarea că Mihai Viteazul urmărea „înfăptuirea unei puteri politico-militare însemnate, formată din toate teritoriile locuite de români, care să joace un

rol de seamă între statele europene, echivalent cu importanța și cu îndrăzneala și vitejia domnului, în stare să-și apere independența față de oricine ar fi încercat să le-o răpească”.

Înfățișarea finalului epocii de luptă conduse de viteazul domn reprezintă o expunere vibrantă a dificultăților pe care acesta le-a avut de întîmpinat, de la lăcomia acaparată de puterilor vecine pînă la invidia unui general imperial.

Ultimul capitol sintetizează punctele de vedere pe care istoriografia română și străină le-a emis de-a lungul anilor cu privire la domnia și înfăptuirile lui Mihai Viteazul. De la contemporanii epocii pînă la recente lucrări de istorie părerile sînt unanime în a conferi acestuia locul de onoare printre personalitățile marcante ale istoriei românilor.

Lucrarea acad. Ștefan Pascu constituie o emoționantă evocare a aceluia care „a realizat tot ce se putea realiza în condițiile vremii aceleia pe care le-a folosit cu pricepere și diplomație”.

Gelu Apostol

CAROL GÖLLNER. *Regimentele grănicerești din Transilvania (1764—1881)*, București, Editura militară, 1973, 230 p.

Regimentele grănicerești din Transilvania au făcut obiectul unei literaturi bogate, în cuprinsul căreia contribuțiilor românești le revine un loc important. Meritorii în efortul de investigație, aceste contribuții — și nu numai ele — n-au izbutit să cuprindă complexitatea fenomenului abordat, să-l analizeze dialectic, adică în funcție de condițiile de loc și timp, de contextul social-istoric căruia el i-a aparținut, de evoluția sa istorică.

Pentru prima dată, G. Göllner a întreprins o anchetă monografică, pe bază documentară, care depășește în chip considerabil pe toți predecesorii săi; autorul a adus bibliografia cunoscută, o amplă cercetare de arhivă care a valorificat materiale documentare păstrate la Sibiu, Năsăud, Cluj, — Napoca Tg. Mureș, Budapesta și Viena.

Pe această informație bogată, C. Göllner a urmărit mai întîi viața țărănimii române din Valea Rodnei, Valea Birgăului, Valea Oltului (firește, segmentul transilvănean), Mărginimea Sibiului și districtele Hațegului și Hunedoarei, adică zonele în care aveau să ființeze regimentele de graniță; preocuparea autorului a inclus, alături de condițiile materiale, afirmarea conștiinței naționale a românilor transilvăneni (în 1761, de pildă, un memoriu țărănesc înaintat congregației nobi

liare din Deva, cuprinde afirmația că autohtonii transilvăneni sînt urmașii dacilor).

Înființarea regimentelor grănicerești a răspuns unor necesități multiple. Autorul relevă factorii care au stat la baza deciziei Curții din Viena de a organiza granița militară în Transilvania, el înlătură viziunile înguste, îndeobște monocauzale, atrăgînd atenția asupra aspectelor social-politice ale hotărîrii imperiale. Considerentele militare și bugetare (regimentele grănicerești erau o soluție mai puțin costisitoare decît întreținerea unei armate permanente) nu au lipsit firește, dar ele nu au fost singurele; crearea regimentelor se integrează politicii absolutist-reformiste a Curții vieneze, al cărei obiectiv principal era consolidarea și lărgirea prerogativelor autorității centrale, ceea ce implica sporierea mijloacelor de putere atît față de nobilime, cît și față de țărănime.

După ce urmărește împrejurările constituirii celor două regimente grănicerești și rezmerițele din ținuturile Gheorghieni-Ciuc, autorul analizează minuțios statutul grăniceresc, promulgat la 12 noiembrie 1766 (drepturi, obligații, condiția personală, averile imobile, delimitarea satelor grănicerești, sistemul juridic etc.). Nou este capitolul consacrat aspectelor economice și sociale ale vieții din ținuturile grănicerești în anii 1764—1848, sprijinit pe un abundent material inedit; autorul examinează succesiv situația demografică, economia (agricultura, creșterea vitelor, mineritul, meseriile) și formele luptei de clasă (fuga și tentativele de răscoală). Un capitol deosebit este închinat faptelor de arme ale grănicerilor români, care de la războiul pentru succesiunea Bavariei (1778) apoi în luptele cu turcii (1788—1791), pe frontul Rinului (1793—1796) și pînă la războaiele napoleoniene au făcut dovada unei vitejii care a smuls admirația contemporanilor, deși beneficiara acestei bravuri a fost Curtea vieneză. Un alt capitol tratează ecoul revoluției lui Tudor Vladimirescu printre grănicerii transilvăneni și participarea lor la revoluția din 1848. De la memoriul înaintat în 1790 de către ofițerii români din regimentele 1 și 2 de graniță împăratului Leopold al II-lea, prin care cereau recunoașterea românilor ca a patria națiune constituțională din Transilvania și pînă la garanțiile cerute în 1848 de grănicerii năsăudeni pentru a-și „conserva naționalitatea, religia și limba” sau de petiția de la Orlat prin care se cerea, printre altele ca „miliția grănicerească română să fie menținută și dezvoltată în viitor; numirea ei să exprime originea ei națională română, regimentele grănicerești, purtînd pe drapelurile lor deviza *Virtus romana rediviva*, au fost un factor de afirmare a conștiinței naționale, a cărei forță a fost sporită și de rezultatele

pozitive ale învățămîntului grăniceresc. Desființarea regimentelor în 1851 a urmărit stăvilirea mișcării de emancipare națională a românilor care găsea în aceste regimente un cadru prilenic de manifestare.

Ținînd o cumpănă dreaptă între lumină și umbră în istoria de un secol a regimentelor grănicerești din Transilvania, evaluînd just aportul lor pozitiv și limitele impuse de cadrul istoric, C. Göllner a dat o lucrare solidă și profundă, care conține un răspuns competent și limpede la o problemă des discutată.

P. Ardeiu

* * * *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen*, München, Verlag Hans Meschendorf, 1973, XXXIX + 217 p.

Prin îngrijirea Arbeitskreis-ului für Siebenbürgische Landeskunde, care-și are sediul la castelul Gundelsheim din Republica Federală Germania, a apărut după un interval de 120 de ani o nouă ediție a „Statutelor” sașilor transilvăneni întărite în anul 1583 de regele Stefan Báthory al Poloniei, în acea vreme și principe al Transilvaniei. Ediția este precedată de un cuvînt înainte și de o competență introducere a profesorului Adolf Laufs de la Universitatea din Heidelberg, specialist în istoria dreptului german și de un glosar al dr. Wolfgang Bühner. În ceea ce privește textul „Statutelor”, el este reproduș fotografic după ediția germană din 1583 în foarte reușite condiții tehnice.

„Statutele” din 1583, rezultatul silințelor lui Mathias Fronius, reprezintă cadrul juridic în care trăiau sașii în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Ele au reflectat o simbioză a dreptului germanic, a noului drept roman și a obiceiurilor sașilor transilvăneni, unele din ele rezultate și ale influențelor exercitate de cei cu care cohabitau în teritoriile unde fuseseră colonizați. Supuși direct coroanei, sînd în majoritatea lor pe așa-numitul *fondus regius*, sașii trecuseră prin profunde schimbări în secolul XVI, ca urmare a aderării lor la Reformă și mai ales ca urmare a transformării Transilvaniei, după prăbușirea regatului maghiar, într-un principat cu o soartă în bună măsură similară celei a celorlalte două țări române, ea beneficiînd de autonomie sub suzeranitatea Porții otomane.

În disputele juridice care-i despărțeau d-nobilimea maghiară din Transilvania, aceasta dobîndea cîștig de cauză în temeiul dreptului maghiar scris, ceea ce a îndemnat pe sași să acționeze în sensul codificării statutului lor juridic. Universitatea „națiunii” săsești —

Întrunindu-se în secolul XVI o dată sau chiar de două ori pe an — a trăit în secolele XVI și XVII perioada ei de maximă înflorire și totodată, ea s-a dovedit activă în apărarea intereselor coloniștilor germani transilvăniți. În 1570 tot senatorul brașovean Fronius elaborase așa-numitele „Statuta jurium municipium Saxonum in Transsilvania”, lucrare care a fost utilizată de Universitatea săsească ca text de bază pentru Statutele ce vor fi supuse în 1583 sancțiunii puterii executive. La completarea și îmbunătățirea textului au contribuit brașovenii Lukas și Petrus Hirscher și sibianul Albert Huet. Sub conducerea acestuia din urmă a plecat la sfârșitul anului 1582 o delegație săsească, care-l cuprindea și pe Mathias Fronius, la Cracovia pentru a obține sancțiunea lui Ștefan Báthory. Aceasta a fost acordată la 18 februarie 1583 după ce în prealabil monarhul și principele supuseser textul verificării sfetnicilor săi juriști.

„Statutele” cuprind patru cărți, fiecare cu numeroase capitole și paragrafe. Cea dintâi carte se referă la administrație și la organizarea judiciară; cea de-a doua carte cuprinde legislația familiei, de la căsătorie la succesiune; cea de-a treia carte privește relațiile economico-sociale (comerțul, împrumuturile, închirierile, arendările etc.) și ultima carte legislația penală. În ansamblu, „Statutele” reprezintă un important monument și izvor juridic, care nu aparține numai „națiunii” săsești din Transilvania, ci și, prin consecințe, conclozierilor sașilor, deci și istoriei României. Atât studiul introductiv, cât și notele și glosarul fac din această ediție o importantă contribuție istoriografică.

Dan Berindei

N. ADĂNILOAIE, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878*, Edit. politică, București, 1973, 100 p.

Cucerirea independenței naționale în 1877 — eveniment care a creat condițiile prielnice pentru dezvoltarea economică și socială a țării și a exercitat o profundă înfrînere asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, marcând, totodată, un moment deosebit în procesul de formare a României moderne și de desăvârșire a unității sale naționale și de stat — a preocupat, în egală măsură, atât pe specialiști, cât și pe publicul cititor, dornici să cunoască trecutul de luptă al poporului român. Răspunzând interesului larg manifestat față de procesul obținerii independenței, Editura politică a publicat, în colecția „File de istorie”, lucrarea

Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878, elaborată de N. Adăniloae, ale cărui cercetări în această direcție sînt bine cunoscute istoricilor; dealtfel, el urmează în viitorul apropiat, să pună la îndemînă cititorilor o monografie amplă, analizînd în profunzime și sub toate aspectele lupta poporului român pentru dobîndirea independenței de stat.

Lucrarea de față se impune atenției prin problematica vastă abordată ca și prin evocarea faptelor patriotice de care a dat dovadă poporul român în războiul de neaflînare. N. Adăniloae prezintă obținerea independenței ca rezultat al unui îndelungat proces istoric, ca o încununare a luptei eroice a poporului român pentru scuturarea jugului turcesc, evocînd momentele de seamă ale acestei lupte în timpul lui Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul etc. Sub conducerea acestor voievozi cuceritori țărilor române au opus o dîrză rezistență, reușind, prin jertfe mari de sînge, să-și mențină autonomia, iar uneori să-și recucerească temporar și o anumită independență. Mergînd pe firul istoriei, autorul evidențiază rolul important al revoluției din 1821, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, în cadrul căreia și-au găsit reflectare aspirațiile de veacuri ale românilor spre libertate și independență atătală, s-au făcut simțite, „impulsurile unei conștiințe naționale în plină dezvoltare”, al mișcării naționale din anii 1837—1840, precum și al revoluției burghezo-democratice din 1848, care a marcat începutul unei noi epoci în dezvoltarea socială și națională din cele trei țări române: Moldova, Țara Românească și Transilvania. Este, de asemenea, marcată însemnătatea deosebită pe care a avut-o Unirea Principatelor din 1859. Punînd bazele Statului unitar român, a României moderne, Unirea din 1859 a constituit o verigă importantă în lanțul luptelor eroice duse de poporul român pentru împlinirea dezideratelor sale fundamentale de unitate politică, dreptate socială și libertate națională (p. 18). Autorul socele în mod just ca premise interne ale obținerii independenței măsurile adoptate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (secularizarea averilor mănăstirești, adoptarea statutului de organizare interioară și desființarea jurisdicției consulare), care au însemnat pași importanți spre autonomia și suveranitatea statului român.

Considerații și aprecieri noi aduce autorul și în legătură cu evenimentele din anii 1867—1869, cînd s-au purtat tratative și discuții în vederea încheierii mai eventuale alianțe militare a popoarelor balcanice, subjugate de turci, pentru cucerirea independenței naționale, precum și cu cele din anii 1870—1874, cînd problema independenței României s-a

pus în mod deschis în mai multe articole din ziarul „Pressa”, condus de Vasile Boeresu.

Concluzia autorului, atunci când analizează premisele interne ale obținerii independenței, este aceea că, în ciuda împotrivirii Porții otomane, cucerirea independenței naționale devenise o condiție esențială a dezvoltării economice, sociale și politice a societății românești (p. 27), că în obținerea ei erau interesate toate clasele sociale, mai puțin moșierimea conservatoare, care se opunea cuceririi independenței pe calea armelor. Forța socială hotărâtoare în această luptă au constituit-o masele largi populare de la orașe și sate, mai ales țărănimea, care, de altfel, avea să dea jertfele cele mai mari pe cimpul de luptă (p. 29).

Într-un paragraf amplu, intitulat *Cadrul extern în care s-a desfășurat lupta poporului român pentru neatrănare*, este succint analizată conjunctura europeană favorabilă obținerii independenței din anii 1875–1877, când mișcarea de eliberare a popoarelor balcanice s-a intensificat. În ciuda amenințărilor Porții Otomane, România — deși a adoptat o poziție de neutralitate față de războiul Serbiei și Muntenegrului — a sprijinit cauza luptei de eliberare națională. Cu toate acestea, acțiunile diplomatice întreprinse de Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, în vara anului 1876, menite să ducă la obținerea independenței pe cale pașnică, cu concursul marilor puteri — drept răsplată pentru neutralitatea păstrată — au rămas infructuoase, majoritatea puterilor europene fiind potrivnice independenței.

Desfășurarea evenimentelor istorice a fost grăbită de atitudinea Rusiei țariste, care — după ce încheiase convenția cu România în baza căreia se permitea trupelor rusești să treacă prin țara noastră spre Balcani, — în aprilie 1877 avea să declare război Turciei.

Autorul marchează momentul proclamării independenței de stat a României, reproducând și analizând declarația lui Mihail Kogălniceanu în ședința Adunării Deputaților de la 9 mai 1877: „Sintem independenți, sintem națiune de sine stătătoare, sintem o națiune liberă și independentă”. (p. 44). Proclamarea independenței de stat și declararea stării de război între România și Poarta Otomană a fost primită cu entuziasm atât de deputații cît și de românii de pretutindeni, din Transilvania, Banat și Bucovina. Merită a fi relevată, totodată, analiza poziției marilor puteri europene față de actul de neatrănare a României: Turcia și Anglia au primit-o cu ostilitate, Franța cu răceală, iar Austro-Ungaria a adoptat o atitudine rezervată. Rusia, deși nu s-a pronunțat imediat, așteptînd votul corpurilor legiuitoare, avea să declare peste cîteva luni că privește independența României ca un fapt împlinit (p. 47).

Deosebit de interesante sînt ultimele trei paragrafe în care autorul evidențiază solidaritatea și aspirațiile poporului român de pe ambele versante ale Carpaților în lupta pentru obținerea independenței de stat. De asemenea, sînt ample reliefate simțămîntele de solidaritate ale românilor din toate provinciile cu lupta dusă pentru cucerirea independenței. Prin subscripții pentru cumpărarea armamentului, prin numeroase ofrande în bani, îmbrăcăminte și alimente destinate ostașilor pe front, ei au sprijinit efortul național în războiul pentru independență. Autorul evidențiază, în mod deosebit, contribuția maselor muncitoare pe la orașe și sate, adîncul lor patriotism la susținerea războiului. Totodată, el subliniază pe larg eroismul și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă ostașii români în luptele de la Plevna, Vidin, Smărdan, Rahova. Paginile de glorie înscrise de ostașii români în aceste memorabile lupte au fost imortalizate în documentele și în presa vremii, în versurile lui Vasile Alexandri și George Coșbuc și în picturile lui Nicolae Grigorescu, Sava Henția, Carol Pop de Szathmary, Oscar Obedeanu etc.

Prezentînd, într-o formă sintetică, ansamblul general al factorilor care au contribuit la cucerirea independenței de stat a României, miero-monografia lui N. Adăniloae reține atenția cititorului, impunîndu-se prin analiza riguroasă și științifică a evenimentului și prin expunerea clară și concisă a faptelor.

Mirela Iosa

MARIA SOVEJA, IULIA GHEORGHIAN, VALENTINA CONSTAKE, *Îndrumător în Arhivele centrale*, volumul I, partea a II-a, București, 1974, 336 p. (Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România).

Către sfîrșitul anului 1974 a apărut un nou și prețios instrument de informare pentru cercetătorii istoriei patriei; este vorba de partea a II-a a volumului I din *Îndrumătorul în Arhivele centrale*¹. El este rodul eforturilor a trei cunoscute arhiviste: Maria Soveja, Iulia Gheorghian, Valentina Costake și conține prezentarea fondurilor arhivistice provenite de la diverse instituții care au funcționat în trecut, a colecțiilor de documente și a fondurilor personale sau familiale, ce se păstrează în depozitele Arhivelor Statului din București.

¹ Pentru volumul I, partea I-a, vezi însemnarea lui C. Șerban din „Studii”, XXV(1972), nr. 6, p. 1351 — 1353.

Expunerea rezumativă a problematicii esențiale a fiecărui fond a fost precedată — întocmai ca și la partea I-a a volumului — de succinte prezentări ale instituției, informații despre istoricul fondului sau colecției, date biografice (în cazul fondurilor personale). De asemenea, s-au dat informații privind cantitatea materialelor, anii extremi ai documentelor, instrumentele de informare care pot fi consultate de cercetători, precum și bibliografia lucrărilor folosite pentru întocmirea prezentărilor. Cele 93 de prezentări au fost structurate pe trei secțiuni.

În prima dintre acestea s-au inclus materialele referitoare la fondurile de instituții, organizații, societăți.

Astfel, sînt prezentate, între altele, fondurile cămăcămiei Oltenei, comisiei alcătuită în 1848 pentru cercetarea activității celor implicați în revoluția din Țara Românească din același an, comisiei documentale create în 1841 pentru stringerea și transcrierea în condiții de proprietate ale bisericilor și mănăstirilor, Consiliului Aulic de Război-Bucovina (cu documente din anii 1103—1786), departamentului Spătăriei (anii extremi: 1805—1835), Divanului Săvîrșitor (din perioada 1829—1831) — ambele instituții din Țara Românească —, guvernământului insulei Ada-Kale, isprăvnicatelor Țării Românești între 1825—1831, isprăvnicatelor străinilor din Valahia Mare și Valahia Mică (răstimpul 1828—1831), muzeului Saint-Georges (numai materialele aflate la Arhivele Statului, o bună parte din ele fiind — după cum se știe — în posesia Bibliotecii Centrale de Stat) ș.a.

În a doua secțiune au fost publicate descrierile colecțiilor constituite de-a lungul anilor. Între acestea figurează colecțiile Achizițiile noi cuprinzînd deja peste 50.000 unități arhivistice privitoare la anii 1361—1960 și care se îmbogățește an de an cu noi materiale documentare, colecțiile diplomatice (pentru anii 1626—1839), diplome (de moșieri, ofițeri etc. — 1837—1881), documente grecești (mai mult de 27.000 documente din anii 1650—1876), documente moldovenești (anii 1497—1943) documente muntenești (1473—1913), documente turcești (răstimpul 1521—1861), manuscrise de condiții, caiete cu

documente și alte materiale referitoare la anii 1425—1911, colecția planuri și hotărnicii, „peceți”, „suluri”, „sigilii” etc.

Prezentarea fondurilor de proveniență personală formează a treia secțiune a lucrării. Dispuse în ordine alfabetică, ele privesc familii sau personalități de prim ordin care au avut un rol important în trecutul poporului nostru. În mod deosebit se impun atenției fondurile ce conțin materiale documentare despre Balș, P. Bataillard, Bibescu, Brătianu, Cantacuzino, Carp, Cîmpineanu, Cuza, Darclee, Eminescu, Filipescu, Ghica, Goleșcu, Haret, Hasdeu, Hurmuzaki, Krupenski, Magheru, Manu, Mocioni, Morțun, Rosetti-Roznovanu, Sturza, Suțu ș.a.

Un indice general toponimic, onomastic și de materii, extrem de folositor, încheie lucrarea.

După cum se poate constata din această incompletă enumerare, fondurile de documente prezentate îmbrățișează toate epocile istorice. Ele reflectă, sub raport tematic, o sferă vastă, cuprinzînd nenumărate informații economice, sociale, politice interne și externe, instituții, cultură ș.a. Firește, o parte din aceste documente au fost utilizate de istorici în lucrările elaborate îndeosebi în ultimele decenii. Există însă și fonduri documentare — mai ales cele personale — care pentru prima oară vor fi cunoscute de cei interesați prin intermediul acestei lucrări. Fie și numai din această cauză lucrarea merita să se tipărească.

Partea a II-a a *Îndreptarului în Arhivele centrale* întocmită într-o formă clară, sintetică, cu competență și deosebită grijă se înscrie — în pofida unor inexactități de detaliu inerente unei asemenea lucrări — ca o ceartă reușită atât a autorilor cît și a celei mai importante instituții din țara noastră păstrătoare de documente. De acum înainte, istoricii, cercetătorii din alte domenii din orice colț al țării, o vor putea utiliza cu mult folos pentru a se informa asupra materialelor documentare care-i interesează. Este motivul pentru care așteptăm, cu legitimitate nerăbdare, apariția și a altor instrumente de lucru similare.

Gr. Chiriță

BULETIN BIBLIOGRAFIC

I. INSTRUMENTE DE LUCRU, BIBLIOGRAFII, SINTEZE. GENERALITĂȚI

- * * * *Bibliografie Juridică Română 1968—1973*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1974, 312 p.
- * * * *Bibliographie Walter Markov 1969—1973*, Berlin, Akademie Verlag, 1974, 14 p.
- BLUM JEROME, RONDO CAMERON, THOMAS G. BARNES, *The European world a history*, Boston, Little, Brown and Company, 1970, 1220 p.
- * * * *Dosoftei 1624—1693. Bibliografie*, București, Biblioteca Centrală Universitară, 1974, 102 p. + 17 p. ilustrate.
- * * * *Studia Slavica Pragensia*, Praha, Universita Karlova, 1973, 254 p.
- * * * *Úkoly československé historiografie*, Praha, Academia, 1973, 230 p.
- * * * *Úkoly československé historiografie*, Praha, Academia, 1973, 230 p.
- * * * *1850. Clujul istorico-artistic*, Cluj, Consiliul Popular al Municipiului Cluj, 1974, 280 p.

II. ISTORIE VECHÉ

SEMENOV, C. A., *Proi shojdenie zemledelia*, Leningrad, Nauka, 1974, 318 p.

III. ISTORIE MEDIE.

- * * * *Agrarnaia istoria severo-zapada Rossii XVI veka*, Leningrad, Nauka, 1974, 322 p.
- ALMAȘ DUMITRU, PANAIT I. PANAIT, *Curtea veche din București*, Edit. pentru turism, 1974, 152 p. + 24 p. ilustrate.
- * * * *Central Asia in the Kushan Period*, Moskva, Nauka, 1974, 356 p.
- CHIARI, HEIDEMARIE v., *Pfrundnehmer und Pfrundgeber — Ihre Leistung im Rahmen der mittelalterlichen klösterlichen Laienverpfründung*, München, 1972, 118 p.
- * * * *Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae*, V — 1, Praga, Sumptibus Academiae Scientiarum Bohemoslovacae, 1974, 718 p.
- * * * *Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustrantia*, Tomus IV, Praha, Academia Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1974, 472 p. + 20 ilustr.
- GENICOT LEOPOLD, *Profilo della civiltà medioevale*, Milano, Editrice Vita e Pensiero, 1968, 390 p.
- * * * *Istoria Moskvi*, Moskva, Nauka, 1974, 514 p.
- KAJDAN A. P., *Soštialnii sostav gospodstviuščego klassa Vizantii XI — XII vv* Moskva, Nauka, 1974, 292 p.
- KONRAD, N. I., *Izbrannii trudii. Istoria*, Moskva, Nauka, 1971, 470 p.
- * * * *Krestianskie voini v Rossii XVII — XVIII vekov: problemi, poiski, reštunia*, Moskva, Nauka, 1974, 444 p.
- * * * *Letopisi i hroniki*, Moskva, Nauka, 1974, 376 p.
- LIMONOV, U. A., V. V. MAVRODIN, V. M. PANEIAH, *Pugacev i Pugacevši*, Leningrad, Nauka, 1974, 188 p.
- NEUȘIHIN, A. I., *Problemi evropeiskogo feodalizma*, Moskva, Nauka, 1971, 536 p.
- * * * *Polša i Rusi*, Moskva, Nauka, 1974, 422 p.

„REVISTA DE ISTORIE”, Tomul 28, nr. 4, p. 625—627, 1975

- RUTENBURG, V. I., *Italia i Evropa*, Leningrad, Nauka, 1974, 324 p.
 RUTTMANN IRENE, *Das Alexanderlied des Pfaffen Lamprecht*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1974, 332 p.
 SCHNEIDER GERHARD, *Erzbischof Fulco von Reims (883 – 900) und das Frankenreich*, München, Bei der Arbeo-Gesellschaft, 1973, 262 p.

IV ISTORIE MODERNĂ

- AVRAMESCU, TIBERIU, *Constantin Mille. Tinerețea unui socialist*, București, Edit. politică, 1973, 422 p. + 16 p. ilustrate.
 * * * *Beiträge zur Siebenbürgischen Kulturgeschichte*, Köln, Böhlau Verlag, 1974, 200 p.
 BOTORAN, CONSTANTIN, *Relațiile româno-egiptene în epoca modernă și contemporană*, București, Edit. științifică, 1974, 302 p.
 CARBONE, SALVATORE, *Note introduttive ai dispacci al Senato dei rappresentanti diplomatici veneti*, Roma, 1974, 94 p.
 CARLSSON, STEN, *Skandinaviska politiker i Minnesota 1882–1900*, Uppsala, 1970, 58 p.
 DOLEJŠI, ANTONIN, *Boľševici a menševici v první ruské revoluci*, Praha, Academia Praha, 1973, 256 p.
 DYVERFELDT, GÖRAN, *Norrbottnisk sagverksindustri 1900–1925*, Uppsala, 1974, 196 p.
 EKMEČIĆ, MILORAD, *Der Aufstand in Bosnien 1875–1878*, vol. I – II, Graz, 1974, 439 p. + 1 h.
 EVITTS, WILLIAM J., *A Matter of Allegiances. Maryland from 1850 to 1861*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, (1974), 212 p.
 GEMZELL, CARL-AXEL, *Organization, Conflict, and Innovation. A Study of German Naval Strategic Planning 1888–1940*, Lund, Esselte Studium, 1973, 448 p.
 GHITĂ, SIMION, *Titu Maiorescu*, București, Edit. științifică, 1974, 270 p.
 IAKUŠEVSKII, A. S., *Propagandistskaia rabota bolševikov sredi voisk interventov v 1918–1920 gg.*, Moskva, Nauka, 1974.
 IGNATIEV A. V., *Vnešniaia politika vremennogo pravitelstva*, Moskva, Nauka, 1974, 440 p.
 NETEA, VASILE, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848–1881)*, București, Edit. științifică, 1974, 478 p.
 NECIKINA, M. V., *Vasilii Osipovici Kliucevski*, Moskva, Nauka, 1974, 636 p.
 * * * *Obščestvenno-politiceskie dvijenia v Tsentralnoi Evrope v XIX – naceale XX v.*, Moskva, Nauka, 1974, 402 p.
 PEYFUSS, MAX DEMETER, *Die Aromunische Frage*, Wien-Köln-Graz, Hermann Böhlau Nachf., 1974, 166 p.
 PLATON, GHEORGHE, *Lupta românilor pentru unitate națională 1855–1859, Ecouri în presa europeană*, Iași, Edit. Junimea, 1974, 348 p.
 RADZIWIŁŁ, ALBRYCHT STANISŁAW, *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632–1656*, vol. IV : 1648–1656, Wrocław, Polskiej Akademii Nauk, 1974, 340 p.
 * * * *Revoluționaia situaiia v Rossii v 1859–1861 gg.*, Moskva, Nauka, 1974, 384 p.
 ROBEK, ANTONIN, *Lidové zdroje národního obrození*, Praha, Universita Karlova, 1974, 160 p.
 ROSETTI, C. A. *Jurnatul meu*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1974, 464 p.
 SKAZKIN, S. D., *Konec avstro-russko-germanskogo soiuza*, Moskva, Nauka, 1974, 272 p.
 ŠUNKOV, V. I., *Voprosi agrarnoi istorii Rossii*, Moskva, Nauka, 1974, 376 p.
 TROIČKII, S. M., *Russkii absolutizm i dvorianstvo v XVIII v.*, Moskva, Nauka, 1974, 396 p.
 * * * *Tsentralnaia i iugo-vostocinaia Evropa v novoe vremia*, Sbornik statei, Moskva, Nauka, 1974, 316 p.
 ZUB, AL., *Mihail Kogălniceanu. Istorie*, Iași, Edit. Junimea, 1974, 852 p., + 16 p. ilustrate.

V. ISTORIE CONTEMPORANĂ

- * * * *Asien. Afrika. Lateinamerika 1967*. Bilanz. Berichte. Chronik. Zeitraum 1966, Leipzig, Karl-Marx Universität, 1967, 468 p.
 BRUN, MICHEL, *La politique du Mouvement Républicain Populaire à l'égard de l'Europe de 1945 à 1950*, Genève, 1974, 123 p.
 CSATÁRI, DÁNIEL, *Dans la tourmente. Les relations hungaro-roumaines de 1940 à 1945*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 418 p.
 FURSENKO, A. A., *Kriticeskoe desiatletie Ameriki, 60-e godi*, Leningrad, Nauka, 1974, 348 p.

- * * * *History of the August Revolution*, Hanoi, Foreign Languages Publishing House, 1972, 188 p.
- IAZIKOVA, A. A., *Malata Antanta v evropetskoj politike 1918—1925*, Moskva, Nauka, 1974, 332 p.
- IORGA, NICOLAE, *Priveliști din țară*, București, Edit. pentru turism, 1974, 230 p.
- * * * *Iz istorii sovetsoj intelligenți*, Novosibirsk, Nauka, 1974, 168 p.
- KOVALI. B. I., S. I. SEMENOV, A. F. ȘULIGOVSKII, *Revoluționnie profesii v Latinskoi Amerike*, Moskva, Nauka, 1974, 372 p.
- * * * *Kritika sovremennoj burjuaznoj i reformistskoj istorografii*, Moskva, Nauka, 1974, 222 p.
- KVAČEK, ROBERT, *Ve znamení ohně* (lipský proces varuje), Praga, 1973, 186 p., + 16 p. ilustr.
- * * * *Osvobođenje Belorussii 1944*, Moskva, Nauka, 1974, 800 p.
- PANĂ, ION GH., *In coloana eroilor dobrogeni. Divizia „Mărășești”*, București, Edit. militară, 1974, 206 p.
- PAVLOVA, M. A., *Regionalnata politika Franții*, Moskva, Nauka, 1974, 272 p.
- * * * *Promišlennije rabocie Komit ASSR 1918—1970*, Moskva, Nauka, 1974, 311 p.
- RIMARENKO, U. I., *Burjuaznii naționalizm ta iogo „teoria” nații*, Kiev, Naukova Dumka, 1974, 382 p.
- * * * *Sovetsko Poliskie otnoșenia 1918—1945*, Moskva, Nauka, 1974, 296 p.
- * * * *Stranți istorii Sovetskoj Moldavii*, Kișinev, Știința, 1973, 210 p.
- TOCI, VENIAMIN, *Ndërhyrja e kapitalit të huaj në Shqipëri dhe qëndrimi i qarqeve demokratike (1921—1925)*, Tiranë, Akademia e Shkencave e RPSH, 1974, 200 p.
- TURCUȘ, D., *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România*, București, Edit. științifică, 1974, 264 p.
- * * * *Les vrais et faux secrets du Pentagone*, Hanoi, Le Courrier du Viet Nam, 1971, 136 p.

Liliana Cojocaru.

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin Bibliografic, în care se publică materialele privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează la celelalte rubrici, dactilografiate la două rânduri, în patru exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție.

B-dul Aviatorilor nr. 1 București.

**REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHÉ
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST ÉUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE – CLUJ
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A. D. XENOPOL – IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - – SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - – SERIE TEATRU MUZICĂ CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
- STUDII CLASICE

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- I. BOICU, *Austria și principatele Române în vremea războiului Crimeii, 1835—1856*, „Biblioteca istorică”, XXXIII, 1972, 478 p., 29 lei.
- ADOLF ARMERUSTER, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, „Biblioteca istorică” XXXV, 1972, 283 p., 20,50 lei.
- ELIZA CAMPUS, *Înțelegerea balcanică*”, „Biblioteca istorică”, XXXVI, 1972, 394 p., 27 lei.
- M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA BULGARU, *N. Iorga — a romanian historian of the Otoman Empire*, „Biblioteca Historica Romaniae” 40, 1972, 190 p., 10 lei.
- L. BANYAI, *Destin commun, traditions fraternelles*, „Biblioteca Historica Romaniae”, 42, 1972, 209 p., 8 lei.
- VLAD MATEI, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (sec. XV — XVIII)*, „Biblioteca istorică”, XXXVII, 1973, 186 p., 11,50 lei.
- BARBU CÂMPINA, *Studii istorice, I*, „Biblioteca istorică”, XXXVIII, 1973, 264 p., 23,50 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie medie*, vol. VI, 1973, 446 p., 25 lei.
- PAUL CERNOVODEANU, *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV — XVIII)*, „Istorie și civilizație”, 6, 1973, 273 p., 15 lei.
- VLADIMIR DICULESCU, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830 — 1848)*, „Biblioteca istorică”, X, 1973, 220 p., 19 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. IV, 1973, 466 p., 26 lei.
- IOSIF PATAKI, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, 1973, 350 p., 28 lei.
- DAN BERINDEI, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 46, 1973, 346 p., 10 lei.
- LIGIA BÂRZU, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV — V (Cimitirul 1 de la Bratei)*, 1973, 308 p., + XXXV planșe, 32 lei.
- RĂZVAN THEODORESCU, *Baleani, Bizanț, Occident la începuturile culturii medievale românești*, „Biblioteca istorică”, XXXVII, 1974, 379 p., 27 lei.
- LUDOVIC DEMÉNY PAUL CERNOVODEANU, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI — XVIII*, „Biblioteca istorică”, XLII, 287 p., 25 lei.
- * * * *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, 1974, 330 p., 25 lei.

RM ISSN 00 /' — 3878

